

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Garabet
IBRĂILEANU
ADELA

LITERA

CHIȘINĂU 1998

CZU 859.0-31

I 11

Textele sunt reproduse după volumele: G. Ibrăileanu, *Adela*. Prefație de Constantin Ciopraga. Editura pentru literatură, București, 1969. Colecția „Biblioteca pentru toți” (serie nouă) și G. Ibrăileanu, *Privind viața*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valentin Tașcu. Editura Dacia, Cluj, 1972. Colecția „Restituiri”.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975-74-128-2

© LITERA, 1998

TABEL CRONOLOGIC

- 1871 La 23 mai, se na=te la T`rgu-Frumos (Ia=i) G. Ibr[ileanu;]n anul urm[tor, Ibr[ileanu se mut[la Roman, unde tr[iau p[rin\ii Mariei Ibr[ileanu, mama viitorului critic.
- 1876 Copilul r[m`ne orfan de mam[: evocare duioas[ ]n romanul *Adela* (1933) =i]n *Amintiri din copil[rie =i adolescen\]* (ap[rute postum]n 1937).
- 1883-1887 G. Ibr[ileanu se distinge ca elev al gimnaziului „Romanvod[“ din Roman.
La 16 ani r[m`ne orfan de tat[.
- 1887 Continu[studiile la liceul „Codreanu“ din B`rlad, unde se]mprietene=te cu Raicu Ionescu-Rion =i cu al\i colegi cu care formeaz[o mic[societate cultural[cu idei]naintate: „Orientul”.
- 1889 La 1 iulie apare la Roman revista socialist[„+coala nou[“, scoas[de G. Ibr[ileanu, Panait Mu=oiu =i Eugen Vaian. Ibr[ileanu debuteaz[sub pseudonimul *Cezar Vraja*.
- 1890 Student al Facult[\ii de litere din Ia=i, Ibr[ileanu reg[se=te pe Raicu Ionescu-Rion, colegul de la B`rlad, acesta absolvent al liceului cu un an]nainte.
- 1891 Studentul]n litere Ibr[ileanu este =i bursier al Scolii normale superioare, urm`nd sec\ia istorico-filozofic[.]ncepe s[colaboreze la organul socialist „Munca“ din Bucure=ti, sub pseudonimul Cezar Vraja.
- 1892]n cadrul cercului socialist din Ia=i, roste=te conferin\a *Darwinismul social*, remarcat[de Gherea =i publicat[ ]n acela=i an]n revista „Critica social[“. Oratorul conchide c[triumful proletariatului este indiscutabil.

- 1893-1894 Sub pseudonimul Cezar Vraja, colaboreaz[la „Evenimentul literar“ din Ia=i. Cezar Vraja polemizeaz[cu revista „Via\`a“ a lui Vlahu\[, ap[r`nd ideile socialismului.
- 1894-1895 Cezar Vraja public[numeroase articole cu con\`inut politic-social ]n „Lumea nou[“ din Bucure\`ti, organ al Partidului social-democrat. C`teva articole ap[rute]n suplimentul literar al „Lumii noi“ sunt semnate: *Un sociabil*.
- 1895 G. Ibr[ileanu public[articolele regretatului prieten Raicu Ionescu-Rion: *Scrieri literare*, cu o prefa\` de Sofia N[dejde =i c`teva cuvinte de Cezar Vraja.
- 1896 }n editura „Samitca“ din Craiova apare *Bel-Ami*, roman de Guy de Maupassant, tradus de Cezar Vraja. Prefa\`a, semnat[ de traduc[tor, subliniaz[ structura realist[ =i social[ a operei acestui „artist des[v`r=it“. Licen\`iat din anul precedent, Ibr[ileanu e numit la 1 septembrie profesor suplinitor la gimnaziul de b[ie\`i din Bac[u].
- 1900 Profesor de rom`n[ la Liceul internat „C. Negruzzi“ din Ia=i. Cunoa\`te pe Calistrat Hoga\`, profesor al =colii, care-i inspir[trainic[simpatie.
- 1901 Trimate c`teva articole la „Noua revist[ rom`n[“, cu care apoi va polemiza.
- 1905 La invita\`ia lui H. Sanielevici, colaboreaz[ la revista acestuia, „Curentul nou“, de la Gala\`, de nuan\` poporanist[.
- 1906 }n luna martie apare la Ia=i revista „Via\`a rom`neasc[“, redactat[de G. Ibr[ileanu, directori fiind C. Stere =i Paul Bujor.
- 1908 Profesor suplinitor la catedra de Istorie a literaturii moderne de la Facultatea de litere din Ia=i.
- 1909 }n editura „Vie\`ii rom`ne\`ti“ apar volumele *Spiritul critic ]n cultura rom`neasc[=i Scriitori =i curente* reunind studii, articole =i cronici tip[rute anterior]n revist[.
- 1912 G. Ibr[ileanu public[teza de doctorat]n litere, *Opera literar[a dlui Vlahu*. }n introducere, autorul]=i expune concep\`ia despre critic[. E numit profesor titular la Facultatea de litere =i filozofie.
- 1916 Rom`nia intr[ ]n r[zboi. „Via\`a rom`neasc[“ ]=i ]nceteaz[ apari\`ia cu num[rul pe august.

- 1918 }n timpul armisti\iului, G. Ibr[ileanu face s[apar[la Ia=i „Mo-mentul“ (primul num[r la 4 aprilie) suprimat de cenzur[ ]nainte de a fi ajuns la cincizeci de numere. De notat, sub semn[tura criticului, articolul *Pacea depl`ng`nd urm[rile nefericite ale „p[cii“* impuse de Germania lui Wilhelm II, =i evocarea scriitorilor mor\i }n zilele]ntunecate ale r[zboiului (Co=buc, Delavrancea).
- 1919 Din ini\iativa lui G. Ibr[ileanu apare revista s[pt[m`nal[ „]nsemn[ri literare“ (2 febr. — 21 dec.), continu`nd]ntr-o formul[redus[fizionomia „Vie\ii rom`ne=ti“.
- 1920 La 1 martie reapare „Via\ a rom`neasc[“. La rubrica *Miscellanea*, sub pseudonimul *P. Nicanor et comp.* (cu care G. Ibr[ileanu a semnat numeroase interven\ii, preciz[ri, polemici), criticul schi\eaz[ un bilan\: *Anul XII*, ]ncheiat cu c`teva linii de perspectiv[ ]n sensul conduitei democratice.
Sub titlul *Note =i impresii*, adun[ ]n volum articole, cronici =i note consacrate unor scriitori rom`ni (Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Creang[, Dobrogeanu-Gherea, Br[tescu-Voine=ti, Top`rceanu, Hortensia Papadat-Bengescu =. a.) =i str[ini (Tolstoi, Gorki).
- 1921 Opiniile criticului privind prefacerile sociale curente sunt reunite din revista „]nsemn[ri literare“]n voluma=ul *Dup[r[zboi*, cu subtitlul *Cultur[=i literatur[* (editura „Vie\ii rom`ne=ti“).
Alte studii =i cronici apar tot]n editura „Vie\ii rom`ne=ti“ ]n volumul *Scriitori rom`ni =i str[ini*. Dintre rom`ni: Eminescu, Caragiale, Co=buc, Macedonski, Zamfirescu, Teodoreanu; dintre str[ini: Max Nordau, Thomas Hardy, Reymont, Marcel Proust, Anatole France.
- 1930 Apare volumul *Studii literare* (editura „Vie\ii rom`ne=ti“). Cu totul remarcabile, studiile: *Crea\ie =i analiz[=i Numele proprii]n opera comic[a lui Caragiale*. Volumul *Privind via\ a* (editura „Cultura na\ional[“) reune=te aforisme publicate ini\ial]n revista „]nsemn[ri literare“, c[ror a li se adaug[altele, inedite. }n editura „Na\ionala“ apare volumul *Poezii* de Mihai Eminescu, edi\ie alc[tuit[de G. Ibr[ileanu cu o excelent[prefa[-sintez[.

- 1933 *Dup[27 de ani*, cum]=i intituleaz[cuv`ntul de r[mas bun, G. Ibr[ileanu trece conducerea „Vie\ii rom`ne=ti“ lui Mihail Ralea =i G. C[linescu. La 1 ianuarie, revista se mut[la Bucure=ti.]n editura „Adev[rul“ apare romanul *Adela — Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu*.
- 1934 Bolnav de mai mult timp, profesorul nu mai \ine cursuri la Facultatea de litere =i filozofie.
- 1936 La 12 martie, G. Ibr[ileanu se stinge]n sanatoriul „Casa Diaconeselor“ din Bucure=ti. Urna con\in`nd cenu=a disp[rutului a fost depus[la cimitirul „Eternitatea“ din Ia=i.
- 1948 G. Ibr[ileanu e proclamat membru post-mortem al Academiei Rom`ne.

AMINTIRI
DIN COPIL{RIE
+I ADOLESCEN | {

AMINTIRILE AU FOST PRECEDATE ÎN „ADEVERUL LITERAR
+I ARTISTIC“ DE URMAȘII TOAREI NOTĂRII A REDACȚIEI:

„Începem publicarea amintirilor de copilărie și adolescență ale
lui G. Ibrăileanu.

Aceste amintiri datează din 1911. Ele sunt redactate sub formă de
scrisori către un prieten, în casa căruia au și fost scrise. Manuscrisul
scrisorilor stătea pe biroul prietenului, de unde Ibrăileanu îl lua și îl
completa.

Cum scrisorile nu erau destinate apariției, ele se prezintă sub pri-
ma redactare — fără nici o corectură de formă.

Le publicăm atât pentru frumusețea paginilor în sine, cât și ca docu-
ment pentru înțelegerea unei epoci și a unui om ale cărui fine resor-
turi sufletești pot fi descoperite numai din lectura acestor pagini, care
cuprind fapte necunoscute chiar de mulți dintre prietenii lui Ibrăileanu.“

Duminică 31 iulie 1911

Încep să-ți scriu câteva lucruri de altdată, așa cum mi-ori veni
sub condei, fără nici un plan și fără nici o pretenție.

Cele mai vechi lucruri, de care mi-aduc aminte, sunt casa de
la Roman, unde am stat până la vârsta de 5 ani, și familia căreia
stătea în acea casă. S-a întâmplat să mă nasc într-o familie de
mică burghezie, cu tradiții, cu „viață de familie“, compusă din
sentimentul datoriei, din iubire și din solidaritate. Ce voi fi având
bun în caracterul meu vine de acolo.

Dar această viață a înțeles în vreme, și la o vârstă aproape
inconștientă. După aceea, am trăit în familie, așa cum am dez-
voltat anarhic, ca un produs al multor și variate împrejurări ale

societ[\\ii. Cu alte cuvinte, am r[mas aproape f[r] cre=tere — afar[de exemplul lui tat[l] meu (c`nd am ]nceput s[ stau cu el), care era un om de treab[ =i, el ]nsu=i, un produs al vechii vie[i de familie. Neav`nd „cre=tere“, a trebuit s[o]nlocuiesc, mai t`rziu, cu mintea: s[judec ce trebuie =i ce nu trebuie s[fac. Dar mintea e o c[l]uz[nesigur[=i nu]ntotdeauna la slujba ei. Cre=terea]i *df deprinderea*, a=a c[te por[i cum trebuie]n chipul cel mai natural, f[r] sfor\\are, =i]n fiecare moment. Mintea]ns[, uneori te p[r]se=te: nu po[i fi atent la infinit. Apoi sfor\\area con=tient[te obose=te.

O compara\\ie: un om care umbl[drept prin natura lui, nu face nici o sfor\\are; unul care umbl[plecat, trebuie s[se g`ndeasc[necontenit s[stea drept. }ndat[ce uit[, umbl[iar ghebos.

Ca s[nu r[spund cuiva cu vorbe aspre, trebuie s[fac o sfor\\are; uneori uit s[fac sfor\\area. Dac[m-a= fi obi=nuit de la 3 p`n[la 18 ani,]n via\\a de familie, s[vorbesc cum se cade, acum acest lucru ar fi foarte u=or, mi-ar fi un lucru natural, f[r] nici o cheltuial[de energie. Bine]n\\eles e vorba =i de temperament. Acesta ar str[bate prin educa\\ie, tot s-ar cunoa=te firea]nn[scut[violent[.

Din via\\a de la Roman, mi-aduc aminte pu\\ine lucruri ho-t[r`te. Am fost un copil precoce. }nainte de 5 ani, =tiam unele lucruri greu de ]n\\eles =i pentru o v`rst[mai]naintat[. +tiam, de pild[, oarecare lucruri din gramatic[, pe care copiii de 10 ani le pricep greu. Am fost =i amoretat]nainte de 5 ani: de o fat[de vreo 7-8 ani, care trecea pe la geamul nostru. Nu-i vorb[, era =i un caz de sugestie, c[ci cei din cas[m[tachinau cu ea. Dar =tiu c[m[ ]nro=eam c`nd trecea pe la geam. Tot de la acel geam, vedeam =i Ceahl[ul, care era pentru mine ceva ca din alt[lume, ca dintr-o legend[frumoas[. Nu =tiam pozitiv ce e acel Ceahl[u, nici ce este un munte — nimic!

S[r]cia se \\inea de noi. Dar eu n-aveam cum s-o simt. Dar s[r]cia aceasta contribuia la „via\\a de familie“, c[ci nu era locul

pentru o via\ de plimb[ri, soarele =i celelalte. To\i munceau — duceau o via\ onest[— aveau datorii mici, dar grave, de]ndep[lnit.

Mi s-a spus c[eram un copil aproape grav, de=i plin de toate naivit[\ile acelei v`rste. Mama mea m[ iubea cu toat[ puterea unei naturi concentrate =i a unei vie\i care fusese trist[. Mi s-a spus c[ era o femeie ]nalt[, t[cut[ =i frumoas[. Ea suferise mult, c[ci mult[ vreme luptase cu cea mai grozav[ s[r]cie, lucr`nd zile =i s[pt[m`ni la o cuscutur[, pentru care lua c`\iva lei, c[ci bunica mea r[m[sese f[r] mijloace. Numai mai t`rziu ]ncepu s[ aduc[ acas[ ceva un frate al ei. Eu n-o \in minte cum era la fa\[, dec`t foarte vag. Am mai mult o impresie nel[murit[despre *fiin*\a ei, despre *esen*\a ei sufleteasc[, despre ceva cald =i lipit cu patim[de copilul acela, care azi sunt eu. Dar această impresie nel[murit[a mea, ad[ugat[cu cele ce am auzit despre ea, au alc[tuit]n mintea mea o fiin\[, vie, pe care o v[d: o fat[t`n[r]. Ea a murit la v`rsta de 31 de ani, =i o v[d ca o fat[. Mama mea, acum c`nd eu am 40 de ani, c`nd sunt mai b[tr`n dec`t ea,]mi apare]ntr-un chip foarte curios, pe care e greu s[-l exprim. Mama mea *este mai t`n[r] dec`t mine*.

Dac[ar mai fi tr[it, dac[ar tr[i =i acuma, mi-ar fi r[mas imaginea unei mame ca toate mamele. Dar mama mea este o fat[. Nu =tiu dac[ ]n\elegi sentimentul acesta. Sentimentele mele pentru d`nsa au ceva deosebit =i din cauza aceasta e singura r[splat[pe care mi-a dat-o natura pentru moartea ei timpurie.

La toamna sunt 35 de ani de c`nd a murit. Ea mai tr[ie=te ]n mintea c`torva oameni =i mai ales]ntr-a mea. C`nd nu voi mai fi eu, urma pe care a l[sat-o ea ]n acest infinit se va =terge pentru totdeauna. Va fi fost ca o microscopic[ fiin\[, de acele care mor cu milioanele, ]nghi\ite ]n natura infinit[ f[r] urm[, ca =i cum n-ar fi fost. Ast[zi ar avea 66 de ani, o femeie b[tr`n[, f[r] frumo[s]e, lovit[de toate injuriile vremii. Un sentiment, mizerabil poate, m[face s[simt c[e mai bine c-a murit]n floarea tinere\ii.

Ea a fost demult, foarte demult, =i sentimentele mele pentru ea sunt pentru mama mea, pentru o femeie frumoas[, pentru o femeie care a suferit mult de s[r]cie, pentru o fiin\ care n-a avut c`nd s[guste via\a, pentru cineva care are toat[poezia lucrurilor din]ndep[rtatul trecut.

Femeia aceasta, fata aceasta cu ochii verzi, a fost singura fiin\[pentru care eu am fost totul; care]n loc s[spuie *eu*, spunea *el* — „el“ eram eu. +i ea niciodat[n-a fost totul pentru mine. C`nd tr[ia, eram prea mic, prea incon=tient, ca s[ am asemenea sentimente. Dup[ ce-a murit, mi-am ]mp[r]it sentimentele spre cele patru v`nturi — p[st[r]ndu-i ei numai un col\ ad`nc din fundul inimii. E drept, ]ns[, c[ nu pot s[ m[ g`ndesc mai mult la ea f[r] s[simt lacrimi de duio=ie =i uneori de un fel de durere — nu mare, dar care nu se poate compara cu nimic.

La 5 ani,]ntr-o zi de mai, am p[r]sit casa noastr[pentru totdeauna. Din cauza datorilor, bunica mea a pierdut-o. I-a fost luat[=i d[r]mat[. Azi locul unde a fost casa e o bucat[din ograda unei biserici. Ne-am dus la \ar[, unde tat[l meu,]n tov[r]=ie cu un frate al mamei =i cu alt[rud[, au luat]n arend[o mo=ioar[.]in minte aceast[prim[c[l]torie a mea (c[ci c[l]toria ce am f[cut-o c`nd eram de jum[tate de an, ]ntr-o iarn[, de la T`rgu-Frumos, unde m-am n[scut, la Roman, nu o pot pune la socoteal[). St[team pe sc[una=ul tr[surii, iar mama mea cu bunica mea]n fund. Tat[l meu nu =tiu: era pe capr[, ori nu era cu noi. Era frumos, era soare. }nt`ia=i dat[ am trecut prin p[duri. C[l]toream ]n alt[ planet[. Am ajuns la Poiana lui Iura=cu, mo=ia *noastr*], pe la 5-6 seara. Acolo ploua. }ntr-o gr[din[ mare, dup[ ploaie, c`ntau zeci de cuci. Era casa propriet[resei, o cucoan[b[tr`n[, care fusese de multe ori cu tr[sura la Paris. Am stat ]n casa aceea mai mult[ vreme. O puternic[ impresie mi-au f[cut ni=te pui de cucuveic[ care avea cuibul sub strea=ina casei boiere=ti. Cucoana aceasta avea o fiic[, Eleonora, o femeie foarte frumoas[, care, la r`ndul ei, avea dou[fete de vreo 16-18 ani.

„Eleonora“, cu numele ei sonor pentru mine, cu aerele ei de contes[, cu via\a ei, c`nd la Paris, c`nd la \ar[, mi-a l[sat impresia de ceva ne]nchipuit de frumos =i nobil — =i misterios.

C`nd a fost gata casa noastr[, ne-am mutat ]n ea. Era o cas[ nou[, cu un balcon lung, care suna ca metalul, nu =tiu pentru ce, c`nd m[plimbam pe el, mai ales c`nd umblam boc[nind cu c[lc`iele pe sc`nduri. Prin gr[din[ trecea un p`r`u lat de-o palm[. Pe l`ng[gr[din[, trecea un p`r`u mai mare. Din dosul casei, peste p`r`u, un deal drept, care mi se p[rea c[atinge cerul. }n st`nga un deal lung, pe care umblau vitele, ca ni=te g`ng[nii pe un perete. }n dreapta c`mpia, cu o p[dure]n fundul z[rii. }n fa\ satul.

Aici, la Poiana lui Iura=cu, am cunoscut]nt`i natura. Cea dint`i amintire de lun[o am de aici. Veneam]ntr-o sear[cu mama mea =i cu al\ii de la iaz spre cas[. Era lun[plin[. Atunci am fost foarte lovit de faptul c[luna merge =i ea pe cer spre casa noastr[.

(Eu m-a= fi a=teptat ca ea s[r[m`ie deasupra morii de la iaz!)

Cel mai frumos lucru de-acolo pentru mine erau poate iazul =i moara. +i cred c[,]n adev[r, era un iaz foarte frumos. O bucat[era lung =i trist, singuratic. O alt[bucat[, cu malurile pline de verdea\ =i de copaci. Iar moara avea ceva nemaiauzit de misterios.

}n sat aveam c`\iva amici \[rani, unul Petrea Petri=canu mai ales. Al[turea st[tea un personaj foarte important, un \[ran, Tanc[, care avea pe cas[ un cuib de cocost`rci, p[s[ri pe care le vedeam]nt`ia dat[ =i care produsese[ asupra mea o mare impresie =i anume de ceva m[re\ =i (iar[=i) misterios. |in minte c[ ]n toate impresiile mele de-atunci intra ]n cea mai mare parte misterul. F`na\ul, unul dintre cele mai frumoase ce am v[zut, cu iarba mai mare dec`t mine =i cu nenum[rate feluri de flori, era un ocean f[r[ sf`r=it — ori cu sf`r=itul ]n necunoscut — care-mi d[dea fiori pe care ]i simt =i acuma, dac[-i rechem ]n suflet. C`nd umblam

pe c[rarea care ducea, prin f`na\, la moar[, numai pe unele locuri capul ]mi ie=ea peste iarb[. }ncolo mergeam ca un om printr-o p[dur` pe o c[rare]ntre dou[ziduri de copaci. C[rarea era]ntor-tocheat[, =i la o cotitur[a ei am]nt`lnit odat[ un personaj din alt[ lume, ]nalt ca =i mine, foarte grav =i p[=ind m[surat — un cocost`rc. Am stat un moment am`ndoi fa\ ]n fa\[, apoi el s-a ridicat =i s-a dus pe deasupra f`na\ului. Ce-am sim\it atunci e greu de spus. Eram de 5 ani =i cocost`rcul ]mi p[rea ca o persoan[ foarte ]n v`rst[, superioar[mie =i, bine]n\eles, purt`nd cu ea un mister infinit.

Dar cea mai mare impresie am avut-o cu alt[ocazie, c`nd am sim\it pentru ]nt`ia dat[moartea, c`nd am avut ]nt`ia oar[senza\ia lucrurilor funebre. Era]ntr-un loc, la poalele unui deal, un loc trist, o coast[a dealului rupt[, n[ruit[, singuratic[. Acolo am v[zut un cal mort, din care m`ncau doi corbi mari =i negri. Singur[tatea locului, triste\ea lui, animalul mort, cu o parte din oase goale =i cele dou[p[s]ri sinistre care scobeau cu ciocurile lor mi-au produs un sentiment de groaz[, dar =i de poezie.

Dac[a= fi fost un copil fricos, ori dac[nu m-ar fi l[sat s[umblu singur, n-a= fi avut toate aceste senza\ii. Nu-mi pot explica cum m[l[sa mama mea s[umblu singur, ea care m[p[zea iar-na s[nu stau aproape de geam. Probabil c[ea nu =tia pe unde m[duc. Credea c[-s prin gr[din[, ori pe drum. Cred c[eu ascundeam plimb[rile mele. O singur[dat[am fost pedepsit, c`nd am venit acas[ plin de colb pe m`ini =i pe fa\[, c[ci m[jucasem]n colb cu b[ie\ii de \[rani. Mama mea m-a oc[r`t atunci foarte tare. (Mai t`rziu, c`nd eram de vreo 8 ani, la alt[ mo=ie, tot pentru petrecerea mea ]n colb cu b[ie\i de \[rani, tat[l meu m-a b[tut — singura dat[ c`nd am fost b[tut.)

C`te impresii =i amintiri ]mi vin acuma ]n minte! Unde pot s[ le spun pe toate! Ce lucru mare a fost pentru mine c`nd am descoperit,]n gr`u, un cuib de prepeli\[, ca o f`nt`n[, mic, rotund, c`t o farfurioar[,]nconjurat de un g[rdule\ — =i c`nd puii

au disp[rut parc[ ]n p[m`nt! Era peste iaz, ]n c`mpie, aproape de o p[durice, care de-acas[de la noi se vedea ca o spr`ncean[ la marginea orizontului. Toate mi se p[reau foarte departe — ]n toate direc\iile mi se p[rea c[ se sf`r=ete o lume, dup[care]ncepea regiunea basmelor.

Dar via\a aceasta complet fericit[n-a \inut dec`t o var[. Toamna, ne-am dus la Roman cu mama mea, care avea s[ nasc[; cu mo=ul meu, care=]i t[iase dou[ degete la un fer[str[u mecanic. ]n acea toamn[, a murit mama mea. Mi-aduc aminte ca prin vis de d`nsa bolnav[, dar \in minte foarte bine cum era]ntins[pe mas[, moart[, cu lum`n[ri la cap. ]n zilele c`t a stat moart[acas[, uneori pl`ngeam, dar uneori m[ jucam de-a ascunsul cu ni=te b[ie\i =i apoi iar pl`ngeam. Fericit[, dar crud[=i egoist[v`rst[!]ntotdeauna mi-aduc aminte cu displ[cere, parc[cu un amar repro= pentru mine, c[*atunci* m-am jucat! Niciodat[, nici-odat[n-am dat mamei mele a mia parte din ce mi-a dat ea! Pentru ce s-a n[scut ea, pentru ce a tr[it? Sunt milioane de fiin\ e care au avut soarta ei =i pe care nu le =tiu. Dar ea, fiindc[mi-a fost mam[,]n mintea mea are un loc unic =i]nt`mplarea ei e un lucru extraordinar pentru mine. Orice via\ e un lucru extraordinar pentru cineva — =i nimic, absolut nimic, pentru al\ii!

Sora mea a murit peste vreo doi ani. Sem[na cu mama mea =i o chema tot Maria. Am tr[it f[r[mam[, f[r[fra\i =i surori — nu t`rziu tare — =i f[r[tat[. Cine a tr[it]nconjurat de familie, nu poate]n\elege un suflet ca al meu, aceast[stare sufleteasc[special[— dup[cum nici nu m[pot pune]n sentimentalitatea unui om care a avut familie. Dar aceste lucruri au dat sufletului meu un ton ve=nic de nostalgie, de melancolie — o privire]nd[r[t — un sentiment de singur[tate, de degajare de lumea real[.

Ce-a urmat dup[aceea, p`n[ la v`rsta de 7 ani, nu \in minte, e]nc`lcit]n amintirea mea. Am stat la var[cu bunic[-mea, apoi la alt[mo=ie, cu tat[l meu =i mama mea a doua, apoi iar la bu-

nic[-mea. Mi-aduc aminte de priveli=ți =i peisagii, care se numesc S[l[ve=tri, Berbenceni, sate]n jude\ul Bac[u unde tat[l meu \inea mo=ii]n arend[cu rudele lui noi.

}n aceast[vreme mo=ul meu Teodor s-a]namorat de o fat[a Eleonorei, tat[l meu a pierdut ce mai avea, bunica mea era trist[de moartea mamei mele — eu m[sim\eam str[in]n lumea cea nou[a tat[lui meu. Mamei mele a doua — o fiin\[bun[, supus[, roab[— nu i-am putut spune „mam[“ =i din greutatea mea de a deveni familiar =i a da numiri „artificiale“ =i oficiale, =i din cauza amintirii adev[ratei mele mame, pentru care]ncepeam s[am un cult =i o tandre\e alc[tuit[din tot felul de amintiri, c[ci deja aveam *amintiri* =i, cum se vede, amintiri scumpe =i duioase.

}n ace=ti ani cred c[s-a]nchegat o mare parte din caracterul meu, a=a cum] am =i acum. Cu alt[copil[rie, cu alt[via\[, f[r[aceste lucruri neobi=uite =i triste, a= fi fost poate altfel.

Dar ceea ce m[impresiona neconținut, ceea ce, deci, se lega cu toate sentimentele mele, era natura. Am amintiri curioase, unele stranii, ca din alt[planet[.]in minte o c[l[torie a mea cu tat[l meu]ntr-o diminea\[, pe un drum care mergea pe culmea unui deal — un peisagiu de vis, albastru, siniliu, cu o cea\[subvire, cu un orizont nem[rginit =i str[in. Dar nu =tiu c`nd a fost asta, unde mergeam, pe unde eram — nimic! Ceva colorat, dar nereal!

O impresie extraordinar[mi-a f[cut un zmeu, fabricat pentru mine de un mo= al meu. Era mare, albastru, cu o cruce alb[pe un postament tot alb. M[rimea lui, zb`rn`itul lui,]n[l\imea la care s-a ridicat, crucea lui ca cele de pe morminte, faptul c[s-a dus departe, *peste o p[dure neagr[*, mi-a l[sat o mare impresie de triste\e funebr[— =i, iar =i, de ceva misterios. La asta s-a ad[ugat =i faptul c[\[ranii din acel sat, care nu mai v[zuser[zmeul, au venit *to\i* la curte, ca la o]nt`mplare extravagant[=i necurat[.

Mult[poezie]mi aduce aminte gr[dina noastr[,]n care era o corlat[(un chio=c f[cut din haragi de fasole) b[tut[cu flori deli-

cate de tot felul de fasole, p`r`ul din gr[din], pe care f[ceam mori, =i balconul casei, care suna a metal c`nd umblam pe el cu pa=i ap[sa]i. De la mo=iile celelalte }mi aduc aminte pu`in, c[ci am stat pu`in.

}mi aduc aminte de o c[l]torie la Roman, c`nd am trecut peste Siretul mare, cu un pod umbl[tor, pe furtun]. O ocupa`ie mare a mea au fost hulubii, pe care-i cre=team }n pod, }i =tiam pe to`i, =tiam c`nd au s[ias[ ]pui. Nu-mi mai aduc aminte ce s-a f[cut cu ei. Dar totul era trist, sau, mai bine zis, sim`eam c[ ceva lipse=te: era mama mea, care murise, frumoasa =i t`n[ra mea mam[.

Pe a doua mea mam[, tat[l meu o luase din combina`ii gospod[re=ti. El n-a iubit dec`t pe }nt`ia lui nevast[, pe care a luat-o dintr-un amor plin de scrisori de dragoste =i de toate }nc`nt[toarele nebunii ale tinere`ii. }n familia noastr[ to`i s-au luat din amor. Unii au suferit mult din cauza acestui sentiment, al`ii au =i murit din cauza lui. C`nd am ajuns de 7 ani, m-au dat la =coal[la Bac[u, unde st[tea acuma tat[l meu. Am stat pu`in acolo (nu =tiu pentru ce) =i apoi m-am dus la Roman. Din Bac[u — pu`ine amintiri. Acolo a murit sora mea. Cele c`teva luni sau poate un an la Bac[u, }mi par un vis }ndoielnic.

Nu =tiu bine pentru ce, de la Bac[u, tat[l meu m-a dus la Roman la =coal[. (}n vremea asta tat[l meu probabil c[pierdea cele din urm[parale.) La Roman m-a }ncredin[at unei rude a sa, de=i }n acel ora= st[tea m[tu=a mea. Cauza — poate o r[cire cu familia mamei mele, de care se cam }ndep[rtase, probabil prin }nsur[toarea lui a doua; dar mai degrab[pentru c[ruda lui avea renumele de bun[educatoare. Era o femeie uscat[, ur`t[ teribil, cu un nas mare, aspr[, rece probabil, nu proast[, care, la b[tr`ne`e, se g[tea cu haine colorate =i p[l]rii cu flori ro=ii =i albastre. N-am iubit-o niciodat[ =i din cauza asta n-a avut nici o influen`\ asupra mea. Acolo, am }nceput s[simt ce }nseamn[s[r]cia — c[ci erau oameni s[raci =i, mai ales, s[r]cia se sim`ea la m`ncare, c[ci pedagoaga asta avea principiul, pe care-l repeta adesea, c[„stomacul n-are fereastr[“ — =i deci m`nca c`t de prost, pe c`nd haina =i celelalte se v[d, =i merit[ aten`ie.

O mare suferin\ am avut de]ncercat]n prima zi de =coal[. Pe atunci se]nv[\a altfel dec`t azi. Se d[dea lec\ie, deodat[ acas[. Ni s-a dat, ]n lec\ia ]nt`i, o pagin[, unde aveam de]nv[\at dou[litere (i =i u). Nu ni s-a spus numele acestor litere. Eu n-aveam de unde =ti c[acele dou[semne sunt *i* =i *u*. Trebuia s[-mi spun[cineva acas[. Era o fat[a gazdei, care ar fi putut s[m[ajute. Dar n-a voit, pentru c[nu-i spuneam „\a\“ sau alt nume, c[ci eu, conform naturii mele, n-am putut s[-i dau nume]ndat[ce m-am mutat acolo. +i n-a voit s[-mi spun[dec`t cu pre\ul s[-i spun cum voia ea. +i nu i-am spus. +i m-am dus la =coal[ plin de groaz[, c[ci nu =tiam pe *i* =i pe *u* =i aveam profesor un pop[ mare, c`rn, care zbiera grozav =i b[tea. Nu =tiu cum a ie=it lec\ia — dar =tiu c[nu dup[mult popa acela m-a speriat a=a de tare r[cnind la mine, c[nu m-am mai dus la =coal[, c`nd m-am =i ]mboln[ vit grozav de friguri, ]n care vreme am stat la m[itu=a mea, care m-a \inut, mi se pare — c[ci e greu s[-mi aduc aminte — luni ]ntregi. C`nd mi-a trecut, nu puteam umbla de sl[biciune. Am]nceput primul exerci\iu de umblat, ajutat de un baston. Pe l`ng[ =coala cu popa, nu puteam trece de fric[. (Dar acuma ]mi vine o ]ndoial[: Nu cumva *dup[* aceasta am fost la =coal[ la Bac[u? C[ci dac[ a= fi fost la Bac[u ]nt`i, a= fi =tiut pe *i*, *u*.)

At`tea schimb[ri, pe la at`tea mo=ii, prin Roman =i Bac[u, pe la at`tea neamuri, cu at`tea feluri de sentimente, cu acea malarie teribil[— toate lucrurile acestea mi-au]ntunecat amintirile de-atunci, acele relative la v`rsta de la 5 la 8-9 ani.

Acum]mi pare c[-mi amintesc mai bine: tat[l meu n-a r[mas la Bac[u; s-a dus la alt[mo=ie, B[ie=ti, dar acum ca administrator de mo=ie. +i de acolo, apoi, c`nd aveam vreo 10 ani (ori 9) a venit =i el la Roman, c[p[t`nd o mic[slujb[. Iar c`nd aveam vreo 11 ani, a venit =i nepoata lui =i am p[r[sit pe gazda mea pedagoag[.

Din vremea c`t am stat la acea gazd[, nu e nimic de amintit — nimic important.]nv[\am foarte bine.]n =coala primar[=i]n

gimnaziu am fost întotdeauna cel mai bun din =coal[. Apoi, în cursul superior de liceu, am r[mas bun, dar nu cel mai bun, c[ci nu înv[\am nimic, dispre\uind „=tiin\`a burghez[“.

Gazda mea avea o gr[din[ca toate gr[dinile. Nu era mare, avea mul\i copaci. Mie mi se p[rea, prin ea, parc[a= fi str[b[tut o livad[nem[rginit[. Fiecare copac era cineva, avea fizionomia lui special[, rostul lui, mai ales doi nuci mari, în care]mi f[cusem ni=te case suspendate. Dar ocupa\iile mele pl[cute au fost min-gea =i zmeul. Eram pasionat pentru oin[, pentru care aveam =i talent. Iar zmeie, f[ceam toat[ziua =i de toate felurile, pe care le suiam afar[de ora=, le \ineam ridicate =i noaptea (le legam de ceva). Unul mi s-a prins de crucea unei biserici. Am asistat o var[ ]ntreg[, cum a putrezit cu]ncetul, au r[mas apoi numai =indrilele etc. Mult[melancolie mi-a produs acel zmeu, prins acolo sus, departe, =i nimicit cu]ncetul de c[tre v`nturile =i ploile reci ale nop\ilor de la sf`ritul verii =i]nceputul toamnei. C`te n-a= putea spune despre zmeie! Cred c[ e unul din cele mai splendide mijloace de educa\ie fizic[ =i sufleteasc[. Sunt luptele cu al\ii care vor s[-\i prind[ zmeul — =i unde dib[cia, repeziciunea =i curajul au un rol foarte mare. ]in minte c[ ]n vacan\` venea un elev care înv[\a la Ia=i =i care era un adev[rat uliu al zmeielor. Cu acela aveam noi de luptat teribil. C`nd venea — se auzea pe toate uli\ele: „A venit Cilibiu!“

Spuneam mai sus c[nu prea am ce spune despre această epoc[. Dar v[d c[-mi vin]n minte multe lucruri. A=a, un lucru mare a fost pentru mine cl[direa unei case mari]n ograda =colii — adic[preg[tirile cl[dirii: gr[mezi mari de sc`nduri, =an\uri, varni\`e etc. Aveam „case“, locuri ascunse, locuri de siguran[,]n =oproanele pentru sc`nduri, ]n varni\`e =i =an\uri. Tot]n acea ograd[era =i biseric[. Ce mai de nop\i frumoase la denii, c`nd tr[geam clopotele, c`nd stam]n biseric[la denia cea mare,]n genunchi pe jos — ce sentimente atunci de ceva =i straniu =i intim!

Tot atunci eram un grozav explorator al Moldovei. Vara m[sc[ldam de 3-4 ori pe zi (uneori =i noaptea pe lun[). Umblam

kilometri întregi pe mal =i prin apă; =tiam toate ad`ncurile, toate locurile. Iarna, cu un topor, t[iam ghea\,a, =i pluteam pe o bucat[ de ghea\[, ca pe o plut[. Odat[ eram s[ m[ ]nec. Eram foarte curajos pe-atunci. La 8 ani, ]n vacan\[, la tat[-meu la \ar[, umblam c[lare singur, c`te 4-5 kilometri, trec`nd =i printr-o mare p[dure. +tiu c[ tat[ ] meu, care era omul cel mai ]ndr[zne\, se m`ndrea cu curajul meu.

]n clasele primare am fost amoretat de dou[ori!]nt`i, de o fat[ tot cam de v`rsta mea — cu care visam, vara c`nd m[ culcam, s[ fac tot felul de aventuri. De obicei, ]mi ]nchipuiam ce fericit a= fi dac[ i s-ar ]nt`mpla o primejdie, dac[ar fura-o, de pild[, cineva =i eu s-o scap. A doua oar[am fost amoretat de o fat[tot din =coala primar[— o chema Profira — care a murit, pe c`nd o „iubeam“. Am fost foarte trist =i mai ales melancolic. ]in minte c[ atunci au c[p[ ]tat pentru mine un ]n\eles ad`nc cuvinetele unui c`ntec care circula pe atunci:

*Obosit de munca zilei
Priveam luna =i pl`ngeam,
La trecut, la via\,a-mi de ast[zi
+i la tine m[g`ndeam.*

Bine]n\eles c[aceste fete n-au =tiut nimic de sentimentele mele. Prima mea iubire, acea de c`nd eram mic de 4 ani, azi e o doamn[ respectabil[. A doua (o chema Tinca) nu mai =tiu ce e cu d`nsa. A treia a murit acum vreo 32 ani!

Dar am fost precoce =i]n alt chip.]in minte c[gazda mea avea servitoare o fat[rotund[de la \ar[, care odat[mi-a spus c[un v[r al meu de vreo 20 de ani a prins-o]n bra\,e, c`nd se cobora din pod pe o scar[=i lucrul acesta, pe care l-am]n\eles, de=i aveam vreo 8-9 ani, mi-a produs un sentiment de regret, un fel de gelozie.

Aceast[precocitate m-a f[cut s[pricep multe lucruri. La 12 ani o rud[a mea, care cocheta =i f[cea un fel de amor cu un

domn, n-a putut sc[pa s[nu observ lucrul. Ea n-a =tiut nicio-dat[c[eu, din vorbele =i privirile lor, am]n\eles pentru ce s-au retras]n alt[odaie. +i „perversiunea“ mea a mers p`n[ acolo, ]nc` t am sim\it perfect c[trebuie s[fiu delicat =i discret =i s[-i las]n pace, f[r[a m[purta a=a ca ei s[vad[c[vreau s[-i las]n pace.

Dup[ce m-am mutat cu tat[l meu =i cu nevasta lui, s-a]nt`mplat o nenorocire. Tat[l meu s-a ]mboln[vit de o boal[ care azi v[d c[ a fost pneumonie. Eram ]n clasa a IV-a primar[. Am fost foarte nenorocit. Dar am avut o satisfac\ie. Eu eram gospodarul. Am fost foarte m`ndru, c`nd (aveam 11 ani) am cump[rat, la median, un car de lemne de la un \[ran. Dar emo\iile cauzate de grava boal[a lui tat[-meu mi-au produs o curioas[psihopatie: la =coal[nu puteam s[ ]ncep lec\ia. Deveneam mut. Ca s[se]ncredin\eze de adev[r, profesorul m[punea s[scriu lec\ia pe tabl[. O scriam, dar n-o puteam citi. Profesorul m-a sf[tuit s[fac baie de mu=tar, la picioare. Am f[cut,]n zadar. Aceast[infirmitate m-a \inut mult[vreme. P`n[ =i ]n liceu. Ba chiar p`n[=i azi,]n anumite ocazii. +i azi, c`nd sunt mul\i]ntr-o camer[, oameni mai str[ini, =i trebuie s[spun un „bun[ziua“ general, adesea nu pot, ori]l spun repezit, comic, exploziv, fiindc[ ]l spun printr-o mare sfor\are f[cut[asupra mea. }n fond este emo\ia mare fa\[cu o]mprejurare mai deosebit[— =i aceasta are ca baz[timiditatea. De mic, am fost foarte religios. C`nd cineva vorbea nerrespectuos de Dumnezeu, m[ socoteam ofensat. Am c`ntat =i la biseric[=i am citit =i evanghelii,]mbr[cat]n c[m[=i biserice=ti. Aceasta, pentru c[eram obliga\i. }mprejurul meu nu prea erau oameni religio=i. Religia mea era glasul temperamentului meu. Uneori am postit complet, f[r[s[m[n`nc nimic toat[ziua — =i asta de bun[voia mea.

C`nd am trecut la gimnaziu, s-au schimbat multe lucruri.

]n 1883 am intrat]n gimnaziu. La]nceput mi-a fost greu, pentru c[profesorii nu =iau de psihopatia de care sufeream]n vorb[

=i adesea n-am putut spune lec'ia, ori o spuneam b`lb`it, cu opriri, care p[reau efectul ne=tiin\ei, dar mai apoi, mai ales din clasa a II-a, am devenit o mic[celebritate. Aici, }n gimnaziu, am avut pe cel mai bun profesor al meu, profesorul de limba latin[, pe care }l iubeam (cu admira\ie) a=a de mult, }nc`t odat[, c`nd s-a zvonit c[are s[fie permutat, m-am rugat seara, lui Dumnezeu, s[pt[m`ni }ntregi — s[nu-l permut!

Nu =tiu dac[am lipsit vreodat[de la =coal[}n cei patru ani de gimnaziu. Dar nu prea }nv\am mult. Aveam memoria foarte bun[, excep\ional de bun[=i, ajutat =i de }n\elegere, n-aveam nevoie s[citec mult. De obicei, }mi era de ajuns o dat[, ori de dou[ori.

Numele de b[iat bun m-a f[cut s[am lec'ii particulare foarte devreme. }n clasa a II-a d[deam lec'ii copilului unui frazelar, care, pe l`ng[ 15 franci pe lun[, }mi d[dea adesea, c`nd ispr[-veam lec'ia, c`te dou[franzele. Cu cei 15 franci ajutam pe tat[l meu, care avea o leaf[mic[(vreo 100 de franci). }mi opream mie ceva pentru halvi\ =i alte luxuri de acestea.

C`nd am ispr[vit clasa a III-a, }n vacan\[, m-am dus la T`rgu-Frumos, la o rud[a lui tat[-meu. Atunci, }ntr-o zi, am venit cu o c[ru\ la Ia=i, c`nd am v[zut }nt`i acest ora=, care mi s-a p[rut extraordinar. Str. L[pu=neanu, cu casele nalte, mi se p[rea un drum t[iat }ntr-un munte }nalt, — ceea ce se cheam[„chei“ }n mun\ii no=tri. }ntr-o zi }ns[am primit o telegram[de la tat[l meu, care m[chema la Roman. Am plecat }ngrijit de telegram[. }n gara din Roman (mi-aduc aminte c[ploua) tat[l meu mi-a spus c[trebuie sa plec la \ar[la un proprietar c[ruia directorul gimnaziului m[recomandase ca preparator pentru un b[iat. M-am dus. Am suferit mult la }nceput. Boieri, lume str[in[, obiceiuri necunoscute etc.

Dar ce frumos era acolo! O cas[ca un palat, }nconjurat[de gr[dini de flor[rii — cu un iaz colosal }n mijlocul gr[dinilor, cu un pod frumos peste iaz, cu b[nci =i chio=curi prin gr[dini. La

mas[ne chema cu un clopot. Uneori la mas[erau c`te 40 de musafiri. +i azi parc[-mi aduc aminte de lucruri de pe alt[ lume. De-atunci n-am mai v[zut a=a via\[ bogat[ lipsit[ de griji, *frumoaș*[ =i plin[. Mi-aduc aminte de femeia proprietarului, care avea *ampiruri* f[cute numai din dantel[. Peste c`tva timp familia aceea s-a dus la b[i la Odesa, iar eu am r[mas cu copiii =i cu o doamn[(rud[a lor) care avea dou[fete cam de 14 -16 ani. Acum era lini=te. De fete nu m-am amoretat — pentru c[inima mi-era deja... dat[! Voi spune pe urm[cum =i cui. Dup[ce au venit de la Odesa la sf`r=itul lui august, mi-au dat 60 franci, un... ca= mare =i m-au pus]n tr[sura lor boiereasc[=i am intrat]n Roman picior peste picior.

P`n[ la v`rsta de 15 ani c`=tigasem a=adar c`teva sute de franci, c`teva sute de franzele =i un ca=!

Acolo, la \ar[, m[amoretasem de fata unei rude a proprietarului — o fat[brunet[, pe care o chema Eliza, =i al c[rei tat[st[tea la alt[mo=ie, aproape. Aceasta nici n-a visat de amorul meu. Dar eu (care tocmai]n aceast[vacan\[citisem pe *Monte Cristo* al lui Dumas) am visat at`tea aventuri, ]nc`t am ajuns s[m[mint pe mine]nsumi =i [s[ ]ncep s[le cred. A=a c[(aici voi m[rturisi ceva ur`t) la Roman, mai t`rziu, am m[rturisit unui prieten *succesele* mele.]n minte c[puseseam ziua de 3 august ca ziua c`nd i-am f[cut declara\ie Elizei — declara\ie bine primit[ de d`nsa! Aceast[minciun[idealist[de-atunci m[face s[pricep bine psihologia zugr[vit[de Daudet]n *Tartarin de Tarascon*. Curios: 3 august devenise sincer pentru mine o zi plin[de amintiri fericite!

Dar acest „3 august“ nu m-a]mpiedicat s[m[amoretz — primul „amor“ mai serios — de o alt[fat[din Roman, Estella. Era o fat[cam de 17 ani, brunet[, cu nasul acvilin, =i care umbra cu rochii de culoare cenu=ie sau albastr[, ori cel pu\in fionguri din familia acestor culori. Desigur, nu i-am spus nimic nici ei — nici n-o cuno=team —, dar aceasta =tia. La gr[dina public[, la

un rond din mijlocul ora=ului (loc de muzic[=i plimbare) eu eram ve=nic prezent, melancolic, g`nditor, cu ochii \int[spre ea — uneori]mi luam curajul s-o privesc drept]n ochi — ve=nic unde era ea, ve=nic pe o banc[ ]n preajma ei. Apoi, cum m[sculam, treceam pe la ea. Avea o cas[cu un cerdac lung spre drum. Treceam, m[uitam pe furi= oarecum, dar tocmai de asta destul de... suspect. Treceam]napoi. Apoi dup[amiaz[iar treceam spre cas[. Toat[vremea f[ceam analiz[. M[iube=te ori nu? Interpretam toate privirile ei, toate faptele, locul unde st[ ]n gr[din[, ce face la geamul ei c`nd trec etc.

„Amorurile“ mele mi-au ascu\it mai mult dec`t orice sim\ul observa\iei.

Dar amorul nu merge f[r[gelozie.]n prim[var[(aveam 16 ani) au ap[rut]n Roman ni=te telegrafi=ti cu redingote =i jobenuri. Erau cei mai galan\i cavaleri din Roman. C[utau s[fac[furori. Am]nceput s[m[tem de ei: ni=te tineri a=a de sclivisi\i mi se p[reau irezistibili. Au]nceput s[ni se par[ni=te zei — bie\ii telegrafi=ti. Ce mic eram eu! Eu nu ispr[visem gimnaziul, =i ei, pe l`ng[ 4 clase de gimnaziu, mai aveau =i un an de =coal[ telegrafic[—ba =i joben =i haine bune—=i must[cioare. Dar nici ei nu se g`ndeau la Estella, nici ea la ei. Eu m[teameam de viitor!

Dar un lucru aproape extraordinar s-a]nt`mplat, nu din gelozie, ci dintr-un fel de invidie... Ba nu, aproape din nimic. Estella era prieten[ cu o alt[ fat[, frumoas[ =i asta, poate mai frumoas[, dar nu a=a de picant[. Era pe-atunci ]n Roman un t`n[r grec, care, uneori, se plimba cu ele prin gr[dina public[. +i nu gelozia, dar *fericirea* lui de a putea fi cu ea m[cam indispunea. }ntr-o sear[eram cu un prieten, un b[iat cam \icnit, care a murit demult. }n glum[, i-am spus: Ai putea tu s[-i tragi o palm[acelui cavaler? Lucrul p[rea imposibil — imposibil adic[s[nu fie prins, b[tut, dus la poli\ie,]n urma unui a=a scandal nemaiauzit. Prietenul meu, care era sub influen\ a romanelor de senza\ie =i cam apucat, se sim\i sfidat de

vorbele mele. Era în joc acuma curajul lui. Deodat[se repezi printre lume, d[du o palm[sonor[cavalerului, izbucni ca un fulger printre oameni =i fugi acas[. Fluier[turi de sergen[i, scandal... Dar lucrul nu s-a aflat niciodat[. A doua zi gazeta local[spunea la informa\ii înt`mplarea. Noi, cu aerul de conspiratori, ne socoteam lucru mare, tipuri din romanele de senza\ie. Azi, cavalerul p[lmuit e un domn c[runt] în Ia=i, un arenda=; Estella, femeia unui doctor din Bucure=ti. Amorul s-a ispr[vit cu plecarea mea la B`rlad. |în minte c[sim\eam c[-mi lipse=te ceva str`lucit, ca s[ o fac s[ moar[ de iubire pentru mine. Adesea m[ g`ndeam: s[pot eu scrie la gazeta local[! S[vad[ea c[scriu tip[rit]! (Era o gazet[ ]ngrozitor de proast[!]) Dar era un vis numai, nici vorb[m[car s[m[g`ndesc serios. Nici o posibilitate. A=a ceva, cum acuma m-a= g`ndi: Dac[a= fi general, s[cuceresc Rusia!

Pe fata aceasta, cu rochiile ei ve=nic reflect`nd albastrul, parc[o v[d =i acum. Avea ceva distins, ceva de simplitate, ceva de =oltic — mult feminin.

De-atunci a]nceput =i pl[cerea mea pentru muzic[. }n Roman era o muzic[militar[admirabil[, care c`nta toate operele pe care le-am auzit apoi la teatru. Toate a=tept[rile mele, toate seriile de gr[din[ public[ — toate cele erau \esute cu muzic[. C`ntecele erau expresia sentimentelor mele =i erau dureroase. Ea, gesturile ei, mersul ei, melodiile muzicii, luna, stelele — toate se combinau în ceva, care nici nu poate fi priceput dec`t la 16 ani — c`nd e=ti precoce =i... romantic.

Romantic — este cuv`ntul în care se cuprind toate — 16 ani, libertate, amor, muzic[, natur[; temperament sensibil =i imaginativ — la un loc alc[tuiau cel mai romantic romantism. Dar toate acestea erau ajutate de citirea romanelor. C`teva romane cu subiecte vene\iene ne f[cuser[pe trei (eu, prietenul de care vorbesc mai sus, =i altul care, =i el, a murit), ne f[cuser[s[ne constituim]ntr-o societate: „consiliul de trei“, dup[norma „consiliului de trei“ din vremurile de glorie ale Vene\iei. Fiindc[acel

consiliu vene\ian urm[rea via\a privat[a cet[\enilor vene\ieni, apoi am]nceput =i noi s[c[ut[m a descoperi ce se petrece prin familii. }ncepusem un adev[rat „spionaj“. +i,]n av`ntul nostru, aveam un curaj nebunesc. Intram prin str[zi, prin antrete, p`ndeam pe la geamuri! Era un fel de nebunie — dar urm[ream infamiile =i nedrept[\ile,]n numele justi\iei! Odat[am f[cut o adev[rat descoperire. Am v[zut, pe un geam, cum o doamn[, una din cele mai frumoase din Roman, a intrat pl`ng`nd]ntr-o odaie =i cum dup[ea a venit, ca s-o]mpace, un t`n[r care a ]nceput s-o dezmierde. Am aflat atunci un secret din via\a ei. Dar am t[cut =i nimenea n-a aflat vreodat[. „Justi\ia“ ar fi trebuit s[ ne fac[ s[ hot[r`m ceva. Dar n-am f[cut nimic. }n realitate noi numai ne jucam de-a „consiliul de 3“. Din fericire ne mul\umeam s[ne punem]n primejdie. Asta era pl[cerea noastr[. Poate nici aflarea lucrurilor nu ne interesa. Primejdia — asta era totul.

Dar toate acestea presupun libertate. +i o aveam. Cu toate acestea, tat[l meu nu se uita bine, c`nd veneam acas[ noaptea t`rziu. Ba s-a =i sup[rat. A]nceput s[-mi]ncuie u=a. Dar l-am]nvins. F[r[nop\i libere a= fi fost ca mort. +i amorurile, =i „consiliul de 3“ — toate]mi cereau nop\i libere.

]n vremea aceasta, pe l`ng[ romantismul amorului, al muzicii =i al naturii; pe l`ng[romantismul istoric („consiliul de 3“) — mai eram robii =i de o alt[apuc[tur[cam de aceea=i natur[: de spiritul revolu\ionar.

Mai]nt`i, nu mai puteam crede ]n Dumnezeu. Prima lovitur[ mi-a dat-o un mo= al meu, frate cu mama. Mi-a adus un argument care face impresie asupra oamenilor lipsi\i de filozofie =i de teologie. Mi-a spus c[ dac[ Dumnezeu e tat[ =i bun, pentru ce at`ia oameni de treab[=i cu frica lui Dumnezeu sunt nenoroci\i? Cu]ncetul am tot pierdut credin\a. Am trecut prin crize. Am ajuns s[m[ ]nchin seara de m`ntuial[. M[ ]nchinam tot mai f[r[ convingere. De la o vreme, m[ ]nchinam cu g`ndul c[dac[

poate *totu=î*, exist[Dumnezeu, s[-l...]n=e-l. Adic[nu s[-l]n=e-l. S[plasez rug[ciunea — poate tot este ceva, dac[m[rog =î dac[e Dumnezeu. }n sf`r=it, e greu de exprimat ce sim`eam.

Prin clasa a IV-a eram revolu\ionar. Revolu\ionar prin temperament. La Roman nu era nici o carte — =î nici n-aveam idee despre revolu\ionarii din lume. Nici nu auzisem de numele partidelor revolu\ionare. Dar eram revolu\ionar. C`nd am auzit de generalul Boulanger, care voia r[zboiul Fran\ei contra Germaniei spre a lua ]napoi de la nem\i Alsacia =i Lorena, am devenit boulangist, republican, patriot francez. Sim`eam clar c[mi-a= fi dat cu *fericire* via\,a, atunci, la moment, dac[ ]mpu=carea mea avea ca efect c`=tigarea Alsaciei =i Lorenei de c[tre Fran\!a!

}n *lar[* — eram cu „Opozi\ia unit[“, care f[cea t[r]boi teribil]n contra lui Ion Br[tiianu. Dar]n cur`nd am aflat c[ „Opozi\ia unit[“ era conservatoare! Atunci m-am sf`r=it. Eu conservator?! +i n-am mai fost cu „Opozi\ia unit[“. +i am r[mas revolu\ionar]nfl[c]rat, dar f[r] s[=tiu unde s[-mi pun revolu\ionarismul. (C`nd m-am dus la B`rlad,]n trei zile am devenit socialist, ateist f[r] mil[, naturalist]n art[, fonetist]n ortografie!)

}n gimnaziu am fost legat cu mul\i b[ie\i — mai ales evrei. Dar n-am avut adev[ra\i prieteni (afar[de ceilal\i doi din „consiliul de 3“ — prieteni *politici* mai mult).

Pe la sf`r=itul gimnaziului m[ sim`eam om matur! }n clasa a IV-a, ca =î]n celelalte (afar[de I) am fost premiant]nt`i. Dar mi-a fost ru=ine s[ m[ duc la premii. Premiile se d[deau la prim[rie. Coroana o punea pe cap episcopul ]n sunetul muzicii. Tot ora=ul era acolo. Mie-mi era ru=ine s[ fiu elev — mai ales c[ m[ g`ndeam c[poate s[fie =i Estella. Cum? S[m[vad[ca *co-lar*, cu coroan[pe cap, cu c[r]i de premii subsuoar[? Pe mine, cavalerul romantic, vis[tor =i nocturn?

Dar sf`r=itul =ederii mele la Roman a fost ]ntristat. Tat[1 meu era acum bolnav. Sim`eam o mil[=i o triste\e — =i]nt`ia oar[am sim\it *lumea*. Cu ce fericire,]nainte de a pleca la

B`rlad, i-am dat dou[ sticle de cognac, cump[rate din leafa mea de la o lec`ie — c[ci i se spusese c[*cognacul*]i va face bine.

Tat[l meu nu mai putea s[-i fac[slujba. Situa`ia era teribil[. Trebuia[m s[ m[ duc la liceu. Eram a=a de bun elev, cunoscut ]n ora=ul acela mic, ]nc`t au contribuit la o list[de subscrip`ie mul`i cet[\\eni. Cavalerul medieval era umilit. Trist de boala grea a tat[lui meu, umilit de lista aceea,]ngrozit de lumea str[in\ unde aveam s[plec — acuma nu mai era vorba de amor — =i nici de vreunul din celelalte romantisme... Atunci am]nceput via`a.

]n toamna anului 1887 m-am dus la B`rlad. Tat[l meu era foarte bolnav. Nu st[tea ]n pat, dar abia umbla. Nu mai avea cu ce tr[i. +tiam toate, eram trist p`n[la moarte, dar v`rsta m[ ]mpiedica s[ v[d toat[ gravitatea lucrului. }mi ]nchipuia[m c[ poate se va face bine. }n orice caz, optimismul, speran`a — mai bine zis incon=tien`a v`rstei — m[opea s[m[g`ndesc clar c[ poate n-am s[-l mai v[d niciodat[. +i-n adev[r, nu l-am mai v[zut dec`t o singur[dat[, peste trei s[pt[m`ni,]ntins pe mas[, indiferent pentru tot ceea ce fusese, pentru ce era.

La B`rlad m-a dus mo=ul meu, Teodor, ]ntr-o zi din cele din urm[ ale lui august. Acolo, el a mai stat c`teva zile =i apoi m-a p[r[sit. Av`nd =i c`iva colegi evrei de la Roman, m-am a=ezat la gazd[la un evreu, unde am m`ncat ]n fiecare zi m`nc[ri dulci — toate erau cu zah[r, imposibile pentru mine.

La =coal[m[sim`eam foarte str[in, ]n ora= nou, cu profesori =i colegi noi, impresionat de m[re`ia acelui mare liceu — =i cu g`ndul la lumea mea din Roman, de care mi se p[rea c[ sunt departe cu mii de kilometri. }ntotdeauna, c`nd m-am dus singur]n locuri str[ine, am avut sentimentul... ¹ acei pe care i-am avut de aproape =i c[m[aflu]ntr-un loc a=a de str[in ca-ntr-o alt[planet[. Grijă de acas[, timiditatea, mediul cu totul nou, to`i oameni str[ini =i indiferen`i, s[r[cia (nu se =tia bine, era o problem[cum =i de unde

¹ }n revist[lipse=te un r`nd.

am s[am cu ce pl[ti gazda pe luna a doua), toate acestea m[f[ceau s[chem]n ajutor cu putere resemnarea, această putere sufletească trist[=i rece, care numai atunci e de preferat durerii, c`nd durerea e prea mare. C`nd m[g`ndeam la str[zile *mele*, la felinările mele de pe uli\ele prietene din Roman, la figurile oamenilor din ora=ul meu — mi se p[rea c[ acuma sunt ]ntr-o \ar[ cu oameni de alt[ ras[ =i cu o limb[ necunoscut[. Via\a normal[ =i vesel[ din jurul meu, de pe uli\ele B`rladului, mi se p[rea o *imposibilitate*, ceva foarte curios, a=a eram de departe =i de str[in. A= fi fost fericit peste m[sur[s[v[d pe cineva din Roman, oricine, un negustor, un birjar, o figur[,]n sf`rit, de-acolo.

Dar]ntr-o zi din septembrie am primit o telegram[c[tat[l meu e foarte r[u =i trebuie s[vin]ndat[. Am]n\eles totul. L-am l[sat destul de r[u =i, cum am plecat eu, el a intrat]n spital, de unde mi-a scris c`teva scrisori, pe care le p[strez. +tiam bine c[, ]n s[r[cia noastr[ — care nu permitea sentimentalismul — nu m-ar fi chemat nimenea pentru gravitatea boalei. +tiam c-a murit. Pe drum, ]n tren, c[utam s[ m[ apuc, s[ m[ anin de vreun g`nd de speran\[. F[ceam ipoteze ridicole. Dar nu m[puteam]n=ela. +i-mi aduc aminte c[m[sileam s[caut o *justificare* a acestei mari nedrept[\i — moartea tatei — =i un fel de consolare. M[g`ndeam: c`\i oameni mari (!) n-au fost pe lume, =i to\i au murit! „To\i oamenii mor, oric`t =i oricine ar fi ei!“ C[utam, cu alte cuvinte, s[ m[ ]mpac cu această mare nenorocire. La gara din Roman, mi-au ie=it ]nainte c`teva rude,]ntre care =i m[tu=a mea,]n doliu. Atunci am sim\it ceva care nu se poate exprima. Pot spune ce mi s-a]nt`mplat ]n organism: mi s-au r[zvr[tit, mi s-au cutremurat toate organele interne: pl[m`nii, inima, stomacul. Parc[le-ar fi amestecat cineva cu o m`n[, b[gat[ ]n mine. M-am dus la casa noastr[, unde-l adusese mort de la spital. Era o mul\ime de oameni — mai multe femei. Galben =i cu o expresie de durere =i triste\e f[r[ margini, st[tea tat[l meu ]ntins ]ntre lum`n[ri =i]mbr[cat]n

haine bune, cum nu mai purtase el de mult[vreme. R[ceala mor\ii =i elegan\ a neobi=nuit[a hainei aveau ceva]ngrozitor de funebru. Am aflat c[ ]n ultimele momente]ntreba neconținut de mine: „De ce nu-i aici b[ietul?“ Cuv`ntul acesta, „b[ietul“, spus ]n asemenea ]mprejur[ri — c`t[durere, c`t[ suferin\! El numai pe mine m[ avea pe lume =i ]n cuv`ntul acesta se vedea toat[leg[tura]ntre el =i mine.

Tat[l meu m-a iubit foarte mult. Avea obiceiul s[m[ia cu d`nsul pe la treburile lui =i-mi aducea ]ntotdeauna ceva, c`nd venea acas[. R[ma=i am`ndoi orfani oarecum, la moartea mamei mele, se f[cuse]ntre noi o leg[tur[de prietenie, *de camaraderie*. Eu]l iubeam cu amor, cu o iubire fizic[. }mi pl[cea s[-l s[rut pe barb[... Parc[am =i acuma pe buze senza\ia b[rbii lui.

Tat[l meu a fost un om voinic, curajos, bun =i de o inteligen\ ]mijlocie. Avea un caracter admirabil, din care pu\in am mo=tenit. Am mo=tenit jovialitatea, pe care mi-a]mpu\inat-o boala =i alt[parte a caracterului meu. N-am mo=tenit egalitatea caracterului lui, r[bdarea, optimismul. El, orice neceaz c`t de mare (pierderea averii, lipsa banului pentru ziua de m`ine etc.) ar fi avut, r[m`nea tot vesel, parc[ i-ar fi venit o mare bucurie. El nu se irita niciodat[, orice i-ar fi f[cut cineva, oric`t de nedrept ar fi fost cu el, orice i-ar fi spus. Cel mult, scotea un oftat — de mirare mai mult, de mirare c[cineva poate spune asemenea lucruri.

M-am]ntors la B`rlad. Eram orfan =i de tat[. Acum se adunau]n mintea mea toate lucrurile din trecut: copil[ria, amintirea mamei, anii de la Poiana lui Iura=cu, anii de la Roman. Aveam, acuma, un trecut bogat — un trecut alc[tuit din lucruri scumpe =i frumoase, duse pentru totdeauna — un cimitir;]n care z[ceau mama, tata, sora mea =i eu cel f[r[grij[=i ocrotit de fiin\ele mele cele de aproape. Acum r[m[sesem *singur*: +i... trebuiau banii pentru gazd[pe octombrie. Pe-o lun[ ]mi pl[ti mo=ul meu, pe alt[lun[un v[r al meu, pe a treia m[tu=a mea.

În cur`nd c[p[ta]i o lec`ie de 15 franci (de la 6-7 jum. diminea`a; preparam ]nainte de ]nceperea clasului, pe un fel de *gorilla* de peste drum). Pe urm[ ]=i lu[ ]ns[rcinarea m[tu=[-mea =i mo=ul meu Trancu. F[r[ ei, poate a= fi p[r[sit =coala — =i azi a= fi cu totul altceva, ]n alt mediu — probabil un slujba= la gar[ — poate s[n[tos, c[ci cursul vie`ii fiind altul, alte lucruri mi s-ar fi]nt`mplat. Chiar ]nainte de a merge la B`rlad, s-a pus chestia c[ilor ferate. Dac[nu mergeam la B`rlad, intram la c[ile ferate. Dar m[tu=mea m-a ajutat s[merg mai departe.

M[tu=[-mea, care era foarte frumoas[, foarte delicat[, foarte poetic[=i, pentru noi „aristocrat“, c[ci numai ea tr[ia mai bine, mai „]nalt“ — c[ci mo=ul meu era func`ionar la c[ile ferate — m[tu=[-mea era cineva foarte deosebit =i, c`nd venea la Roman, era un eveniment. Eu o iubeam cu un fel de entuziasm, pentru c[ldura ei suflteasc[, pentru ochii ei frumo=i, pentru c[m[iubea =i ea, pentru c[-mi d[dea lucruri bune. C`nd, dup[ moartea mamei, a venit ]n vizit[ de la Br[ila, la Poiana lui Iura=cu, *eu* o duceam prin f`na\, pe la moar[,]i recomandam florile de c`mp, care miroase etc.

C`nd am trecut din clasa a IV-a primar[ ]n liceu, ]n vacan`a de var[, m-am dus]nt`ia oar[ la ea, la Putna Sac[, l`ng[Foc=ani. M-am dus cu trenul, singur, p`n[ la M[r[=e=ti. ]n compartiment mai era o fat[ de v`rsta mea, 12 ani, ori poate mai mare, cu o cucoan[ ]n v`rst[. La M[r[=e=ti, trenul a apucat spre Gala`i, l[s`ndu-m[ melancolic, c[ci... deja ]ncepusem s[ m[ amorezez de fata cea de 12 ani, ori ceva mai mare! (Rar om s[ fi fost mai dispus la amor, dec`t mine! Amor care idealizeaz[, care face scump[pe fiin`a iubit[, care las[ o melancolie intens[ la des-p[r`ire!... +i aceasta din cea mai]ndep[rtat[copil[rie!)

Dar la M[r[=e=ti,]n gar[, m[a=tepta m[tu=[-mea, care avea o p[l[rie frumoas[, un pardesiu de voiaj, o geant[ ]n m`n[ =i care m[ lu[ cu ea p`n[la Putna Sac[,]ntr-un vagon de clasa I cu catifea ro=ie. M[s-a p[rut c[ ]ncep o via`\ de marchiz =i de

milionar. La Putna Sac[am stat vreo lun[, ve=nic pe vagoanele care st[teau]n sta\ie, pe gr[mezile de saci de gr`u adu=i pentru transport. Tot ]n vara aceea m-am dus =i la Foc=ani (era al[turea), ]n clasa I. La Putna Sac[, cas[ bun[, m`ncare „boiereasc[“, servitori, contact cu „lumea bun[“ —]n sf`r=it mi se p[rea o via\[elegant[, din romane — cum mi s-ar p[rea acuma via\ a pe care a= duce-o dac[a= fi oaspetele vreunui milionar englez. Ce mult e de atunci.

E din alt[lume, din alt[epoc[istoric[— ar putea fi de-atunci sute de ani! Dar]nc[de la casa noastr[din Roman, c`nd aveam 4 ani, =tiam genul substantivelor, vedeam Ceahl[ul pe geam =i sim\eam primul amor, acela pentru Otilia, fata de 7 ani, care trecea pe la geamul nostru, de 4 ori pe zi, c`nd se ducea la =coal[!

Simt a=a de bine versul lui Baudelaire:

*Am mai multe amintiri
Dec`t dac[ a= avea (v`rsta de)
O mie de ani...*

Dar s[las digresia asta — =i s[m[ ]ntorc la via\ a din B`rlad.

La B`rlad, dup[moartea tat[lui meu, m-am mutat la cucoana Zoi\ a, al c[rei nume a devenit ilustru]n mica societate ce am]njghebat noi acolo. Aici st[team cu un elev din clasa VI, N. Savin. Al[turea st[tea un coleg de-al lui Savin, Moscu, iar a treia cas[st[tea Raicu Ionescu. Ace=tia,]mpreun[cu un altul, un prieten al lui Moscu, =i]mpreun[cu mine, am format o tov[r]=ie, bazat[pe prietenie, pe tov[r]=ie de idei, pe comunitate de idealuri.

Dar]nainte de a vorbi de aceast[tov[r]=ie —]nainte de a se]njgheba societatea noastr[— am avut s[mai trec printr-o durere.]n ianuarie, am primit o scrisoare de la un prieten din Roman, c[mo=ul meu Teodor, acela care m[dusese]n B`rlad, a murit. Murise de boal[ de inim[, boal[ datorit[ acelei ]nt`mpl[ri c`nd =i-a rupt dou[degete =i agravat]n vremea din urm[prin ni=te nepl[ceri =i suferin\ e cauzate de un sentiment puternic pen-

tru o doamnă din Roman. Acest om a fost unul din cei mai inteligenți oameni din țară am cunoscut, poate cel mai inteligent. Fără nici o îndoială (patru clase primare, cum se făceau acum 50 de ani), fără nici un mediu, căci nu cunoștea un singur om de cultură, el a reușit să fie un om modern. În politică era absolut sceptic și nu era cu nimeni. Dacă ar fi fost atunci un partid nou în Roman, un partid revoluționar, poate ar fi fost cu dănsul, dacă nu i s-ar fi părut utopic, căci el era mai mult critic și ironist, — și foarte puțin entuziast și capabil să se iluzioneze. Pe de altă parte, era ateu. Nu avea prieteni, ci numai cunoștințe de cafea — la care nu se ducea acasă și care nu veneau la el. Cu acea parte din familie (mai toată) care nu avea nimic distins, nu era în legătură. Pricepea toate lucrurile și l-am auzit explicând fenomene naturale, din *propria* sforțare intelectuală, așa cum mai târziu le-am văzut explicate în cartea de fizică. În orice se amesteca, era perfect. +tăia să croiască rochiile femeiești, fiindcă s-a pus odată să croiască. Dregea perfect ceasornice. Colora fotografiile etc., etc. Avea o logică ca fierul de țare și o ironie îngrozitoare. Avea o faclă luminată de inteligență — una din cele mai distinse figuri din țară am văzut. Era inteligent și în viața practică și înzestrat cu o mare voință: trăia din țeva mii de franci, pe care le da cu dobândă, fiindcă să manevreze mica lui sumă așa ca să producă cel mai mare venit posibil. Umbla foarte bine îmbrăcat, corect detot — și avea o mare grijă să nu fie atins deloc de nimene. Pe-atunci nu-l puteam aprecia bine, căci nu aveam termen de comparație. De-atunci am văzut mulți oameni, am înțeles ce lucru era acel om, lipsit de orice cultură, care putea discuta orice cu oricine și care, prin propria lui inteligență, găsea răspunsuri și explicații la toate problemele ce și le puneau ori îi le puneau alții. Era singur, distins, foarte inteligent, — o apariție rară și unică în felul său. Era foarte violent și în același timp foarte bun. Cred că n-am văzut un om mai violent, pe care să-l exaspereze mai mult răspunsurile nelogice și purtarea nepotrivită.

+i n-am v[zut om care s[suferi mai mult de suferin\va celor la care \inea el. Cred c[a fost omul cel mai bine]nzestrat din toat[familia noastr[. Se zice c[eu]i sam[n. Se poate. Dar eu sunt el amestecat cu o mul\ime de lucruri de o valoare inferioar[. Aurul lui s-a amestecat la mine cu multe metale inferioare.

E ceva greoi, e o st`ng[cie, e o lips[ de gust, e o sl[biciune de logic[ la mine, care nu erau la d`nsul. C`nd era mic, a voit mult s[ ]nve\ie mai departe. A pl`ns mult s[-l trimit[la Ia=i la =coli mai]nalte. Dar n-a avut cu ce. +i sunt sigur c[s-a pierdut un om de mare valoare. Acum ar avea 62 de ani. Cine =tie ce nume glorios ar fi fost! }mi dau foarte bine seama de ceea ce spun. Nu m[face s[spun lucrurile acestea nici sentimentalismul, nici faptul c[mi-a fost un om de aproape. Am sute de fapte =i idei de-ale lui, care-mi servesc ca material pentru aprecierea mea.)

Aceast[mare inteligen\] o mo=tenise de la p[rin\ii lui. Pe tat[lui nu l-am cunoscut, dar am auzit c[a fost un om foarte de=tept. Pe mama lui (bunic[-mea) am cunoscut-o bine. A murit c`nd aveam 25 ani. Avea 70 de ani, c`nd sim\ea o mare pl[ceri s[-i spun tot ce =tiam despre lume. Nu era lucru despre care s[nu=i pun[problem[. „Pentru ce“ era o]ntrebare care =i-o punea necontenit. Pentru ea lumea exista =i era ve=nic nou[=i plin[de mister. Stelele, cerul, via\va plantelor, a animalelor, cauza tuturor lucrurilor — o interesau necontenit. Ea nu =tia nici s[citeasc[. Apoi avea sentimente rare pentru o femeie, mai ales pentru o femeie absolut incult[=i (c`nd o =tiu eu) a=a de b[tr`n[: melancolia lucrurilor duse, lucrurilor de departe etc. Un tren care se ducea departe pe c`mpie ]i producea melancolie. Era curios s[ vezi o bab[ incult[ de 70 ani, care simte poezia subtil[ a unui tren (a unei adun[turii de oameni necunoscu\i) care a stat o clip[ la sta\ie =i apoi s-a dus departe, tot mai departe — spre alte orizonturi! Sf`r=itul vie\ii i-a fost greu detot.]i murise fiin\va prea scump[, =i c`\iva ani nici n-a putut umbla — =i a murit departe

de m[itu=a mea, la Roman. Eu nu mi-am f[cut datoria fa\ de d`nsa, nu i-am ar[tat aten\ia pe care trebuia s[ i-o ar[t. A fost =i fatal lucrul acesta: eram prea t`n[r, prea preocupat de mii de lucruri serioase =i neserioase, lucruri ale unui t`n[r de 20 de ani — =i ea era prea din alt[ lume. Ba, pe-atunci, plin de ideea „lumii nou[“, pentru care... luptam, ]n bunic[-mea nu puteam vedea dec`t urmele bine caracterizate ale lumii vechi. }n rezumat eu aveam lumea mea =i, din cauza egoismului natural omului =i,]nc[din cauz[c[nu ne putem g`ndi clar, mai ales la 20-25 de ani, c[ moartea va r[pi pentru totdeauna pe cei b[tr`ni — din aceste cauze am neglijat-o — n-am vorbit destul cu ea, n-am stat destul cu ea, m-am ar[tat gr[bit s[m[duc dup[ocupa\iile =i pl[cerile mele — =i nu i-am explicat destul lucrurile pentru care avea acea mare curiozitate...

La B`rlad, ]n anul ]nt`i (clasa a II-a), m-am]mprietenit foarte de aproape cu aceia pe care i-am numit mai sus. Dar cel mai aproape mi-a fost Raicu Ionescu. +i e curios c[prima impresie ce mi-a produs-o a fost antipatia: c`nd m-am dus la liceu ]n primele zile ale lui septembrie, am v[zut un grup de b[ie\i mari (pe-atunci erau b[ie\i mai ]n v`rst[, mul\i, dec`t acum — ]n liceu) =i, ]ntre ei, unul foarte t`n[r, care st[tea cu m`inile ]n buzunar =i vorbea cu ei de la egal la egal, ba ]nc[ f[cea =i spirit pe socoteala lor. Acest b[iat, cam de clasa a III-a, care trata a=a de „obraznic“ pe b[ie\ii din clasa a VII-a, mi-a fost profund anti-patic. Dar ce mirat am fost c`nd am aflat, apoi, c[to\i, =i cel „mic“, erau]n aceea=i clas[, a VI-a! }n adev[r, Raicu Ionescu, pe l`ng[ c[ era mult mai t`n[r dec`t colegii lui, dar avea =i o fa\ mai t`n[r[dec`t v`rsta lui. Avea 15 ani, dar p[rea de 12-13. Dar cuno=tin\ cu el n-am f[cut dec`t la coana Zoi\,a, c`nd m-am mutat]n odaia]n care st[tea deja Savin. Imediat ne-au legat ideile — toate ideile]naintate. Raicu Ionescu =i cu mine eram cei mai fanatici, =i, dintre am`ndoi, eu]nc[=i mai mult. Chiar]n anul I am alc[tuit o societate literar[, „Orientul“ (dup[numele str[zii

unde st[team). F[ceam conferin\e,]ntre noi, „cei cinci membri“, conferin\ele erau criticate, cele mai bune erau premiate. Iat[cum: unul f[cea o conferin\[, altul era]ns[rcinat s[-i fac[critic[, tot]n serii. Cel criticat r[spundea etc. Apoi f[cea altul conferin\, altul]l critica etc. A=a c[tuturor ne venea r`ndul s[ fim =i conferen\iari =i critici. +i nu f[ceam numai conferin\e, ci =i literatur[. Scriam, adic[, orice. Mi-aduc aminte c[ am scris odat[ o conferin\[ despre influen\,a romanelor, ar[t`nd ce r[u pot face romanele rele.]n genere, eram cam du=man al romanelor.

Odat[am scris o poezie]n proz[— era vorba de ni=te s[raci care au]nghe\at]ntr-o iarn[, pe un drum. Savin mi-a f[cut critica =i, la sf`r=it, ca s[ m[ laude, spunea: „Un cuv`nt mai sau mai pu\in =i totul ar fi fost stricat“. Deci m[l[uda, dar solemnitatea frazei lui m-a f[cut s[-l iau]n r`s, =i scump a pl[tit el acest[laud[! Odat[, Moscu (care era cam poet =i era =i amoretzat) a f[cut o poezie]n care vorbea de un trandafir la un geam. Eu i-am f[cut critica. L-am comb[tut teribil c[e „romantic“ (trandafirul). Romantic —]nsemna burghez,]nsemna tr[d[tor, c[ci sociali=tii =i revista lor, *Contemporanul*, erau reali=ti! Raicu a scris o conferin\[despre Eliade R[dulescu,]n care s-a v[zut deodat[c[are stil. Alt[dat[a scris o poezie]n versuri, din care \in minte aceste versuri (se t`nguia un \[ran):

*S[rac lihnit de foame,
Muncind]ntreaga zi...*

I-am acordat premiul II... C`te lucruri nu-mi aduc aminte de la acele =edin\e literare, pe care le \ineam la coana Zoiv\,a — dar uneori la o cr`=m[, la Iordache Leu, unde era vin dulce toat[iarna, 40 bani litrul — =i pe care adesea]l pl[tea tat[lui Savin, c`nd venea de la \ar[, c[ci obi=nuiam s[ r[m`nem datori, iar banii datora\i Savin ii explica prin cine =tie ce nevoi serioase ale lui. Odat[ ]ns[a fost admirabil. Eram]n clasa a VI-a. Se alesese un deputat socialist. Ne-am dus la Iordache Leu s[facem ban-

chet. Savin era]mbr[cat caraghios:]mprumutase ni=te ciubote oribile, c[ci]=i d[duse botinele la dres (era iarna). Pe c`nd toas-tam teribil pentru socialism, b[iatul de dughean[vine =i-i spune lui Savin c[tat[l s[u e al[turea,]n alt[odaie. Ce mutr[a f[cut Savin, care s-a dus la tat[l s[u — =i, ca concluzie, tat[l s[u a pl[tit banchetul nostru socialist. Am uitat s[spun c[Savin era cel mai]nv[\at]ntre noi.

Via\la la B`rlad,]n clasa a V-a =i a VI-a a fost la fel, cu deosebire c[, din clasa a VI-a, a mai intrat unul]n grupul nostru, Dinerman, care a murit de vreo 20 de ani. Ace=ti ani au fost dintre cei mai frumo=i. Acuma nu mai eram copii, eram adolescen\i. +i, din multe cauze, eram, se poate spune, oameni mari. Oameni mari, dar cu toat[fr[gezimea suflteasc[a adolescen\ei. Eram oameni mari pentru c[eram nu numai liberi, dar chiar l[sa\i de capul nostru. Eram oameni mari pentru c[eram, unii, foarte s[raci, al\ii, dac[nu a=a s[raci, cel pu\in din clase inculte, unde nu exist[cre=terea]n bumbac (bumbac material =i bumbac moral). Eram oameni mari, pentru c[mai to\i trecusem prin multe. Eu, de pild[, trecusem prin at`tea faze: at`tea locuri, =coli, nenorociri etc. Eram oameni mari, pentru c[pe-atunci nu eram]mbr[ca\i]n uniform[=i numerota\i. Eram oameni mari, pentru c[trebuia s[administr[m noi, dup[capul nostru =i cu mult[dib[cie micile sume, de acas[sau din lec\ii, cu care tr[iam. (Odat[, cump[r`ndu-mi o carte de 25 franci a lui Haeckel, despre originea omului, a trebuit s[ m[ mut la alt[ gazd[ =i s[ m[n`nc la un casap, un fel la dejun =i unul seara, a=a c[trei luni am suferit necontenit de foame, mai ales seara, c`nd m[ uitam cu jind la vitrinele b[c[niilor =i cofet[riilor). +i, mai ales, eram oameni mari, pentru c[ aveam idei, un ideal, pentru care tr[iam. ]n adev[r, nu tr[iam dec`t pentru acele idei, care erau singurul lucru important]n via\la noastr[. La =coal[,]nv[\am bine, pentru c[nu eram pro=ti. Dar =coala era a cincea roat[la c[ru\[. O =i dispre\uiam, ca o institu\ie burghez[, unde se predau obiectele

de acelea =i]n a=a fel ca s[ ]ntoarc[mintea tinerimii de la „adev[ratele“ probleme ale vie\ii =i societ[\ii. De amor nici vorb[nu mai era.]n acest timp nu mai existau fete nici chiar pentru mine. Numai unul, Moscu, era amoretat de o vecin[, Afrodita Haritachi, al c[rei nume azi]mi pare a=a de poetic, c[ci]mi aduce aminte mahalaua noastr[, malul B`rladului, serile de iarn[ cenu=ii, c`nd ea venea de la =coal[etc.

Noi toat[vremea discutam =i puneam omenirea la cale. Citeam ca evangheliu c[r]ile — pu\ine ce aveam. Pu\ine, pentru c[pe vremea aceea]n provincie nu erau c[r]i =i noi ni le procuram cu cele mai mari sacrificii, s[r]aci cum eram. Niciodat[n-am mai dus o a=a via\ de idei. Idei s[race poate, dar mare bog[\ie de idei de acestea s[race! +i c`t era de bine pe-atunci, c`nd aveam r[spuns =i dezlegare la toate problemele! Petrecerile noastre erau tot intelectuale. Aceste petreceri nu erau deloc variate. Era]nt`i cr`=ma, care ne atr[gea prin faptul c[lucrul acesta ne d[dea impresia c[suntem oameni mari. Apoi prin faptul c[f[ceam un lucru nepermis de =coal[. Dup[aceea prin ceva „nou“, „str[in“ — =i,]n sf`r=it, prin intimitatea =i ridicarea sufletului la un diapazon mai ]nalt, c`nd ne g[seam to\i, departe de lume,]ntr-o od[i\ mobilat[ca]n vremea veche. Era o cr`=m[ cum nu mai sunt, ca hanurile de la drumul mare, ca acele hanuri pe care le-a idealizat Sadoveanu. Odat[, c`nd ne-am]ntors]n B`rlad dup[ Cr[ciun, am adus, unii dintre noi, ni=te p[s]ri gata cur[\ite, le-am dat la fript la o chit[rie =i am petrecut la cr`=ma lui Iordache Leu toat[ziua. Spre sear[, ne-am dus prin ora=, am cump[rat stafide etc., =i ne-am dus to\i la noi acas[, unde, lipsind coana Zoia, am turmat un foc enorm =i-am stat de vorb[=i de glume p`n[dup[miezul nop\ii. Ca fapt e un lucru banal, dar a fost unul din acele lucruri care nu se pot uita.

O alt[petrecere erau plimb[rile]n jurul B`rladului — =i iar =i vara. Fugeam de la =coal[ f[r] nici o mustrare de con=tiin\]. Mi s-a ]nt`mplat s[lipsesc =i dou[s[pt[m`ni. Prim[vara, c`nd

se topea om[tul, mergeam pe c`mp =i sim\eam profunda melancolie a p`r`ia=elor =i a nourilor albi sub\iri de pe cerul ]nalt. Dar mai ales nop\ile de martie c`nd]nc[era om[t, dar venea o suflare de prim[var[— acelea nu se pot uita! O alt[fericire era gr[dina public[, mare ca o p[dure, misterioas[,]n care am auzit,]ntr-o sear[cu lun[, dup[o zi de ploaie, un flaut dintre ni=te copaci. Iar]n iunie, c`nd preparam examenele, ne duceam s[ ]nv[\[m la gr[din[pe la 4 diminea\.

Acas[la noi, la cr`=m[, pe uli\e, ]n natur[, discutam, ne entuziasmam, visam viitorul omenirii, f[ceam poezie — =i *niciodat*] nu ne g`ndeam la noi, la viitorul nostru, la cariera noastr[.

Totu=i o fric[ne]ntuneca adesea fericirea: bacalaureatul. Era a=a de greu, auzeam, noi, provincialii, at`tea legende, ]nc`t ne speria sf`r=itul liceului. Unii ]ncepuser[ a se prepara — sau cel pu\in a socoti c`te c[r\i va trebui s[=tim pe de rost. Le socoteam cu... metrul, adic[puse una peste alta c[r\ile, se f[cea o coloan[-nalt[de un metru =i ceva... Asta ne da mult de g`ndit!

}n grupul acesta, se stabilise grade de prietenie. }ntre Raicu Ionescu, Savin =i mine se]nchegase leg[turi mai str`nse. Iar ]ntre mine =i Raicu Ionescu =i mai str`nse. Noi eram mai intelectuali, mai ideali=ti =i mai dezinteresa\i. Raicu Ionescu era un b[iat frumos — sem[na a fat[— foarte inteligent =i foarte spiritual. El avea cuvinte minunate pentru a caracteriza =i o veselie care nu se dezmin\ea niciodat[. Citea frumos =i eu, care =tiam pe Eminescu pe de rost, a=a de pe de rost, c[=tiam unde anume,]n ce versuri se g[se=te cutare cuv`nt — ca s[ am o pl[cere *nou*] de Eminescu, ]l puneam pe Raicu Ionescu s[-mi recite la infinit versuri, =i uneori ]l... pl[team cu o trata\ie!... O mare pl[cere a noastr[, fizic[, era s[ m`nc[m fiecare c`te 5 pr[jituri proaste, ori o cutie de sardele pe care o m`ncam pe uli\]. Alteori eram feric\i cu colaci de 5 bani unul.

S[r[cia noastr[, mai ales a lui Raicu Ionescu =i a mea, era mare. El n-a avut niciodat[foc iarna,]n odaia lui de la un dasc]l. Noi,

se cheam[c[aveam foc, dar]n cas[era a=a]nc` t ne ]nghe\au urechile. Dar ce ne p[sa! Nu ne p[sa nici c`nd ne erau botinele rupte =i umblam cu om[t]n ele. Raicu,]n asemenea caz, punea o bucat[de =indril[unde talpa era spart[, =i numea „prezervative“ aceste buc[i de =indril[. Aceast[s[r]cie, s[r]cie care]ncepuse mai demult =i a continuat =i mai apoi, o socot ca un fel de titlu de noble\e. Cu ea m[m`ndream fa\ de cei ce n-au suferit de s[r]cie, cum se m`ndre=te un marchiz cu titlul lui fa\ de un burghez.

]n clasa a VII-a, am r[mas aproape singur, c[ci prietenii mei erau cu o clas[mai sus (afar[de unul, cu care eram mai pu\in legat, c[ci nu era nici cititor, nici intelectual adev[rat) =i se duseser[din B`rlad. ]n clasa aceasta, a VII-a, eram chiar „mare“ detot. M[ duceam la =coal[ c`nd voiam — acum eram =i publicist, scriam la ziarele socialiste, ba aveam =i o revist[la Roman, fondat[de trei tineri,]ntre care =i eu =i de care voi vorbi mai pe urm[.

La gazd[r[m]sesem cu un elev din o clas[inferioar[mie. Acesta era un fost soldat de la Roman, care, dup[trei ani de milit[rie, venise la liceu]n clasa a V-a =i, fiindc[-l cuno=team (era socialist), a venit =i el la noi — a=a c[eram trei]ntr-o odaie: el]n clasa a V-a, eu]n a VI-a =i Savin]n a VII-a. Acest elev a urmat dou[luni]mbr[cat sold[\e=te; de aceea]l numeam noi „jandarmul“. Era un tip inferior, =i adesea eram sf[di\i cu el. Atunci el ne f[cea s`nge r[u, cump[r`nd cutii de tutun, pe care-l desf[cea umpl`nd casa de miros =i fum`nd, — iar Savin =i eu, ve=nic f[r]nici un ban, miroseam tutunul =i]nghi\eam]n sec. Dar ne r[zbunam teribil. Savin, eu =i Raicu]ncepeam s[vorbim cu aluzii la acel +tef[nescu — =i „aluziile“ erau a=a de ale dracului,]nc`t,]n realitate,]l ironizam ceasuri]ntregi, iar el t[cea — c[ci n-avea ce face!

R[mas]n clasa a VII-a cu acest coleg de gazd[, eram ca =i singur. De altfel el s-a =i mutat aiurea. Acest an l-am dus foarte curios. Parc[nu mai eram elev, de=i]nv[\am tot bine.

Dar înainte de asta, adică în vacanța cea mare dintre clasa a VI-a și a VII-a, mi s-au întâmplat lucruri de o mare însemnătate. Am devenit publicist, am scos o revistă, am scris poezii și m-am amoretat mai serios decât oricând până acuma.

Atunci, în vara anului 1889, la vârsta de 18 ani, am ieșit din adolescență și am trecut în ceea ce se cheamă prima tinerețe.

Mă dușesem la Roman de vacanță (acum era acolo muntele meu). În Roman m-am legat cu unul Mușoiu (fost funcționar, și devenit propagandist socialist; azi e în București, scoate o revistă anarhistă) și cu un altul, Vaian (un tânăr nervos, isteric, nu lipsit de talent — care începuse a fi publicist de la 17 ani; a murit de mult: s-a sinucis).

Întitul meu articol publicat a fost o critică a unei poezii tipice într-un ziar din Roman de o domnișoară. Critica am publicat-o într-un ziar din București. Era bine scrisă, plină de răsunet, orașul fiind mic, domnișoara cunoscută, articolașul a făcut zgomot. Defectul criticii era disproporția între importanța ce o dădeam eu lucrului și micimea acestui lucru. Așadar, debutul meu literar a fost... critica literară agresivă!

În aceeași vară, împreună cu amicii mei Mușoiu și Vaian, și cu colaborarea altor tineri, am scos o revistă bilingvă. Revista era socialistă, ateistă, materialistă, realistă, — în sfârșit revoluționară în toate direcțiile. Am scris cugetări, poezii în versuri și în proză, și traduceri din Zola și filozoful popular materialist Büchner. Cugetările erau relative la Dumnezeu, la materie, la spirit, la socialism, la amor, la prietenie etc. De obicei descopeream America, căci spuneam lucruri spuse de mult de alții, dar eu le spuneam de la mine, nu le citisem încă aiurea — și acesta e un merit oarecare. Era în aceste cugetări plinătate logică. Pentru vârsta de 18 ani însemnau ceva. Mai mult, erau un semn de o viitoare activitate intelectuală foarte remarcabilă, care însă nu s-a realizat cum trebuia. În scurt, dădeam semne că voi fi ceva mai mult decât am fost. Ceea ce era interesant în aceste cugetări tinerești era îndrăzneala, lipsa de prejudecată,

ruperea cu toate ideile c[p[tate din educa\ie =i mediu =i, mai ales, dovada unui spirit inventiv, creator de idei. „Poeziile“, scrise atunci cu mult[pasiune, erau influen\ate de Eminescu =i, citite acuma,]mi fac displ[cere, c[ci, chiar pentru 18 ani,]mi par ridicole. Profund sentimental, n-am =tiut niciodat[s[-mi exprim sentimentele. De=i vorb[re\, dar am fost un om t[cut]n privin\ a sentimentelor. +i c`nd am voit s[ le exprim, fie prin vorb[, fie ]n scris — am b`lb`it, am fost st`ngaci. Groaza de sentimentalism, spiritul de analiz[, jena de a-mi deschide saltarele cele mai din fund ale sufletului — m-au paralizat. Numai o dat[ ]n via\[, st[p`nit de o nem[surat[ pasiune, am putut s-o exprim ]n scris — atunci c`nd toat[fiin\ a mea se t`ra ]n genunchi, s[rut`nd urma pa=ilor unei femei adorate. E de mult de-atunci!]nc[o dat[, poeziile de la 18 ani, expresia sentimentelor mele de-atunci, expresie scris[=i tip[rit[, este o pat[pe *inteligenta* mea, m[ofenseaz[estetic=te, este unul din acele lucruri care a=dori s[fie =terse din trecut. Dar, trec`nd peste aceasta, =i lu`nd]n bloc activitatea de publicist din acea var[, ce semn de via\[, de putere, de idealism a fost acea manifestare literar[! Credeam cu t[rie]n bine,]n adev[r, sim\eam c[fiin\ a mea e un mijloc pentru realizarea fericirii omene=ti =i a triumfului adev[rului. Cred c[scepticismul ironic]nc[nu ap[ruse]n mine. Eram mai naiv, dar mai puternic, mai bun =i,]ntr-un fel, eram fericit.

Dar]n acea var[am tr[it =i]nt`iul meu amor adev[rat, sau aproape adev[rat — „aproape“, fiindc[ ]n mare parte era un produs romantic al imagina\iei mele ]nflorite. Am iubit, cred, atunci, mai mult amorul dec`t pe fata de care eram]namorat. Mai t`rziu, alt[dat[, poate am blestemat amorul, dar am iubit p`n[la du-rere pe femeia iubit[.

Venisem de cur`nd din B`rlad. Eram la gr[dina public[. Era o noapte de iulie, cald[, poetic[, infinit[. Stelele pe cer erau de parte, cum par ele vara, erau pline de foc =i muzica c`nta o arie banal[, dar care place oamenilor f[r] cultur[ muzical[: *Alla Stella confidente*. (Mai t`rziu am citit o schi\ satiric[de Caragiale,

În care e vorba de o domni=oar[de mahala care c`nta logodnicului, din piano, acest[ bucat[! +i schi\va asta mi-a m`njit frumuse\ea amintirii!) Deodat[,]mi apare]nainte, pe alea gr[dinii, o fat[necunoscut[mie, sub\ire,]nalt[, cu coada pe spate, cu p[rul galben =i cu ochii negri. Avea]n m`n[ un trandafir ro=u, pe care-l \inea la gur[ parc[ l-ar fi mu=cat. Imagina\ia mea amoroas[, noaptea frumoas[ de var[, muzica, surpriza de a vedea apari\ia asta necunoscut[ mie =i at`t de]nc`nt[toare, frumuse\ea ei, mai ales mersul sigur, dar delicat =i, ]nc[, mai mult dec`t toate cred, gestul de a mu=ca din trandafir, m-au f[cut,]ntr-un moment, s[fiu, *s[m[simt*, al ei.]n gestul ei de a mu=ca din trandafir, cred, am sim\it, am v[zut, incon=tient, nervozitatea ei, impresionabilitatea ei, poate cruzimea ei, poate ceva de domina\ie, =i probabil simbolul s[rut[rii pasionate. +tiu]ns[c[n-am putut s[mi-o]nchipui, =i nici azi n-o v[d altfel, dec`t mu=c`nd nervos, *promi\[/tor*, din acel trandafir ro=u din vara anului 1889.

M-am pironit l`ng[ un copac, a=tept`nd-o s[treac[, la vale =i la deal =i, fire=te, am]nceput s[suf[r. Iubirea, chiar acea romantic[de la 18 ani, este suferin\[. Aspira\ia dup[sufletul, dup[corpul, dup[ ]ntreaga fiin\[a femeii iubite, este dureroas[=i nu poate fi satisf[cut[niciodat[complet. Dar atunci suferin\va era mai mare, c[ci nu =tiam ce poate ie=i din sentimentul meu. Sim\indu-m[ur`t, s[rac, st`ngaci, f[r[putin\[de a avea trecere la femei — c[ci inteligen\va n-am considerat-o niciodat[ca o arm[fa\[de femei — exager`nd, c[ci a=a e iubirea, exager`nd *m/re\ia* fetei aceleia, socotind-o, ca-n orice amor, o fiin\[mai presus de lume —]ntr-un cuv`nt imagin`nd-o pe ea regin[=i pe mine ultimul dintre oameni, durerea mea de la]nceput a luat propor\ii mari. +i c`t am suferit apoi, ]n vara =i toamna aceea, chiar c`nd faptele ar fi trebuit s[m[fac[s[fiu fericit! Ceva ascu\it]mi intrase]n inim[=i o ner[bdare mare, un sentiment c[nu]ncap]n mine, c[a= vrea s[fug din mine]nsumi.

Cine era aceast[necunoscut[? Nu =tiam. Pe urm[am aflat c[era din Boto=ani, venit[vara la o sor[a ei m[ritat[.

}n gr[din[, voiam s[-i ar[t c[ ]mi place, c[suf[r pentru ea; dar totodat[ ]mi era ru=ine de d`nsa! }ntotdeauna am avut na-ivitatea s[ cred c[ unei femei ]i displace s-o iube=ti, c`nd ea nu te iube=te.

C`nd a c`ntat mar=ul =i s-a ispr[vit „gr[dina“, m-am luat dup[grupul ei =i am v[zut unde =ade:]n r`ndul de sus al unei case mari de pe strada Principal[... C`te nop[i am stat apoi sub geamurile acelei case!

De-aici]ncolo, m-am transformat]ntr-un gardian de noapte =i de zi al casei ei. (Un incident comic: o fat[de peste drum, o fat[crez`nd c[ ea este scopul plimb[rilor mele, ]mi z`mbea =i cred c[se]namorase de mine. +i, f[r[s[vrea, acea fat[ ]mi devenise o piedic[mare]n afacerile amoroase, c[ci o g[seam ve=nic la geam, ca o spioan[f[r[voie.)

„Iubita“ mea a]nceput s[vad[c[o urm[resc. Acum =tia. F[cusem deci un pas mare. Aveam o mare satisfac[ie c[... =tie! +i atunci]ncepu psihologia. M[iube=te? Nu m[iube=te? Eu nu credeam, bine]n\eles, c[regina aceasta m[poate iubi, dar, totu=i, „da’ dac[“? Casa ei era la un col[, cu dou[fa\ade pe dou[drumuri. Odat[am observat c[, dup[ce m-a v[zut de la un geam de pe strada A, c`nd eu am cotit pe strada B, ea a ap[rut la un geam de pe strada aceasta. „A=adar, a venit la acest geam s[ m[ vad[ ]nc[ o data =i s[ m[ urm[reasc[ cu privirea“, mi-am ]nchipuit eu. +i c`nd lucrul acesta s-a mai repetat, m-am convins c[se mut[din geam]n geam pentru mine. „Dar este acesta un semn de iubire, ori de curiozitate?“ m[ ]ntrebam eu, =i aici]ncepea analiza =i r[s-analiza psihologic[. Am observat]ns[c[se]nro=e=te c`nd apar eu pe strad[. „Ro=a\ =i mutarea de la geam la geam — semn de r[spuns la iubirea mea!“... Dar, dac[ se ]nro=e=te de jen[? Uneori z`mbea. „Z`mbe=te cu bun[tate, ori ironic?“ +i, bine]n\eles,]mi

r[spundeam dup[dispozi\ia momentului. F[ceam mult[psihologie, dar concluzia cred c[era dictat[de dispozi\ia momentului.

Odat[, la gr[dina public[, m-am pus pe o banc[drept]n fav[ei. S-a]nro=it, mi-a z`mbit, =i-a mu=cat m[nu=a, a r[mas distrat[, apoi m-a privit drept ]n ochi cu o seriozitate mare. Atunci am ]n\eles c[ nu-i displac eu, ori nu-i displace amorul meu. Dar aici era ]ntrebarea mare: ce-i place? Eu? Ori faptul c[ tr[iam at`rnat de existen\{a ei? (]ntrebare grea]n toate rela\iile de felul acesta]ntre b[rba\i =i femei.) +i iar[=i analiz[psihologic[!

Aveam o putere de idealizare f[r[margini. Banca, pe care st[tuse ea,]mi devenea nu numai scump[, dar =i — cum s[zic? —]mi inspira respect. M[duceam adesea ziua s[v[d banca pe care a stat ea =i nisipul de jos pe care pusese picioarele.

Odat[am v[zut-o intr`nd la o magazie de ghete. Magazia, negustorul au c[p[tat pentru mine un prestigiu extraordinar, =i m[uitam ve=nic cu duio=ie =i cu inima ridicat[ ]n magiaza aceea.

]ntr-o diminea\[, c[ci ap[ream de diminea\ sub balconul ei, a venit]n dreptul geamului, dar mai]n fundul od[ii, despletit[=i mi-a z`mbit. Atunci am fost fericit f[r[ margini, a=a de fericit, c[ am sim\it c[-mi pierd cuno=tin\{a. +i atunci, zbur`nd pe drumuri,]n afar[de ora=, am cl[dit la visuri — =i-mi era a=a de scump[fiin\{a aceea, a=a de neomene=te de scump[! Sim\eam c[e a mea, =i mi se p[rea a=a de stranie senza\ia c[e a mea! Mi se p[rea imposibil =i mi]ntrebam foarte serios dac[e adev[rat, dac[nu sunt prada unor halucina\ii. Peste c`teva zile, mi-a aruncat noaptea de la geamul ei un buchet de trandafiri ro=ii... Eu aveam 18 ani, ea 16!... S-a aplecat pu\in pe geam, a aruncat buchetul =i a fugit... Am umblat p`n[la ziu[ ]mprejurul ora=ului, sim\ind c[plutesc]n aer =i c[ut`nd mereu s[ m[ conving c[ a fost adev[rat. Era o noapte cu lun[, care arginta frunzele copacilor. Argintul de pe frunze mi-a r[mas str`ns legat cu sentimentele din acea noapte. +i, totu=i sim\eam, al[tura de fericire, ceva dureros, ca un fel de sentiment c[fiin\{a mea nu-mi este de ajuns pentru evenimentul acesta nemaiauzit, =i apoi o]ndoial[

de posibilitatea fericirii, =i]nc[sentimentul c[ceea ce se petrecea era prea mare, ca s[poat[fi *a=a cum este*.

Trebuia, acuma, s[p[=esc mai departe.

Trebuia s[-i scriu. }n fond, nu =tiam ce s[-i cer. Nu-mi puneam problema: cum se va desf[=ura lucrul. Un lucru sim\eam clar: trebuia s[-i spun c` t o iubesc, s-o conving c` t o iubesc, aveam nevoie s[=tie ea, s[m[soare ea]ntinderea =i ad`ncimea iubirii mele. Nevoia acestei *m[rturisiri* era scopul vie\ii mele.

Auzisem c[=tie pu\in rom`ne=te (lucrul era fals) =i c[ =tie bine numai fran\uze=te. A=adar, trebuia s[-i scriu fran\uze=te! +i apoi, cum s[-i trimit scrisoarea? S[ i-o zv`rl cu o petricic[pe geam? Dar dac[o surprinde cineva? Apoi mijlocul mi se p[rea prea vulgar.

Am recurs la un fost coleg al meu de =coal[, practicant]ntr-o farmacie, care putea s[intre]n casa ei f[r[a fi suspect, deoarece farmacistul, st[p`nul b[iatului, era prieten cu doctorul, cumnatul ei, =i]n rela\ii zilnice.

M-am dest[ ]nuit colegului meu =i el a primit s[-mi fac[serviciul acesta a=a de delicat. Era vorba s[se duc[acolo =i, dac[va]nt`lni-o cumva, un moment, singur[, ]n vreun antret, s[-i dea scrisoarea f[r[ vorb[. Din con\inutul scrisorii, ea avea s[ vad[ imediat cine e autorul scrisorii... C[ tr[dam secretul fa\ cu acest fost coleg al meu, nu era mare lucru pentru mine. Lucrul nu era secret pentru mul\i. Mai ]nt`i, pentru cei c`\iva buni prieteni ai mei din Roman, de care nu m[ putusem ascunde, ba chiar sim\isem o ne]nvins[ nevoie s[ le fac m[rturisiri. Apoi f[cusem cunoscut, prin scrisori aprinse, =i amicilor de la B`rlad acest[istorie de amor, =i mai ales lui Raicu Ionescu. Amicii din Roman chiar protestau =i erau gata s[m[dea]n judecata partidului, mai bine zis s[m[„p`rasc[“ c[, din cauza amorului, dezertez de la lupta socialist[. Acest amor mai era cunoscut, desigur, =i de al\i oameni str[ini, fiindc[ plimb[rile mele pe la geamul ei =i tot ce f[ceam prin gr[dina public[, nu putea r[m`nea neobservat de nimeni. Dar mi-era aproape indiferent, pentru c[*numai* eu f[ceam

totul, era numai afacerea mea, *nu =i a ei*. Nu era un secret al am`ndurora. +-apoi era o afacere mai mult de imagina\ie, de romantism. Altfel ar fi fost dac[ a= fi cunoscut-o personal, dac[ am fi avut, *am`ndoi*, un secret *al nostru*. Atunci a= fi fost prudent =i mut la exces. +i, mai ales,]mp[rt[=indu-i *ei* aceea ce aveam de spus, strig`ndu-i *ei* amorul meu, nu a= fi avut *nevoia* de a-l striga altora. E o colosal[deosebire]ntre un amor *spus* fiin\ei iubite =i unul nespus;]ntre un amor pentru o femeie pe care n-o cuno=ti =i unul pentru o femeie cu care e-ti cunoscut;]ntre un amor dinainte de 20 de ani =i unul de dup[20 de ani;]ntre un amor de imagina\ie =i romantic =i un amor adev[rat;]n sf`r=it,]ntre o sim\ire care e iubirea de amor =i o sim\ire care e iubirea pentru o femeie pur =i simplu.

Trebuia s[fac scrisoarea. Lucru nou pentru mine. O mul\ime de probleme. Cum s-o fac? Ce s[spun? +i apoi, iar o]ndoial[: dac[toate semnele de la ea, pe care le luasem drept dovezi c[r[spunde la sentimentele mele, dac[toate acele semne erau numai cochet[rie? Atunci nu voi fi ridicol cu scrisoarea mea? Dar dac[se sup[r] c[i-am scris, dac[o ofenseaz[faptul c[-i scriu? Dac[iese un scandal? Dac[faptul c[-i scriu, prin altul, o sup[r]? +i chiar dac[n-o sup[r] aceste lucruri, nu cumva faptul c[, la semnele ei de simpatie, procedez prea repede, scriindu-i scrisoarea? Nu e mai bine s[mai am`n? *Am`narea* a fost totdeauna calea pe care am fost dispus s[o aleg — aceasta probabil din cauza lipsei de voin[, combinat[cu lipsa de]ncredere]n mine =i cu acel mod de a g`ndi al meu, care se rezum[ ]n: „da' dac[?“

Ideea, fals[, c[amorul ofenseaz[pe o femeie, dac[ea nu te iube=te tare, m-a]mpiedicat]ntotdeauna de la hot[r`ri. Dar am hot[r`t,]n sf`r=it, s[-i scriu. Nu \in minte bine ce i-am scris. ]i spuneam c[ eu sunt acel care trec etc., ]n sf`r=it]i spuneam tot ce trebuie ca s[=tie de la cine e scrisoarea, c[ci isc[litura nu era deajuns, c[ci m[g`ndeam c[ n-are de unde s[ =tie cum m[ cheam[ — ea neav`nd cuno=tin\e]n Roman, eu nemaifiind de

doi ani roma=can s-apoi, pe-atunci, fiind un b[iat, trebuia s[fiu, desigur, un necunoscut pentru to\i.

Apoi, cred c[i-am scris aprins =i poetic c`t o iubesc =i, pe urm[, o rug[minte sfoas[ s[-mi r[spund[. Aceast[ rug[minte era f[cut[ numai prin at`ta: sub numele meu, puneam adresa, strada =i num[rul. Aceasta trebuia s[-i dea a]n\elege c[a=tept r[spuns. +i, ca s[fiu =i mai pu\in preten\ios, numele meu cu adresa erau tip[rite]n locul unde se unesc cele dou[file ale scrisorii — parc[a= fi avut, adic[, h`rtii de scris cu adresa mea tip[rit[ =i... parc[ i-a= fi scris pe astfel de h`rtie din]nt`mplare! Mi-am dat pe urm[ seama c[ aceast[ h`rtie, cu aerul a=a de comercial, nu era tocmai potrivit[pentru un scop a=a de romantic! Dar eu o puneam pe ea at`t de sus, c[ nu ]ndr[zneam s[-i dau adresa mea anume pentru ea, ci din... ]nt`mplare.

Am scris]n fran\uze=te, adun`nd toate cuno=tin\ele mele de aceast[ limb[, c`te le aveam pe-atunci. Am scris-o greu, am tot schimbat-o, am tot citit-o s-o aud — =i-mi era grozav de fric[s[nu fi f[cut gre=eli, pe care ea s[le constate =i s[m[compromit iremediabil. }n sf`r=it, scrisoarea asta, prin diploma\ia ce-o cerea, prin sentimentele ce trebuia s[cuprind[, prin stilul ce necesita, prin limba]n care trebuia s-o scriu, prin felul cum trebuia s-o trimit, prin importan\ a pasului ce f[ceam, prin toate, a fost una din marile afaceri ale vie\ii mele, care m-a chinuit prin multele ezit[ri, analize psihologice, treceri de la fric[la speran\[etc.

}ntr-o sear[, fostul meu coleg a luat-o din m`na mea =i a dus-o. Era pe la 9. Eu l-am a=teptat jos, pe strad[, dedesubtul balcoanelor =i al geamurilor ei, ]ntr-un neast`mp[r mare, ca bolnav, exasperat, speriat de ceea ce am f[cut, sim\ind c[am f[cut bine, fie ce-o fi, dar]n acela=i timp, tot]n acela=i timp, c[indu-m[de ceea ce am f[cut, av`nd impresia c[, ]n acel moment, cu acea scrisoare trimis[, timpul e t[iat ]n dou[: timpul de p`n[atunci, care a fost cu totul altfel, =i timpul care]ncepea de-atunci, *altfel* de timp. }n scurt: istoria omenirii se]mp[r\ea]n dou[epoci distincte: cea dinainte =i cea de dup[acel moment. +i fata clorotic[

de peste drum]mi sur`dea!... C`t era de banal[s[rmana]n comparație cu cealalt[, cu *unica*!

Nu departe, pe a=a numitul „bulevard“, o orchestr[c`nta un c`ntec l[ut[reasc enervant, cic[litor, cu totul disproporționat cu sentimentele mele, dar care, de-atunci]ncoace, a r[mas pentru mine foarte mi=c[tor, de=i,]n fond, e ridicol. Are acuma doar at`ta merit, c[a murit!

Curierul nu venea! Nu =tiu c`t a stat, dar mie mi s-a p[rut c[ a stat foarte mult. Aveam senzații stranii, pierdusem parc[ senzația corpului =i aveam impresia unei catastrofe — catastrof[ fericit[ ]ntr-un sens, c[ci speran[a se lupta biruitoare cu frica c[ am stricat tot. Doream ceva nou, bun, dar m[ g`ndeam c[poate, prin]ndr[zneala mea, am stricat binele, pu`in, dar sigur, de p`n[atunci. Dar simt c[e greu s[-mi aduc aminte tot ce sim\eam =i]nc[=i mai greu s[exprim.

Curierul]n sf`r=it veni. M[ temeam grozav s[ aflu rezultatul. A= fi dorit s[ nu-l aflu. Devenisem la=. M[ temeam acuma nu at`ta de un refuz categoric pur, ci de scandal. Curierul]ns[ ]mi spuse pu`in lucru, dar, *deocamdat*[, lini=titor: ]i d[duse scrisoarea ]n antret, unde avusese norocul s-o ]nt`lneasc[, dup[ce fusese la doctor =i-i spusese ceva (preg[tit dinainte]n cazul c`nd n-o vede pe ea ]nt`i); ea, mirat[, cam f[r[s[-i dea seama ce face, luase scrisoarea, iar el, curierul, fugise repede. Dar imediat]mi veni ipoteza: Dac[, revoltat[, ru=inat[, indignat[, d[scrisoarea rudelor ei, ca s-o r[zbune de „ofens[“?... Noaptea aceea n-am dormit deloc. Am petrecut-o sub geamurile ei, afar[din ora=, pe toate str[zile ora=ului.

PRIVIND VIA | A

Celor pe care-i stimezi adu-le omagiul de a nu le ceda nimic din opiniile tale. Celorlal\i nu le face onoarea intransigen\ei tale.

Nimene nu reclam[mai mult toleran\ta dec`t cel netolerant, pentru c[toleran\ta ta este condi\ia de via\ a netoleran\ei lui.

Nu m[rturisi sentimentul nobil pentru care ai f[cut o ac\iune, c[ci nu vei fi crezut. Inventeaz[unul mai pu\in nobil =i d[-l ca motiv al ac\iunii tale, pentru ca oamenii s[nu-\i atribuie unul r[u detot.

Nu crede c[, str[lucind]n fa\ta unei femei mai mult dec`t amantul ei =i eclips`ndu-l, ai putea s-o]ntorci c[tre tine. Nu vei reu=i dec`t s[-\i atragi antipatia =i invidia ei.

De c`te ori te v[d sincer, am impresia c[,]n r[zboiul tuturo-ra contra tuturo-ra, tu \i-ai l[sat zalele acas[.

Un singur lucru face omul f[r[nici un sentiment de responsabilitate: acela pe care ar trebui s[-l fac[terorizat de sentimentul responsabilit[\ii: copii.

C`nd ai cincizeci de ani =i,]n loc s[fii grav =i pozitiv, cite=tii poezii, ar[\i entuziasm pentru muzic[, te extaziezi]n fa\ta naturii — po\i inspira oarecare simpatie, dar nu vei avea prestigiu =i considera\ie, vei servi ca obiect de distrac\ie, vei provoca de-

spre tine,]n fa\`a ta, discu\`ii glume\`e, ]ntocmai cum \`i se]nt`mpla c`nd erai de cinci ani.

Fericirea este pl[cerea sufletului. O simpl[senza\`ie, un sunet, o culoare, atingerea m`nii unei femei, dac[angajeaz[sufletul, devine o fericire.

Inteligen\`ii joac[ roluri fa\` cu al\`ii; pro=tii joac[ roluri fa\` cu ei]n=i=i =i, dac[sunt prea pro=ti, reu=esc s[se]n=ele singuri.

C`nd o femeie te-a schimbat cu altul, nu ea e aceea care se simte, fa\` de tine,]ncurcat[, st`ngace =i vinovat[, ci b[rbatul cu care te-a schimbat.

Pl[cere divin[: a exulta de orgoliu =i a purta]n acela=i timp masca celei mai des[v`r=ite modestii, a=a ca s[ po\`i mistifica pe ceilal\`i p`n[acolo]nc`t s[se poarte cu tine condescendent =i protector.

Cine nu e politicos cu slugile =i cu animalele, n-are instinctul polite\`ii, ci dresajul, =i n-are sufletul suspus.

Pentru un om cu adev[rat inteligent, a min\`i este o sfor\`are, pe care =i-o impune penibil, minciuna contrazic`nd raporturile reale din lume, prea clare =i tiranic impuse min\`ii inteligente.

Mai degrab[vei p[stra rela\`ii bune cu cineva dac[ nu-i dai nimica, dec`t dac[-i dai mai mult dec`t po\`i continua s[-i dai — sentimente sau lucruri.

Omul nu renun\`[ dec`t la ceea ce nu-i trebuie, ori la ceea ce e imposibil. Dar pentru aceasta i se cere mult[filozofie.

Numai imaginile amorului, antidotul mor\`ii, pot \`inea piept,]n Con=tiin\`, imaginii terifiante a mor\`ii.

De zece ani e-ti prieten de aproape cu o femeie =i v[zice\i „dumneata“. Acum un ceas ai v[zut]nt`ia dat[pe o femeie, care \i s-a dat =i al c[rei nume nici nu-l =tii, =i v[zice\i „tu“. Oare singura apropiere dintre suflete este corpul?

E mai natural s[cau\i cu mig[leal[rime =i ritmuri pentru durerile simulate dec`t pentru cele adev[rate — =i e mai onorabil s[ le cau\i pentru durerile adev[rate, dec`t pentru cele simulate.

Nu spune nimic bun despre tine, c[ci nimeni nu te va crede. Nu spune nimic r[u despre tine, c[ci to\i te vor crede.

A regreta c[nu te-ai n[scut altfel, este a regreta c[te-ai n[scut tu, =i nu s-a n[scut altcineva. A dori s[fii altfel, este a dori s[mori tu =i s[se nasc[altcineva. C[ci tu, tu e-ti *tu*.

Mila, c`nd nu e ]nso\it[ de o iubire infinit[, e mai ofensatoare dec`t dispre\ul.

O femeie care iube=te pasionat nu glume=te niciodat[,]n societate, cu b[rbatul iubit sau pe socoteala lui.

To\i oamenii doresc un lucru simplu, naiv, logic: ca universul]ntreg s[se comporte astfel,]nc`t s[ le fie bine lor — =i le e necaz dac[ cumva universul, la ]nceputul lui, a apucat pe o alt[ cale dec`t]n vederea acestui scop.

Cineva spunea: Prostiile =i absurdit[\ile celor de aproape m[ ]nfurie. Ale celorlal\i m[amuz[.

Nu te l[sa ofensat din bun[tate, c[ci devii r[u. Dac[ai f[cut-o p`n[acuma, ofenseaz[=i tu pe nedrept, ca s[redevii bun.

Nici o durere nu e mai mare dec`t gelozia care nu poate g[si motive s[ ]nvinuiasc[.

Un roman stoarce lacrimi de admira\ie naturilor artistice prin pasagiile lui frumoase, =i lacrimi de comp\timire naturilor sentimentale prin pasagiile lui patetice.

Nu uita un moment c[ ]n orice raport cu oamenii e=ti]n stare de r[zboi. Cu du=manii, cu prietenii, cu cunoscuii, cu str[inii, cu femeia sau cu iubita ta — bag[de seam[ce vorbe=ti =i cum vorbe=ti, c` t =i c`nd]i frecventezi, cum te ar[\i: vesel, trist, indiferent, t[cut ori vorb[re\. Nu fi un moment distrat, nu te iluziona un moment c[e=ti]n stare de pace ori de armisti\iu, c[ci *cel/lalt* te-ar surprinde.

Fata, pe care ai iubit-o la optsprezece ani =i n-ai mai v[zut-o de-atunci, o iube=ti toat[via\.

C`nd b[rbatul pe care-l iube=te o femeie se face vinovat fa\[cu tine de o grosol[nie, femeia]i repro=eaz[\ie grosol[nia lui =i,]n nevoia arz[toare de a-l consola de vina lui,]i iube=te =i mai mult.

C`\i oameni ar prefera s[ moar[ ei, dec`t s[se scufunde un continent]n ocean?

Dac[nu crezi]n nici un Dumnezeu, atunci ce te]mpiedic[s[-\i fie scumpe credin\ele =i ritualele care au consolat pe tat[ ]t[u =i pe mama ta =i le-au u=urat ceasul greu al mor\ii?

Pentru o femeie to\i b[rba\ii sunt b[rba\i, afar[de acela pe care nu-l mai iube=te.

La furie, mintea celui inteligent intr[ ]n ebuli\ie, a prostului se sleie=te.

]n gelozie superioritatea adversarului triumf[tor te umile=te, inferioritatea lui te coboar[.

Mai mult[ ]ncredere am]n reformatorul social condus de ambi\ie =i de vanitate, dec`t]n acela condus de iubirea de oa-

meni, pentru că cel dintâi este mînat de mobile mai puternice și mai durabile.

Cînd o femeie își dă în sfîrșit fericirea, nu-i așa că privești cu atîtă simpatie lumea întregă, încît îți devine simpatică chiar și femeia pe care ai pierdut-o și pe care n-o puteai suferi?

E destul de rău cînd vine El cu experiența și Ea nu, dar încă atunci cînd se întîmplă contrariul!

Cînd amorul secret dintre un bărbat și o femeie ia proporții prea mari, atunci, de frică să nu se dea de gol prin gesturi, prin priviri, prin tonul vocii, ei încetează de a mai vorbi împreună și chiar de a se privi, în fața aceluia de care au grijă să-și ascundă pasiunea, și li se pare că sunt foarte prudenți.

Omul, creînd civilizația, a făcut tot ce a putut ca să-și dezvolte inteligența pe dezagregarea instinctelor. Și acumă nu-i ajunge toată inteligența ca să suplinească ceea ce faceau instinctele fără nici o sforțare.

Din cele câteva sute de milioane de cămărași de pe glob din acest moment, fiecare crede că femeia pe care o iubește este unica, este o apariție supranaturală, este singura ființă fermecătoare, singurul izvor de fericire, singura care poate da farmecul cel mare al vieții, singura... E cam comic.

Un bărbat, care are toate scrupulele în raporturile sale cu bărbății și cu femeile, are foarte puțin, și la nevoie nici unul, față de femeia pe care o iubește cu pasiune, pentru că în natură nu există scrupule și îndatoriri morale.

Nu există viața viitoare... afirmă mintea noastră înțelegătoare. Dar ce poate să fie mintea noastră, născută pentru o incompletă adaptare a unui puțin complicat organism la un puțin variat mediu?

Dac[vrei s[treci drept om de caracter =i de curaj]n propriii t[i ochi, nu face concesii de con=tiin\]]n directivele vie\ii tale. Dac[vrei s[treci drept om de caracter =i de curaj]n ochii alto-ra, ajunge s[nu faci concesii]n lucrurile mici, zilnice.

B[rba\ii]=i dau singuri certificat de paupertate estetic[=i mo-ral[, c`nd]=i]ng[duie, ca un lucru foarte natural, intim[ ]i cu fetele-]n-cas[, =i]n acela=i timp]nfiereaz[, ca cea din urm[ ]njo-sire, acelea=i intim[ ]i ale unei femei cu un lacheu.

Om[care, prin vorbe, gesturi, fapte m[runte,]=i descarc[ne-contenit sentimentele,]n m[sura]n care ele apar, e tot a=a de impropriu pentru ac\iune sistematic[, grea =i lung[ca =i, pentru trac\iune intens[, o locomotiv[care =i-ar pierde necontenit vaporii, pufnind prin toate deschiz[turile.

C`nd cineva persifleaz[ morala, toate probabilit[\ile sunt c[ e un om de treab[. C`nd cineva predic[necontenit morala, toate probabilit[\ile sunt c[e un om plin de p[cate.

Nu poate fi o mai mare ofens[pentru un b[rbat dec`t atunci c`nd femeia cu care e prieten se]namoreaz[,]n timpul prieteniei cu el, de un altul.

Nu exist[sacrificiu. A tr[i s[rac pentru a nu abjura o idee este a prefera pl[cerea abstract[=i]nalt[de a st[rui]n acea idee, pl[cerii senzuale =i inferioare de a m`nca =i a bea bine.

Un b[rbat care spune vorbe de iubire unei fete f[r[s[le]nso\easc[de o propunere de c[s[torie]i aduce o ofens[grav[=i o dezvirgineaz[suflate=te.

Cea mai subtil[dintre pl[ceri e aceea de a fi simplu, modest, naiv, supus, prevenitor, a avea aerul c[ ]n\elegi c`t mai pu\in sau nimic din ceea ce nu]i se spune, dar]n acela=i timp a]n\lege tot =i a privi totul cu deta=are =i cu o lini=tit[ironie.

Printre pisici, cunoscute prin îndelungatele lor maneje preliminare în amor, sunt unele care, ca și oamenii lipsiți de prejudecăți întăziate, suprimă orice preludii și merg drept la scop.

Câte milioane de vorbe ai spus tu în viața ta! Ai spus vorbele care sunt în Shakespeare, în Goethe și în Kant. Numai că le-ai combinat altfel.

Unele femei nu se rușinează să apară în haine sumare făcute de servitori, pentru că au sentimentul că servitorii nu sunt oameni. Altele se rușinează de goliciunea lor în fața animalelor, pentru că animalele au ochi ca și oamenii...

De câte împertinente dai dovadă când îți spui că mine la ora cutare ai să vii negreșit la mine, parcă tu ai cunoaște întreaga cauzalitate universală ca să știi că mine ai să mai fii în viață.

Un bărbat, când încetează de a iubi pe o femeie și începe să iubească pe alta, are toate menajamentele pentru femeia pierdută. O femeie, în aceeași împrejurare, e crudă și sfidătoare. Femeia are sentimentul că cruzimea ostentativă făcută cu bărbatul pierdut este un dar și un omagiu pe care îl aduce noului ei amant.

Numai naturile grosolane nu roșesc de nici o idee care le vine în cap.

În tinerețe, când stările sufletești sunt vii și multe, timpul trece plăcut și încet, așa că, privind îndărăt la o distanță de câțiva ani, îți pare o eternitate. La bătrânețe, când stările sufletești nu mai sunt vii și se rarifică, timpul trece anevoie și totuși atât de repede încât, privind înapoi, lucrurile de acum zece ani îți par că s-au petrecut ieri. Așadar natura, printrinoarea cu tinerețea și ostilă bătrâneții, îți ia acesteia totul, îți dă celeilalte totul!

Bărbății în pe femei în stare de inferioritate, nu pentru că le socot inferioare, ci le socot inferioare pentru că le în în stare

de inferioritate. Iar femeile se socot inferioare b[rba]ilor pentru c[ ]nainte de a ajunge la con=tiin\[, orice clas[ ]supus[ ]mbr[\i=eaz[ ]concep\iile st[p`nilor.

A m`nca, act eminentamente brutal =i inestetic, ar fi devenit cu siguran\ [ ]ru=inos, dac[ ] izolarea pentru ]ndeplinirea acestei func\iuni n-ar stingheri cu totul practica vie\ii omene=ti. Se zice c[ ] pe Alfred de Vigny nu l-a v[ ]zut m`nc`nd nici un str[ ]in.

Femeile au mai mult[ ] delicate\e]n realit[\ile iubirii dec`t b[rba]ii. O femeie normal[ ] nu va intra niciodat[ ]n intimit[\i cu un b[rbat de pe o treapt[ ]social[ ] cu mult inferioar[ ]ei, ori cu un b[rbat pentru care nu are cel pu\in afec\iune. Pentru b[rba]i asemenea incompatibilit[\i de obicei nu exist[ ]. Aceast[ ] deosebire se poate exprima pe scurt astfel: este indiferent la urma urmei pe cine supui, dar nu este indiferent cui te supui.

Dac[ ] n-ai]n tine destul[ ] polite\e pentru toat[ ] lumea, fii mai politicos cu inferiorii dec`t cu egalii, mai politicos cu egalii dec`t cu superiorii. Lipsa de polite\e fa\ [ ] cu egalii =i cu superiorii este numai o necuviin\[, care]i poate atrage represalii, pe c`nd fa\ [ ] cu inferiorii este o cruzime =i o la=itate, c[ ]ci provoac[ ] o durere care nu poate riposta.

C`nd triumful este aproape =i, pentru a face ultimul pas, \i se cere o tic[ ]lo=ie, nu-i a=a c[ ]-i vine greu s[ ] nu o faci?

O nenorocire venit[ ] din propriile noastre gre=eli e tot at`t de fatal[ ] ca =i una venit[ ] din senin, dar iluzia liberului arbitru ne face s[ ] suferim cu atrocitate de cea dint`i, pentru c[ ] ni se pare c[ ] am fi putut-o evita.

C`nd un prieten te p[r]se=te ]n nenorocirea lui, ]i d[ ] tot at`ta dovad[ ] c[ ] nu]i-a fost prieten adev[ ]rat, ca =i c`nd te p[r]se=te]n nenorocirea ta.

Deosebirea dintre dominarea femeii de c[tre b[rbat =i dominarea b[rbatului de c[tre femeie este deosebirea dintre tiranie =i dictatura sclavilor. C`nd nu domin[nici unul, nici altul, e r[zboi civil.

Dac[ai]ndoieli asupra ta, nu le da pe fa\[, ca s[nu dai prostiei dreptul de a=i permite cu tine aceea=i atitudine,]mprumut`nd-o de la tine.

C`nd un b[rbat pasionat face curte unei femei, el are aerul umilit, pentru c[atunci el]ngenunche]nainte a slavei =i pentru c[atunci el]i propune maternitatea, adic[un =ir lung de chinuri =i un eventual asasinat.

]n infinitul timpului =i al spa\iului, ne-am]nt`lnit ]n aceea=i nebuloas[, ]n acela=i sistem solar, ]n aceea=i planet[, ]n acela=i secol, ]n aceea=i genera\ie, ]n aceea=i \ar[, ]n acela=i loc, sub acela=i acoper[m`nt, =i totu=i ne ur`m, ori cel pu`in ne suntem indiferen\i,]n loc s[ne arunc[m unii]n bra\ele altora, inteligen\i =i pro=ti, buni =i r[i,]nm[rmuri\i de spaima naturii infinite =i ostile.

]n via\[, de foarte pu`ine ori =tii mai dinainte ce ai s[ faci =i ce ai s[ vorbe=ti, =i mai niciodat[ ce ai s[ sim\i =i ce ai s[ g`nde=ti.]ncolo, tot ce ai s[faci =i ai s[vorbe=ti, tot ce ai s[sim\i =i ai s[g`nde=ti, *affli* atunci c`nd ai]nf[ptuit, c`nd ai vorbit, c`nd ai sim\it, c`nd ai g`ndit. Ai]n fa\ a ta,]ncep`nd chiar din clipa care urmeaz[, viitorul, ca un neant ]n care ]naintezi orbec[ind ]n ]ntuneric, *c/z`nd* peste faptele =i vorbele tale, peste g`ndurile =i sim\irile tale. Via\ a este aceast[ izvor`re de fapte, de vorbe, de g`nduri =i de sim\iri, peste care te ]mbr`nce=te etern nu se =tie cine.

De-a lungul evolu\iei, nu se observ[cre=terea nici unui alt organ al omului, afar[de creier, condi\ia material[a con=tiin\ei. Ar fi interesant de =tiut dac[mai exist[un alt animal care s[fi suferit]n cursul vie\ii o asemenea nenorocire.

Cu c` t e-ti mai politicos, cu at` t ridici tot mai multe ziduri =i forturi]mpotriva cordialit[\ii inoportune, care d[n[val[ ]n incinta vie\ii tale.

Omul g[se=te]ntotdeauna incon=tient motive]nalte pentru ac\iunile sale egoiste. Antropofagul, care=-i m[n`nc[p[rin\ii din lips[de alt[carne, e convins c[face un act moral, c[-i]ndepline=te o datorie religioas[. Aceasta dovede=te idealismul omului, adic[neputin\ a lui de a=-i recunoa=te mobile egoiste =i josnice.

Sunt oameni care trag toate]nv[\[mintele posibile din experien\ele vie\ii, numai c` t, pe toate, le trag cu un moment mai t` rziu dec` t le trebuie. Ace=tia sunt mai nenoroci\i dec` t acei care nu]nva\ nimic din via\[, =i care, astfel, n-au mustr[ri zadarnice.

C`nd o femeie =i un b[rbat se ]nt`lnesc s[se cultive reciproc prin lecturi, prin]nv[\are de limbi =.c.l., s[=tii c[ ]nt`lnirile lor sunt convocate =i prezidate de Geniul Speciei =i s[le-o spui =i lor, dac[ei n-o =tiu.

Cei care au sufletul grosolan spun „tu“ =i intimilor =i slugilor, ar[t`nd prin aceasta c[ pentru d`n=ii intimitatea]nseamn[lips[de stim[=i de respect.

Po\i s[schimbi cuno=tin\ele cuiva, dar nu =i ideile. Ideile sunt flori crescute pe tulpina sentimentului, care=-i are r[d[cina]n instinct. Numai vremea sau o criz[puternic[sufleteasc[, sl[bind,]nt[rind ori modific`nd instinctul =i sentimentul, pot schimba ideile.

Cine nu e gelos de b[rbatul amantei sale, arat[c[amorul lui e alc[tuit mai cu seam[din vanitate =i din sim\ul de proprietate asupra femeii.

O femeie de ras[=i de lux este un produs rafinat]n salon =i un animal primitiv]n iatac. O femeie comun[e gospodin[=i]ntr-un caz =i]n altul.

De cele mai multe ori n-o iube=ți pentru c[are calit[ă, ci are calit[ă pentru c[o iube=ți.

Aten[ia ar[tate =i serviciile f[cutे indistinct prietenilor =i str[iniilor ofenseaz[prietenia =i o dezoblig[de sentimentul recuno[știn[ăei.

Nimic nu este mai deosebit de b[rbat dec[ăt femeia, fiindc[ă tot ce este în natur[e numai altfel dec[ăt b[rbatul, pe c[ând femeia e contrariul lui.

Sunt oameni pentru care via[ă e insuportabil[, iar acceptarea mor[ăii imposibil[.

Nu[ăi sunt scumpe încre[șturile de pe fruntea =i de la ochii femeii tale? G[nde=te-te bine c[ă încre[șturile astea s-au f[cut în lunga voastr[ă tov[r[ăie de griji =i de nevoi. G[nde=te-te bine c[ă ele sunt semnul c[ă se apropie vremea c[ând tu =i tovar[ăa ta ave[ăi s[ă v[ă desp[r[ăi pentru totdeauna. G[nde=te-te c[ă asta e fa[ă r[ăz[ătoare pe care o a=teptai cu pieptul înfrigorat în nop[ăile de var[ă.

De-a lungul vremii, patru evenimente hot[r[ătoare în via[ă sufletesc[ă a omenirii: apari[ăia ideii de moarte în con=știin[ă], pierderea credin[ăei în Dumnezeu, însumarea noastr[ă în zoologie =i reducerea planetei la un vremelnic fir de \[r[ăn[ă în infinit.

Unii concep via[ă ca un r[ău, în voia c[ăruia nu ai dec[ăt s[ă te la=și, ca s[ă ajungi la \[rmurile înflorite. Al[ăii o concep ca un curent, în susul c[ăruia trebuie s[ă îno[ăi voinice=te cu speran[ă în doielnic[ă de a ajunge la un mal aspru, unde s[ă-ăi odihne=ți capul obosit.

Amintirile — o muzic[ă care ne vine de undeva de dincolo de orizont.

Cele mai multe judec[ăi false în privin[ăa lucrurilor omene=ți se datoresc infirmit[ăii morale, =i nu sl[ăbiciunii intelectuale, pentru

c[mai degrab[pierde omul sim\ul realit[\ii prin partea moral[, dec` t prin cea intelectual[.

O implori s[nu te mai fac[s[suferi, adic[\i ceri ei ajutor contra ei, nenorocitul, iar ea te ascult[rece =i t[ioas[ca o spad[de ghea\ [=i ridic [\n suflet altare celui alt.

Disimularea femeii fa\ cu b[rbatul e \n ordinea lucrurilor, pe c`nd a b[rbatului fa\ cu femeia e contra naturii, e o la=itate, e antipatic[.

O femeie se simte m[gulit[c`nd e iubit[ de orice b[rbat, pentru care nu are dezgust. Dar numai un fat nu se simte indispus =i chiar nenorocit, c`nd e iubit de o femeie, pe care el nu o poate iubi.

La dou[zeci de ani iube=ti amorul =i cau\i o femeie s[-l \ntrupezi, =i femeia asta nu poate fi dec`t frumoas[. La treizeci de ani iube=ti o femeie, nu amorul, =i femeia asta poate fi frumoas[, poate fi ur`t[, cum se \nt`mpl[.

B[tr`ne\ea e carne veche, e inestetic[, e impur[. E o ru=ine, c[ci este restul unui organism \nvins de natur[. Boala, c`nd nu-i acut[=i trec[toare, e aceea=i deteriorare, aceea=i ru=ine, o b[tr`ne\ prematur[. Iar moartea, definitiva victorie a naturii asupra omului, este suprema ru=ine.

Un b[rbat de o anumit[v`rst[ se ap[r[ cu moliciune c`nd i se imput[pe nedrept p[cate juvenile.

Fa\ a unei femei trece \ntr-o singur[zi prin mai multe v`rste. O femeie, care are treizeci =i cinci de ani c`nd e lini=tit[, are patruzeci c`nd e moroc[noas[, treizeci c`nd e vesel[=i dou[zeci c`nd vibreaz[de iubire.

Oamenii \n genere nu prefer[minciuna adev[rului. Le utilizeaz[pe am`ndou[f[r[nici o preferin\[, dup[nevoie.

De obicei o femeie =tie c[e iubit[mai]nainte ca b[rbatul s[=i dea seam[ce se petrece cu d`nsul. Femeia ]ns[, mai t`rziu,]i spune c[n-a b[nuit nimic =i c[a fost foarte surprins[c`nd el i-a m[rturisit iubirea. Prin aceasta, ea]nl[tur[orice suspiciune asupra cochet[riilor, manejelor =i provoc[riilor ei de mai]nainte.

Te]mpil[toat[lumea, =i nu decretezi infamia universal[=i iremediabil[a omenirii. A fost cu tine pu`in mai indiferent[ea, =i universul]ntreg devine „un episod trist, care tulbur[lini-tea neantului“.

Amorul, ca =i soarele, e un singur moment la zenit:]n momentul primului „da“.

Predici necontenit morala, zv`rli ]n toate p[r`vile precepte.]n`eleg: te ispite=te via`a =i sim`i nevoia s[ alungi tenta`iile, din toate puterile,]n fiecare moment al vie`ii.

Dac[, apuc`nd pe un drum, ]i-ai rupt un picior, nu regreta c[ n-ai apucat pe un altul, c[ci nu =tii dac[ nu ]i le rupeai pe am`ndou[.

Gelozia pricinuit[de o femeie e mai chinuitoare]n absen`a ei, dec`t]n prezen`a ei, pentru c[ torturile geloziei sunt produse de imagina`ie, =i c`nd femeia e de fa[, imaginea ei absorbant[ ]i paralizeaz[ imagina`ia.

„*Homo homini lupus*“. Filozoful nu =tia c[lupii nu se m[n`nc[ ]ntre d`n=ii dec`t la ultima extremitate.

Un b[rbat nu e rud[cu nevasta sa, dar e rud[cu surorile nevetei sale.

A *flirta*, adic[ ]n ultim[analiz[a face =i a asculta propuneri]nv[luite, pe departe, lipsite de seriozitate, este, din partea b[rbatului, un semn de grosol[nie sufleteasc[=i de lips[de patosul virilit[`ii; este, din partea femeii care prime=te manejul,

dovada unui suflet de cocot[ori de servitoare. Numai iubirea, r[m`n`nd]n marginile decen\ei =i ale respectului, poate forma subiectul unor anumite convorbiri]ntre un b[rbat =i o femeie cu instinctele s[n]toase =i sim\ul estetic neperversit.

Tot ce nu este etern, este zadarnic. Nimic nu este etern.

De ce cruzime atroce d[dovad[acela care se apropie de o femeie, c`nd nu se g`nde=te sau c`nd se g`nde=te c[creeaz[o fiin\[supus[fatal la boal[, la agonie =i la moarte.

Recuno=tin\ a exagerat[pentru aten\iile pe care ni le arat[cineva este de cele mai multe ori r[spunsul amorului nostru propriu m[gulit =i al vanit\ii noastre satisf[cute.

]n societate, nu te ridica]mpotriva nici unui p[cat, ca s[nu comi\i, din ne=tiin\[, vreo nedelicate\ e.

Inteligen\ii se]mpart]n dou[: buni =i r[i. Pro=tii se]mpart]n una: r[i.

Atitudinea ironic[ ]n fa\ a vie\ii este consolarea ipocrit[pe care ne-o d[m, deprecind ceea ce ne refuz[via\ a.

]n amor omul se mul\ume=te cu un nimic, =i nu se mul\ume=te cu nimic.

Amorul este o febr[a sufletului. Acela=i]nceput, aceea=i criz[, acela=i sf`r=it =i aceea=i imunitate, — c[ci nimeni nu iube=te a doua oar[pe femeia de care a sc[pat.

C`nd nu mai iube=ti pe o femeie, nu po\i ]n\elege deloc pentru ce ai iubit-o, oric`te sfor\ri de memorie ai face.

Un b[rbat simte o jen[, o ezitare fa\[cu b[rbatul c[ruia i-a r[pit inima unei femei. O femeie, fa\[cu rivala]nvins[, are con=tiin\ a calm[, senin[=i un aer de triumfal[sfidare.

Când un bărbat iubitor de confort moral își pierde femeia și iubește pe alta, e foarte iritat că și mai pierde o condiție ca să fie complet fericit: aprobarea femeii pierdute.

Un bărbat de treabă, când iubește pe cine nu-i este permis, se dedă la cele mai neînchipuite ipocrizii față de el însuși, ca să-și ascundă că iubește, și crede cu sinceritate că sentimentul lui pentru femeia adorată e simpatie, prietenie, admirație...

În amorul pasionat nu e, nu poate fi prietenie. Într-o femeie pe care o iubești pasionat, totuși femeie, și prietenia nu-și găsește nici un loc unde să se plaseze.

Este această mizerie în lume: cu cât un bărbat și o femeie se iubesc mai mult, cu atât se tot împuținează între ei secretele corpului și, din cauza suspiciunilor, se tot înmulțesc secretele sufletului.

În iubirile, ca a lui Balzac, dintre un bărbat de douăzeci de ani și o femeie de patruzeci, întinerește corpul cel bătrân și îmbătrânește sufletul cel tânăr.

Sunt bărbai care nu pot cuceri o femeie, decât dacă se prezintă singuri la concurs, și nu o pot pierde decât dacă nu se ivește un concurent. Asemenea bărbai în realitate sunt intermari, niciodată titulari.

Amorul și crima sunt invazia naturii în mijlocul civilizației.

Bărbaii se tem mai mult de moarte decât femeile, pentru că au sentimentul trecutului mai puternic, pentru că au inteligență și imaginația mai vii și pentru că ei sunt element activ în crearea vieții. Viața, cu cât e mai intensă și mai conștientă, cu atât are mai mult oroare de neant.

Crima fundamental[a naturii]mpotriva omului e c[a pus con=tiin\ a unui Kant]ntr-un corp de mamifer supus legilor stupide ale materiei care, cu un curent imperceptibil de aer ori cu o infim[bacterie, poate stinge pentru eternitate con=tiin\ a]n care se aprinsese un univers.

G`nde=te-te c[ =i tu =i acela care te insult[, intr-o zi sau alta ave\i s[ sta\i cu m`nile pe piept =i cu lum`n[rile la cap.

Dac[generosul =i obiectivul elefant, =i nu isterica =i libidinoasa maimu\[, ar fi avut creierul mai dezvoltat, ce admirabil ar fi omul.

Un om care s-ar hot[r] =i ar reu=i s[fie sincer]n orice]mprejurare, ar fi o apari\ie odioas[, ar fi o calamitate public[, ar ofensa]n dreapta =i]n st`nga, ar arunca scandalul ]n familii, ar gr[bi dizolvarea Societ[\ii — ar trebui ucis ca un c`ine turbat.

Dac[ ]ntr-o bun[diminea\[oamenii ar]ncepe s[=i poat[citi g`ndurile unul altuia, to\i ar umplea p[durile =i v[g[unile neumblate, pitindu-se fiecare ]n c`te o ascunz[toare neb[nuit[. Societatea s-ar desfiin\ a =i rasa omeneasc[ar pieri]n cur`nd.

Femeile caste, din lips[de temperament, au mai pu\in dezvoltat]n pudoarea corpului, din cauza ecoului slab pe care-l trimite]n con=tiin\ a lor feminitatea lor redus[.

Se poate spune c[literatura, care aproape]n]ntregime nu-i dec`t zugr[virea afacerilor amoroase, nu este altceva dec`t epifenomenologia =tiin\ei numit[embriologie.

Un prost nu spune lucruri inteligente, dar un inteligent spune multe prostii. O sut[de mii de pro=ti nu fac un inteligent, dar o sut[de mii de inteligen\i fac un prost.]n lume, prioritatea o are prostia.

Un prost, care tace, nu va plictisi niciodată ca un inteligent care-și debitează întreaga gândire. Fără cu o femeie, va învinge întotdeauna pe un inteligent, care spune mereu tot ce gândea-te. Trecerea provoacă curiozitatea, care adevărat iubirea este din impresia de forță, de virilitate.

Imaginația este inteligentă sunt izvoare de frică. Și cum marea problemă a vieții este moartea, inteligenții sunt în inferioritate și în privința acestei probleme capitale a existenței noastre.

Tu nu bătăiești că tu însemnătate dai aceluia pe care îți disprețuiești, condescinzând să-ți angajezi față cu ei sensibilitatea ta într-o anumită formă.

În scrisul tău destinat publicului pune ideile tale, dar niciodată sentimentele tale, adică partea intimă a personalității tale, niciodată imaginația ta, adică produsul imediat al personalității tale.

Dacă ai prietenii străine, participi la un suflet comun, nu mai ai sufletul tău personal, adică un suflet delimitat, propriu pentru observație. Și, neputând cunoaște un suflet, al tău, nu poți cunoaște nici pe al altora. De aici faptul paradoxal că numai izolații cunosc bine sufletul omenesc.

Femeia are mai mare putere de penetrație în sufletele altora decât bărbatul, dar, mai sărac în idei generale, este inferioară bărbatului, când vrea să reconstituie tipuri din observațiile izolate.

Prin sentimente, oricare: bune sau rele, atârni de oameni. Prin inteligență îi domini.

Tu faci o acțiune și eu îți presupun motivele pentru care am făcut-o eu. Tu spui o frază, și eu îți dau învelesul pe care l-am fi pus eu în fraza ta. Atunci cum vrei să te înveleg? Să ne învelegem unii pe alții?

Ori de c`te ori ]n societate, ]n loc de a-\i da pe fa\ ideile =i sentimentele, ai reu=it s[ spui o vorb[ banal[, lipsit[ de orice culoare personal[, ai c`=tigat o victorie]mpotriva vulgarit[\ii.

Sublimul vie\ii — ascensiunea pe piscurile]nalte ale existen\ei — exclude sentimentalitatea, care supune pe om micilor nevoi ale celor din jurul lui.

O opinie contrar[este o ofens[,]ndeosebi fa\ de femei, mai subiective prin natura lor. De aceea, extrema polite\e, pe care le-o dator[m mai ales lor, ne impune s[ne ascundem opiniile fa\ de ele =i s[abandon[m]n sensul lor.

Amorul alung[prietenia dintre un b[rbat =i o femeie, pentru c[ ]ncrederea =i simpatia nu pot \inea piept pasiunii arz[toare de primitiv, dorin\ei de acaparare, suspiciunilor =i celorlalte porniri egoiste ale amorului, care otr[vesc mai ales sufletul b[rbatului, a=a de inferior femeii]n acest[privin\.

C`nd po\i reu=i s[spui pentru ce iube=ti pe o femeie, n-o iube=ti cu adev[rat.

C`nd un amant ]ncepe s[ ia alur[ de so\, femeia se simte nenorocit[, oric`t de ideal s-ar purta el, c[ci ea nu=i luase un amant pentru ca s[aib[doi so\i.

C`nd o femeie vinovat[are con=tiin\ a sensibil[, nu-i ajung niciodat[prostern[rile amantului ei, pentru c[dovezile lui de supunere =i de adora\ie sunt necontenite scuze =i justific[ri ale gre=elii ei.

Pu\ini oameni ar prefera ca femeia pe care ei o iubesc pasionat s[iubeasc[pe altul dec`t s[moar[.

Prietenia, rar[=i]ntre b[rbai, este cu mult mai rar[ ]ntre femei, pentru c[meseria lor de a pl[cea le face pe toate concurente

Între dănsese; pentru că prietenia e un sentiment de esență mai mult spirituală, iar femeia este, prin definiție, o ființă mai aproape de natură; pentru că prietenia vine de categoria sublimului, iar femeia e născută numai pentru frumos.

Adesea, același amor nu iartă cel mai mic lucru și nu rupe pentru cea mai mare vină.

Se zice că Alfred de Vigny a scris *La Colère de Samson*, catehismul lapidar al misoginismului, pentru că avea îndoieli serioase asupra actriței Dorval, cu care se avea bine.

Cineva spunea: corpul meu nu sunt *eu*, e *el*. Uneori el nu mă lasă să gândesc, să lucrez. Alteori el mă lasă.

Când ceri cuiva indulgență, îți ceri dispreț îndulcit ori, după împrejurări, agravat prin bunăvoință.

Dintr-un anumit punct de vedere, cam de alături de viață, toate lucrurile omenești pot părea comice, afară de unele acte naturale, care sunt odioase ori ridicole.

Când e de trist sfârșitul vieții normale, care se încheie cu bine. Ființa încântătoare de acum treizeci de ani, fata cu cozile pe spate plină de visuri și de iluzii, astăzi și-a întors privirile de la stele, și-a plecat capul spre pământ, apăsător de greutatea vieții.

Nu-ți chinui inima că în anumite momente din trecut nu ai luat alte hotărâri, nu ai făcut alți pași, care te-ar fi dus în viață pe un drum mai bun. Orice pas făcut, orice hotărâre luată nu puteau să fie altfel, pentru că orice vorbă a ta, orice act al tău stău față cu întreaga ta ființă fizică și morală, ca rezultatul unei operații de cifre față cu cifrele operate, ca un compus chimic față cu elementele care-l alcătuiesc. A regreta că n-ai făcut altfel, este ca și cum rezultatul hidrogenului și oxigenului ar regreta că nu-și aur, suma lui doi plus doi că nu-și zece.

Dac[ ]nc[nu \i-e ru=ine de nebuniile pe care le f[ceai pentru ea, s[=tii c[iubirea ta n-a murit cu totul.

Ambi\ia de a str[luci este goana dup[sufragiile pro=tilor. Ambi\ia de a nu fi desconsiderat este frica de a nu te oglinzi de favorabil]n mintea celor inteligen\i.

Unele femei]=i iubesc mai mult copiii, altele mai mult b[rbatul ori amantul; cu alte cuvinte, unele mai mult copiii actuali, altele mai mult pe cel viitor. A=a to\i creatorii: unii arti=ti]=i iubesc mai mult operele ispr[vite, al\ii mai mult pe cele proiectate.

]n fiecare moment sunt]n lume milioane de discu\ii ori de ne]n\elegeri]ntre doi sau]ntre mai mul\i oameni, =i fiecare r[m`ne convins c[dreptatea e de partea lui, de=i este evident c[din toate aceste milioane de antagoni=ti numai jum[tate au dreptate]n cazul cel mai bun, =i nici unul]n cazul cel mai r[u. E amuzant.

De obicei, o femeie care iube=te de mai multe ori, d[b[rbatilor acelea=i nume dr[g]la=e, f[r[nici un scrupul de delicate\ea, pentru c[ ]n amor femeia nu are trecut. Ea tr[ie=te]n prezent.

Delicate\ea este calitatea suprem[=i cea mai rar[a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte: inteligen\ea, bun[tatea, altruismul, generozitatea, discre\ia, m[rinimia =.c.l. Un om lipsit de o singur[calitate a sufletului, nu mai are delicate\ea complet[. Atunci ea este cu lacune =i cu eclipse.

Gelozia retrospectiv[e cea mai chinuitoare, pentru c[=tie c[nu are motive s[ ]nvinuiasc[, s[calomnieze, s[loveasc[, =i totu=i]nvinuie=te, calomniaz[=i love=te.

Femeia are gelozia retrospectiv[ ]n grad mult mai mic dec`t b[rbatul, pentru c[femeia tr[ie=te mai mult]n prezent, pentru

În amorul ei imaginația are un rol mult mai slab și pentru că în amorul ei simțul de proprietate e mult mai mic.

Răniile amorului propriu sunt din cele mai dureroase, dar de cele mai multe ori provoacă răsun.

Dacă am face toate combinațiile posibile între cuvintele unui dicționar de buzunar, am construi o infinitate de opere = tiințifice care ar răsturna, ca pe niște încercări puerile, toate teoriile = tiințifice de azi; am construi o infinitate de opere literare, față de care *Divina Comedie* ar fi o simplă încercare juvenilă; am construi tragediile pierdute ale lui Euripide și tratatele lui Epicur, am învia din morți Biblioteca de la Alexandria...

Cât progres și cât civilizație presupune instituția femeilor galante. Ce distanță de la pitecantropul care, în pândurile primitive, năvălește asupra femelei, până la urmașul lui modern care negociază, pe bună învoială, ceea ce-i trebuie.

Uneori, din exces de discreție, subliniem prin rezerva noastră ceea ce celălalt credea că trece neobservat, și devenim indiscreți. În unele cazuri, reușind să ne jucăm rolul perfect, excesul de discreție ne face să apărăm insensibili.

E naiv să te miri. E cinic să nu te indignezi.

Tu crezi că, dacă ai vrea, ai putea să începi chiar de azi să fii minciunos, lingușitor și crud, ca să poți triumfa în viață. Credeți că poți reuși să ai defectele pe care nu le ai este o iluzie tot atât de vană ca și aceea că numai dacă ai vrea, ai putea să cînti ca Tamango.

Însușirile date integral de natură, ca inteligența sau talentul, conferă meritele cele mai mari, deși omul nu are nici un merit că le posedă; pe cînd însușirile pentru care omul are un merit că le posedă, ca virtutea sau bunătața, conferă merite mult mai mici.

C` t timp pasiunea ei este puternic[, femeia ]i spune c[, dac[ n-o ]nconjuri toat[ ziua cu aten`ii, ri=ti s-o]ndep[rtezi prin dezobi=nuin\[. C`nd pasiunea ei ]ncepe s[ scad[, ea ]i spune c[ prin prezen`a ta necontenit[ri=ti s-o]ndep[rtezi din cauza oboselii.

Un cortegiu mortuar, agonia unui vecin de peste sal[exaspereaz[pasiunea a doi aman`i, pentru c[ imaginile care evoc[ distrugerea vie`ii provoac[paroxismul instinctului creator.

Ceea ce provoac[amorul unui b[rbat e temperamentul femeii. Iar =tiin`a ne spune c[ temperamentul este fizionomia sensibilit[`ii organelor vie`ii vegetative.

Dac[facem abstrac`ie de punctul de vedere moral, ipocrizia bine reu=it[ =i bine sus`inut[este victoria omului asupra animalului, a con=tientului asupra incon=tientului, a inteligen`ei asupra sentimentelor, este suprema afirmare a acelei virtu`i care formeaz[piatra angular[a caracterului =i care se nume=te st[p`nire de sine.

C[lug[rul Ieronim de la R`ca spunea: un b[rbat care nu se simte rud[ cu nevasta lui, tr[ie=te cu d`nsa]n concubinaj. Iar c`nd se simte rud[, tr[ie=te]n incest.

St[rile suflote=ti superioare fiind dezvoltate]n cursul evolu`iei din st[ri inferioare, analiza descoper[ ]ntotdeauna ]n aliajul celor dint`i pe cele din urm[. Iat[pentru ce anali=tii sufletului omenesc apar pesimi=ti =i mizantropi.

Descoperirile =tiin`ifice cele mai geniale sunt fa\[ cu adev[rul total despre lume mai pu`in dec`t s[riturile unei broa=te care ar avea de g`nd s[fac[ ]nconjurul p[m`ntului.

]i p[r[se=ti prietenii =i alerg[dup[sufletul, at`t de deosebit de al t[u, al unei femei, tocmai ]n momentul c`nd spui c[vrei

un suflet care s[te]n\veleag[. Ipocritule, tu vrei s[ ]mbog[ ]e=ti registrele st[r]ii civile.

Citi\i]n =ir un anumit capitol din *Descenden*a omului de Darwin — =i manejele rafinate dintr-un roman de Bourget, care duc tot acolo... E divertisant, e comic, e hilariant.

B[r]ba\ii au infinit mai pu\in dispre\ pentru frico=i dec`t femeile, pentru c[b[r]ba\ilor curajul masculin nu le f[g]duie=te nici o feliicitate.

C`nd te g`nde=ti c[cele mai sublime strig[te ale poeziei sunt exprimarea ritmat[a chinurilor provocate de o celul[, e r`vna ei nesatisf[cut[ de a se ]nt`lni cu o anumit[alt[celul[, nu po\i s[nu admiri fantastica feerie cl[dit[de sufletul omenesc pe instinctul cel „at`t de van“.

]n deosebire de geniile artistice, care sunt ni=te explozii ale naturii exuberante, geniile pur intelectuale nu simt, de obicei, nimic pentru femei, pentru c[geniile intelectuale, suprema debrutalizare a vie\ii, fiind punctele luminoase]n care materia cap[t]]n sf`r=it deplin[ con=tiin\ de ea ]ns[=i, natura a avut grij[ s[ nu le ]ntind[ acea curs[ numit[ amor, care este du=manul cel mai ne]mp[cat al liberei dezvolt[ri a inteligen\ei pure. Femeile, la r`ndul lor, nu simt nici ele nimic pentru aceste fiin\ve abstracte.

Limba rom`n[ are nepre\uitul avantaj de a poseda cuvintele *iubire* =i *amor* pentru dou[ lucruri cu totul deosebite, denumite ]n alte limbi cu un singur cuv`nt.

C`nd s-a stins amorul ]ntre doi so\i, poate s[ r[m`ie iubire, chiar dac[ ]n amorul lor n-a fost iubire. C`nd s-a stins amorul ]ntre aman\i, nu r[m`ne iubire, chiar dac[ ]n amorul lor a fost iubire.

De obicei, femeile]=i]n=eal[b[r]ba\ii =i b[r]ba\ii femeile cu sim\urile =i cu imagina\ia, nu cu inima.

În timpurile din urmă, lipsite de orice prejudecăți, un bărbat de treabă poate să aibă mai multe iubite deodată, pe când o femeie de treabă nu are niciodată doi amanți în același timp, ci, cel mult, unul cu care e pe isprăvite și altul cu care a început. Starea asta de tranziție poate ține mai mult vreme...

Când prin sfârșirile memoriei reușești să-ți amintești ce simțeași pentru o femeie, să-ți iubirea ta n-a murit încă. Dacă continui cu exercițiile astea de memorie, poți crea din nou în prăpastie.

Ipocrizia ajunge uneori a doua natură, și atunci ea devine sinceritate. În cazul acesta sinceritatea devine ipocrizie — când ipocritul, în vederea calculelor sale, și permite accese de sinceritate.

Dacă vrei să mistifici și să reduci la neputință și ridicol pe însuși Geniul Răului care domnește în lume, întrebuințează această simplă stratagemă: așteaptă-te oricând și în orice privință numai la rău și anume la cel mai mare rău. Atunci, orice nenorocire îți se va părca normal, pe când binele, dacă-ți va ieși vreodată în cale, îți vei simți că pe ăsta și-l mână Dumnezeu pusă asupra capului tău.

Când între doi oameni există o controversă aprinsă și când vine un eveniment care dă dreptate complet unuia dintre ei, acesta, dacă are sufletul de elită, caută să treacă fărcașul sublinia victoriei, simțindu-se oarecum jenat și parcă vinovat de atâtea triumf. Sufletele de rând fac contrariul.

Plăcere divină: să te arăți mic și umilit, cu sentimentul distanței dintre tine și ceilalți.

Nimic mai nivelator decât prezența femeii iubite cu pasiune. De obicei, ea dă inteligență prostului și împetește pe cel inteligent.

Timpul nu iartă. Cu fiecare clipă în copilul acesta candid se tot aprinde conștiința, flacăra palidă =i rece, dar care vestejește =i usucă.

Orice femeie măriată se simte sclava bărbatului ei, sclavă supusă sau revoltată, credincioasă sau infidelă, în funcțiune sau evadată ori prăsită.

Asasinarea unei femei din cauza geloziei este crima cea mai monstruoasă, vrednică de torturile închiziției, fiindcă are ca motiv arogarea dreptului abominabil de a monopoliza o anatomie =i o fiziologie umană, =i suferința, cu atât mai ridicolă cu cât mai atroce, că și s-a nesocotit acest drept.

Nu-i așa că un fapt josnic al rivalului povestit în fața femeii care formează obiectul litigiului vostru, este o briză răcoroasă pentru inima ta? Tu însuși, cuprins subit de un spirit obiectiv de circumstanță, dar cu cele mai slabe argumente de care ești capabil, îi apărarea rivalului, ca să-i dovedești ei că ești tu de generos =i de superior celuilalt.

Pesimismul este iubirea arzătoare de viață =i tănguirea că ea nu dă destule plăceri ori că nu îți le poți storce în destul =i că se isprăvește odată. Un pesimist, făcând cu viața, e ca un bărbat care ar cere celei mai iubite femei mai mult decât ea poate da sau decât poate el lua, ori care ar iubi o femeie inaccesibilă. Pesimiștii însuși pretind că nu iubesc femeia.

Arătarea recunoștinței, oricât ar fi de discretă, importunează =i impacientează pe binefăcătorul delicat =i, în loc să-l răsplătească pentru faptele lui bune, îl pedepsește.

Copilul tău are să aibă spaimile agoniei, are să moară =i are să fie îngropat. +i toate astea le-ai creat tu.

}n orice bibliotec[scriitorii]n via\ alc[tuind o minoritate in-fim[, marii cititori stau toat[via\a de vorb[cu mor\ii.

]nv[\a\ii au reconstituit cu imagina\ia pitecantropul. Dar nu-mai femeile au ocazia s[-l vad[,]n anumite momente.

Dac[femeia nu se deosebe=te ca mentalitate de b[rbat, trebuie egalizat[politice=te, pentru c[poate aduce aceea=i contribu\ie]n dezbaterea lucrului public. Dac[se deosebe=te de b[rbat, trebuie egalizat[, pentru c[aduce puncte noi de vedere]n dezbaterea lucrului public.

Magnanimitatea =i generozitatea se nasc din raportul de la puternic la slab, de la st[p`n la supus, de la conduc[tor la condus. De aceea plebeii =i femeile au mai pu\in dezvoltate aceste]nsu=iri.

Dac[nu-i po\i cuceri inima prin propriile tale mijloace, nu te poate ajuta]ntreaga omenire cu toat[=tiin\a ei, cu toat[arta ei, cu toat[diploma\ia =i cu toate armatele ei.

Unii se]nduio=eaz[c`nd cuget[ la pitecantrop, str[mo=ul omului. Al\ii ]=i st[p`nesc dezgustul c`nd cuget[la om, str[-nepotul pitecantropului.

]n p[durile primitive — ciomagul;]n societate — sarcasmul. Expresia fizic[a sentimentului, aceea=i: ar[tarea caninilor.

Pesimistul mizantrop spune oamenilor: „Gorile, c`t sunte\i de stupide!“ Pesimistul idealist le spune: „Fra\ilor, c`t suntem de nenoroci!“

Natura]=i urmeaz[cursul cu aceea=i fatalitate =i nep[sare]n piatr[,]n arbore,]n om,]n toat[materia. A tr[i, este a te strecura prin legile naturii ca printre ni=te curse complicate =i nev[zute, spre

a-și p[ăstra, în forma dat[ivă, cele c[ăteva zeci de kilograme de materie, pe care și le împrumut[ă vremelnic natura =i care sunt tu.

Sistemele de gândire =i curente artistice at[ârna[de momentul istoric. Momentul istoric at[ârna[de structura social[ă]. Structura social[ă] at[ârna[de rezultatul luptelor dintre clase. Luptele dintre clase se reduc la goana etern[ă a indivizilor după mai bine, adică după condi[țiile cele mai favorabile pentru păstrarea acelei infime cantit[ăți de materie în forma dat[ivă de natur[ă fiecăruia.

Se poate dovedi că toate preceptele morale, av[ând în vedere ori conservarea individului ori a societ[ății, adică a cadrului pentru conservarea individual[ă], sunt tot at[âtea reguli de observat pentru a înt[rziă ceasul mor[ții.

Nu te certa cu via[ă. Nu fi o fiin[ă abstract[ă! Frecventează societatea, petrece, glumește, joacă cărți, bea, ia-și o amic[ă, ori, dacă nu se poate, fă ceea ce se zice că făcea Sainte-Beuve prin coridoare cu personalul de serviciu de sex. Nu te certa cu via[ă, nu face pe cimпанzeul abstract!

Addenda la PRIVIND VIA | A

Nu imaginea vieții pe care avem s-o mai trăim de-acum înainte ne inspiră groaza de moarte, ci viața pe care am trăit-o până acuma. Când ne gândim la moarte nu ni se răzvrătește din cauza planurilor pentru viitor, ci din cauza cîntecului duios al amintirilor. Toți acei care au fost rînd pe rînd noi, își purtăm în fundul sufletului nostru ca într-un mormînt. Dispariția acestui mormînt viu, în care zac cei ce au fost noi, ne inspiră groaza de moarte. De aceea oamenii lipsiți de sentimentul trecutului sunt mai bravi în fața morții.

În viață fiecare purtăm un steag pe care e scris cu litere mari: *Eu!*

Culmea discreției este să îți ascunzi discreția.

Animalele casnice devin pentru unii din noi persoane, față cu care simțim că avem îndatoriri sociale și morale.

Sufletele de rînd dau altora tocmai contrariul de ceea ce cer de la alții.

Realist în observație și idealist în aspirații — este fizionomia sufletelor bine organizate.

Nu clipești pe nisip, nu clipești pe ipoteza sentimentelor altora pentru tine, bune sau rele.

Nu ofensa nici pe cea mai castă femeie purtându-te cu dînsa ca și cum nu ar prezenta nici o primejdie pentru cinstea ta.

Prietenia amoroasă — amorul ipocrit cu sine însuși.

Nimene nu va putea descoperi de ce anume lucruri ne temem, când ne temem de moarte, cum nimene n-ar putea spune ce vrea, când ar putea fi întrebat, mai înainte de a se naște, pentru ce dorește viața.

Numai proștii sunt destul de inteligenți ca să nu-și înțelească iluziile.

Tinerii cărora îi iubesc mai mult mamele decât ceilalți.

Bunătatea este un dar gratuit al naturii, tot atât de rar ca și inteligența ori frumusețea. A ierta prostia ori urâtenia și a condamna răutatea este explicabil, dar nu filozofic.

Nu există decât o singură afecțiune curată omenească: prietenia. Toate celelalte îi au începuturile la animal și sunt fizice.

FRAGMENTE...

1. Omul poartă centrul lumii fizice în orice punct cuprins în spațiul ocupat de trupul său; centrul lumii sentimentale și intelectuale îl poartă în conștiința sa (lundă cuvântul în înțelețul său psihologic, nu moral).

2. În lume, nu vorbesc numai de artiști, sunt două feluri de oameni: oameni care apreciază, care au simpatii și antipatii, dar la care aprecierea aceasta, simpatiile și antipatiile nu devin un motiv de luptă. Ei *nu luptă pentru* ceea ce cred ei că e bine și *nu luptă împotriva* a ceea ce cred ei că e rău. Majoritatea oamenilor e așa. A trage însă concluzia că acești oameni sunt „impasibili”, „impersonali”, ar fi o mare greșală și nimene, de fapt, n-o face. Dar sunt alți oameni care fac din simpatiile și antipatiile lor motive de luptă, care își fac un ideal (pe care-l urmăresc) de a străpici ceea ce cred ei că e rău și de a ajuta la triumful binelui. Aceștia sunt oameni „luptători”.

3. „Multe dureri-s, puțină plăcere”, a zis marele nostru poet, repetând o melancolică banalitate. Și încă mai puțin sunt plăcerile pe care i le pricinuiete omului tovarășul apropiatului său, căci fiecare om e o lume deosebită, cu ambițiile și, mai cu seamă, cu egoismul ei... Nu în relațiile personale pune omul ce are mai bun, căci, în ciocnirea dintre suflete, ce are mai bun se duce, adesea, ofensat în fundul cel mai adânc al ființei sale... și, de aceea, nu poate fi o legătură mai curată și mai durabilă, decât... de la distanță, — aceea care se stabilește între cititor și un scriitor, mai

cu seam[c`nd acesta e un scriitor de idei, c`nd, adic[, pune]n opera sa ceea ce este mai curat, mai]nalt =i mai dezinteresat, =i mai cu seam[c`nd acel scriitor este un analist al vie\ii, c[ci nimic nu consoleaz[ mai mult de durerea vie\ii dec`t contemplarea ei obiectiv[, *sub specie aeternitatis*.

4. Omul [...] din pricina tendin\ei de adaptare, caut[ve=nic s[ajung[la o]mp[care cu sine =i cu]mprejur[rile. Sensibilitatea exprim[natura intim[a omului =i ea nu numai c[influen\eam[cugetarea, nu numai]i d[direc\ie, ci chiar o produce, pentru c[sentimentul cere justificare. Dac[sunt trist, trebuie s[m[conving c[am dreptate s[fiu trist: aceasta e adaptarea fiin\ei care sufer[. Melancolia mea e justificat[de cutare =i de cutare pricini, deci e adev[rata =i justa atitudine sentimental[fa'a cu lumea.

5. ...dup[cum]n lumea natural[fiin\a zoologic[se ml[diaz[cu at`t mai pu\in mediului cu c`t e mai tare, tot a=a,]n lumea social[, omul, cu c`t e mai puternic, cu at`t se ml[diaz[mai pu\in, cu at`t are posibilitatea de a face, el, schimb[ri]n acest mediu.

6. ...fiecare om vede lumea conform cu sentimentele sale.

7. Omul e nemul\umit]ntotdeauna de prezent, de aceea e un animal progresiv.

8. Netoleran\va este o stare de suflet alc[tuit[din tot ce este mai josnic]n om. Ea presupune brutalitate de sentiment =i inferioritate de g`ndire. Netoleran\va este ur[ =i lips[ de simpatie intelectual[. Netoleran\va este str`ns legat[de pornirea bestial[de agresiune. Netoleran\va este atitudinea gorilei feroce care a parvenit s[vorbeasc[.

Toleran\va este produsul cel mai]nalt al culturii suflute=ti. Ea e semnul adev[ratei civiliza\ii. Orice aspect mai]nalt al vie\ii morale are la baz[toleran\va. Progresul omenirii este progresul toleran\ei. Libertatea de g`ndire, accesul celor mici]n via\va de stat,

Îndrept[irea femeilor, principiul naționalit[ăților, totul se întemeiaz[
în fond pe progresul toleranței, pe tot mai mult[toleranță].

Omul tolerant vine fruntea sus, are privirea senin[ă. E echilibrat.

Netolerantul are în față[area animalului rău, care vrea să
împung[ă. Omul tolerant e obiectiv, are concepția evolutivă a is-
toriei. Netolerantul e eternul judec[ător m[ăniat și m[ărginit.

9. Numai naturile tari sunt în elementul lor în natura forte.

10. Din punctul de vedere al percepției realității, oamenii se
pot împărți în două categorii. Unii percep mai ales raporturile
dintre lucruri, cauzalitatea. Pe alții îi interesează în primul rând
lucrurile, ceea ce este individual. Dintre acestea din urmă se re-
crutează mai ales artiștii; dintre ceilalți, mai ales cugetătorii.

11. ...un suflet niciodată nu e curat individual, căci orice om
este o celulă a organismului numit societate.

12. Copiii nu acționează ca oamenii mari, nu merg pe făgașuri
cunoscute, determinate de idei, de presiunea socială, de norme,
de morală și de „sociologie”. Viața copilului e spontaneitate,
neprevăzută.

Adultul continuă. Copilul începe mereu; acțiunea lui e mereu
creație nouă, din nou. Așadar, în viața copilului nu poate fi vor-
ba de evenimente, ci numai de întâmplări, nu poate fi vorba de
intrigă, de conflicte, de peripecii, de înnodare și deznodăm[ent.
Acțiunea e fără cauzalitate evidentă și obișnuită, fără finalitate
cu scadență independentă.

13. În adevăr, când disprețuiești profund pe oameni, nu te simți
obligat să fii sincer cu ei, să le faci, de pildă, onoarea de a-ți susține
părerile față de d[umneai — când ești, mai ales, că sinceritatea îți-ar
aduce dezagremente.

14. Subiectivismul începe numai atunci când apare atitudinea
afectivă cu propriu-suflet.

15. Omul]nt`i prive=te ]n afar[ =i mult mai t`rziu se]ntoarce asupra lui]nsu=i. [...] Deci analiza e posterior[observa\iei.

16. Un lucru nu-l poate face nimene: s[fie mai inteligent dec`t este, s[creeze o inteligen\[superior[inteligen\ei sale.

17. Domni=oara care se plimb[printr-o gr[din[, e firesc s[se extazieze]nainte trandafirului mare=al =i s[nu bage-n seam[v`zdoaga =i chiar bujorul. Botanistul care face ca d`nsa ar fi un dobitoc.

18. ... orice om, din cauza unui instinct atavic, are tandre\i pentru puii de om (=i, prin deriva\ie, de animal, de plante =i chiar pentru miniaturile de obiecte).

19. E senin ca un zeu c`nd are totul, ori a renun\at la toate.

20. Am auzit oameni pl`ng`ndu-se de toate defectele, dar n-am auzit pe nimeni pl`ng`ndu-se c[e prost.

ETERNUL FEMININ

1. F[r]]ndoial[c[femeia are o fine\e intelectual[prin care ea]ntrece pe b[r]bat. Un b[r]bat niciodat[n-are s[ghiceas[cu at`ta siguran\[=i repreziciune,]ntr-un moment dat, ceea ce se petrece]n sufletul altui om, mai ales]n sufletul femeii.

E greu s-ascunzi ceea ce sim\i =i ce g`nde=ti ]n fa\ a unei femei, mai ales atunci c`nd ea e interesat[ ]n cauz[. Un b[r]bat, din acest punct de vedere, e dezarmat. Parc[ar fi de sticl[. Pe c`nd femeia, pentru el r[m`ne ve=nic o enigm[— de aici reputa\ia femeii de mister indescifrabil.

Aceast[ ]nsuire a femeii se explic[, desigur, prin rolul ei de mam[, care o sile=te s[*ghiceasc*] ce simte copilul =i prin rolul ei, de-a lungul istoriei, de supus[a b[r]batului, rol care o f[cea s[-i ascund[g`ndurile sale =i, totodat[, s[ ghiceasc[ g`ndurile st[p`nului...

2. O femeie de lux,]n sensul de femel[uman[plin[de seduc\ie, nu poate s[spun[adev[rul, ci numai ceea ce-i convine. Numai astfel]=i poate p[stra caracterul de sfinx =i deveni, cum se zice, irezistibil[, incomparabil[, unic[etc. ...

3. Toate femeile =tiu s[tac[ori s[ascund[. +i o femeie, cu c`t e mai femeie, cu at`ta posed[mai mult acest caracter =i deci cu at`t e mai enigmatic[, ori cu at`ta e toate acestea, cu c`t e mai femeie.

4. Este drept c[femeia, prin natura ei mai afectiv[, ar trebui s[fie condamnat[numai la efuziuni de sentiment (In voia c[rora se las[In adev[r unele scriitoare); dar nu-i mai pu[in adev[rat c[In femeie exist[=i o secular[rezerv[In scut[— ca o adaptare la via[erotic[— rezerv[care se generalizeaz[In toat[via[ei sentimental[. +i nu pu[ine femei se supun mai degrab[acestuia din urm[dec[t[celuilalt imperativ al naturii lor. In cazul acesta poezia feminin[se poate defini ca un romantism comprimat.

5. Situa[ia subordonat[a femeii din toate timpurile, necesitatea de a Ingriji =i de a In[elege fiin[ele mici, c[nd acestea nu =tiu In c[s[vorbeasc[, precum =i propria ei sl[b[iciume de fiin[ve=nic dezarmat[, care are ve=nic nevoie de protec[ie, au determinat =i au dezvoltat In femeie aptitudinea nu numai de a In[elege intuitiv mai bine dec[t[b[rbatul orice suferin[, dar =i de a comp[timi anticipat cu orice fiin[dezarmat[. Aceast[tendin[, mai cu seam[Intr-un suflet feminin de elit[, se rezolv[Intr-o simpatie autentic[, natural[, care se r[sfr[nge asupra Inregii naturi vii cu o amploare =i cu o intensitate absolut necunoscute b[rb[ilor.

6. Feminitatea puternic[este, In adev[r, In totdeauna In lupt[cu masculul. Sensibilitate la, s[-i zicem, eternul masculin, cochet[rie, defensiv[provocatoare fa[de agresor, In sf[r=it, o Intrag[politic[=i diploma[ie cu adversarul, plin[de suspiciuni ca orice politic[de acest fel.

7. Am spus aiurea c[In afacerile de sentiment femeile, con=tient =i incon=tient, =i =i In jocul ascuns fa[de b[rbat. Acest secret Il p[streaz[=i scriitoarele, c[nd sunt femei de ras[, adic[femei In adev[ratul In[eles al cuv[ntului. +i-l p[streaz[chiar =i pe socoteala eroinelor lor. Altfel =i-ar tr[da sexul, ar deroga de la obliga[iile spiritului [fa[de corp, ceea ce ar fi un defect estetic, dar un c[=tig pentru =tiin[a sufletului, c[ci numai o femeie

ar putea să ne spună bine ce se petrece în sufletul femeiesc. Dar acest lucru nu-l va face niciodată o femeie. Nu cred să fi existat vreodată o femeie adevărată care să fi spus — în viața reală sau în literatură — tot ce se petrece în sufletul ei. Numai bărbății spun tot — femeii iubite, confidenților, cititorilor, lumii întregi. Sunt și femei care, până la un punct, dar numai până la un punct, se desfinuiesc, dar acele femei nu fac parte din cele mai feminine — și desfinuirea lor nu aduce o lumină apreciabilă asupra sufletului femeiesc.

8. Corpul unei femei tinere — elasticitatea lui, rotunjimile calde, finețea și luminozitatea epidermei — este realizarea formală și structurală cea mai desăvârșită a materiei vii, este miracolul suprem înfaptuit de natură după miliarde de dibuiri și încercări neizbutite, este termenul ultim al evoluției cosmice.

9. Feminitatea *agita molem*¹. Ființa neutră, improblematică, inofensivă, fata mică de zece ani, în unghiuri drepte ori ascuțite, cu două bețe în loc de picioare, dizgrațioasă la figură, devine adesea la cincisprezece ani izvor de seducție roind din formele rotunjite, din reliefurile ce se anunță, din enigmaticul „da și nu” inconștient încă al figurii, din încrețiturile rochiei, din atitudini pasive și cu atât mai imperative — seducții care lipsesc adesea femeilor frumoase, „reci”, cum spunem noi, lipsite de „vinoacoace”, cum spune poporul, expresii care indică deficitul acelui principiu, vital nou, care a operat la pubertate mai puternic în fata mică, dizgrațioasă, decât în cea frumoasă, supraîncărcată de electricitate feminină. Amourile inspirate de aceste femei — de obicei pasiuni tiranice, până la degradarea bărbatului, fiindcă nu sunt provocate și de impresii estetice, ci numai de cauze biologice — sunt privite ca niște nebunii, iar poporul le crede datorite farmecelor și vrăjilor.

¹ Tulbură nepăsarea.

10. O femeie pudic[ar trebui s[nu umble. Dac[ar fi logic[ ]n rezerva ei, ar trebui nici s[respire! Ar trebui s[se suprimе.

11. De ce femeile n-au gelozie retrospectiv[? Pentru c[la ele e senza\ia principal[, nu *forma* =i *deci* imagina\ia (adic[chinul grozav al obsesiei imagina\iilor precise =i odioase).

12. Unele femei iubesc mai mult b[rbatul ori amantul, altele mai mult copiii. Tot a=a =i scriitorii: unii mai mult operele scrise, al\ii mai mult opera pl[nuit[.

13. Exist[imagine mai]nc`nt[toare undeva pe planet[, ]n sistemul solar, ]n univers, dec`t o femeie]nalt[=i zvelt[, frumoas[=i elegant[, care se dezbrac[ ]ncet, a lene, cu g`ndul aiurea, z`mbind unei amintiri, unei a=tept[ri?

14. F[r[iubire =i chiar f[r[simpatie, un b[rbat poate s[aib[leg[turi cu o femeie; o femeie, f[r[nici un sentiment pentru b[rbat, nu poate s[aib[leg[turi, dec`t cu un ad`nc dezgust...

15. Un b[rbat ur`t poate fi iubit tocmai pentru c[nu are calit\ile ca s[fie iubit... O femeie poate iubi pe un b[rbat ca s[-i aline suferin\ele c[nu poate fi iubit... +i, oare, aceast[jertf[de sine nu poate fi =i ea cauza marii pasiuni a femeii care se „jertfe=te“? C[ci — cine nu =tie? — iubim mai mult pentru ceea ce d[im, dec`t pentru ceea ce ni se d[=i, mai ales, pe acei pentru care ne jertfim. Cea mai mare iubire din lume, a mamei pentru copil, nu are alt[cauz[...

16. Nimic nu este mai deosebit de b[rbat, dec`t femeia.

Privi\i numai la aceste dou[fiin\е, la b[rbosul animal masculin, at`t de banal, bietul, =i la ginga=a creatur[alb[, idealizat[ ]n toate felurile, =i]n Venerea de la Milo =i]n Venerea Calipige de la Siracusa, =i spune\i dac[aceste dou[fiin\е pot fi egale la suflet?

17. Se spune că femeia e mai sentimentală, că ne-ar fi superioară prin afectivitate. În adevăr, femeia are o sentimentalitate superioară bărbatului: sentimentalitatea „casnică”. Sentimentul de familie e mai dezvoltat la ea. Femeia va sacrifica aproape totdeauna interesele generale intereselor ei. Pentru femeie, acei care nu fac parte din casa ei sunt străini, sunt chiar dușmani. Când o femeie are simpatie pentru cineva, ea simte nevoia ca acela să devină membru al familiei ei. Ea nu poate concepe simpatia pentru cineva care, într-un fel sau altul, n-ar face parte din „casa” ei. Mai curios e că chiar atunci când femeia dă o lovitură teribilă casei, ea tot rămâne „casnică” [...] Această sentimentalitate casnică e în raport invers cu sentimentele sociale. Rolul femeii de a purta și crește copiii, de a fi zeia casnică, o face nesocială, dacă nu chiar antisocială.

Bărbatul, din contra... Dar cine nu este că, în genere, bărbatul e socotit de femeie ca „un dușman al casei”. El are sentimentul casnic foarte slab, iar sentimentul social foarte dezvoltat. Un bărbat pune de multe ori interesele comunității mai presus de ale familiei.

18. Generozitatea e o însușire eminentă bărbatească, ca și iertarea și uitarea. Bărbatul e prin natura sa mult mai gata să zică „treacă de la mine” și „să taie poala și să fugă”. Femeia e mai vindictivă, ea are memoria jignirilor și a ofenselor mult mai lungă, e venic în gard. Toate acestea, desigur, tot din pricina rolului ei de supusă a bărbatului. Se este că robia nu e o stare favorabilă pentru dezvoltarea generozității și a iertării. Generozitatea e virtutea celor tari.

19. Un bărbat poate lega o discuție intimă cu orice femeie, cu o femeie pe care abia a văzut-o, cu o femeie pentru care nu are nici o considerație, cu o femeie dintr-o categorie socială cu totul inferioară etc. O femeie, din contra, *dacă e normală*, nu acordă nimic unui bărbat, pentru care n-are cel puțin afecțiune,

dac[nu chiar iubire. Desigur c[acest lucru are o explica\ie natural[. |i-i indiferent moralmente, la urma urmei, pe cine supui, dar nu-i poate fi indiferent cui te supui de bun[voie.

20. B[rbatul, c`nd e gelos, prefer[ s[ se schilodeasc[, femeia iubit[, s[ moar[ chiar, s[ moar[ ]n torturi, dac[ nu se poate altfel, dec`t s[iubeasc[pe altul sau, chiar, dec`t s[ devin[ indiferent[ sau, =i mai pu\in, dec`t s[-i scad[patima.

21. Situa\ia femeii [...] nu o poate sim\i =i nu o poate vedea bine dec`t numai o femeie. B[rbatul, prin defini\ie, e neatent la munca de ceas cu ceas a femeii gospodine, f[r[nici o str[lucire =i f[r[efecte v[dite =i apreciable.

22. Un om care=i pompeaz[ ]n chip nefiresc toat[energia la creier, e deja un b[tr`n. Un intelectual b[tr`n e un b[tr`n la p[trat. Femeia =tie toate acestea incon=tient. De aceea, pe o femeie „fin[“ mai degrab[ o va „cuceri“ un domn tomnatic simplu, dec`t unul tomnatic la puterea a doua.

23. Pentru b[rbat intelectualismul femeii, adic[, de obicei, bas-bleu-ismul, e ceva oribil, dar inteligen\a =i cultura ei este o calitate. Nu pentru ca s[citeasc[ ]mpreun[cu ea *Critica ra\iunii pure*, dar pentru c[inteligen\a sau, mai exact, fine\ea intelectual[a femeii este un semn de delicate\ie sufleteasc[=i organic[, lucru foarte pl[cut b[rbatului =i pentru c[,]n momentele c`nd „omne animal“ etc., e mai bine s[ po\i discuta cu femeia „fin[“ despre valut[, dec`t s[n-ai ce vorbi =i s[nu po\i face fa\[ ]mprejur[rii.

24. Natura]mperecheaz[fiin\ele c`t mai apropiate ca v`rst[. A=a-i trebuie ei pentru scopurile sale. La oamenii simpli, mai aproape de natur[,]mperecherile nepotrivite se datoresc unor cauze care nu au nimic comun cu dragostea mutual[. Omul civilizat s-a]ndep[rtat de natur[=i]n privin\ta aceasta. Nu e deloc

natural ca adolescenta „l'Occitaniene“ s[se]namoreze de sexagenarul Chateaubriand. Nu e deloc natural ca un b[rbat s[iubeasc[femei mai]n v`rst[ dec`t el, dar biografiile scriitorilor mari ne arat[neconținut această abateră de la normal. Pricina st[, credem,]n]nsemn[itatea tot mai mare, pe care o cap[t] sufletul]n „geneza“ amorului la oamenii care, prin prea mult[via[intelectual[, nu mai sunt naturali. Din punctul de vedere al naturii, fire=te c[unui poet =i filozof de dou[zeci =i cinci de ani]i convine, ca oric[rui mascul, o fat[de optsprezece ani. Dar din punct de vedere sufleteasc — al nevoii de un suflet cu care s[se „]n]eleag[“ — se poate s[-i convin[mai bine o femeie „fin[“ de treizeci de ani, c[ci natura, acum, nu mai vorbe=te singur[.

25. ...o femeie adev[rat[prive=te]n sufletul unui b[rbat ca]ntr-o vitrin[, pe c`nd b[rbatul e lipsit[, fa\ de ea, de acest talent...

26. Exist[, f[r]]ndoial[, la orice b[rbat o afinitate pentru un anumit temperament femeiesc =i, la orice femeie, o leg[tur[ ]ntre temperamentul ei, conforma[ia ei fizic[=i predilec[ia pentru unele culori.

27. Un logodnic este o virtualitate. Un amant este o realitate teribil[. Incomparabil mai]ngrozitoare dec`t un so\. }n c[s[torie, semnifica[ia social[o mascheaz[pe cealalt[. O femeie se poate m[rita pentru zece motive, din care s[lipseasc[acela pentru care se d[unui amant: selec[ia pasionat[!

28. Cine a spus c[, odat[cu hainele, b[rbatul =i femeia arunc[toat[cultura =i civiliza[ia =i se]ntorc la starea de natur[?

O femeie spiritual[, cu care schimbi idei fine, ca ni=te s[ge[i de aur,]ntr-o atmosfer[de sensibilitate delicat[, creat[de am`ndoi... =i, la un moment dat, ca ultim[concluzie, ca]ncoronare suprem[, violarea tuturor secretelor ei, a tot ceea ce ea ascunde, con=tient[c[e partea brutal[a fiin[ei ei, oficiile vie[ii

organice, care n-au alt[justificare dec` t aceea c[sunt suportul vie\ii spirituale, unde se fabric[for\ a care,]n salon, str[luce=te]n ghirl[nzi de lumini.

29. ...}ntotdeauna dibuie=ti ca un orb. Grav[e pasiunea, ori adora\ia pierdut[. Dar femeile nu devin pasionate dec` t dup[ ce se ]nt`mpl[ceea ce trebuie s[se]nt`mple pentru ca un b[rbat =i o femeie s[-i spun[ „tu“. P[n[ atunci ele sunt ]n defensiv[, au spiritul mai liber dec` t oric`nd, cocheteaz[,]n deosebire de b[rbat, care e pasionat =i idiot]ntotdeauna]nainte de acel eveniment capital =i ridicol, dar care dup[aceea]-i recap[t[libertatea de spirit, pentru c[,]n stricta economie a speciei, =i-a]ndeplinit tot rolul.

30. Orice femeie are ceva matern fa\[de b[rbatul pentru care are afec\iune c`nd el sufer[, chiar =i fata mic[ pentru un om ]n v`rst[, =i o \[ranc[pentru Napoleon I Bonaparte.

DE DRAGOSTE

1. Amor adev[rat e acela la care ia parte =i imagina\ia =i ini-ma. Amorul, lipsit de una din aceste dou[p[r'i, e o stare bolnav[a individului.

2. Ceea ce se nume=te imagina\ie]n amor e partea estetic[a acestuia; ceea ce se zice inim[, e partea lui senzual[.

3. Ce este dragostea? +i anume dragostea pentru un individ, nu dragostea de oameni]n general? Este un fel de afinitate]ntre doi oameni.

Dac[este o afinitate]ntre doi oameni, atunci, fire=te, trebuie s[fie o afinitate]ntre toate chipurile de a fi ale acestor doi oameni. Un om ni se prezint[nou[sub mai multe aspecte: ca trup, ca sim\ire, ca minte. A=adar, afinitatea dintre doi oameni, ca s[fie complet[, trebuie s[fie din aceste trei puncte de vedere: trebuie s[fie afinitate fizic[, ca s[zic a=a, adic[fiec[ruia dintre cei doi s[-i plac[cel[lalt ca fizic, s[-i plac[fa\ a=a cum este ea, cu gura, nasul, ochii etc., trebuie s[fie afinitate de sim\ire, adic[s[simt[bucurie =i]ntristare cam]n acelea=i]mprejur[ri, trebuie s[fie afinitate de minte, adic[s[g`ndeasc[la fel, s[aib[acelea=i idealuri, acelea=i concep\ii]n diferitele chestii.

Aceast[afinitate]ns[nu trebuie s[fie numai dec`t complet[, ci numai ]ntr-at`t]ntru c`t sufletele lor s[ nu se contrazic[. +i aceasta cu at`t mai mult, cu c`t azi este cu neputin\[s[existe un om complet din punct de vedere sufletesc =i, prin urmare,

exist[nevoia de a-\i c[uta completarea]n alt suflet —]n amor,]n sufletul femeii.

4. Aprob mai degrab[pe acela care, dac[nu e fericit]n amor, se sinucide, dec`t pe acela care]mbr[\i=eaz[, din cauza aceasta, un sistem filozofic, adic[o concep\ie asupra vie\ii =i a lumii, asupra prezentului, trecutului =i viitorului, planetei noastre =i a sistemului solar!...]n\eleg, desigur, ce se petrece]n acesta, dar nu-l pot aproba.

5. Amorul „romantic“ se ispr[ve=te de la o vreme, dac[nu... prin sinucidere, ca-n *Romeo =i Julieta*, atunci prin... c[s[torie.

6. O c[s[torie dureaz[pe sentimente mult mai pu\in „romantice“, mai „burgheze“, dar poate mai puternice: simpatia =i recuno=tin\ a ce izvor[sc din]mpreuna-vie\uire, din comunitatea de interese, de scopuri ale vie\ii... Dac[mai fiecare a iubit]n tinere\ea lui, sunt rari, dac[sunt, aceia care au iubit cu „amor“ o via\[-ntreag]. Exist[o femeie care a iubit a=a o via\[-ntreag]: e...]ntr-o nuvel[de Maupassant; mai exist[una: e aceea=i, zugr[vit[de Maupassant]ntr-unul din volumele sale de voiaj...

7. Amorul — s[-i zicem pe nume: amorul senzual, amorul tuturor v`rstelor, afar[de cea de 20 ani — amorul acesta nu apropiie suflete=te. Pasiunea arz[toare de primitiv,]ndoiala nedezlipit[de amor, care enerveaz[=i ofenseaz[, dorin\ a de a acapara cu totul fiin\ a iubit[, transformarea ei]n izvor de pl[cere, cunoscuta netoleran\ a fiin\ei care iube=te, gelozia f[r[motiv, sentimentul de teroare, c[ea e ea, c[e o fiin\ de sine st[t[toare, asupra g`ndirii =i voin\ei c[reia n-ai nici o putere, toate aceste sentimente care caracterizeaz[ cel mai teribil egoism =i pe care le simte mai ales b[rbatul (c`t e de inferior]n aceast[privin\!) nu-s de natur[a]mprieteni... Cine nu =tie c[„amorul“ c`nd se are de scop pe sine ]nsu=i, c`nd nu este un incident]n via\ a conjugat[, duce la durere =i adesea la catastrof[.

8. Cred că experiența tristă în amor e una din cauzele cele mai însemnate ale misoginismului, căci prin amor nu trebuie să se înleagă numaidecât acea pasiune „sublimă” care, zice-se, e foarte rară, ci toate mizeriile care decurg din concentrarea, din durată mai lungă sau mai scurtă a sentimentelor bărbatești pentru o singură femeie.

+i nu este sentiment care, jignit, să scoată la iveală din fundul sufletului atât noroi ca amorul, acest „egoism a deux” care, în realitate e sentimentul cel mai egoist și încă, din nefericire, cel mai complicat, atât de complicat, încât stărnește în om durerea vanității, a sentimentului care provoacă chinurile cele mai mari. Un „nefericit în amor” trebuie să aibă un suflet prea distins, ca să nu devină un om cu totul vulgar și injurios.

9. Sublimul vieții nu se împacă cu renunțarea la propria individualitate și cine are o familie și totuși vrea să guste ceea ce dă viața pe înălțimile ei, trebuie să-și însprească inima, dacă nu o are deja aspră. Cătoroia o poartă mai ușor acela care are un suflet egoist, adică acela care n-are sufletul potrivit pentru cătoroie. E una din multele ironii ale vieții.

10. ...amorul este o putere așă de naturală și de mare, el vine așă de nechemat, izbucnește așă de triumfător și de nepăsător de calculele oamenilor, încât slabele sfaturi ale rașunii vor fi întotdeauna înbușite de întăile porniri ale acestei pasiuni, în sufletele acelor care sunt în stare s-o simtă. +i, de altminterlea, acela care, între 20 și 25 de ani, ar calcula în loc să se arunce orb în vătoreala iubirii, ar fi un mizerabil care n-ar avea dreptul la nici o fericire!

11. Iubirea e cel mai puternic sentiment pentru că, în ea, cum zice Schopenhauer, vorbește însuși glasul speciei, cu alte cuvinte, nevoile imperioase ale naturii; pentru că ca este aglăarea îndrăgnică a omului de imortalitate. Iubirea apoi e sentimentul cel

mai puternic =i prin aceea c[e cel mai complex, alc[tuit dintr-o mul\ime de sentimente, ele]nsele deja complexe. Aceast[complexitate ne explic[=i cauza pentru care iubirea e subiectul cel mai pre\ios]n literatur[. }n sf`r=it, acest sentiment e at`t de puternic =i prin faptul c[obiectul care produce pl[cere este o fiin\[\ omeneasc[, ea]ns[=i p[rta=]. Iar „poezia“ iubirii vine din faptul c[nici un alt sentiment nu este izvor de o a=a de mare putere de iluzionare.

12. Iubirea extraconjugal[are acest lucru teribil c[leag[pe b[rbat =i pe femeie numai prin pasiune,]n deosebire de via\a conjugal[, care-i leag[prin at`tea alte interese — interesele micii comunit[\i care e familia — interese care r[m`n =i compenseaz[sc[derile pasiunii, ori chiar o]nlocuiesc c`nd ea dispare.

13. ...trebuie s[recunoa=tem c[ ]n orice amor, c`t de sufletesc, exist[aceast[cruzime, care se d[pe fa\ cu s[lb[ctie]n momentele de conflict — =i c[aproape]ntotdeauna sufletul este]n minoritate. Amorul este lucrul naturii, =i nu al societ[\ii. Societatea]l stilizeaz[numai =i, cel mult,]l complic[cu elemente care se topesc la cea mai mic[ciocnire. De aceea superioritatea sufleteasc[a unui om se cunoa=te =i dup[rezisten\ a pe care o pune sufletul lui la egoismul naturii.

14. Te iubesc fiindc[e=ti bun; Te iubesc fiindc[e=ti inteligent; Te iubesc fiindc[e=ti frumos; Te iubesc fiindc[...]nseamn[c[Te este iubit nu pentru el, ci condi\ionat, din anumite cauze. O iubire provocat[de cauze con=iente, de calit[\i pentru care dic\ionarul are cuvinte, de]nsu=iri *externe*; O iubire acordat[ca un premiu pentru calit[\i estetice, morale =i intelectuale, o iubire pe care o po\i justifica nu este iubire.

15. ... amorul nu este entuziasm estetic =i moral. Sublimit[\ile astea clorotice n-ar putea explica tirania =i demen\ a lui. El este cu totul altceva. Este faptul fundamental al existen\ei, voin\ a de

a tr[i sau, mai bine, de a nu muri (ceea ce, de=i pare acela=i lucru, e cu totul altceva).

16. În strig[tul de iubire, b[rbatul cere femeii ajutor]mpotriva mor\ii. De aceea „amorul e tare ca moartea“. De aceea nemilosul lui egoism]n doi. De aceea senza\ia f[r[nici o analogie a realiz[rii lui. De aceea posibilitatea imaginilor voluptuoase de a \inea piept]n con=tiin\ imaginii]nfior[toare a mor\ii. De aceea absolvirea minciunii, coruperii servitorilor efrac\iei, crimei, c`nd au ca scop posesiunea femeii iubite — con=tiin\ a uman[ recunos`nd astfel c[drepturile vie\ii primeaz[pe ale moralei =i ale societ[\ii. De aceea provocarea unuia prin altul a sentimentului pentru femeie =i a sentimentului pentru natur[; eternitatea splendid[a universului, exasper`nd ]n om con=tiin\ a obscur[ a vremelniciei lui. De aceea tragedia celor patruzeci de ani ai b[rbatului, c`nd moartea]ncep`nd s[-i trimite[ crainicii, el se aga\ ]nc[ =i mai cu spaim[ de via\ =i c`nd femeia iubit[,]n voia ei de a nu muri,]=i]ntinde bra\ele c[tre b[rbatul t`n[r, c[tre acela care-i f[g[duie=te mai sigur nemurirea.

17. ...a cere unei femei libere iubirea, f[r[a-i cere m`na pe care e liber[ s[ o dea, f[r[ a lua toate obliga\iile fa\ de ea =i f[r[ a masca =i ]nnobila leg[tura prin toate formele =i ritualele cu at`t mai potrivite scopului, cu c`t mai nelogice =i mai ridicole din punct de vedere realist, este cea mai grav[ ofens[ pentru ea, numeasc[-se aceast[ leg[tur[ amor liber, c[s[torie liber[, ori alt cuv`nt sonor, prestigios mai ales]n \[rile noi =i bun ca s[justifice]n chip ipocrit egoismul brutal al b[rbatului.

18. Nefericirea mea, cauzat[de mine, ar fi o catastrof[individual[=i meritat[. Dar nefericirea ei, provocat[de mine, ar fi o crim[ ]mpotriva ei =i o crim[ ]mpotriva fericirii, pentru c[oameunii]nfrumuse\eaz[ori ur`\esc fericirea...

19. Voin\va de a nu muri, geniul speciei sau elementul imperceptibil a creat]n individ iluzii =i miraje. E amorul: arbust]n prim[var[, c`nd frunzele =i florile, pe care c`nt[p[s[ri =i se opresc fluturi, acoper[trunchiul inestetic care hr[ne=te coroana.

20. Hm! Amor platonice?... Trubaduresc? Comuniune]ntre suflete? („Androgin =i ginandru?“). Autosofisticare! Ipocrizie! Strugurii acri! Ori (sau: =i) perversitate de blazat,]n care iubirea =i actul final [...] s-au disociat. Ori preten\ii impertinente de supraom, care vrea s[-i de=urubeze creierul de corp, s[-l pun[deasupra vie\ii, s[joace un joc savant cu propriile lui sentimente, ca]ntr-o partid[de =ah jucat[cu el]nsu=i.

21.]ntr-un album antropologic am v[zut reconstituirea ipotecic[a pitecantropului pe cale de a deveni om. Ie=it[dintr-o pe=ter[, cu un silex]n ghear[, bestia]n dou[picioare a=teapt[, grav[, s[-i cad[prada.

Aceea=i aten\ie crud[o are b[rbatul c`nd a pus ochii pe o femeie. Scena se poate observa ]ntr-un bal, ]ntr-o gr[din[ public[, ]ntr-o sal[ de teatru. C`nd nu are nimic din cruzimea asta tragic[, individul e un farsor sau un emasculat. +i femeile]l trateaz[ ]n consecin\.

22. P`nda de a acapara o femeie, consim\irea ori refuzul ei, nesiguran\va dac[-\i d[ sau ]\i ia via\va, \ip[tul de bucurie c`nd \i-o d[=i, mai cu seam[, de durere, c`nd \i-o refuz[... aceasta, =i nu altceva, constituie poezia amorului — c`nd contribuie =i *omul*, care vine pe o alt[linie, desf[cut[c`ndva din pitecantrop.

23. La dou[zeci de ani, c`nd iube=ti amorul ]n femeia iubit[, imagina\ia orneaz[ poetic ]mprejur[rile =i pe femeie. La patruzeci, c`nd nu mai iube=ti amorul, ci numai femeia, imagina\ia se concentreaz[asupra ei indiscret, realist =i precis, dizolv[, ca un reactiv izolator, tot ce nu face parte din fiin\va ei...

24. Luciditatea teoretică [în privința amorului presupune un om de o anumită vârstă, care are în trecut sau ori un bilanț de sațietate, ori unul de nesățietate].

25. De obicei unii analizează amorul, iar alții îl trăiesc.

26. Așa observăm că în amor, pentru femei sățietatea intelectuală, finețea nervoasă sunt indiferente, chiar neprevăzute, dacă nu disprețuite? (În romanele franceze, omul inteligent, psihologul, romancierul e *amicul*.)

27. Amorul? Un trunchi de arbust, ascuns, [în]bușit de puzderie de crengi înflorite, pe care zboară fluturi, cântă psalmi etc. Cu cât vârstă e mai înaintată, cu atât podoaba sa strălucitoare, cântărește tot mai puțin, flori și frunze mai rare, mai decolorate. Spre cincizeci de ani... rămâne trunchiul gol, simplu și indelicat. Quinquagenarii cultivă conștiința senzualismului. (La 18 ani unii nu și mai dau seama că frunzele înflorite sunt purtate de un trunchi. Ar jura că sunt fărâșuri și fărâșuri legătură cu pământul prozaic și fecund.)

28. În adevăr, într-o căsnicie când și bărbatul și femeia duc o viață laborioasă, când n-au imaginația bolnavă, când toată vremea sunt cu treabă și când caută o fericire curată în toată viața soarelui în ceasurile de odihnă, niciodată astfel de soți nu se vor dezgusta unul de altul.

VIA | { +I MOARTE

1. Se zice c[trece timpul. Timpul nu trece. Timpul nu trece niciodat[; noi trecem prin timp. Dup[cum unui c[l[tor din tren i se pare c[trec arborii din c`mpie, a=a =i nou[ni se pare c[trece timpul. }n realitate nici arborii, nici timpul nu trece, noi suntem acei ce trecem. Timpul e ve=nic acela=i, asemenea lui =i]n repaos etern ca =i spa\iul.

2. De multe ori dorim a schimba o grij[mic[, prezent[, pen-tru alta, de=i mai mare, dar]ndep[rtat[.

3. A t[lm[ci existen\ a lui Dumnezeu e a avea pentru fiecare t[lm[ci o alt[no\iune de Dumnezeu; a t[lm[ci neexisten\ a e a avea o singur[no\iune, un singur scop: c[nu-i.

4. O, moarte! Tu ne r[ne=ti mereu pe noi, dar numai prin aceasta tu ne aduci aminte de r[nile pe care noi, mai ales, le-am pricinuit. +i dup[cum g`ndul mor\ii prietenilor face mai u=or ca s[ ne ]mplinim datoriile c[tre ei =i ne scute=te de chinurile con=tiin\ei, tot astfel moartea ia cu d`nsa, din nenorocire, c`nd]n adev[r vine, o parte din lume cu violen\ a ei teribil[.

5. Este o experien\[obi=nuit[c[numai dup[ce prietenii ne sunt lua\i]i pre\uim. Dar dac[moartea lor are acest efect asupra noastr[, atunci numai g`ndul mor\ii lor va avea un efect mai bun.

6. Moartea, cel mai serios prieten al nostru =i sf[tuitor moral, ne]nva\[s[iubim. +i cel mai adeseori ne porunce=te s[iubim

— dac[ ]n adev[r moartea este ultimul sf`r=it, dup[ care nu va fi nici o ]nt`lnire.

7.]n lupta vie\ii nu to\i pleac[de la acela=i punct =i nu li-i dat tuturora de a avea acelea=i mijloace de lupt[.

8. Lipsa de idealism e fatal s[duc[la concep\ia c[via\va nu mai are nimic bun dec`t pl[cerea fizic[=i anume, cea mai puternic[, cea sexual[. +i cine pune tot pre\ul pe sim\uri, se teme grozav de moarte.

9. De la Marc Aurelian =i p`n[ azi, n-a putut dovedi nici filozofia, nici via\va, c[ ar fi cu putin\ alt[ pl[cere, neamestecat[ cu durere =i ner[spl[tit[ prin durere, dec`t aceea a]ndeplinirii zilnice a datoriei, a umilei =i nobilei datorii, — =i, poate,]nc[pl[cerea celor c`teva ceasuri de odihn[, seara, ]ntr-o odaie curat[, dup[ o zi de munc[, cu mul\umire de ceea ce ai f[cut azi, cu speran\[ la ceea ce vei face m`ine...

10. Neput`nd tr[i via\va =i fiind ]ngrozitor a admite existen\va fericirii, c`nd tu nu o po\i gusta, ajungi fatal s[negi posibilitatea fericirii =i, deci, valoarea vie\ii. +i mintea, *advocatus diaboli*, se pune pe justificat acest sentiment]mpotriva vie\ii, cl[dind o filozofie care se cheam[pesimism.

11. ... iubirea de via\[nu poate p[r[si complet pe om (ea e aceea care duce, indirect, chiar =i la idealizarea neexisten\ei).

12. Cine nu cunoa=te naiva]ncredere a tinere\ii]n puterea irezistibil[a *ideii*? Mai to\i am suferit la acea v`rst[ de iluzia fermec[toare c[ o argumentare str`ns[=i cinstit[e de ajuns spre a schimba convingerile gre=ite, spre a inocula ideea adev[rat[.

Dar vine]n cur`nd o vreme c`nd]ncepi s[sim\i masiva realitate a iner\iei omene=ti, acea alc[tuire din deprinderi, prejudec[\i =i, mai ales, instincte, sentimente, pasiuni.

Iar c`nd ]n problemele de care suntem agita\i *vorbe=te* partea aceasta afectiv[, ideile noastre nu sunt dec`t expresia naturii noastre intime, iar argumentele cu care le sus\inem nu sunt dec`t justificarea cu orice pre\ a acestei naturi.

]n cazul acesta, o idee care nu corespunde deprinderilor =i sentimentelor noastre nu este b[ga[ ]n seam[ori, dac[ne solicit[aten\ia, i se g[sesc defecte, chiar c`nd nu le are, =i este respins[. Iar argumentarea]n favoarea acestei idei e socotit[, cu bun[credin\[, drept un sofism.

13. ...omul cere vie\ii ceea ce ea nu poate da; este ceea ce spune poetul]n versurile:

*+i poate c[nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un at`t de sf`nt noroc
Str[b]t[tor durerii...*

14. Pesimismul =i optimismul sunt adev[ruri relative. Via\a nu e nici bun[, nici rea]n sine. E cum o sim\i — =i nimic alta.

15. Moartea prin sinucidere e tot at`t de „determinat[“ ca =i orice moarte, ca =i moartea de cancer. Moartea cauzat[de o boal[fizic[e termenul fatal al unor procese fiziologice. Sinuciderea — al unor procese suflete=ti.

16. Nu dori\i stelele de pe cer, dac[nu voi\i s[ie=i\i din ordine =i s[fi\i neferici\i. Mul\umi\i-v[cu proza banal[a vie\ii, dac[voi\i s[dormita\i]n lini=te cele c`teva zeci de ani, p`n[ce ve\i pune m`inile pe piept.

17. Iluzia este v[lul albastru pe care energia vie\ii]l arunc[asupra micii =i goalei realit[\i, pentru a]n=ela ra\iunea rece =i a o sili s[se pun[ ]n slujba sa.

18. Via\a]nconjur[toare — omeneasc[sau cosmic[— cu c` t e mai puternic[, mai izbucnitoare, cu at` t e mai pu\in suportat[de un obosit. E un contrast atunci prea mare]ntre for\ele noastre =i cele care ne]nconjoar[.

19. C`nd omul nu se mai poate iluziona, c`nd nu mai urm[re=te nimic, c`nd i-i fric[ de ac\iune, pentru c[ nu poate reac\iona, atunci realitatea nu-l mai intereseaz[. Atunci vine incuriozitatea (oboseala nervoas[, neurastenia, a fost definit[ =i ca o rarefiere a st[rilor suflete=ti). Incuriozitatea este vestitul „ur` t“ (*ennui*) al lui Baudelaire.

20. ... oboseala, deziluzionarea, inac\iunea, sl[bind instinctul vie\ii, sl[be=te =i instinctul moral. +i, la sufletele de elit[, locul instinctului moral]l ia]ntotdeauna sim\ul estetic. Un „pervers“ rafinat se ab\ine de la o fapt[rea, numai dac[, pe l`ng[rea, e =i inestetic[.

21. Legea vie\ii este frica de moarte, adic[evitarea a tot ce poate scurta timpul scurt c` t mai avem ]nc[ de respirat. (Se poate dovedi c[ =i preceptele moralei celei mai ]nalte =i mai „dezinteresate“ se reduc, ]n ultim[ analiz[, tot la aceast[ lege.) Orice semn, orice precursor al mor\ii este oribil, =i orice semn de via\[ intens[ este ]nc`nt[tor. +i aceasta e o cauz[pentru care gust[m =i l[ud[m]n art[expresia vie\ii c` t mai puternice. Dar via\a ]mpu\ineaz[ via\ a. Materia nobil[ =i elastic[ se durific[ cu vremea. ]esutul devine coaj[. Pe partea sufleteasc[ — aceea=i anchilozare =i scleroz[, =i din cauze organice, =i din cauza presiunii sociale care pune via\ a ]n tipare. Iat[ pentru ce copilul este at` t de]nc`nt[tor.

22. Este un secret, este ceva ascuns parc[ ]n dosul aparen\elor, pe care nu-l]n\elegem, dar]l sim\im. Este,]n *preg[tirea*]mprejur[rilor *dinainte* de izbucnirea fatalit[\ii, o tensiune, este ceva care

trebuie să eclateze — și atunci, fatalitatea, acel cineva rău este „ironic“, și trimite agentul și nenorocirea sa produs.

23. Realitatea este un amestec de tragic și comic. Adesea, dacă nu întotdeauna, același lucru omenesc este și tragic și comic. Unul conține realitatea mai ales pe partea ei comică, altul mai ales pe partea ei tragică. Scriitorul comic și scriitorul tragic. (Pentru inteligența pură, viața apare comică; pentru sentiment, apare tragică...).

24. În genurile în care este de ajuns inteligența, și înțelegerea, ori sentimentul, cineva poate ajunge până la treptele supreme ale producției și înțelegerea ori literare chiar în prima tinerețe. De aceea, și înțelegerea, filozofie, poezie, critică estetică, toate de primul rang, pot fi semnate și de oameni sub treizeci de ani (...).

Când înșiși e nevoie de o lungă observație personală, genul nu poate fi cultivat cu succes decât de oamenii maturi. Și singura observație care cere timp lung și nu poate fi împrumutată de la alții e aceea a vieții sufletești, a altora și a noastră proprie, materialul romanului, al criticii psihologice și al oricărui gen care are de obiect omul moral, concret și divers.

25. Azi se împlinesc treizeci și șase de ani de la moartea mamei... Timpul vine din viitor; trece în urmă, se dărmă peste ea, o acoperă, o face tot mai inexistentă, căci morții mor și ei mereu. Când voi dispărea și eu, va fi murit și ea complet din univers.

26. Tinerețea — plutire pe un râu de munte cu mlădieri capricioase, sub jocurile de lumini și umbre ale pădurilor cu întârzieri neprevăzute și binevenite, cu gândul la bucuria drumului de mână. Și, după câțiva ani, care trec ca un fulger, alunecarea vertiginoasă, fără puțin de oprire, între maluri uniforme, într-o lumină sură și rece de toamnă, spre apropiata prăpastie...

27. Numele celui care a fost odată nu poate forma subiectul nici unei propoziții cu verbul la prezent și, gândind bine, nici la

trecut. „Hanibal a învins la Cannae“ e necorect; afirm[minciunos o existen\[, aceea a lui Hanibal. C[ci, pentru a fi operant c`ndva, ceea ce e denumit de subiectul propoziției trebuie s[ existe, s[ fie o realitate. O inexisten\[ nu poate avea un atribut, nu poate produce o realitate nici ieri, nici azi, nici m`ine; =i de spre nimic nu se poate afirma nimic.

28. ...toat[poezia vie\ii, p`n[ la infinitezimal, emo\ia pe care o d[ o floare de c`mp, r[s[ritul unei stele, o adiere de v`nt, are ca principiu g`ndul mor\ii, fiindc[vorbe=te de iubire =i c[pre\ul integral al vie\ii]l d[numai moartea.

29. G`ndurile, sim\irile =i faptele se ajusteaz[mereu la]mprejur[ri, incon=tient. O mic[schimbare]n mediu provoac[o deviere a sufletului. (Lampa de pe mas[, mutat[pe un scaun din col\ul camerei, modific[tot peisajul]nc[perii — alte umbre, alte propor\ii — determin[alt[tonalitate a sensibilit\ii, alt[direc\ie a g`ndirii =i alte reac\ii...)

30. Cineva]=i zicea adeseori: La cincizeci de ani tu ai r[mas tot cum erai la cinci ani: un copil grav, care umbl[dup[n[luci.

31. A tr[i este a te feri de moarte. Nimic din activitatea noastr[=i chiar din sensibilitatea noastr[nu are alt scop =i alt[cauz[.

SPIRITUL CREATOR

1. A fi adev[rat poet]nsemneaz[a sim\i.

Sim\irea se produce prin impresiuni din lume. Lumea azi e plin[de nenorociri, impresiunile vor fi dar[dezgust[toare. Ceea ce va sim\i poetul va fi trist. A=adar, tonul scrierilor unui adev[rat poet va fi trist.

2. Dac[un geniu]=i arunc[cugetarea cu dou[veacuri, de pild[, mai]nainte de cugetarea veacului s[u, atunci la orice moment un geniu]=i arunc[cugetarea cu dou[veacuri]nainte, a=a c[, dup[o trecere de dou[veacuri, cugetarea geniului e aruncat[peste alte dou[veacuri =i tot a=a mai departe.

3. A spune c[un scriitor are mult de spus e tot una cu a spune c[*e sincer*. *Sinceritatea*, aceasta e]nsu=irea cea mai mare =i mai simpatic[a unui scriitor, c`nd are =i altele. N-am s[ uit niciodat[ cum caracterizeaz[ Taine pe Alfred de Musset: „*C`etait plus qu'un poète, c`etait un homme*“.

4. ...a scrie este a avea deprinderea de a grupa elementele psihice]n jurul ideii sau tendin\ei dominante (tema, subiectul), deprindere pe care n-o are nec[rturarul.

5. Evolu\ia unui scriitor repet[adesea istoria literaturii \[rii sale, dup[cum aceasta repet[istoria literaturii universale.

6. ...este cu neputin\[=i, dac[s-ar]nt`mpla, ar fi imoral, ca un om eminent s[se m[rgineasc[numai la activitatea literar[,

care este un lux =i, ca toate luxurile, numai atunci permis c`nd cineva are la îndem`n[un prisos de energie neutilizabil]n lucrurile practice ale vie\ii. Din această[cauz[omul de litere trebuie s[fie =i un lupt[tor social.

7. ...scriitorul *se na=te* pesimist ori optimist, cerebral sau pasional, subiectiv ori obiectiv etc. ... Izbute=te, dac[se na=te]ntr-o lume cu acela=i fel de a sim\i. +i, desigur,]ntr-o oarecare m[sur[e influen\at de mediul]n care tr[ie=te, cum =i acest mediu, la r`ndul s[u, e influen\at de scrisul lui. Iar dac[nu g[se=te mediul prielnic, atunci nu e gustat, citit, l[udat =i consacrat. Se poate]ns[ca, dup[moartea lui, s[vin[o genera\ie care s[-l priceap[. Atunci e dezgropat, selectat — gloria lui e postum[.

8. ... c`nd ]n scriitor va r[suna ecoul nefericirii mai multor clase, c`nd nemul\umirile]i vor veni pe mai multe c[i =i c`nd, la aceste nemul\umiri cu caracter „egoist“, se vor ad[uga =i durerile altora, atunci]n el va vibra toat[durerea vremii lui.

9. Arti=tii, c`nd se apuc[ de „creat“, sunt cuprin=i de un sentiment care-i paralyzeaz[ — teama c[ nu vor corespunde exigen\elor excesive ale criticii (...). Idealul, pus prea sus, strecoar[ ]n suflele un sentiment de dezn[dejde, care uneori poate ajunge p`n[la renun\area, din capul locului, la lupta de a te ridica p`n[la el.

10. Actul crea\iei poetice arat[mai bine dec`t orice c`t e de complex sufletul omenesc =i ce rol are incon=tientul]n via\a sufleteasc[.

11. Scriitorul mare place mai mult dec`t cel mic, pentru c[, am v[zut, e mai... mare.

12. Un poet, dac[nu are o calitate prin care]ntrece pe ceilal\i, nu e poet de ras[.

13. Scriitorul adev[rat nu se amestec[ ]n genuri nepotrivite temperamentului s[u. Clasicul nu obi=nuie=te s[zogr[veasc[

incendiile apusului, nici romanticul nu se încumet[s[„descoase“ discursiv sufletele.

14. Adev[ratul creator este p`n[la un punct iresponsabil de crea\ia sa, pentru c[este dominat de ea. El numai o stilizeaz[. Personajele se nasc =i, mai ales, se dezvolt[dup[voia =i firea lor proprie.

15. Este imposibil de definit cu adev[rat un artist sau opera unui artist. Esen\a, ceea ce formeaz[nota specific[a operei unui artist, este un sunet unic, pe care ar trebui s[-l exprimi]ntr-o singur[formul[. Criticul cel mai p[trunz[tor =i mai sonor la opera unui artist, un Sainte-Beuve ori un Lemaitre, dau t`rcoale (s[mi se ierte expresia), se apropie, dar nu pot prinde]ntr-o formul[ceea ce e un artist =i-l deosebe=te de to\i ceilal\i.

16. Fiecare gen, fiecare sensibilitate, fiecare reac\ie la realitate are,]n literatur[ca =i]n toate artele, dimensiunile sale. Nu se poate concepe un Merimée autor al unui num[r de nuvele egal cu al lui Maupassant. Nu se poate concepe un Leopardi autor al unui num[r de volume egal cu al lui Hugo, chiar dac[Leopardi ar fi tr[it optzeci de ani. Nu se poate concepe o pictur[de concentrare ca a lui Leonardo da Vinci, etalat[pe-at`tea p`nze ca a lui Rubens, chiar dac[Leonardo, care a pictat patru ani z`mbetul Giocondei, s-ar fi consacrat numai picturii.

17. Poe\ii au,]n adev[r, un dar. Nu e nimic mistic]n concep\ia mea. E simpla constatare c[ ]n ei, mai ales]n ei, =i mai ales]n marii poe\i romantici, omul de toate zilele e cu totul altul dec`t cel[lalt din ceasurile rare, dac[ voi\i — ]ntrebuin`nd termenul foarte figurat! — din ceasurile c`nd e „posedat“.

18. Oricare categorie uman[, c`nd e reprezentat[printr-un poet adev[rat, aduce]n literatur[sensibilitatea ei special[,]mbo-g[\e=te a=adar literatura cu o sensibilitate nou[.

19. ...expresia unui adevărat poet va fi mereu în cea mai strânsă concordanță cu stările de suflet, nu numai din punct de vedere noțional, ci și din punctul de vedere al sonorității.

20. Se poate spune că dintre doi scriitori cu un egal talent nativ, acela va fi mai mare, în opera căruia se va simți mai puternic sufletul poporului și se vor oglindi mai bogat și mai bine realitățile vieții naționale.

21. Un poet nou vine cu un fond nou și cu un stil nou. Dar fondul și forma sunt numai două fețe ale aceluiași lucru, văzute din două puncte de vedere deosebite. Ceea ce este obscur în formă (vorbim de poezii adevărate) este obscur pentru că ni-i strălucit în fondul, pentru că ceea ce spune poetul nu poate găsi ecou în sufletul nostru, pentru că — cu un termen pedant, dar just — nu avem cu ce apricepe ceea ce spune el.

ESTETICE

1. Din punctul de vedere al pl[smuirilor =i al senza\iilor, care sunt adev[ratele elemente ale artei, poezia este expresiunea cea mai]nalt[a artei. La muzic[sunt numai senza\iuni =i pl[smuiri auditive, la pictur[numai vizuale, la sculptur[iar =i vizuale. Poezia are]ns[toate pl[smuirile =i senza\iile cunoscute. Poezia pe l`ng[ c[ dezvolt[ idei, ca =i celelalte arte, dar con\ine chiar idei. Entuziasm ]n cel mai mare grad ]l produce muzica =i poezia. Muzica de=teapt[ mai cu greu dec`t celelalte arte „idei senzuale“.

2. Un stil umflat, lipsit de idei, e ca =i un corp búget, lipsit de s`nge. Precum s`ngele nutre=te, d[via\[corpului, a=a =i ideile dau via\[stilului.

3. Literatura rom`neasc[ va fi, c`nd scriitorii se vor]ntoarce la popor, unde e =i materialul, =i formele, =i stilul, =i limba, c[ci limba, literatura, poezia sunt na\ionalitatea unui popor.

4. ...un popor nu=ii poate justifica dreptul la existen\[distinct[ ]n s`nul popoarelor civilizate, dec`t dac[poate contribui cu ceva la cultura universal[, d`ndu-i nota specific[a geniului s[u.

5. Poezia e mai ales sim\ire, =i sim\irea,]nc[o dat[, e lucrul cel mai individual, cel mai cu neputin\[de]mprumutat.

6. Poezia (...) este ca, =i cugetarea normal[=i de toate zilele a omului primitiv, iluzionare =i misticism: acesta e un adev[r banal. Poezia e refugiul]n cugetarea natural[a omului.

7. Dl Sadoveanu e cel dint`i c`nt[re] al p[m`ntului \[rii sale, vreau s[ zic c[ nimeni nu e legat ca d`nsul, prin at`tea fibre tainice, cu sufletul acestui p[m`nt, cu c`mpiile lui, cu apele lui, cu oamenii lui, — cu tragedia lui.

8. Arta [...] are menirea s[prind[, s[imobilizeze o clip[din via\a capricios fugar[=i s-o fixeze, pentru totdeauna, prin form[.

9. ... romanul, ultimul termen al evolu\iei literare, e genul cel mai preten\ios, nu numai din punctul de vedere al fondului, ci =i din punctul de vedere al compozi\iei. +i la aceast[compozi\ie, mai ales \ntr-o literatur[f[r[tradi\ie, nu se poate ajunge deodat[. Tinzi c[tre ea, \ncerc`nd, dibuind, f[c`nd preludii, exercit`ndu-te.

10. A face numai ceea ce cu adev[rat po\i este o mare virtute artistic[, deoarece \n art[se pare c[ar fi „posibil =i imposibilul“, — dovad[at`tea opere literare \n care autorii vorbesc de lucruri pe care nu le cunosc, de sentimente pe care nu le-au sim\it, de probleme pe care nu le-au cugetat.

11. Opera literar[e o sum[de momente ale spiritului unui scriitor, o manifestare multipl[=i variat[a impresiei pe care lumea o face asupra unei sensibilit[\i.

12. ...durerea, regretul =i triste\ea au fost \ntotdeauna un izvor incomparabil mai puternic de poezie dec`t fericirea =i speran\aa. To\i marii lirici ai lumii au fost =i ni-te mari nemul\umi\i.

13. ...numai cine are o personalitate puternic[se poate sus-trage de la influen\aa modelelor, adic[a literaturii curente.

14. Gustul estetic al publicului este o superioritate na\ional[, =i a feri de sc[dere =i perversiune gustul poporului t[u este un act de patriotism.

15. Turgheniev a fost un pesimist idealist. Idealist pentru c[are respectul fiin\ei omene\i, pentru c[nu vede \n ea o goril[,

nu o ur[=te, nici nu r`de de ea. Pesimist, pentru c[ nu concepe fericirea. Pesimistul mizantrop zice oamenilor: „Gorile, c`t sunte`i de stupide!“. Pesimistul idealist le spune: „Fra`ilor, c`t suntem de nenoroci`i!“

16. ...ceea ce merit[s[fie relevat de artist, nu este ceea ce e animalic]n om, lucru prin care to`i oamenii se aseam[n[, dar ceea ce e omenesc, lucru prin care oamenii se deosebesc a=a de mult.

17. ... o carte recitit[, niciodat[nu e aceea=i. O oper[literar[e ceea ce vedem sau, mai bine, ceea ce punem noi]n ea. De aceea, pentru fiecare din noi acelea=i pagini con`in alt[ceva.

18. Un t`n[r care se ]nscie, el de la sine, ]ntr-o „coal[“, se hot[r]=te singur s[ renun`e la ceea ce formeaz[esen`a poeziei =i ambi`ia poetului: originalitatea de fond =i de form[...

+i tot at`t de adev`rat mai este c[imitarea]l face ridicol =i pe scriitorul imitat.

19. ...c`nd o poezie impresioneaz[ sute de ani ]n =ir, ]nseamn[ c[ are aprobarea unui num[r nesf`r=it de oameni]n=ira`i de-a lungul vremii. +i mai ]nseamn[ c[ o poezie astfel selectat[ are ]n chip eminent acea calitate care se nume=te caracter general omenesc, dac[ a putut corespunde sufletului at`tor oameni, at`tor feluri de oameni din at`tea vremuri deosebite.

20. O poezie cult[e rezultatul autocriticii vremelnice a unui singur om. O poezie popular[e rezultatul autocriticii seculare, a sute =i mii de oameni. E rezultatul autocriticii unui]ntreg popor.

21. Poetul cult nu scrie numai c`nd g`ndurile =i sim`irile lui cer „vestmintele vorbirii“. El scrie =i pentru ca s[scrie, pentru ca s[=-i fac[obiceiul, pentru ca s[-i]mplinesc[volumul ori seria, pentru ca s[ ]ncerce o form[nou[, pentru ca s[ ]ntreac[pe altul, pentru c[i se cere etc., etc. Poetul popular, p[storul de pe

„un picior de plai“, nu are nici unul din motivele acestea. El c`nt[ numai c`nd sim\irea lui a ajuns la acel diapazon care cere]n adev[r „vestmintele vorbirii“. A=adar, independent de alte]nsu=iri, poezia lui va avea]n grad absolut pe cea mai]nsemnat[: spon-taneitatea, sinceritatea.

22. O poezie popular[e conceput[de un om care simte =i niciodat[de unul care vrea s[fie poet. E conceput[ ]ntr-un mo-ment de inspira\ie =i niciodat[ ]n unul de voin\[. E realizat[f[r[calcule impuse de anumite forme fixe. R[m`ne numai dac[ place. ]nfrunt[ vremea numai dac[ place ]ndelung genera\iilor urm[-toare. *E analizat[, criticat[* la infinit =i necontenit corectat[, purt`nd cu vremea tot mai mult pecetea sensibilit[\ii unui]ntreg popor.. Iat[de ce poezia popular[e at`t de profund[, at`t de frumoas[, at`t de universal omeneasc[.

23. Creang[este un reprezentant perfect al sufletului rom`nesc ]ntre popoare; al sufletului moldovenesc ]ntre rom`ni: al sufle-tului \[r[nesc]ntre moldoveni; al sufletului omului de munte]ntre \[ranii moldoveni.

24. Cu sentimente idealiste se poate face poezie eterat[, nici-odat[tragedie profund[.

25. Critica literar[nu poate tr[i, nu poate]nfrunta vremea dec`t numai c`nd este psihologic[, c`nd con\ine adev[ruri asu-pra sufletului omenesc, ca =i romanul sau poezia; sau c`nd aduce teorii originale estetice, care r[m`n]n discu\ia urma=ilor...

26. Eminescu a fost un organism complet. A avut totul, toat[gama senza\iilor, imagina\ia complet[, inteligen\a]nalt[. El a con-centrat]n sine v`rstele omului. Emotiv =i imaginativ ca un pri-mitiv, naiv =i curios ca un copil — *nou*]n fa\ta universului, el a fost]n acela=i timp]narmat de cuno=tin\le ca un]nv[at =i ab-stractor de idei ca un metafizician.

27. Literatura, =i arta]n genere, dac[nu e produsul societ[ ]ii dec` t]n oarecare m[sur[, e,]n schimb, cu totul]n func\iune de societate. Voim s[spunem c[talentul se na=te, societatea]l]ndrumeaz[ ]ntr-o m[sur[, dar ceea ce e principal e faptul c[societatea]l selecteaz[. Alege,]ncurajeaz[, sl[ve=te ceea ce-i convine =i respinge, descurajeaz[, usuc[ceea ce nu-i convine.

28.]n toat[lumea unitatea complet[sufleteasc[a unui popor se des[v`r=e=te prin limba literar[.

29.]n poezie totul e individual =i, cum inteligen\ a nu a progresat]n omenire de la]nceputul timpurilor istorice p`n[ azi (Platon nu e mai pu\in inteligent dec` t profesorii no=tri de filozofie),]n poezie nu poate fi vorba de o lege a progresului.

30. O literatur[ca s[se numeasc[nou[trebuie s[fie nou[. E greu, desigur, de stabilit c` t[ vreme un lucru e nou =i c`nd]ncepe s[fie vechi. O p[ ]l[rie nu mai este nou[dup[vreo dou[luni. Iar dac[ ]\i cumperi alta peste o lun[, cealalt[, f[r[s[se fi]nvechit, devine veche.

O literatur[e nou[, f[r[ ]ndoial[, mai mult[vreme dec` t o p[ ]l[rie, dar nu poate fi nou[=i dup[treizeci de ani de la apari\ie.

31. ... dac[oamenii se stric[prin c[r\i, se stric[pu\in =i prin c[r\ile lipsite de talent, c[ci atunci nu-s impresionante, =i prin cele scrise cu talent, c[ci atunci emo\ia estetic[lupt[cu oarecare =anse]n contra senza\iilor de ordin inferior.

32. ... nici un moralist, oric` t ar pretinde el c[ zugr[ve=te pe „om“, nu zugr[ve=te ]n realitate dec` t pe omul unei societ[ ]i din vremea sa =i anume din categoria]n care tr[ie=te, pe care o cunoa=te =i care, de obicei,]l nemul\ume=te.

33. Un analist, oric` t de obiectiv, observ`nd o societate c` t de normal[, va zugr[vi tot „negru“ pe oameni. To\i anali=tii mari,

fie „morali=ti“ puri, fie romancierii, sunt mai mult sau mai puţin „detractorii ai omului“.

34.... c`nd dispre\uie=ti profund pe oameni, nu te sim\i obligat s[ fii sincer cu ei, s[ le faci, de pild[, onoarea de a-\i sus\ine p[rerile fa\ de d`n=ii, c`nd =tii, mai ales, c[sinceritatea \i-ar aduce dezagremente.

35. Poezia liric[pierde prin biografie]n orice caz, chiar c`nd, ca s[ vorbim (...) de poezia erotic[, eroina ar fi o fiin\[\ angelic[. Valoarea unei poezii lirice e generalitatea ei, posibilitatea ce o d[ c`t mai mult =i c`t mai mult oameni, s[=-i tr[iasc[sufletul lor cu ajutorul ei. Orice explica\ie biografic[este o limitare, un atentat la generalitatea ei.

36. Poezia popular[d[unui scriitor cult o mul\ime de resurse specifice na\ionale. Dar dac[nu i-ar pune la]ndem`n[ dec`t una, *limba*,]nc[ar fi un minimum satisf[c[tor, pentru c[limba unui popor nu e o colec\ie de semne abstracte ca cuvintele unui volapük.]n limba unui popor,]n cuvinte,]n chipul de a forma familia cuv`ntului, ]n construc\ii speciale, ]n idiotisme, ]n sintax[ etc., e depozitat sufletul unui popor, experien\ta lui de-a lungul vremii, chipul lui de-a sim\i, de a g`ndi, de a considera lumea.

37. Cine dispre\uie=te literatura anterioar[a t[rii sale, nu poate fi scriitor bun, chiar =i aiurea, unde influen\ele str[ine sunt ne]nsemnate =i unde, deci, nu e at`ta nevoie de sprijinul tradi\iei pentru asimilarea acestor influen\e...

38. O oper[poate fi expresia unei societ[\i care nu mai este a sa, dar care are asem[n]ri cu ea. De aceea un scriitor poate „muri“ o vreme =i]nvia mai t`rziu, ca s[moar[=i s[ ]nvie apoi din nou — =i a=a mai departe.

39. „Be\ia de cuvinte“ e frazeologia preten\ioas[=i dezordonat[, e o inven\ie verbal[pricinuit[de asocia\ii incoherente

de cuvinte, e fraza care *merge* f[r] nici un substrat de g`ndire, }ntr-un fel de ame\eal[ care ucide orice putere de inhibi\ie. Acest[ stare se produce mai ales atunci c`nd un temperament intelectual-fals vine }n atingere cu idei }n probleme mai presus de interesul real =i de }n\elegerea individului.

40. Dup[ce mor, scriitorii mari au nenorocirea de a li se da }n vileag tot ce au scris — =i devin astfel mai mici [...]. Apoi, cu vremea, opera aceasta slab[, ca =i cea slab[publicat[de scriitorii }n=i=i, cade }n uitare, r[m`ne }n circula\ie numai opera lor bun[— =i ei devin din nou mai mari.

41. }ntr-un roman, un personaj principal trebuie redat complet, cu calit[\ile =i defectele lui, pentru c[romanul trebuie s[dea complet ceea ce d[: un mediu, un tip, o problem[etc. Nu-vela d[felii din toate acestea. }ntr-o nuvel[, un om apare numai }n aspectul sau }n aspectele necesitate de tem[sau de intrig[.

42. Actul crea\iei poetice arat[mai bine dec`t orice c`t e de complex sufletul omenesc =i ce rol are incon=tientul }n via\a sufleteasc[.

43. Poezia intim[, c`nd omul se dest[inuie=te sie }nsu=i, nu are nevoie de cuvinte noi. Are nevoie de vechile cuvinte tr[ite =i suferite de to\i c`\i au tr[it =i au suferit }naintea noastr[. }n intimitate cu el }nsu=i, omul e natural, e slab, =i g`nde=te }n limba naiv[ a tuturor. Cuv`ntul nou (...) e preten\ios, e retoric[, e afectare, =i cine poate fi mai tic[los dec`t omul care ia atitudini fa\ cu el }nsu=i c`nd se retrage }n incinta sufletului s[u?

44. Anatole France este }n primul r`nd *inteligent*a. Inteligen\apur[, jocul cu idei, }n forma sensibil[a artei.

45. *Atitudinea* poetic[a autorului p[gube=te chiar =i poeziei lirice. Poezia trebuie s[rezulte din *fapte*, adic[din senza\ii, impresii, imagini, idei. Cu at`t mai pu\in poate fi }ng[duit poeticul acolo unde nu e vorba de sentiment, ci de }n\elegere.

46. O piesă de teatru, care n-a găsit niciodată actori buni, înca nu există ca piesă de teatru. E încă în fază de text pentru teatru.

47. Un creator nu copiază realitatea, ci=i realizează concepția sa despre realitate.

48. Creația este artă=i, prin urmare, nu se poate închipui creator lipsit de concepția individualului care e obiectul creației. Cu cât cineva are mai puternică această concepție, cu atât este mai creator.

49. ... poezia mare este, și nu este altceva decât fiorul tragic în fața vieții...

50. Dl Sadoveanu este un pictor și un poet al naturii. Și amândouă în același timp. Dar ceea ce e mai impresionant — dacă se poate face distincția — e poetul.

51. Poezia este, în primul rând, ecoul unei sensibilități fragede într-un organism psihic superior: sensibilitatea ia act de univers; sentimentul și inteligența răspund, organizează.

52. Senzațiile, sentimentele, ideile sunt material pentru artă, și nu spovedanie sau motiv de sociabilitate cu cititorul.

53. Eminescu a fost o anticipație. O apariție aproape inexplicabilă. Un meteor căzut aici, printre noi, din alte lumi. A fost prea mare pentru vremea când a apărut, pentru cultura acelei epoci, vreau să spun, pentru cei care au voit să-i priceapă integral psihologia, viața, opera.

54. ...operele de ficțiune care se isprăvesc cu triumful binelui și cu fericirea sunt false, pentru că contrazic realitatea și dezminț experiența omnirii; sunt imorale, pentru că creează iluzii zădărnice; sunt lipsite de interes, pentru că *toate fericirile sunt la fel...*

55. Iubirea, nebunia filozofiei, nu se poate spune toat[, dec` t prin muzic[, fiindc[durerea se exprim[prin \ipete, =i muzica e \ip[tul perfec\ionat. Pictura =i sculptura sunt arte inferioare: ele pot reprezenta iubirea, dar nu o pot exprima. Poezia \ine mijlocul, pentru c[abia o poate exprima. Pictura =i sculptura sunt frumoase pentru c[se adreseaz[, prin forme, creierului. Muzica se adreseaz[, prin creier, fiziologiei. Muzic[frumoas[nu exist[: ea nu este „reprezentare“. Muzica ori nu e nimic, ori \ine de sublim, ca tot ce zguduie ad`ncurile insondabile ale fiin\ei noastre, ca tot ce exagereaz[durerea de-a tr[i. De aceea, orice muzic[, chiar =i un vals, dac[mi=c[profund, e trist[.

VARIA

1. Un prieten cu adev[rat, dar cu adev[rat bun e acela pe care]l cau\i]n zadar.

2. Prietenia din tinere\e devine adesea cuno=tin\ [veche la b[tr`ne\e. ]n b[tr`ne\e ideile =i mai cu seam[sentimentele se r[cesc =i r[m`n ideile, care, pierz`nd =i ele elementul entuziasmului, devin sim\[minte de datorie. Sl[bindu-se sentimentele =i pierz`ndu-se entuziasmul care leag[pe prieteni, se sl[be=te prietenia.

3. +tiin\a, prin]ns[=i natura sa, e singurul lucru pe care tr`ntorii nu-l pot c[p[ta prin munca altora. Rodul muncii de a ]nv[\a nu poate fi furat de altul. Acest lucru e natural azi; ]ns[ c`nd s-ar putea fura =i rodul acestei munci, desigur burghezii ar spune c[a=a e bine, a=a e armonie.

4. La unii,]ntrebuin\area podoabelor se t[lm[ce=te astfel: neav`nd nimica]n sine, pun]n schimb *pe sine*.

5. Altruismul nu-i dec`t egoismul bine ]n\eles, priincios individului =i unui num[r c`t mai mare de al\i indivizi, a c[ror bun[stare aduce bine individului de la care purcede fapta.

6. Inteligen\a nu se poate sulimeni spre a ar[ta altfel de cum este; deci cei pro=ti n-au nici un mijloc de sc[pare.

7. Umori=tii sunt foarte pre\io=i, fiindc[sunt foarte rari =i fi-

indic[se arat[ireveren\io=i fa\[cu realitatea,]n contra c[reia, con=tient sau incon=tient, „avem to\i un dinte“.

8. ... Sunt mai multe nuan\ele st[rilor suflete=ti — care sunt =i a=a greu de clarificat, dec`t cuvintele unei limbi, care sunt =i a=a de greu de g[sit =i care nu pot da nuan\ a st[rii suflete=ti dec`t cu aproxima\ie.

9. Lipsa de sinceritate nu poate face impresia... sincerit[\ii.

10. O personalitate, oric`t ar fi de puternic[, nu poate avea ]nr`urire dec`t ]n ni=te ]mprejur[ri favorabile. Iar un curent popular, o tendin\[ social[ nu poate ajunge la realizare dec`t]ntrupat[ ]n individualit[\i puternice.

11. ...norodul pune]ntotdeauna pe socoteala celui mai cunoscut tot ce au f[cut al\ii; pentru moldoveni, toate bisericile vechi sunt f[cute de +tefan cel Mare.

12. S-a zis de at`tea ori c[ fiecare epoc[, fiecare mi=care social[, literar[ etc. ]=i g[se=te omul s[u. Aceasta ]nseamn[ c[ un om devine reprezentativ numai c`nd are un temperament =i o cultur[potrivite cu epoca sa, cu mi=c[rile sociale etc. ale epocii sale.

13. Un actor, c`nd interpreteaz[ un tip, ]n realitate ]l creeaz[ =i orice crea\iune presupune o ]ndelungat[ observa\ie, o observa\ie f[r] voie, de toate zilele, care permite actorului de a memora mii de atitudini, din care, ca =i scriitorul, alege incon=tient, sintetiz`nd]n crea\iunea sa observa\iile lui nenum[rate.

14. ...dac[ ]n lumea natural[orice]nsu=ire favorabil[succesului este o]nsu=ire bun[,]n lumea social[nu e tot a=a: nu orice]nsu=ire sufleteasc[bun[este o]nsu=ire social[bun[, favorabil[adapt[rii. Exist[ ]nsu=iri care, din punct de vedere moral, sunt calit[\i =i, din punctul de vedere al adapt[rii, sunt defecte.

15. E una din cele mai naive manifestări ale concepției că întemplierile sociale se pot produce prin voința unui om, cănd, în realitate, ele nu se pot produce nici chiar prin voința unanimității oamenilor. Trebuie teren favorabil arborelui, trebuie apoi arborele, trebuie apoi să înflorească arborele, floarea să lege, pentru ca să ai fructul.

16. Anotimpul obosealilor e toamna. Din cele 24 de ceasuri ale zilei, timpul care se potrivește mai bine cu sufletul lor e amurgul =i noaptea.

17. Ordinea, întemeiată chiar pe tiranie, trebuie preferată anarhiei. Iar ordinea e acea stare în care e-ti prevenit ce trebuie =i ce nu trebuie să faci, în care =tii mai dinainte binele sau răul care va urma, pentru tine, pentru faptele tale.

18. Fiecare vară, fiecare societate umană are felul ei de a fi =i gradul ei de dezvoltare pe scara evoluției. +i nimic din lume nu se potrivește la fel în două țări sau două societăți umane.

19. ...umblând cu iluzii vane nu vom putea crea posibilul. Cheltuind energia cu zădărnicii, de unde energie pentru lucrurile posibile, adică serioase?

20. ... modele, de =i inventate de croitorii din Paris =i cocotele de la Nisa, arată =i ele pe toate străzile concepția amorului masculin dintr-o vreme, pentru că croitorii =i cocotele sunt numai ni-te seismografe sensibile la felul de a simți al bărbatilor.

21. Fiindcă cineva nu te lasă să faci un lucru, urmează, oare, că acel lucru e rău? Sau fiindcă cineva falsifică un lucru, înseamnă că acel lucru e rău =i cănd e autentic? Un lucru nu poate fi definit prin ceea ce devine el cănd e falsificat, adică tocmai *contrarul lui*.

22. Libertatea este supremul bine pentru orice vieuitoare. O pasare eliberată din colivie are un îpot unic, imnul ei pentru libertatea rec =tigat.

Iar libertatea cea mai scump[este aceea a con=tiin\ei, a g`ndirii =i este suprema noble\e a omului care e om.

Pute\i]ngr[m[di mun\i de m`ncare =i m[ri de b[uturi, f[r[ libertatea de g`ndire omenirea nu va fi dec`t o turm[ghiftuit[, foarte pu\in interesant[.

23. Acest popor a vorbit adesea patetic, a=a de patetic cum nu poate vorbi dec`t bucuria =i durerea milenar[ a unei rase. A vorbit prin unii reprezentan\i ai lui de elit[, prin p[storul care a creat *Miori\*a, prin viteazul care a c`ntat pe Toma Alimo=.

24. Se =tie c[ceea ce este departe, ni se pare uniform. Pentru un c[l[tor, oamenii dintr-o \ar[str[in[par la fel. C`nd categoria uman[ e inferioar[ =i, deci, mai pu\in divers[, uniformitatea aparent[ ni se pare =i mai mare. Mai departe, c`nd ie=im din omenire, aceast[uniformitate devine total[: numai un p[stor distinge individualitatea fiec[rui animal din turma sa. Pentru noi nu e nici o deosebire]ntre ele.

25. E de invidiat optimismul contemporanilor no=tri, care cred c[am progresat at`t de excesiv, ne-am dezanalizat at`t de mult, comprehensiunea =i inteligen\

De fapt — =i chiar c`nd pe spirala progresului ne afl[m ]n ascensiune — suntem ]nc[ la ]nceputurile omenirii. Cele c`teva zeci de mii de ani de c`nd suntem „oameni“, sunt prea pu\in lucru]n evolu\ia speciei, dac[soarele ne mai]ng[duie m[car un milion de ani de existen\...

26. ...atunci c`nd aceea=i idee le vine la doi oameni, ea are sor\i s[ fie adev[rat[, oric`t de curioas[ar p[rea.

27. Moralistul face observa\ii asupra sufletului =i a conduitei omului, caut[cauzele st[rilor suflete=ti tipice etc. Analistul ob-

serv[sufletul,]l descompune („analizeaz[“),]l descrie,]l red[, a=a cum este el, c` t poate mai exact. Moralistul observ[ mai mult pe al`ii; analistul se observ[mai mult pe sine.

Moralismul presupune gustul ideilor generale =i spirit de generalizare. De aceea el]nflore=te mai ales]n Fran\`a. Analiza presupune o bogat[ via\`[interioar[, fie c[e vorba de autoanaliz[, fie c[e vorba de analiza altuia. (Aceasta din urm[o presupune pe cea dint`i, c[ci sufletul altuia]l cunoa=tem prin analogie cu al nostru.)

Fire=te c[rar cineva e numai una sau alta. +i dac[exist[anali=ti, care nu-s morali=ti, ca Dostoievski, nu exist[morali=ti care s[nu fie anali=ti.

28. Suprema\ia faptului asupra efuziunilor lirice este unul din semnele vremii de azi.

29. Dac[+tefan cel Mare =i Mircea sunt veacul de mijloc al istoriei na\`ionale, dacii sunt antichitatea legendar[, „Egiptul“ acestei istorii.

30. Senza\ia de clas[nu-i o stare de suflet absolut[. Rezult[dintr-un raport. (Admirabil[tautologie!) Un militar de un grad inferior trece]n fiecare zi printr-un sistem ecosez de senza\ii: aci sclav, aci rege asirian.

31. Explica\ile nu modific[niciodat[realit[\ile.

32. Inteligen\`a este un avocat, =i nu un consilier al firii individului.

ADELA
FRAGMENTE
DIN JURNALUL LUI EMIL CODRESCU
(iulie-august 189...)

B[\te=ti!... O improvizare de b`lci, pe =oseaua care vine de la Piatra, trece prin mijlocul satului, str`mb[, =erpuind printre r`pi, =i se duce la T`rgu-Neam`ului,]nconjurat[de singur[t[\i.

Lume mult[, care vrea s[petreac[=i nu =tie cum. Doamnele, ostentativ f[r[treab[, umbl[ ]n rochii de cas[=i cu capul gol... Domnii, cu jambiere =i =epci impermeabile, trec la po=t[, peste drum de hotel,]narma\i cu *alpenstock*-uri, str`nse energic ]n pumn la nivelul b[rbiilor ]n\epenite =i importante. Peisaj meschin. O colin[ ]ntins[, trist[, p[at[at[ de c`\iva arbori schilozi, ascunde mun\ii dinspre apus.

Nici o „cuno=tin\“. Sistem infailibil:]n genere, atitudini neso-ciabile;]n specie, evitarea parcului. Pe drumul, inevitabil, din „centru“ — cufundat]n lectura unui ziar. (Am un num[r din *Voin\ana\ional*]]nc[din Bucure=ti.)

Plictis odihnit: Lectur[pl[cut[, reconfortant[: cataloagele c`torva libr[rii str[ine =i un dic\ionar portativ, c[r\ile de c[p[t`i care,]mpreun[cu Diogen Laer\iul, repertoriu de cancanuri =i idei antice (amintit adesea de Coco Dimitrescu]n „prelegerile“ lui nocturne de la Cosman =i g[sit din]nt`mplare la un anticar), alc[tuiesc biblioteca mea estival[.

Cataloagele — pentru momentele de lirism intelectual. Unele c[r\i le-ai citit.]i-aduci aminte =i]mprejur[rile. (Era pe vremea...) C`teva... stai la ]ndoial[. Iat[ una pe care vrei s-o cite=ti de zece ani =i nu =tii pentru ce n-ai reu=it ]nc[, cu toate c[ o ai ]n biblio-tec[. Pe aceasta, de=i ilustr[, ai ocolit-o necontenit. De ce?... C`teva,

mai interesante, ai s[le comanzi cu siguran[. Le]nsemni cu o cruce. Pe cele mai importante, cu dou[. De la o vreme observi c[\i-ai pierdut for[a de inhibi[ie, =i crucile duble devin tot mai dese. Atunci, pe cele „c`teva mai importante“ le ]nsemni cu trei cruci, care, ]n cur`nd,]ncep s[=-i piard[=i ele valoarea selectiv[... Iat[tratatul disp[rut din bibliotec[de mult: cine \i l-a confiscat sub form[de]mprumut? Treci]n revist[pe]mprumut[torii probabili cu un sentiment nepl[cut. Iat[=i volumul (fire=te de poezii)]n care ai trimis Elizei declara[ia de dragoste... Eliza...

Trei perne sub cap =i \ig[rile pe m[su[a de al[turi, ca s[-\i r[m`n[spiritul absolut liber de corp =i de griji, =i lectura catalogului, cu toat[aten[ia, ca s[nu treci cu vederea nici o carte — se poate imagina voluptate mai esen[ial[?

Dic[ionarul — pentru momentele c`nd spiritul vrea s[ia contact mai concret cu lumea realit[ilor]n sine. Dup[un instrument de tesl[rie, o pas[re (uneori ai =i figura al[turi; p[s[rile din dic[ionare au]ntotdeauna mutra mirat[=i comic[), apoi o prepozi[ie cu]n[elesurile ei subtile, demonstrate prin exemple naive. +i tot a=a,]n partea a doua, la numele proprii — un rege merovingian, un promontoriu, o primadon[italian[. Visezi la regele pletos, la promontoriul care]mpinge departe]n mare un ora= cu nume ciudat, =i mai cu seam[la diva care a debutat la Neapole =i a fost pe r`nd (sau aproape) metresa unui duce, a unui conte, a unui tenor =i apoi nevasta unui bancher. Nu mai e dic[ionar. E un roman]n nota[ii sugestive.

Dar azi am recitit paginile lui Diogen Laer[iul despre Epicur. Ataraxie. „Apatie“... Frica de ac[iune a omului lipsit de energie impulsiv[... Teroarea de r[spundere a intelectualului prea lucid =i prea mult preocupat de urm[rile faptelor lui. Decaden[a Greciei. Antipodul „bestiei blonde“. „*L'homme, ivre d'une ombre qui passe, porte toujours le ch`timent d'avoir voulu changer de place*¹...“

¹ „Omul, am[git de-o umbr[care trece,]=i poart[necontenit os`nda de-a fi voit s[-i schimbe locul...“ (*fr.*).

Mulțumit cu puțin, ca să poată suporta viața... Indulgent cu alții, sever cu el însuși. Inspiratorul tuturor endemonologiilor amabil-pesimiste. Neînțelese de proști și de porci, care traduc „plăcerea” lui subtilă și detașată în plăcerea lor trivială și-l stropesc cu noroiul indignării lor ipocrite.

Sunt interesante aerele aristocratice pe care și le ia în micile stațiuni „balneare” și „climaterice” toată lumea asta, și mai cu seamă femeile. Neavând nici o ocupație și lipsind aici clasa de sus care să-i comprime și să-i pună la locul lor — ca plăcușile cu resort când închizi capacul —, acești mici burghezi se simt în adevărați boieri. Senzația de clasă nu-i o stare de suflet absolut. Rezultă dintr-un raport. (Admirabilă tautologie!) Un militar de un grad inferior trece în fiecare zi printr-un sistem ecosez de senzații: aci sclav, aci rege asirian.

Peste câteva zile, singur, prin munte, sau (mai liric) prin munții tinereții. Stabilirea „itinerariului” scoate din umbră atâtea imagini de altădată... O noapte albastră deasupra Durăului, în septembrie... Luna, izbutind în sfârșit să urce Ceahlăul dinspre Buhănița, aprinde candidă și sinistrală între două stânci, apoi dispărută în dosul Panaghiei și pe urmă, după ce stătu o vreme nehotărâtă deasupra prăpastiei, veni pe biserica schitului. A doua zi, pe Ceahlău... Bolta imensă de azur, acoperind priveliștea scnteietoare... Monstrii pietrificați de pe munte, culcați, ori în picioare, unii binevoitori, alții agresivi sau bizari. (Era și unul amical și hilar, în mijlocul platoului.) Culmile negre din vale tăindu-se spre piciorul muntelui colosal, ori alergând speriate în toate părțile și oprindu-se brusc, halucinate. Când vineți, când roșiți, munții năla de pe Bistricioara, strălucind în soare cu toate stâncile lor... Departe, în singurătăți adânci, munții cei din urmă — aproape nori, albitranslucizi — încremeniți în gloria infinitului, impresiionând mai mult sufletul decât ochiul, înfiorând „voinea”, ca și muzica, răscolind în adâncurile ancestrale spaime, nostalgii, mitologii

defuncte... +i-n fundul pr[pastiei, la utrenie, aiur`nd, sunetul clopotului de la schitul invizibil...

}nc[=i mai din ad`ncul vremii, Borca, cu dimine\ile care sunau cristalin, cu zilele ]nalte =i luminoase, cu nop\ile care veneau din p[ dure ude, cu miros de ferig[... +i imagini r[zle\e dintr-o v[r[ sau alta, unele greu de localizat ]n timp: un curcubeu la dep[rtare de c`\iva st`njeni, v[zut din v`rful H[1]ucii: un cerc care abia]=i]nscrisa statuia proiectat[ ]n el, rupt]n partea de jos de umbra picioarelor mele. Un nor de smoal[, de-asupra C[limanilor, biciuit]n fiecare clip[de dou[tr[snete ca dou[fire uria= de magneziu aprins. Un p`r`u secret,]ntr-un peisaj de la]nceputul vremurilor,]ncerc`nd, ]nainte de Beethoven, andantele din *Simfonia a VI-a*. Un cer violet, departe, ]ntr-o diminea\[ aspr[ de august. Un =ipot minuscul, ]nchis ]ntr-o ]nc[ pere de zid, \`r`ind obosit ]ntr-o noapte t`rzie =i de care doamnei Voinescu i-a fost mil[s[-l l[s[m singur]n fo=netul de cimitir al celor patru plopi...

+i imagini, fulgurante, o clip[, din istoria — din preistoria? — vie\ii. }ntr-o tr[sur[mic[,]n mijlocul unui platou gol; de jur]mprejur, p`n[-n zare, dealuri ple=uve, cenu=ii, sinilii, ro=ietice... Alt[ dat[, ]ntr-o tr[ sur[ mic[ (aceea=i?), ]ntr-o dup[ amiaz[ de var[; la marginea unei p[duri negre, pe v`rful unui copac]nalt, o g[in[salbatic[... Eram copil? Eram cu tata? Sunt imaginile unor realit[\i? Sunt imagini de vis? Cr`mpeie din delirul frigurilor din copil[rie? Fragmente din via\a unui ]nainte= ]nscris ]n nervii ascenden\ei =i lupt`nd s[ias[ ]n lumina con=tiin\ei?

Azi se]mplinesc treizeci =i =ase de ani de la moartea mamei... Timpul vine din viitor, trece]n urm[, se darm[peste ea, o acoper[, o face tot mai inexistent[, c[ci mor\ii mor =i ei, mereu. C`nd voi disp[rea =i eu, va fi murit =i ea complet din univers.

Prea mic, c`nd a murit, ca s-o \in minte, imaginea ei mi-am creat-o mai t`rziu,]n copil[rie, dup[o fotografie rea =i =tears[, pe care am]nviat-o =i am colorat-o cu tot ce am auzit de la al\ii

=i cu propria mea fantezie: o fat[t[cut[,]nalt[, cu p[rul castaniu, cu ochii c[prui. Amintire a unei imagini arbitrare de alt[dat[, aceea =i at`ta *este* mama.

}n cursul vie\ii, imaginea r[m`n`nd aceea=i, a variat, totu=i, odat[cu punctul de privire]n care m[mutau anii. }n copil[rie, fata cu p[rul castaniu]mi era mam[. La dou[zeci de ani, sor[. Ast[zi, o simt fiic[. Dar aceste sentimente sui-generis, aceste ipoteze afective, f[r[substratul vreunei realit[\i experimentate]n via\a de familie, au fost nostalgii de amor pentru o fat[frumoas[, moart[de mult.

Ca =i furtunile, care r[scolesc numai fa\a oceanului, pasiunile tinere\ii au venit =i au trecut, dar]n ad`ncurile cele din urm[ ale sufletului dragostea pentru imaginea fetei moarte a r[mas intact[, neamestecat[, de o esen[\i unic[, =i ]n nop\ile senine, ]n prima tinere\ie =i uneori =i ast[zi, c`nd m[simt singur, nedrept[\it, nefericit, mi se pare c[m[prive=te cu grij[=i duio=ie, aplec[peste o balustrad[ideal[din spa\iile interplanetare.

Timotin... Nu l-am mai v[zut din Universitate. M-a recunoscut =i a oprit tr[sura. Se ducea la M[n[stirea Neam\ului. Avea l`ng[ el o femeie =i patru fete. Oric`t ai fi de spiritual =i demonic, ceea ce nu-i cazul cu Timotin, nu po\i fi dec`t ridicol]nghesuit,]ntr-o tr[sur[ ]nchiriat[, de o consoart[=i patru reproduceri]n miniatur[ale figurii doamnei =i domnului, combinate indiscret. Clo=ca asta slab[=i m[runt[st[tea]mbufnat[=i ostil[, parc[ar fi sim\it o amenin\are pentru numeroasa ei progenitur[. Timotin m-a invitat la el, la m[n[stire. Doamna a t[cut ca un morm`nt.

Matematicianul]sta nu]mb[tr`ne=te. Dar nici nu are ce ]mb[tr`ni]n el. Sub\ire, uscat, abstract ca =i cifrele lui, pulsa\ia vie\ii este aproape inexistent[ ]ntr-]nsul. Cu nasul ascu\it peste must[\ile sub\iri — dou[linii negre, drepte,]mbinate deasupra buzelor inexpresive — cu p[rul lui s[rac =i lins pe tidv[, a r[mas ca la dou[zeci de ani. De altfel, =i =tiin\a lui este etern[, ca =i obiectul ei — =i-l conserv[.

Plimbare p`n[ aproape de Valea-Seac[. Lun[ plin[. R[s[rea c`nd am ie=it din sat. Era greoaie =i ro=ie ca =i]n noaptea aceea]ndep[rtat[, c`nd se ]mbulzea pe poarta jit[riei, gata s[ dea peste noi, =i at`t de nea=teptat[era apari\ia ei abia r[s[rit[acolo]n poart[,]nc`t femeia cu care — strecur`ndu-ne prin]ntunicul de l`ng[ garduri — c[utam singur[tatea c`mpiei f[cu un gest de ap[rare cu am`ndou[ m`inile =i scoase un strig[t u=or de surpriz[.

...Luna transfigureaz[totul. Gardurile str`mbe, =andramalele d[r[p[nate, b[l[riile din maidan, at`t de ur`te ]n lumina soarelui analist =i veridic, adinioarea ]n b[taia lunii erau frumoase, d[deau satului „balnear“ o poezie nemeritat[; iar mai departe, ]n c`mp, fream[tul abia perceptibil al nop\ii p[rea]ns[=i c[derea luminii de lun[pe copaci =i pe iarb[.

Dar lumina lunii impresioneaz[=i sim\urile inferioare: o noapte cu lun[pare mai rece. Lumina alb[, fiind asociat[poate cu z[pada, d[senza\ia de frig. Iar c`nd sim\urile amor\ite colaboreaz[cu lumina]n=el[toare, minciuna ia propor\ii de fantasmagorie. Obosit de insomnia nop\ii precedente =i de treizeci de kilometri f[cu\i pe jos]n timpul zilei prin mun\i, c[l[toream]ntr-o noapte cu lun[plin[pe capra unei tr[suri.]n toropeala luptei cu somnul, vedeam]n copacii izola\i de pe marginea drumului femeii uria=e, care veneau]ntru]nt`mpinarea tr[surii, =i ]n pere\ii albi ai caselor singuratice — st`nci de calcar abrupte. Surprins =i alarmat,]mi trebuiau c`teva secunde ca s[-mi corectez iluzia, pentru ca apoi, din nou, con=tiin\a amor\it[ s[-mi dea acelea=i n[luciri, acelea=i femeii c`t clopotni\ele =i acelea=i st`nci albe de var.

...Iluzionar[, luna este „amica“ vis[torilor, a defecitarilor nervo=i, a romanticilor, a „lunaticilor“ — =i a femeilor. Femeile nu simt poezia soarelui, realist =i unul, ca =i adev[rul. „*Midi, roi des étés*“¹ — obiectul =i expresia — nu exist[pentru ele.

¹ „Amiaza, regina verilor“ (Leconte de Lisle, *Midi*) (fr).

...E t`rziu. Pe fereastra deschis[ intr[ r[coarea sf`r-itului de noapte. Luna]n asfin`it st[ pe culme cu fa`a mare]ntoars[spre noaptea pe care o p[r]se=te.

Azi-diminea\ am]nt`lnit pe Adela! E aici de dou[zile! E cu mama ei =i cu „coana Anica“. N-am mai v[zut-o de trei ani.]n vremea asta s-a m[ritat =i s-a desp[r]it.

„Doamn[“!]ntotdeauna mi-a venit greu s[schimb apelativul „domni=oar[“]n „doamn[“. Mi se pare o imixtiune]n lucruri prea intime, mi se pare c[iau act cu brutalitate de fapte care nu m[privesc =i nu-i decent s[m[priveasc[. (Psihologie de cvadragenar; intempestiv =i pervers de lucid!) +i apoi, ori de c`te ori se c[s]tore=te o fat[ pl[cut[ dintre cuno=tin`ele mele, mi se pare c[sunt furat. Hot[r`t, nu cultiv o simpatie exagerat[ pentru domnii =i st[p`nii lor. Adelei]i voi spune, cel pu`in *in petto*<sup>1</sup>, „domni=oar[“. Pe domnul L..., cauza eficient[ a transform[rii, ]l ignorez, ]l neg. Neg`nd cauza, neg efectul...

Dar Adela n-a fost o simpl[cuno=tin`\, a fost prietena mea, =i cuv`ntul „doamn[“ e legat de fapte =i sentimente neobi=uite.

Prietenia a]nceput de c`nd, cu mi=c[ri ]n inten`ia ei ascunse (ca s[nu bag de seam[!], dar foarte laborioase, mi se suia pe genunchi, st[tea un timp lini=tit[, apoi, sigur[de locul cucerit cu o a=a dibace strategie,]mi scotea ceasornicul din buzunar, marea ei pasiune,]l remonta]n toate felurile,]mi aranja cu o minu`ioas[ fantezie must[vile, cravata =i p[rul. Alteori, tot pe genunchii mei ]=i lini=tea p[pu=a, care „pl`ngea“ cu desperare. Eu]i „m`ncam“ unul dup[ altul degetele, pe care le declaram „acadele“; lipeam fruntea de a ei, ca s[-mi vad[ ]n loc de doi ochi unul singur, lung de la o t`mpl[la alta, ceea ce, c`nd s-a deprins cu viziunea ]ngrozitoare, ]l producea un acces de zgomotoas[ ilaritate; ]mi petreceam degetele prin c`te un c`rlion\ al p[rlului ei blond =i, c`nd uitam s[m[ocup de floricelele ei de aur,]mi lua degetul,]l ducea la capul ei =i a=tepta rezultatul cu ochii]n ochii mei. P[pu=ile trebuia s[ ]le v[d, pe toate,

¹]n tain[(*it*).

În fiecare zi =i s[le =tiu pe nume. Uneori, c`nd „avea treab[“, ]mi ]ncredina c`te una s-o „p[zesc“, ba chiar s-o hr[nesc cu biberonul. Seara, m[ducea]n toate od[ile pe unde avea „copii“ culca\i prin paturi liliputane, prin cutii de botine ori de tutun, iar cei mai oropsi\i de soart[, prin locuri mai pu\in confortabile. Fire=te, unii copii pl`ngeau, al\ii nu voiau s[ adoarm[, fiindc[ erau obraznici, al\ii erau bolnavi — =i ea ]i admonesta, le f[cea moral[, ]i consola... pe fiecare dup[ starea ]n care ]i g[sea. C`nd]i venea =i ei r`ndul s[ se culce, rolul meu devenea mai important. Dup[ ce o dezbr[ca d[daca, trebuia s[ m[ duc ]n odaia ei =i s[-i \in de ur`t „c`teva minute“, care uneori se prelungeau at`ta, c[doamna M... m[d[dea pur =i simplu afar[. Programul sindrofiei cu Adela la patul ei]ngr[dit cu o leas[verzuie era foarte pu\in variat. De obicei]i spuneam o poveste comandat[de ea, mereu aceea=i, de care nu se s[tura niciodat[. Era vorba, se]n\elege, de un mo=neag, de o bab[, de dou[fete. Bucuriile =i indign[rile ei erau exact acelea=i]n fiecare sear[, de=i =tia micul roman at`t de bine, c[, de c`te ori schimbam vreun am[nunt ca s-o]ncerc, m[corecta cu toat[candoarea. Alteori ne jucam de-a ascunsul. Aci tehnica era complicat[. St`nd „de vorb[“, la un moment oarecare b[gam de seam[ c[ e cuprins[ de o nelini=te. }n\elegeam: voia s[ se ascund[. M[ ridicam de pe scaun =i m[ dep[rtam c`\iva pa=i. C`nd m[ ]ntorceam, o g[seam cu plapuma peste cap: se ascunsese. Eu o c[utam prin toat[ odaia: „Da unde-i oare Adela? Unde s-a ascuns Adela?“ +i numai c`nd nu se mai putea \inea de r`s =i vedea c[din vina ei s-a dat de gol,]ndep[rta plapuma de pe fa\ =i se considera]nvins[.

În iarna c`nd a fost bolnav[ de scarlatin[ =i am vegheat adesea la patul ei, ]n calitatea mea de student ]n medicin[, o ]nv[\asem ]n timpul convalescen\ei un c`ntec, care a avut un rol]nsemnat]n leg[turile noastre de mai t`rziu. Pur[ recuno=tin\[ pentru ]nv[\tor, sau cabotin[ nevoie de a face efect, dar urmarea a fost c[ mai pe urm[, ori de c`te ori veneam la ei, m[ ]nt`mpina

regulat cu un subîire =i monoton: „La dăda madă!“ ad[ug`nd, invariabil, *envoi*<sup>1</sup>-ul: „Pent'u mata“. Adela, victim[ a infamiei mele, ]=i lua revan=a f[r[ s[ =tie: „La dăda madă!“ era oarecum transfigurarea, foarte personal[, a universalului *La donna e mobile*<sup>2</sup>, pe care i-l c`ntasem — aluzie direct[la unele inconstan`e ale ei. (Pasiunile fiind ]ntotdeauna lacome, mi se p[rea mereu c[ sunt tr[dat.) +i acum ]mi pl[tea poli`a, sfid`ndu-m[ ]n fiecare zi cu profesia de credin`\ a necredin`ei femeie=ti =i agrav`nd sfidarea cu sublinierea ei personal[. O bucat[de vreme Adela completa primirea asta gra`ioas[ cu o alt[ aten`ie special[. Cum ispr[vea c`ntecul, alerga ]n odaia ei =i-mi aducea o rochi`\ nou[, ro=ie ca o creast[de coco=, cu aplica`ii de fir aurit, pe care mi-o punea pe genunchi, trimi`\`ndu-mi din ochii ei alba=tri priviri elocvente, care spuneau l[murit: „Admir[! Ai mai v[zut a=a ceva?“ Dar rochi`a s-a]nvechit foarte repede...

Fericirea ei cea mare]ns[era s-o ridic „]n pod“, fericire exprimat[ ]nt`i cu r`sete g`lg`itoare de hulubi`\ mic[, pe urm[ cu ]ipete ascu`ite, la punctul culminant al ascensiunii. Uneori m[„ridica“ =i ea, str`ng`ndu-mi tare genunchii]n bra`ele ei mici =i ]ip`nd ascu`it: „T`ta ma'e!“

Prietenia noastr[era at`t de mare, ]nc`t Adela, c`nd avea nevoie de a ]n`elege universul, deocamdat[par`ial, eu eram acela pe care-l consulta cu preferin`\]. Odat[, auzind c[o s[vie un medic veterinar pentru un cal al domnului M..., m-a luat oarecum deoparte =i m-a]ntrebat dac[: „Doctorul care ar' s[vie e un cal mare?“ Era de patru ani. Pentru logica asta perfect[am ridicat-o]n pod c`t a voit, mi-am petrecut degetul prin to`i c`rlion`ii ei, i-am pus la dispozi`ie ceasornicul, must[\ile =i nasul =i am petrecut am`ndoi o dup[amiaz[de fericiri.

Eram, bine]n`eles, =i confidentul ei en *titre*³. }ntr-o dup[-ami-

¹ Dedicat`ie (*fr.*).

² Femeia este schimb[toare (*it.*).

³ De drept; preferat (*fr.*).

az[, c`nd m-a v[zut intr`nd (m[a=tepta!), a venit la mine obidit[, furioas[, indignat[, ca s[-mi fac[cunoscut[ofensa s`ngeroas[ pe care i-o adusesse o domni=oar[, fiica unui vecin: „Madadeta m-a f[cut *dummeta*!“ Era ceva teribil, ]n adev[r: *Adjectivul* acesta mica moldoveanc[ ]l cuno=tea p`n[acum spus numai slugilor... Ofensa nemaiauzit[o \nuse secret[. Ceilal\i luau adesea]n glum[nefericirile ei, ceea ce o sup[ra =i o f[cea prudent[.

Purtam =i coresponden\[.]n scrisorile de afaceri sau de invita\ii ale domnului M..., trimise printr-un fecior boieresc, g[seam mai]ntotdeauna =i un adaus „scris“ de Adela, ni=te arabescuri extraordinare, painjeni complica\i, heroglifice, prin care]mi d[dea =tire despre p[pu=i, ori m[chema la ea, ori]mi vestea vreo nenorocire — =i era convins[c[am]n\eles. C`nd, ]n sf`r=it, pe la cinci ani, a]nceput s[ ]nve\ =i un alfabet mai simplu, cel latin, copia mereu litere pe toate h`rtilile din cas[=i, pe m[sur[ce le copia, mi le aducea s[le admir. Uneori m[puneam la lec\ie s[scriu =i eu litere =i se purta cu mine exact ca doamna M... cu ea.

Din cauza marii noastre prietenii, doamna M...]mi spunea,]n glum[, c[am „]ntors“ capul fetei. Dar =i feti\va]mi]ntorsese mie capul. Ajunsesem gelos de doamna M... =i de domnul M..., =i c`nd mi se p[rea c[ Adela \ine mai mult la mine dec`t la ei, sim\eam o fericire pe care o cultivam cu avari\ie,]n secret. +i cum doamna =i domnul M..., din motive pedagogice, erau sili\i s[se poarte mai rezervat cu ea, eu exploataam cu neru=inare situa\ia mea, lipsit[de responsabilitate, ca s[-i cuceresc inima. Dar doamna M... nici nu=mi putea da seama de m[sura pasiunii noastre. Jenat s[dezmiard feti\va]n fa\va tuturor —]ntotdeauna mi-a fost cu neputin\[s[s[rut copiii]n public —,]i devoram ochii, n[sucul, obrajjii, c`rlion\ii, ceafa c`nd eram numai noi singuri.]n aceste *tête-à-tête* uri nu lipseau nici dialogurile pasionate:

- Adel[, m[iube=ti?
- Te iube'c!
- Tare?

— Ta'e!

Este drept că răspunsurile n-aveau temperatura =i culoarea întrebărilor. La vârstă aceea, între cuvintele acestea abstracte =i conținutul lor nu exista nici o perfectă corespondență. Adela le spunea conștincios =i grav.

Secretul pasiunii noastre reciproce era simplu. Ea își „întorsese capul“, pentru că orice om, din cauza unui instinct atavic, are tendință pentru puii de om (=i, prin derivație, de animal, de plantă =i chiar pentru miniaturile de obiecte); pentru că Adela era o jucărie vie =i plină de surprize; =i apoi pentru că omul furtiv surori =i mamă își concentrase asupra fetiței blonde toate posibilitățile de afecțiuni familiale. Eu îi întorsesem capul pentru că eram în mintea copiilor, adică a ei, =i pentru că desigur, cu instinctul ei de animal mic, simțea că o ador. Dar Adela nu era numai un pui de animal egoist. Era capabilă =i de acțiuni altruiste, uneori foarte costisitoare pentru ea. Adesea, ca să împartă cu mine cauza fericirii ei, când cronchia pe genunchii mei un mic, de obicei crud, pictat de dinții ei mici ca o bijuterie din care ar fi fost scoase pietrele scumpe, =i, cu mâna ei de pământ mic, mi-l împingea în gură. +i apoi mi-a lăsat de mustăți, atent la rezultat. Nu se poate închipui un fruct mai savuros =i o idilă mai încăntătoare... Dar altruismul ei o făcea să =i pună chiar viața în primejdie pentru mine. Dacă cineva se prefăcea că vrea să mă bată, fetița își lua apărarea cu o îndrăzneală de cloacă mică =i ageră, care mergea până la temeritate oarbă când agresorii erau în număr mare.

O singură dată prietenia noastră a fost puțin umbrită, când teva ceasuri, din cauza stupidei mele insensibilități la avansurile ei delicate. Domnul M... întămpinându-mă la sosire cu niște vești rele pentru el, n-am dat Adelei atenția cuvenită, am fost distras =i rece. Atunci ea =i-a lungit buzele, =i albastrul ochilor i s-a întunecat. Apoi m-a ignorat complet, dar n-a părut odată, =i mi-a trebuit o întregă strategie, alcătuită din lingușiri, lașități =i — mizera-

bil corup[tor de suflete! — mai ales ispite, ca s-o pot rec`=tiga. }n sf`r=it, i-am cucerit un z`mbet, apoi, printr-o genial[ comic[rie, un acces de r`s. +i pe urm[am fost =i mai amici, toat[ziua.

Prietenia noastr[a durat p`n[ la v`rsta de opt ani, lu`nd diverse forme, }n m[sura }n care animalul devenea om, =i temperat[ pu`in din cauz[c[, la urm[, nu mai st[team vacan`ele }ntregi la mo=ie, }n vecin[tatea ei.

C`nd, dup[ o lips[ de =apte ani, am petrecut iar[=i dou[ veri la }ar[, n-am mai g[sit pe Delu`a, Coca, Cucoana mic[, Puica, R[\u=ca, Copalaia (a=a pronun`a ea cuv`ntul „portocal“) — cum }i ziceau unii =i al`ii —, ci o domni=oar[ de cincisprezece ani, o fat[ }nalt[, sub`ire, prea }nalt[pentru v`rsta ei, prea sub`ire pentru }n[l]imea ei, cu o coad[groas[de aur pe spate, legat[cu un fiong albastru, cu fa`a tot copil[reasc[ =i totu=i de o frumuse`e m`ndr[, semea\[, aproape orgolioas[, amestec unic, care-i d[dea ceva matur =i }n acela=i timp }i accentua copil[rescul figurii.

Prietenia ren[scut[a crescut repede pe amintirile copil[riei =i pe precocitatea ei intelectual[=i tardivitatea mea afectiv[.

Ca =i alt[dat[, f[ceam c[lare aproape }n fiecare zi cei cinci kilometri p`n[ la casa lor. Eram acum mentorul ei (de atunci am devenit „*mon cher maitre*“<sup>1</sup>. }i d[deam c[r`i, }i recomandam anumite pasaje =i ne plimbam ceasuri }ntregi prin parc, discut`nd lecturile, descriindu-i =i povestindu-i via`a din ora=ele mari =i ini`viind-o practic, pe viu, }n =tiin`ele naturii, pentru care avea o predilec`ie deosebit[. Dar „recrea`iile“ erau mult mai lungi dec`t orele noastre, „=tiin`ifice =i literare“, cum le numea ea.

N-am fost grav niciodat[, =i mai ales }n conduit[n-am reu=it niciodat[s[am „*l'esprit de mon age*“². A=adar: la v`rsta de treizeci

¹ Scumpe maestre (fr).

² Spiritul v`rstei mele (fr).

=i cinci de ani, =i]nc[de pe atunci cu p[rul sur; construiam prinz[tori pentru p[s[ri (Adela avea colivii, semin\ve, cuno=tea obiceiurile =i gusturile tuturor zbur[toarelor); f[ceam zmeie mari c[abia le putea \ine, c[roa le trimiteam pe sfoar[inele cu „scrisori“ sau batiste =i, noaptea, lampioane vene\iene, confec\ionate de ea; m[urcam]n copaci s[-i aduc fructele cele mai frumoase, retrase parc[anume, ca-n poveste, pe v`rful crengilor greu de ajuns; ne plimbam cu barca pe iaz, „ancor`nd“ pe la ad`ncuri, ]n umbra verde a s[lciiilor pletoase, ea ]n ni=te chio=curi vii, care ne izolau de lume, ca s[ citim, s[ convers[m =i s[ ne admir[m mutrele ]n oglinda apei, ori ca s[ prindem pe=te cu undi\va, a=tept`nd]n zadar ceasuri]ntregi s[se mi=te pluta,]n hazul pe=tilor sceptici la ispite; f[ceam pra=tii ca s[v`n[m vr[bii =i pi\igoi, =i uneori reu=eam! Ne duceam la mure, unde Adela ]nt`inea adesea prietene din copil[rie. Buzele ei,]nro=ite de sucub rubiniu, d[deau o expresie provocant[frumuse\ii ei blonde.]n sf`r=it, c[z`nd, din treapt[ ]n treapt[,]n cel mai autentic rous-seauism =i contribuind =i influen\va lui Fenimore Cooper¹, ne-am fabricat,]n ascuns, arcuri de r[chit[=i s[ge\i de corn =i ne-am dus]n p[dure la v`nat! Bine]n\eles c[ niciodat[ n-am v`nat nimic.

Dar fata blond[cu arcul]ntins, cu corpul]ncordat ca =i arcul, mi-a r[mas]n amintire ca o splendid[viziune de art[sau de vis.

De=i vizitele mele nu erau zilnice, totu=i, c`nd veneam, pe la ceasurile trei; o g[seam totdeauna ]n balcon sau chiar afar[ din ograd[, pe drum, a=tept`ndu-m[. Uneori venea ea la mine (]nso\it[de domnul M...), c[lare pe calul ei negru, cu bustul]nalt]n rochia lung[, a c[rei tren[— dup[ce se cobora de pe cal — o \inea ridicat[cu un gest de *grande-dame*² plin de gra\ie =i comic pentru cei cincisprezece ani ai ei.

Omul aproape c[runt =i feti\va cu p[r de aur formau grupul cel mai original din lume. La mas[st[tea l`ng[mine =i m[bo-

¹ Romancier american (1789-1851), autor al unor povestiri de aventuri privind obiceiurile naive =i primitive ale triburilor indiene.

² Mare doamn[(*fr.*).

scoredea mereu c[nu m[n`nc. („Fiindc[ fumezi toat[ ziua!“) C`nd jucam =ah cu domnul M..., ea era]ntotdeauna personajul al treilea]n jurul m[su\ei. Chiar =i la adun[rile unde erau' invitate familii de prin]mprejurimi, feti\a]nalt[st[tea tot cu mine, c`t ]i permitea stricta polite\e datorit[ altora. Odat[, ca s-o nec[jesc, i-am spus c[ m-a p[r[sit pentru un t`n[r care p[rea c[o admir[mult. „Vrei s[-i spun c[nu-l pot suferi? Vrei? Spune!“ N-am mai glumit. Cu temperamentul ei excesiv, era]n stare s[dea =i acest spectacol. Seara, la masa dat[invita\ilor, cu mi=c[ri inten\ionat]ncete, ca s[nu treac[neobservate, a luat o pr[jitur[, a t[iat-o]n dou[=i mi-a dat o jum[tate mie. C`nd am ]ntrebat-o pe urm[ pentru ce a f[cut „]n public“ un gest at`t de neobi=nuit: „Ca s[ar[t pro=tilor c[e=ti prietenul meu“.

Dar am avut cu ea =i alterca\ii.]i vorbeam adesea de viitor =i, fire=te, =i de vremea c`nd o s[aib[o familie. Ea t[cea. Dar]ntr-o zi mi-a r[spuns, sup[rat[, p[r[sind respectul pe care mi-l ar[ta]ntotdeauna:

— De ce vrei mereu s[m[m[r]i?

— Nu vreau eu, dar toate fetele se m[rit[.

— Ei! exclam[ea scurt, f[c`nd un gest de impacien\[cu capul, cu nasul =i cu buzele.

Alt[dat[— era]n vacan\a a doua — rug`ndu-m[ s[ mai stau, =i eu r[spunz`ndu-i c[nu pot, mi-a spus cu ochii aspri:

— Desigur, ce importan\[am eu pentru mata?

— Ce importan\[? Nu mai suntem prieteni? +i, renun`\nd la plecare, am ]mbunat-o =i am ]mp[cat-o complet. Cu o zi ]nainte de a pleca, spun`ndu-i]n cursul unei convorbiri cuvintele: „C`nd o s[fii mare“, ea m[ ]nterupse b[t[ios:

— Sunt mare. Nu mai sunt copil. Crezi c[dac[n-am avut no-roc s[m[nasc cu p[rul brumat...

— Nu m-am n[scut cu p[rul sur.]ntreab[pe doamna M... Dar nu-i vorba de asta. E=ti minor[ ]nc[. Mai ai de crescut.

— N-am s[mai cresc! Nu vezi ce]nalt[sunt? Crezi c[e-ti mai]nalt dec`t mine?

— Cred.

— Hai la oglind[... Ei, vezi?

— Da, v[d, e-ti foarte frumoas[, dar e-ti mic[. Abia]mi ajungi la um[r.

— Nu-i adev[rat! Sunt c`t mata... ]n sf`r-it, aproape. O femeie nici nu trebuie s[fie]nalt[ca un b[rbat.

Apoi disp[ru o clip[ ]n alt[odaie =i se]ntoarse cu p[rul pudrat.

— Ei, acum ce mai zici?

— Zic c[e-ti mic[. Dar s[=tii c[-i =ade bine, tot at`t de bine ca =i cu beteala de sub pudr[. (Cu p[rul nins, stropit de aurul de sub pudr[, era]n adev[r de o frumoase rar[— portretul ei realizat de fantezia pre\ioas[a unui pictor]namorat.) Vai de prin\ul care o s[cad[fulgerat...

— Prin\ii nu cad fulgera\i de „copii“!

Adela avea dreptate. M[contraziceam. Am schimbat vorba.

Dac[nu i-a= fi cunoscut firea destul de orgolioas[ca s[justifice ambi\ia ei de egalitate; dac[nu mi-a= fi dat seam[c[str`nsa noastr[ camaraderie (adic[ tocmai „egalitatea“ ]ntre un om matur =i un copil) i-a pus problema egalit[\ii; dac[ nu a= fi ]n\eles c[ =i via\a ei printre oameni ]n v`rst[a contribuit la acest[dorin\ de a fi „mare“; =i dac[, mai ales, actul de na=tere, incoruptibila oglind[=i „introspec\ia“ nu mi-ar fi spus clar c[sunt un om matur =i c[runt, a= fi luat purtarea ei ca explozia prea timpurie a unui sentiment de alt[natur[, decare ea nu=i da seama, =i c`t de ridicol =i vinovat m-a= fi sim\it, de=i f[r[vin[real[!

Dar via\a m-a]ndep[rtat de unica mea prieten[. Vacan\a urm[toare n-am mai petrecut-o la \ar[. Devenisem un personaj oficial. Toamna trebuia s[plec]n str[in[tate, ata=a\ la o lega\ie pentru vagi studii comparative — sinecur[aproape suficient justificat[.]nainte de plecare m-am dus la Ia=i.

Domnul M... murise de c`teva luni. Am g[sit pe Adela]n do-
liu, mai]nalt[, mai pu\in expansiv[=i mai frumoas[. Frumuse\ea
ei cre=tea cu fatalitatea evolu\iilor naturale.

Cele c`teva zile c`t am stat acolo pentru afaceri, i-am dat toate
orele libere. Voia s[=tie numaidec`t dac[vara viitoare am s[
stau la \ar[.

— E=ti sigur[c[o s[te mai g[sesc acolo, la mama matale?

— Sunt absolut sigur[.

— Nimic nu-i sigur pe lume.

— Dac[vii, ai s[m[g[se=ti la Vorniceni, la mama.

+tiam c[n-o s[pot veni, dar n-am]ndr[znit s[-i spun acum,
c`nd, r[mas[ numai cu doamna M..., avea nevoie de c`t mai mult
sprijin sufletesc]n jurul ei.

Ce scrisori lungi i-am scris din str[in[tate! Uneori nu aveam ce
s[-i scriu, =i totu=i nu puteam s[nu-i scriu. Scrisoarea, indiferent
de sentimentele de moment pentru ea, devenise o obi=nuin\[,
c[reia nu-i puteam rezista.

Dar afaceri =i preocup[ri excep\ionale m-au]mpiedicat c`teva
s[pt[m`ni s[-i scriu, ca de obicei, mult, =i prin urmare nu i-am
scris deloc. Pe urm[faptul ca nu i-am scris, complicat cu ideea
c[acum trebuie s[-i scriu lung =i circumstan\iat, m-a]mpiedicat
s[mai pot relua firul.

]nt`i, dup[ ce am ispr[vit afacerile, mi-am ]ng[duit o am`nare
p`n[la momentul cel mai potrivit pentru redactarea unei mi-
sive at`t de complicate: explica\ii, scuze etc. Momentul l-am
am`nat; mai exact: s-a am`nat mereu.

De fapt, era neputin\a de a trece de la o stare la alta. Dup[
cum]nainte nu puteam s[nu-i scriu mereu fiindc[ ]mi f[cusem
obi=nuin\a, acum nu-i puteam scrie fiindc[ ]mi f[cusem obi=nuin\a
de a nu-i scrie. Starea asta de suflet o cuno=team din toat[
experien\a vie\ii. „Ori citesc zi =i noapte, ori nu citesc nimic. Ori
vizitez pe cineva mereu p`n[la sa\ietatea lui =i a mea, ori nu-
vizitez deloc, compromi\nd =i chiar rup`nd leg[turi vechi.

Explica\ia psihologic[nu-mi ajuta]ns[deloc. Explica\iile nu modific[niciodat[realit[\ile. Dar starea de suflet era agravat[=i de con=tiin\va vinei Iar toate acestea]mpreun[constituiau un bloc greu, care ap[sa via\va, amor\ind-o. De la o vreme se ad[ug[=i convingerea (intelligen\va este un avocat, =i nu un consilier al firii individului!) c[prin scris e imposibil s[explici o stare de suflet at`t de anormal[. Peste un an, chiar dac[vraja s-ar fi rupt (=i nu se rupsesse: abulia, hr[nit[mereu din ea]ns[=i, se instalase definitiv, tiranic()), mi-ar fi fost]n adev[r cu neputin\ s[-i explic]n scris t[cerea mea, a=a ca s[o]n\eleag[=i s[m[absolve.

Dup[c`teva scrisori f[r] r[spuns, nu mi-a mai scris nici ea. Scrisorile ei nu con\ineau repro=uri. Dar deveneau tot mai scurte =i mai reci.]n ultima]mi spunea: „Dac[nu-mi scrii, nu-\i pot scrie nici eu. Am impresia curioas[c[vorbesc singur[“. Nu i-am putut r[spunde nici la acest ultimatum. Acum scrisoarea trebuia s[fie =i mai complicat[, iar starea anormal[, cu trecerea timpului vinovat, ajunsese la preferin\va ei psihologic[.

C`nd, peste un an, un *faire-part*¹ mi-a f[cut cunoscut c[s-a c[s]torit (un simplu *faire-part*, ca oric[reia dintre cuno=tin\ele ei mai]ndep[rtate!), am avut un sentiment de chinuitoare durere (Adela f[cuse pasul cel mai important din via\va ei, f[r] m[car s[m[poat[preveni!) =i cel mai insuportabil sentiment de ru=ine din via\va mea. Am r[spuns printr-o telegram[de scurt[felicitare banal[. C[ldura ar fi fost insensibilitate cinic[! Pe urm[am auzit c[s-a desp[r]it, imediat dup[c[s]torie.

]ntre noi stau acum, izolante: purtarea mea incalificabil[=i c[s]toria ei neizbutit[. Ea poate p[stra t[cerea (o femeie are dreptul s[tac[asupra vie\ii ei intime). Mai ales]n urma]nstr[-in[rii dintre noi. Eu]ns[nu pot s[nu-i vorbesc de purtarea mea vinovat[=i ofensatoare =i de durerea c[am rupt orice leg[tur[cu d`nsa. Ea o s[ ]n\eleag[.

¹]n=tiin\are trimis[cuno=tin\elor pentru a li se anun\va un anumit eveniment.

Am depus omagiile cuvenite la locuin\ a familiei M... Sunt instala\i seniorial. Au adus de la Vorniceni mult mai mult dec\ t necesarul. Au transportat =i un piano. Indispus de accidentele drumului, st[posac]ntr-un col\ =i cere neap[rat un acordor.

Doamna M..., anemic[=i reumatic[, a]mb[tr`nit mult ]n anii din urm[. Era at` t de frumoas[c`nd am cunoscut-o! Ca orice adolescent, iubeam pe toate doamnele tinere pe care le cuno=team mai de aproape. Am iubit-o =i pe ea. Ceasurile de visare cu ochii deschi=i dup[ stinsul lum`n[rrii din vremea adolescen\ei i le-am consacrat o vacan\[ ]ntreag[de Pa=ti numai ei.

Adela seam[n[cu mama ei cum era atunci, numai ochii sunt al\ii. Doamna M... are ochii c[prui, acum usca\i =i decolora\i. Niciodat[nu m-a lovit ori nu m-a interesat ca ast[zi asem[narea dintre ele.]n primele momente figura doamnei M... mi s-a p[rut o imagine dezavantajoas[pentru Adela. Un *memento* sinistru: Adela, peste treizeci de ani... Dar dup[o jum[tate de ceas am avut impresia c[doamna M... e acolo anume ca s[scoat[ ]n eviden\[tinere\ea =i frumuse\ea triumf[toare a fetei sale.

Adela e aceea=i, ca =i acum trei ani. }nalt[— pu\in mai]nalt[dec` t atunci: „a crescut!“ — cu umerii largi, cu o lic[rire de z`mbet]n ochii alba=tri, cu nasul de o u=oar[=i spiritual[acvilinitate, cu fruntea acoperit[pe jum[tatea st`ng[de o pal[de p[r blond, acum pu\in bronzat. Nu i s-a schimbat nici expresia copil[reasc[a fe\ei, nici mi=c[rile naive =i repezi, nici glasul]ncet =i voalat, cu care parc[dest[inuie=te secrete. Numai trupul i s-a]mplinit. (Tinere\ea beneficiaz[de toate, chiar =i de trecerea anilor.)

Femeia asta, care invit[cu farmece copil[re=ti la mistere tulbur[toare, va face nefericirea multor imbecili...

La plecare, m-a condus p`n[ ]n ograd[. F[r[ nici un preambul, am atacat problema care sim\eam c[ nu poate fi am`nat[. Ne-am plimbat prin ograd[un ceas. Am vorbit aproape numai eu. La sf`r=it, mi-a spus hot[r`t: „Am]n\eles“. Apoi, cu ochii]n

sus =i respir`nd puternic aerul: „Nu-i asta principalul...” Pe urm[, revenindu-=i: „Dar nu pot ascunde =i nici nu vreau s[ ascund c[-mi pare bine c[ ai suferit. M[car at`ta... Dar s[nu mai vorbim. S[punem cruce.”

„Nu-i principalul...” Atunci ce este principalul? C[s]toria? Dar c[s]toria ei nu face parte din psihopatia mea epistolar[. +i de ce „m[car“, dac[m-a]n`eles =i m-a absolvit? Ori poate nu m-a absolvit din inim[? Dar contrazicerea dintre cele dou[ cuvinte din fraza ei scurt[ r[m`ne totu=i. +i prea doza cu grij[ceea ce-mi spunea, ca s[se fi contrazis =i]n fond.

C`nd mi-a dat m`na, mi-a l[sat-o at`t de inert[ ]ntr-a mea, ]nc`t nu =tiam ce-i mai pu`in nedelicat: s[ i-o \in mai departe, ori s[ i-o las. }n sf`r=it, =i-a retras-o, cu un „ta revedere“]ncet, aton.

}n cur`nd voi avea patruzeci de ani! Nu mai sunt un ]nceput, o cauz[. Devin tot mai mult prelungire, un efect. M[ simt complet determinat. Patruzeci de ani! V`rsta amintirilor =i recapitul[rilor... A rechema buc[\i de trecut, a le retr[i]n]nchipuire — singura compensare a vie`ii pierdute, procent slab la un capital nerambursabil.

Tinere`ea — plutare pe un r`u de munte cu ml[dieri capricioase, sub jocurile de lumini =i umbre ale p[durilor, cu]nt`rzieri neprev[zute =i binevenite, cu g`ndul la bucuria drumului de m`ine. +i dup[c``iva ani, care trec ca un fulger, alunecarea vertiginos[, f[r[putin\ de oprire,]ntre maluri uniforme,]ntr-o lumin[sur[=i rece de toamn[, spre apropiata pr[pastie...

Patruzeci de ani! Ce ur`t, ce vulgar sun[cuvintele astea! Ce dospit!

O firm[proasp[t], scris[cu cerneal[pe o h`rtie cenu=ie, lipit[ de geamul unei c[su`e, veste=te c[sta`ia balnear[ ad[poste=te ]ntre zidurile ei un ceasornicar. Am intrat s[-mi schimb sticla de la ceas, plesnit[ acum c`teva zile.

Haim Duvid, ceasornicar din Pa=cani, =i-a adus nevasta la b[i =i, ca s[nu stea degeaba,]=i exercit[meseria, dar cu intermiten\ e mari, serviciile lui fiind cerute rar de cele vreo sut[de ornice c` te a socotit el]n B[l\te=ti.

Haim Duvid e un g`nditor. Poate filozoful t`rgului s[u. (Fiecare t`rg din Moldova are un filozof evreu.) }l arat[ =i ]nf[\i=area: mic, slab, palid, cu barba neagr[ m[t[soas[, chel p`n[la jum[tatea capului, cu fruntea]nalt[, acoperit[de o piele galben[subire, br[zdat[de]ncre\ituri fine.

De altfel, to\i ceasornicarii sunt mai mult sau mai pu\in filozofi. (}=i aleg meseria din cauza firii lor? Ori devin filozofi din cauza meseriei?) Ceasornicul, angrenaj de for\ e, „lec\ie“ de determinism — cu sistemul lui de sori str[lucitori, cu palpitul spiralei nel[murit =i sur]nchipuind o nebuloas[, cu preten\ia coardei de *perpetuum movens*¹ al rota\iei dintre cele dou[capace — e un univers]n miniatur[, pe care maistrul }l descompune prin analiz[=i-l reconstituie prin sintez[. Iar r[bdarea, supunerea la obiect, fine\ea m`inii, cerute de meserie, adaug[ virtu\i morale =i talente artistice la calit[\ile lui de g`nditor.

Nevasta lui Haim Duvid, doamna Sabina (de unde acest nume]n mahalaua evreiasc[din Pa=cani?), e antipodul lui. Pe c`t este el de abstract, pe at`t de concret[este ea: blond[, mare, gras[, invadat[de c[rnuri pe obraz, sub b[rbie, pe omopl\i =i pe rest, cu p`ntecele proeminent al unor femei mature din rasa ei, complexiune care, agravat[ de portul complet neglijat, ofenseaz[ unul c`te unul fiecare canon al esteticii. }n schimb, doamna Sabina Duvid are sufletul delicat =i inim[bun[, v[dit[chiar =i]n ochii ei alba=tri, l[crimo=i. Dar doamna Sabina Duvid prezint[=i un alt contrast interesant. Tip des[v`r=it de ceea ce cu un cuv`nt inestetic — peiorativ =i trivial]n inten\ia cu care e]ntrebuin\at — se nume=te o balabust[, ea vorbe=te cea mai neao=[limb[

¹ Mi=care perpetu[(*lat.*).

moldoveneasc[, cu at`t mai moldoveneasc[ =i mai neao=[ cu c`t doamna Sabina Duvid, emotiv[=i]nzestrat[cu o]nflorit[imagina\ie plastic[, are un talent]nn[scut de a=i exprima ideile colorat,]n contrast radical cu filozoful Haim Duvid, care vorbe=te abstract, incorect =i c`ntat. Probabil c[el e n[scut]n *ghetto*, =i ea, la \ar[.

Haim Duvid nu avea ast[zi nimic de reparat. Dup[ce mi-apus sticla la ceasornic, am continuat conversa\ia]nceput[.

Doamna Sabina are reumatism, ca =i tat[l ei, =i e convins[c[o s[moar[, ca =i el, dup[c`\iva ani de suferin\e. „Ferice de mor\i, c[nu mai simt dureri“, a]ncheiat ea povestirea =i prevederile triste.

„Prostie!“ a subliniat Haim Duvid =i a dovedit, cui r[ceala intelectualului care urm[re=te adev[rul, c[„tat[“ n-a sc[pat de nici un chin.

Argumentarea lui Haim Duvid era,]n fond =i-n expresie, aproximativ aceasta: „A sc[pa de chinuri]nseamn[c[sim\i c[nu te mai doare. Tat[nu simte c[a sc[pat de chinuri. Tat[nu-i nici fericit, nici nefericit, pentru c[acu nu-i nimic. Cel care nu simte chinuri e cadaverul tatei. Mai degrab[po\i s[zici despre un lemn c[nu simte chinuri, pentru c[lemn este. A spune orice lucru despre om care a murit este prostie mare.“

Doamna Sabina Duvid, ne]n\eleg`nd nimic, a comb[tut totul. Dar Haim Duvid avea dreptate: numele celui care a fost odat[ nu poate forma subiectul nici unei propozi\ii cu verbul la prezent, =i, g`ndind bine, nici la trecut. „Hanibal a]nvins la Cannae“ e necorect; afirm[minciunos o existen\[, aceea a lui Hanibal. C[ci, pentru a fi operant c`ndva, ceea ce e denumit de subiectul propozi\iei trebuie s[ existe, s[ fie o realitate. O inexisten\[, nu poate avea un atribut, nu poate produce o realitate nici ieri, nici azi, nici m`ine; =i despre nimic nu se poate afirma nimic.

Am crezut c[-l pot pune pe Haim Duvid]n]ncurc[tur[:

— Domnule Duvid, cel care moare tr[ie=te pe lumea cealalt[=i =tie c[a sc[pat de chinuri.

— Cine poate s[=tie dac[este lume cealalt[?

— Dumnezeu nu crezi]n Dumnezeu?

— Prostie s[crezi, prostie s[nu crezi. Cine poate s[=tie dac[este? Numai... Dumnezeu =tie. Haim Duvid =i-a permis s[fie frivol. A f[cut spirit. Vai! nu exist[om f[r] sl[biciuni. Mai curios e c[Haim Duvid, meseria= din Pa=cani =i filozof de *ghetto*, e sceptic =i poate chiar ateu.

Muzica, militar[c`nta adinioarea ]n parc un vals de alt[dat[. La o modula\ie a valsului vechi, *am v[zut z`mbetul* Elizei c`nd a ap[rut ]ntr-o sear[ pe poarta gr[dinii publice =i a dat cu ochii de mine — un z`mbet necunoscut]nc[, abia schi\at, un z`mbet de provocare, un z`mbet de femeie, al femeii care abia]ncepea se apar[ ]n cei =aisprezece ani ai ei...

Aproape]n fiecare sear[stau de vorb[cu Adela]n cerdac. Doamnele se retrag devreme. Adela arat[o simpatie atent[, aproape supus[„maestrului“. E mai personal[ ]ns[ ]n opinii dec`t alt[dat[. Dar ce se petrece ]n ea? C`nd vorbe=te, totdeauna parc[ar mai avea ceva de spus. Are reticen\e subite =i curioase. Dac[i-ai transcrie vorbele, ar trebui s[ ]n pui mereu c`teva puncte de suspensie la sf`ritul frazelor. C`nd se emo\ioneaz[, =i se emo\ioneaz[adesea f[r] cauz[v[dit[, are sufoc[ri grave, de pas[re care bea. +i rar particip[normal la duetul nostru. De obicei distrat[ori animat[. Uneori]=i]nterupe momentele de distrac\ie printr-o]ntoarcere brusca =i cordial[spre mine,]nso\it[de un „da“ rostit]ncet =i repede, confirm`nd f[r] necesitate cuvintele mele.

Femeia asta t`n[r] =i curioas[ de via\ =i de st[ri suflete=ti m[scruteaz[ necontenit, f[r] s[ aib[ aerul. Eu ]mi ]ngro= c`t se poate epiderma sufletului, s-o fac impermeabil[. Dar cu femeile jocul e pierdut]ntotdeauna. Ele privesc]n sufletul b[rbatului ca]ntr-o vitrin[. Manejul e interesant. Dar,]n definitiv, n-am ce ascunde.

Raporturile mele cu familia M... sunt de natur[special[. Mai t`n[r] numai cu zece ani dec`t doamna M..., fac parte mai cur`nd din genera\ia ei. Cu toate acestea,]n chipul cel mai natural, Adela

=i cu mine form[m un grup, o „societate“ aparte, pentru c[o femeie de cincizeci de ani e f[r]]ndoial[b[tr`n[; pentru c[ doamna M... era m[ritat[ pe vremea adolescenții mele, =i raporturile dintre adolescent =i femeia m[ritat[ au persistat; pentru c[ boala ]i d[ zece ani pe deasupra =i pentru c[ — =i asta cred c[ e cauza principal[ — concepția ei de via[, mo=tenit[ de la p[rin\i, o face =i mai b[tr`n[.

C`t despre coana Anica, m[tu=a prin alian[, prin mezalian[, cum zice Adela, ea nu exist[, sau exist[preistoric. Trecut[mult de =aizeci de ani. Fiic[a unui vechil, ajuns proprietar mare. M[ritat[acum o jum[tate de secol cu un frate al doamnei M..., iubitor de argin\i. V[duv[din timpuri memorabile. P[streaz[, indelebil[, marca familiei de origine. La mas[,]=i ajut[furculi\ă cu m`na st`ng[. (Adela]=i mu=c[buzele, s[nu izbucneasc[!...) C`nd casc[, zgomotos =i]n trei etape, face o cruce cu degetele]n dreptul gurii. (Idem!) Vorbe=te cu „t[\"i“, cu „s[vezi mata“. (Tema unic[: „b[ietul“. B[ietul e fiul ei, colonel de ro=iori.) Face mereu pasien\ e =i d[ ]n c[r\i. Se zice c[dup[moartea mamei, tata a cunoscut-o foarte de aproape. Erau vecini de mo=ie. Versiunea asta]mi displace profund. Fiii au curioase pretenții fa\ de p[rin\i... (Fetele sunt mai lucide =i mai comprehensive.)

Asear[, nu =tiu pentru ce, am]nceput s[-i fac Adelei declarații c[sunt b[tr`n. }n adev[r, p[rul meu brumat, cum spunea ea odat[, dac[ atunci era un paradox =i o cochet[rie involuntar[, acuma ]ncepe s[ capete justificare cronologic[.] Adela asculta z`mbind. Apoi m-a comb[tut cu gravie. (Mi-ar pl[cea s[nu fie pur[complezen\.) +i mi-a spus c[are s[-mi dovedeasc[alt[dat[c[n-am dreptate. Cum are s[-mi dovedeasc[, =i de ce alt[dat[? Ca argument suprem, c[ci]neam mult s[-i probez c[sunt b[tr`n — Dumnezeu =tie pentru ce! — i-am spus, for`nd pu`in autobiografia, c[ peste zece ani am s[ fiu mo=neag. „+i eu am s[ fiu b[tr`n[atunci“, =i tonul ei parc[ar fi stabilit o complicitate. (Peste zece ani, ea are s[aib[treizeci de ani!...) „+i eu!“ Pentru ce „=i“? +i pentru-ce vrea s[-mi probeze

c[nu sunt b[tr`n? (O femeie are un singur mijloc de a dovedi unui b[rbat acest important adev[r!)] Pentru ce? Consolare? Delicate\ea de sentiment? Z[d[real[?

Continuu s[-i amintesc de tinere\ea pierdut[. Pentru ce fac acest lucru, nedelicat,]ntre altele, =i fiindc[vorbesc mereu despre mine? Ce se petrece sub con=tiin\ea mea? E m`ndria de a-i ar[ta c[ nu sunt un imbecil, care crede c[ mai e ]nc[ t`n[r? E dorin\ea de a o asigura c[nu pot avea g`nduri l[aturalnice, fiindc[ tocmai poate ]ncep s[ le am? E regretul c[ sunt prea b[tr`n pentru ea =i nevoia de a m[lamenta, fie chiar ei, poate mai ales ei? E dorin\ea de a fi din nou comb[tut de ea? (P`n[ acum ]nc[ nu mi-a „dovedit“ c[ sunt t`n[r.) Azi m-a]ntrebat cu asprime pentru ce \in at`t de mult s-o conving c[ sunt b[tr`n. Mi-a pl[cut tonul ei. A=a se bucur[bolnavii]nchipui\i c`nd medicii strig[ la ei =i-i dau afar[, ca s[-i conving[ mai bine c[ sunt s[n[to=i. +i apoi tonul ei de mustrare dovede=te c[ nu m[ mai respect[ at`ta, ceea ce e]nc`nt[tor, =i c[ =i-a luat drepturi asupra mea, ceea ce e =i mai ]nc`nt[tor. Dar bag de seam[c[filele jurnalului au ajuns ni=te adev[rate „foi de observa\ie“.]mi iau pulsul =i temperatura de c`teva ori pe zi. E cel mai bun mijloc de a deveni bolnav, ori de a agrava o afec\iune contractat[.

...Pentru ce s-a *sup[rat* c`nd a spuneam c[ sunt b[tr`n? O contrariez]n ceva? Crede c[vreau s[-i z[d[rnicesc un g`nd? Dar iat[-m[ alunec`nd]n cea mai ridicol[fatuitate.

Un acordor din Piatra a adus,]n sf`r=it, pianul ]n stare normal[. Adela mi-ia c`ntat azi o bucat[care =tie c[-mi place cu deosebire. Muzica corpului ei m-a impresionat]ns[mai mult dec`t muzica ]ns[=i. Mi=c[rile bra\elor, ale bustului la dreapta =i la st`nga, viforul dibaci al m`inii c`nd]ntorcea pagina, mi=carea piciorului pe pedal[, laitmotiv discret al muzicii de imagini, f[ceau pentru mine cea mai tulbur[toare simfonie.

Valsul lui Chopin acompania muzica corpului ei... (Cam emfatic, iubitul meu!) La sf`r=it, dup[o linie tras[cu degetul cel mare,

parc[m`nios, peste toate clapele de la st`nga la dreapta, ca o paraf[energetic[a unei isc[lituri sub un text, care f[cu pianul s[strige cu toate vocile lui alarmate, Adela se ridic[aproape cu violen\ de pe scaun,]ntreb`ndu-m[: „]i place ca =i atunci?“ I-am s[rutat m`na =i pentru „atunci“, =i pentru acum. Am v[zut pe fa\ a ei o nedumereire, c[ci nu e obi=nuit[din partea mea cu expansiuni de natura asta. Dar n-a spus nimic =i, trec`ndu-=i m`na pe frunte ca pentru a se dezmetici, m-a]ntrebat ce vreau s[mai c`nte. I-am r[spuns, fire=te, c[ acum e r`ndul ei s[aleag[.

Rapsodia tumultoas[a lui Liszt]i acompania =i ea, p[tima=, mi=c[rile vii ale corpului.

...Ipocrizia e inutil[. Nu am temperatura normal[. Dar sper c[e un accident trec[tor. Efectul muzicii...

F`na\ul, ser[imens[de flori sub clopotul cerului sprijinit pe orizont, a=teapt[coasa. Sub atingerea fin[a unei u=oare =i eterne adieri, sim\it[numai de ele, florile se clatin[ ]ncet, pe tulpinile lor sub]iri =i]nalte,]n str[fulger[ri de ro=, de violet, de galben =i de toate culorile din lume. Pe alocurea, cicoarea domin[puternic, iradiind un abur albastru ca un voal]mpotriva soarelui arz[tor.

O femeie t`n[r[ nu poate face o plimbare pe c`mp f[r[s[culeag[flori. Adela le alege metodic, cu ochiul atent, cu gesturi de precizie, parc[ar urm[ri viet[\i iu\i =i viclene.

Cu p[rul auriu, cu fa\ a alb[=i roz[, cu ochii alba=tri, Adela, printre flori, e o floare mare, str[lucitoare, mai vie dec`t toate, irezistibil atr[g]toare. Compara\ia, banal[ de adev[rat[ ce e, ]ntre femeie =i floare este mai mult dec`t constatarea unei asem[n[ri exterioare. E intu\ia unei identit[\i profund naturale.

Spectator neocupat (nu pot s[culeg =i eu flori;]mi lipse=te cu des[v`r=ire convingerea!), mi=c`ndu-m[f[r[rost]ncolo =i]ncoace (]n fa\ a unei femei nu pot s[m[ ]ntind pe iarb[, singura solu\ie onorabil[a problemei), situa\ia mea e dificil[. Dar Adela, concentrat[ ]n v`n[toarea ei, nu observ[nimic.

Pentru ea, florile au personalitate: unele sunt „sentimentale“, altele „impertinente“, altele „copii“ ori „cucoane mici“, =i a=a mai departe. Observa\iile astea le face cu umor, cu o comic[dezmierdare. Cu sentimentul distan\ei]n acela=i timp, parc[ar fi vorba de ni=te copii pe care-i alint[, dar nu vrea s[-i scoat[la obraz. (Viziunea comic[=i u=or dezmierd[toare este de altfel atitudinea ei obi=nuit[ ]n via\[.)

...Dup[ce culege florile, vine la drum cu bra\ul]nc[rcat, se a=eaz[pe d`mbul =an\ului, le clasific[ ]n grupuri dup[ criterii subiective =i fanteziste, le ]ntocme=te ]ntr-un buchet mare, ]=i pune una ]n p[r (la plimb[rile afar[ din sat iese aproape ]ntotdeauna cu capul gol), alta ]n butoniera mea. („S[ n-o zv`rli! S-o \ii toat[ziua!“)

Toate acestea se repet[exact, afar[de floarea de la butonier[, care variaza[la fiecare dat[, dar o alege mic[ ]ntotdeauna, concesie teroarei mele de a m[da]n spectacol cu floare]n piept.

Floarea asta mic[se adaug[la celelalte din alte zile, m[rind colec\ia presat[ ]n paginile lui Diogen Laer\iul,]ntre venerabilii Crates¹ =i Metrocle²!...

Adela s-a dus la Piatra pentru o zi. Am refuzat s[m[duc cu d`n=ii, ca s[-i ar[t (=i probabil s[-mi ar[t] c[via\ta mea e independent[de a ei, al[turi de a ei.

Ar fi lamentabil, chiar dac[a= avea zece ani mai pu\in. Experien\ta trecutului este concludent[(*Pathemata* — *mathemata*³, zice un filozof al lui Diogen Laer\iul!...)

...Emilica, cu coada pe spate, cu breton galben pe frunte =i cu =or\ul negru pe rochi\ta cenu=ie. Era de zece ani, ca =i tine. (N-ai fost deloc tardiv!) Treceai pe la poarta =colii primare, de dou[ori pe zi,]nfrigurat de emo\ie. Credeai c[te prive=te tot

¹ Filozof grec din =coala cinic[(secolul al IV-lea]e.n.).

² Filozof grec din =coala cinic[, discipol al lui Crates.

³ Suferin\[— =tiin\[(*gr.*).

universul! Ea își făcea semne din coate cu prietena ei, căci în legea. Și treceau amândouă în epate, vorbindu-și foarte serios, ca două doamne în vârstă.

Într-o zi de iarnă, Emilica a murit de anghină ori de scarlatină, cum mor iubitele la vârstă aceea. E singurul tău amor curat, pentru că n-a fost amor, pentru că n-ai fost niciodată pe punctul de a muri de pofta celor câteva kilograme de materie organică pe care făta cu părul pe spate le extragea din elementele brute ale naturii.

Dar la aisprezece ani a fost altfel. Leonora, de nouăsprezece, brunetă, subțire, suferind de un ușor strabism, care-i dădea veșnic un aer de îngândurare, de concentrare, de înfrângere a unui elan, cu zămbetul ei trist, precoce, și cu mersul de regină exilat, în plimbările nesfârșite prin parcul imens și neîngrijit al casei boieresci, despărțit de drum printr-un gard de fier ruginit. Visai să o smulgi din vâlvătaia unui incendiu (în generozitatea ta, casa incendiată era, firește, a ei!), visai să o salvezi din ghearele unor bandiți, prin codri. Dar n-o iubeai ca pe fata de altădată. Nu-ți mai erau de ajuns glasul și privirile ei. Tu-i iubeai, fără să știi, și ceea ce era inferior în ea și ascundea bietul ei corp supus legilor ofensatoare ale materiei. Simțea o sincopă în inimă când mersul îi învâluia haina pe picioare. Și când într-o zi izbucni năprasnic o furtună, care i-a învâlmășit rochia și i-a scos la iveală pentru o clipă ciorapii negri și o margine de dantelă, ai început să visezi la ea arzător și să îți se pară și mai nesuferit individul pe care-l bănuiai că iubește și el pe Leonora. Și de atunci imaginea ei s-a tulburat în capul tău: silueta ei s-a sfărmat. Rochia nu-i mai cădea armonios și oblu pe pantofii mici.

Când te-ai întors toamna la liceu, te considerai omul cel mai nefericit din lume și foarte fericit că ești atât de nefericit și de interesant pentru amici, că rora le povestise și „romanul”, înflorindu-l cu fapte posibile, în care începeai să crezi și tu. Dar Leonora a fugit peste două luni cu bărbatul surorii ei, deznodământ pe care nu l-ai mai făcut cunoscut amicilor.

La nou[sprezece ani, Eliza... Gr[dina public]. Fata necunoscut[, venit[de aiurea la rude,]nalt[, fragil[, cu p[rul galben, cu gene lungi peste ochii negri, mu=c`nd nervos petalele unei roze ]n-fl[c]rate... Un c`ntec umil de gr[din[public[, ast[zi mort... Casa cu dou[r`nduri din Uli\`a Mare... Plimb[rile pe sub geamurile ei din dou[-n dou[ceasuri, de diminea\ p`n[ la dou[sprezece noaptea... Apari\iile ei la geamuri =i ]n cele dou[ balcoane de pe dou[ str[zi. Infinita interpretare a figurii =i a privirilor ei („S-a ]nro=it?“ „Mi s-a p[rut?“ „S-a perindat prin balcoane pentru mine?“). Hot[r`rea suprem[: scrisoarea — patru pagini de adora\ie]n stil poetic, exagerat, stilul v`rstei c`nd candoarea, pierdut[mai t`rziu, se traduce prin emfaz[. Buchetul de trandafiri aruncat din balcon la miezul nop\ii. }nt`lnirea]n semi]ntunericul sc[rilor dintre etaje. (St[tea cu fa\`a ]ntoars[, cu o m`n[sprijinit[de perete; avea m`nile reci, pleoapele reci, buzele reci, p[rul rece, talia sub\ire, care-i vibra de b[t[ile inimii.) }nt`lnirile la geamul din gr[din[, sub copacul vechi, care ascundea stelele. Acelea=i planuri de viitor, acelea=i]ntreb[ri de zece, de o sut[de ori, =i acela=i r[spuns al ei: „Da, =i pentru totdeauna...“ R[stimpuri de t[cere, cu obrajii lipi\i... Gra\ia cu care consim\ea s[-mi clipeasc[pe fa\[, ca s[m[dezmierde cu genele ei lungi... Respirarea pur[, fin[, pe care o sim\eam pe obraz ca o =oapt[cald[a pieptului ei mic... Despletirea p[rului, care]mi c[dea pe fa\ =i pe m`ini,]nspre ziu[, cu mi=c[ri de]nger — semnul c[vrea s[se culce =i trebuie s[ne desp[r\im. Plecarea]n str[in[tate la studii. Scrisorile ei: „Iubitul meu...“ „...Eliza“ — raport de fiecare zi al vie\ii ei f[r[evenimente, din ora=ul de provincie. Moartea ei...

E cu neputin\ s[fi existat c`ndva pe planet[ o apari\ie mai ]nc`nt[toare. Fata de =aisprezece ani cu p[rul galben =i ochii negri avea]n figur[ceva de copil =i de floare. Iar corpul ei,]nc[ ]n dezvoltare, avea ml[dieri ca tulpinile sub\iri =i]nalte la adierea v`ntului. +i vocea]nceat[, nesigur[, cu graseieri ca ni=te sfiiciuni ale inimii, al c[rei ton r[sun[ ]nc[=i ast[zi]n mine! Niciodat[

cuvântul „nger“ nu s-a potrivit unei trecătoare apariții umane ca acestei ființe în adevăr angelice.

...Era într-o după-amiază de vară când i-am văzut mormântul... Pământul negru, cu o tablă de marmură deasupra, își strivea pieptul mort! În jurul marmurii grele, câteva fire de iarbă...

De atunci, senzația de funebru pe care mi-o dă, în momente de o stranie luciditate, pământul, lutul, piatra, toată materia asta inertă, idioată, inamică, =i mila pentru tot ce trăiește =i încearcă în zadar să ascundă moartea sinistră a planetei, vietăți =i plante, =ubrede, nesigure, trecătoare.

După epoca romantică — epoca realistă, serioasă, la Viena, cu femeia aceea subțire =i înaltă, cu formele adolescente încă la vârsta de douăzeci =i cinci de ani, oprite parcă în desvârșirea materializării lor de flăcări mistuitoare a vieții ei.

Un parăramiu, cu luciri de foc, pară reflexe ale temperamentului ei arzător. Ochii de o culoare nehotărâtă, cafea =i aur, schimbătoare după dispoziție, după culoarea timpului, în care se aprindea neconștient sufletul ei neliniștit, sau uneori ficișit, reci, privind în gol, când gândul era concentrat ori patima adâncă. O gură mobilă, nesigură. Brațele albe, fine. Piciorul, ca o mână de mic, neliniștit. Mână — nervoasă, =ovătoare. Mersul undoiat, cu capul plecat ușor în dreapta, ca într-o figură de cadru, când își ieșea întru întămpinare.

O cunoașteam de doi ani. Nu ne spusese nici o vorbă de iubire. Nici o aluzie. Dar discuțiile noastre, alimentate de lecturi de romane, de piese de teatru, de =tirile zilei, se învârteau, teoretic, toate în jurul iubirii. Îmi făceam un punct de onoare să fiu obiectiv, „=tiințific“, căci mi se părea o supremă ineleгантă să beneficiaz de aceste discuții spre a-i face declarații învaluite.

De câteva timp, însă, aveam intuiția obscură că vine ceva. Într-o zi, înainte de aprinsul lumânărilor (stăteam amândoi de mult vreme de o parte =i de alta a unei mese, fără să ne mai putem vorbi nimic), i-am spus, simplu =i calm — simțeam că acum nu pot să nu-i spun:

— *Tu* nu vezi c[te iubesc?

}nt`i a t[cut. Apoi mi-a r[spuns cu glas ostenit:

— Da, nu mai putem tr[i unul f[r[altul.

+i-a l[*sat* fruntea grea pe m`inile puse pe mas[=i abia am putut deslu=i vorbele ei }n[*bu*=ite:

— Las[-m[singur[acuma... te rog...

La o mi=care a mea, a ridicat capul. Era alb[, parc[f[r[*via*\[, =i numai ochii }i ardeau, imen=i.

— Cum? Po`i pleca? Da, da, du-te. Vino m`ine. Nu-mi dai m`na?

}mi }nv[lui m`na }n palmele ei am`ndou[. M-am aplecat spre ea, f[r[*voie*, aproape s-o ating.

— Nu! Las[-m[, du-te. M`ine.

Luni de zile a luptat cu ea }ns[=i.

Dar }ntr-o sear[, la desp[r`ire, m-a }n[*bu*=it =i, la ureche:

— M`ine sunt femeia ta. A=teapt[-m[la patru }n fa\a Operei.

Femeia aceasta =tia s[iubeasc[. Cu instinctele puternice =i s[*n*[toase, cu inteligen\a lucid[, ea iubea f[r[*lun*[, f[r[*fraze*, cu toate fibrele corpului ei, cu c[*ldura* ei exasperat[.

Dar ea apar`inea de drept altuia, unui om mult mai }n v`rst[, un bolnav, un paralytic, =i drepturile lui conferite de legi, consfin`ite de societate, sf`in`ite de popi, acceptate de ea alt[dat[, de=i acum platonice, erau, }n momentele de luciditate moral[, suferin\a lancinant¹ a ei =i a mea. Drepturile acestea deveniser[imprescriptibile. Iar dezarmarea lui total[}l ap[ra =i de divor\, =i de adulter.

}ntoarcerea }n \ar[, am`nat[ mereu — provocat[ de boala mortal[ a tatei —, aduse solu`ia problemei. Sau un }nceput de solu`ie, c[ci dac[ afacerile tatei n-ar fi fost at`t de }ncurcate, }nc`t s[*l* amenin`e cu o dezonoare postum[, m-a= fi }ntors la ea. Cuvintele ei „Sunt femeia ta“ }mi ardeau creierul.

+i, }n sf`r=it, t`rziu, }n epoca cinic[, culmin`nd spre amiaza vie`ii, accesul de stupid[demen\ pentru femeia mare, cu p[*rul*

¹ *Lancinant* — sf`ietor.

ro=, cu ochii mici =i verzi, cu nasul turtit =i c[rnos, cu buzele strivite, arse, cu bra\ele groase =i dure, e=antioane ale]ntregii ei fiin\e, cu talia =i =oldurile asortate]n form[de lir[, femeia-femel[=i nimic altceva, femeia cu maximum de iritabilitate protoplasmatic[. Aproape goal[sub rochia elegant[,]ncepea s[se dezbrace de la u=[, crispat[, rea, f[r[nici un cuv`nt, =i, peste treizeci de secunde, d[dea replica, ]ntregit[, a Venerii Callipyge de la Siracuză — at`t de alb[, c[p[rea mai goal[dec`t o femeie goal[.

Dar]ntr-o zi ap[ru omul de doi metri!]n preajma lui i se zburlea puful de pe buze, i se congestionau n[rile, i se dilata abdomenul spre el, ca]ntr-o mi=care de maree.

+i, de-a lungul]ntregii tinere\i, colega de universitate, fina =i delicata Elvir[, cu frumuse\ea ei abstract[, model schematic pentru realiz[ri mai concrete, care te-a torturat cu suferin\ea ei t[cut[=i discret[.

Experien\ea e s[rac[, dar concludent[.

Pe urm[ai pus ordine]n amor: femeii cu tarif pentru p[strarea echilibrului organic sau (mai elegant) a liber\[\ii de spirit — singurul amor]n adev[r omenesc, fiind singurul supus ra\iunii.

Nu, nu! Nu iubesc =i nu vreau s[iubesc pe Adela. Nimeni nu iube=te c`nd nu sper[ m[car incon=tient s[ fie iubit. (De aceea numai „omul de pe strad[“, nebun, se ]namoreaz[ de regine.) Nu sper =i nu doresc... Dar existen\ea ei a ]nceput s[ -mi nelini=teasc[ inima... +i ea =tie. Z`mbetul ei din unele momente, amestec]nc`nt[tor de duio=ie =i ironie, nu-mi las[nici o]ndoi[l]. Din cauza asta nu m-am dus la Piatra.

Adela vine desear[. A plecat desigur din Piatra. E cald. E z[pu=eal[, +i mi-e ur`t. Catalogele le =tiu pe de rost. Dic\ionarele nu-mi inspir[nimic. Filozoful Diogen¹ (tizul lui Diogen Laer\iul), care speram

¹ *Diogene din Sinope* (aproximativ 404-323].e.n.), cel mai cunoscut reprezentant al cinicilor; ace=tia considerau c[baza fericirii =i virtu\ii este maximum de independen\[\ fa\ de condi\iile exterioare ale vie\ii, dispre\ul pentru regulile =i conven\iile sociale, limitarea nevoilor =i revenirea la „starea natural[“.

c[o s[m[distreze cu „cinismul“ lui, m-a indignat profund. *Bel-esprit*¹ =i totu=i *cuistré*². Filozof de mahala. *Piqueassiette*³. Cer=etor care insult[c`nd nu-i miluit. „Cinic“,]ntr-adev[r,]n sens modern. Nesociabil =i r[u. Ironie greoaie =i aproape de mintea omului. Infatuat. Inelegant la aspect =i la suflet. Nici un orizont. Utilitarist m[rginit. Obtuz la =tiin\ [=i la arte — „inutile“, pentru el, „d[un[toare“. Insensibil la orice frumuse\e. Instincte canibalice. („Era de p[rere c[e permis s[m[n`nci carne de om.“) Falsificator de monede,]n tinere\e. Trata, nenorocitul, de sus pe Platon. Desear[Adela e aici...

Adela s-a]ntors la =ase =i treizeci =i cinci de minute. I-am ie=it]nainte din]nt`mplare, sau ca din ]nt`mplare, nu =tiu sigur. A oprit tr[sura, a s[rit jos, u=or, ridic`nd pu`in rochia deasupra pantofului, atent[la gest, =i a venit spre mine dezmierd`nd aerul cu umerii. (E at`t de femeie =i de copil[resc suav(!) I-am \inut m`na ]ntr-a mea poate mai mult dec`t trebuie. M-a luat acas[la ea. M-au oprit la mas[. (Aceasta se]nt`mpl[ mereu.) Seara, am stat ]n cerdac, cu dou[ lum`n[ri]n globuri de sticl[, ca]ntotdeauna.

Mi-a povestit drumul ei la Piatra, cu impresii, stil =i]n\ep[turi femeie=ti: „Ai v[zut vreodat[Ceahl[ul din Dealul Balaurului? O colosal[miniatur[a lui]nsu=i, un bibelou uria= cu subiectul Ceahl[u. Am fost =i la m[n[stirea Bistri\va de l`ng[ Piatra. Stare\ul ne-a f[cut o primire foarte bun[. Nevasta lui n-a ie=it. Am v[zut-o numai, c`nd a trecut prin antret. Intra =i ea pe alt[u=[. Era]n *néglijé*, jupon, camizol[=i p[rul]n papiote. O brunet[foarte picant[. C`nd a dat cu ochii de noi, a trecut glon\ de la o u=[la alta... ...Cum slujnic[? Ce idee! Femei]n serviciu la m[n[stire? +i]nc[tinere, cu jupon =i papiote! Ori]\i ba\i joc de c[lug[ri fiindc[e=ti ateu? Dac[ai vreo afacere la Piatra,]\i recomand otel < < Bucu-

¹ Om de=tept (*fr.*).

² Grosolan (*fr.*).

³ Ling[u (*fr.*).

re=ti> . Confort englezesc, chelneri]n haine na\ionale, orchestr[p`n[la patru diminea\a sub geamuri,]n gr[din[... Nedepri[n] s[dorm la concert, am profitat de ocazie =i m-am cultivat. Am citit toate articolele, toate telegramele, toate informa\iile, toate foiletoanele =i toate anun\urile din jurnalele]n care erau]mpachetate cump[r]turile. S[te pun]n curent: prin\esa de Meklenburg s-a logodit cu ducele de Hessa, sau poate el e prin\ =i ea duces[; Radivon vinde ceasornice de aur cu doi lei bucata =i mai d[pe deasupra ca premiu un ac de cravat[tot de aur;]mp[r]teasa Germaniei a f[cut cadou]mp[r]tatului doi prin\i gemeni; pre\ul ei s-a urcat; Pepita Ximenez s-a]namorat de cumnatul ei, don Diego. Vezi c[nu =tiai? Dup[mar=, a c`ntat un ofi\er de dou[ori *Luna doarme*. +i pe urm[am adormit =i eu“.

Masa era acum inundat[=i peretele tapetat de g`ng[nii de osut[ de specii, bijuterii cu forme curioase, imit`nd animale cunoscute =i necunoscute — ca o reduc\iune a lumii mari — de diferite culori, pe care Adela le definea, compar`ndu-le cu pietre pre\ioase, cu metale, cu stofe... „Petpedecul“ se auzea la r[stimpuri,]n gr[din[. „Steaua nebun[“]nainta alarmant de repede spre plop. „Petpedecul“... porecl[dat[de Adela unei prepeli\e, care spune mereu, con=tiincios,]n fiecare noapte, acelea=i trei silabe, singurele pe care le =tie: „Petpedec!“; „steaua nebun[“... luceaf[rul albatru, care ne anun\] unsprezece ceasuri =i sf`r=itul sindrofiei c`nd ajunge deasupra unui plop, al treilea, dintre cei cinci din ograda vecin[. Numele i l-a dat tot ea,]ntr-o sear[, c`nd ni s-a p[rut c[ a luat-o prea repede spre plop, ]nfr`ng`nd legile naturii.

— Ai ispr[vit itinerarul? m-a]ntrebat ea. Ai s[-mi poveste=ti pe urm[tot, tot, nu-i a=a?... ...Cum? Nu e=ti sigur c[ai s[faci excursia?

+i z`mbetul ironic =i afectuos i se stingea =i i se aprindea mereu]n ochi, ca =i lucirea stelei de pe cer.

Dup[ce a dezbtut cu perfidie problema excursiei mele, a s[rit din una]n alta, =i apoi, cu un aer speriat:

— Iar fumezi? +tii c`te \ig[ri ai fumat ]n seara asta? Zece. Le-am num[rat. Vezi c[ nu te \ii de cuv`nt? Pune \ig[rile aici, l`ng[ mine... Desigur c[ tot a=a te \ii de cuv`nt =i cu somnul. Dac[continui, s[=tii c[am s[m[culc =i eu]n ziu[, am s[m[n`nc al[m`i, =i]nainte de mas[am s[-mi stric foamea cu bomboane =i cu mere crude.

Vorbea acum pasionat =i-i luceau ochii ca]ntr-o boare de lacrimi. Sem[na cu fata de cincisprezece ani c`nd protesta c[nu-i copil.

Dup[asigur[rile mele c[o s[m[ ]in de cuv`nt, „pe c`t posibil“, s-a]mbunat, apoi a consultat „steaua nebun[“, care trecuse de plopul al treilea, a pus la]ndoial[corectitudinea astrului, mi-a adus pardesiul, mi-a dat p[l]ria =i bastonul, m-a]nso\it p`n[ la poart[, mi-a ]ntins m`na s[i-o s[rut, mi-a cerut f[g[duiala c[am s[m[culc imediat, mi-a acordat o am`nare de o or[, a admonestat]nc[o dat[„steaua nebun[“ =i a fugit spre cas[cu un „bru!“ de frigul care devenise sim\itor.

N-am]nut pas cu vioiciunea spiritului ei. Un fel de paralizie a inteligen\ei =i mai cu seam[a imagina\iei. Am]nceput s[devin st`ngaci =i banal. +i mi se pare c[nu-i displace idiotizarea mea...

„Am fost elev[ascult[toare, am]ncercat, dar n-am putut reu=i s[m[intereseze.“ R[spuns clar =i drastic la]ntrebarea mea dac[cunoa=te literatura rom`n[. ]n sf`r=it, la toate]ncerc[rile de a afla impresia ei special[produs[de o carte sau alta din cele „]ncercate“, acela=i r[spuns invariabil: „Iart[-m[, nu m[intereseaz[“. Apoi, dezarm`nd =i cu gra\ia celor dou[zeci de ani ai ei: „Ai s[m[dispre\uie=ti tare?“

Adela are dreptate.]n literatura rom`n[ exist[ c`teva talente remarcabile, dar nici o oper[de observa\ie cu destul[substan\ sufleteasc[. Femeile]ns[nu citesc pentru expresie, ci pentru observa\iile despre via[, adic[despre ele.

De altfel, ea nu este o amatoare pasionat[de literatur[(interesul ei e]ndreptat spre muzic[, spre broderie =i]ntruc`ta spre pictur[), =i cu at`t mai pu`in de poezie. Pentru spiritul ei realist

de femeie, poezia este „exagerare =i falsificare“, incomprehensiune pe care ea o declar[, dar pe care cele mai multe femei o ascund. Din cauza rolului lor de r[spundere, de lung[r[bdare]n conservarea speciei, femeile sunt mai serioase =i mai pozitive. (Totul se reduce, cobor`nd din etaj]n etaj, la instinctul creator.)

Mai pu`n sensibile la arta literar[, ele citesc mai ales romane, care nu au a da senza`ia artei, ci pe aceea a vie`ii. Pentru Adela, *Anna Karenina* nu e „stil =i compozi`ie“, ci Kitty, Dolly, Anna, Levin, Vronski, coliziunile dintre ei =i progresul logic =i psihologic al ac`iunii.

I-am recomandat, ca =i alt[dat[, pe Turgheniev. Z`mbind =i juc`ndu-se cu marginea voalului lung, trecut pe dup[g`t:

— Cineva mi-a spus odat[c[Turgheniev se apropie de femeie ca de un sanctuar. (Vai! i-am spus,]n adev[r, genialitatea asta...) Dar femeilor nu le place s[fie tratate ca ni-te sanctuare, cu genuflexiuni =i c[delni`ri, chiar c`nd t[m`ia e de cea mai bun[calitate. Nu suntem sanctuare!

Cuvintele astea ultime, accentuate]n chip deosebit, erau numai pentru romancier, ori =i pentru avocatul lui? Ori numai pentru avocat? (Pe unele femei, admira`ia excesiv[ a celor ]namora`i de ele le incomodeaz[.]n faza culminant[a leg[turii cu ea, Otilia mi-a m[rturisit,]ntr-o zi c`nd eu eram mai ditirambic =i ea mai cuminte, c[ d`ndu-=i bine seama de ceea ce e]n realitate, nu poate s[-=i]n[bu=e jena pentru ea =i un u=or dispre` pentru mine c`nd]i supraestimez calit[`ile pe care le-o fi av`nd sau inventez altele, pe care nu le are.)

Apoi, r`z`nd, ad[ug[:

— Am voit s[te nec[jesc. N-am citit nimic din Turgheniev. Nu l-am g[sit nic[ieri. Dar am s[-l citesc.

S[m[nec[jeasc[numai?...

Cunosc`nd sl[biciunea femeilor pentru Paul Bourget¹, i l-am amintit mai mult ca un mijloc s[-mi dau seama de psihologia ei.

---

¹ Critic =i romancier francez (1852-1935), adversar de idei al lui Émile Zola, reflect`nd reac`ia politic[de dup[Comuna din Paris.

— Aista se apropie,]n adev[r, ca de ni=te sanctuare nu numai de femei, bine]n\eles dac[b[rba\ii lor sunt boga\i, dar =i de mobilele din saloanele lor. +i nici la rochii nu se pricepe, cum pretinde el. Se pricepe mai bine cus[toreaşa mea.

O carte pe care o cite=te mereu e *Tartarin*:

— M[lini=te=te c`nd sunt sup[rat[, c`nd am griji, c`nd e bolnav[ mama. ]n cartea asta nu-s neazuri, to\i sunt ferici\i. Dar numai volumul ]nt`i. Celelalte-s exagerate, cu farse =i ghidu=ii.

Scriitorul]ns[pe care]l gust[mai mult este institutorul Creang[! Cu alte cuvinte, via\a =i limba pe care le cunoa=te ea din copil[rie (ca toate persoanele din clasa ei, ea nu =tie bine dec`t \[r[ne=te =i fran\uze=te) =i observa\ia lu[toare ]n r`ş, at`t de natural[ei.

Ea =tie pe de rost buc[\i]ntregi din opera povestitorului, mai cu seam[dialogurile, =i]ndeosebi vorbirea femeilor. C`nd harabagiul ]ntreab[ pe maica Evlampia Des[g[ri\ia de la V[ratic pentru ce=i leag[ ]ntotdeauna la drum vaca dinapoia c[ru\ei, r[s-punsul c[lug[ri\ei — c[ p[rin\ii pusnici din Sf`nta Agur[i-au dat canon s[m[n`nce lapte numai de la o vac[, pentru ca s[ nu ]mb[tr`neasc[degrab[, — Adela]l spune ca o perfect[actri\ de comedie. Iar la cuvintele „p[rin\ii pusnici din Sf`nta Agur[“, biserice=te repezite, ea completeaz[ textul lu`ndu=i o figur[sassistit[=i f[c`ndu=i o cruce mare, cu o gr[bit[ aplecare a bustului ]nainte — ]nchin[ciune ad`nc[ ]n fa\şa schivnicilor plini de soliditate pentru tinere\ea c[lug[ri\ei de la V[ratic.

Problema e simpl[. Cu tot intermezzoul stupid, de care nu vorbe=te niciodat[, ea a p[trat,]nc[din adolescen[, simpatie =i admira\ie pentru „maestrul“ ei. Acum, de c`nd e femeie, e curioas[ s[ =tie cum m[ port ]n atitudinea de *soupirant*<sup>1</sup> =i c`t[putere are asupra mea. Dac[divor\ul nu i-ar fi dezorientat =i poate revoltat sufletul, desigur c[sportul sentimental nu ar fi avut loc.

¹ Adorator (*fr.*).

În mine e pl[ceră de a aspira feminitatea, candid[ ]nc[, a sufletului ei =i curiozitatea ascu[it[a unei experien[te de psihologie pe sufletul ei =i mai cu seam[pe al meu. Dar jocul acesta Dumnezeu =tie unde poate duce. (Fii sincer! +tii unde „poate“ duce!)

Adela are s`nul mic =i predilec[ie pentru haine cenu=ii, albastre, liliachii, ca toate femeile care mi-au atins sufletul. (Afar[ de femeia cu ochii verzi =i bra[ele de piatr[, care avea s`nul ca o cupol[=i purta culorile dinspre marginea ro=ie a curcubeului =i care, neav`nd suflet, mi l-a angajat foarte pu[în pe al meu.) Exist[, f[r[ ]ndoial[, la orice b[rbat o afinitate pentru un anumit temperament femeiesc, =i la orice femeie, o leg[tur[ ]ntre temperamentul ei, conforma[ia ei fizic[=i predilec[ia pentru unele culori.

Doamna M... =i Adela au venit ast[zi la mine s[-mi vad[casa. Le-am primit]n odaia de la intrare: antret, birou =i salon.

Dup[o repede privire scrut[toare, Adela a f[cut critica complet[a]nc[perii,]n=ir`nd toate lipsurile unui confort relativ, st[ruind mai cu seam[ asupra gre=itei distribu[iei a mobilierului sumar. Pe c`nd conludea, ca toate femeile]n astfel de]mprejur[ri, c[b[rb[aii etc. ... =i-mi propunea s[vie cu Safta s[-mi fac[odaia mai pl[cut[, exclam[deodat[, s[rind de pe scaun:

— Uite =i coana Anica!

Coana Anica era portretul lui Arthur Schopenhauer, adus de mine =i at`rnat pe perete]n dosul mesei-birou.

M-am sim[it pu[în vexat de frivola ei ireveren[fa[de maestru. Dar asem[narea lui cu coana Anica mi se p[ru at`t de izbitoare, =i ]nsufle[irea Adelei de descoperirea ei o f[cea at`t de frumoas[,]nc`t am tr[dat pe maestru f[r[nici o remu=care.

=i l-am tr[dat chiar =i atunci c`nd, afl`nd al cui e portretul, Adela a uitat de coana Anica =i a luat ofensiva]mpotriva filozofului:

— A!... Domnul despre care mi-ai spus odat[la Vorniceni c[ne face proaste, minciunoase, pocite, cu bustul mai lung dec`t picioarele, =i n-avem alt[ treab[ dec`t s[prindem b[rb[aii]n cap-

can[? Acum]n\eleg de ce avea ciud[pe femei... Nu cred s[-i fi preg[tit nici una vreo capcan[!

Neput`nd sus\ine c[ Adela e proast[ =i cu bustul mai lung dec`t picioarele, =i cuno=tin\ele ei asupra lui Schopenhauer m[rginindu-se, destul de modest, numai la opiniile lui asupra femeilor, discu\ia a fost imposibil[, =i victoria Adelei asupra mea, definitiv[.

Schopenhauer r`njea diabolic la Adela, la doamna M... =i mai cu seam[la mine.

Dar Adela, f[c`nd o alt[descoperire, p[r[si =i pe Schopenhauer:

— Ai =i bibliotec[? }mi dai voie s[v[d c[r\ile?

C`nd a aflat c[„biblioteca“ e proprietatea domnului T[p=ulea, gazda mea, a fost]nc[=i mai curioas[s-o cerceteze.

— Oare nu-i nedelicat s[umbl[m]n c[r\ile lui?

Lini=tindu-i scrupulele, a luat de pe poli\ ]ntreaga bibliotec[a]nv[\torului pensionar, alc[tuit[din c`teva gramatici =i aritmetici, =i a pus-o pe mas[.

— Gramatica de... Aritmetica de... Uite =i poezii!

Eu nu descoperisem nici o carte de poezii. Poeziile erau legate la un loc cu o aritmetic[.

— Poezii de Carol Scrob¹... Scrob, poet?

— Trebuie s[fie feciorul doctorului Scrob de la Roman, l[muri doamna M...

— Sta\i, c[-i serios... *Scrisoare de Alecsandri...* „Poezii elegante undite — adic[pescuite? —]n comoara inimii, =i de aceea c`nt[ cu ]nduio=ire“ — ]nduio=ire! — „A fi ca dumneavoastr[, militar =i poet, este o dubl[ calitate, de care v[ pute\i m`ndri“ — Safta se mul\ume=te cu prima calitate — *Prefa\ de G. Sion...* „Curagiu, iubite Scrob“ — „iubite Scrob“ e admirabil! — „C`nd vei vedea c[ c`teodat[ ]i sl[besc puterile, nu te descuragia, ci alearg[, ia pana, scrie, scrie =i iar scrie“... Acu s[vedem ce scrie.

¹ Ofi\er, poet minor, autor de roman\e (1856-1913). }n 1882]i apare volumul *Poezii complete*, cu o prefa\ de G. Sion =i o scrisoare de la V. Alecsandri.

Adela se a=e-z[pe scaun =i]ncepu s[r[sfoiasc[:

— Ascult[, m[muc[: *D[-mi pace, La Coralía mea, De ce m-ai de-teptat?* — c`ntecele colonelului coanei Anic[i... El spune „de-sceptat“, din farfurie, cum ar zice coana Anica.

— Cum „din farfurie“?

— A=a zice ea c`nd vrea s[ spuie c[ ceva e distins. N-ai auzit vorba asta? Se vede c[ v[tafii s-au speriat tare c`nd au schimbat strachina cu farfuria.

— Ce gur[rea ai tu, Adel[!

— Ce s[fac, m[muc[...

]n acest moment, ceasornicul meu de mas[ ]ncepu s[carillo-neze¹ *La Paimpolaise*. Erau ceasurile patru. Copilul din Adela a fost at`t de fericit, ]nc`t am pus minutarul, pe r`nd, la toate cele dou[sprezece semne ale cadranului. Apoi am rugat-o s[-mi fac[gra'ia s[primeasc[ ]n dar juc[ria miraculoas[. Dup[refuzuri din ce]n ce mai atenuate:

— Dar dac[are s[-i par[r[u pe urm[?

S[-mi par[r[u... Ea nu =tie ce voluptate este a d[rui unei femei, a-i da, a o face, prin actul acesta simbolic, pu'în a ta.

Adinioarea, c`nd r[t[ceam ]n dreptul casei ei ca s[ fiu mai aproape de d`nsa, a]nchis geamurile =i a dat storul]n jos, ca s[se culce...

Exist[ ]n univers imagine mai]nc`nt[toare dec`t o femeie]nalt[=i zvelt[, frumoas[=i elegant[, care se dezbrac[ ]ncet, alene, cu g`ndul aiurea, z`mbind unei amintiri, unei a=tept[ri?

Adela era]n cerdac cu doamna M... Treceam la po=t[. Am salutat. Ea, cu o]nclinare din cap abia perceptibil[, mi-a z`mbit toat[. E o spontaneitate, uneori, o uitare de sine ]n femeia asta, st[p`n[pe faptele ei p`n[la calcul, care]mi dezarmiaz[„psihologia“.

Muzica militar[c`nta *Lucía de Lammermoor*. Sextetul, armonizat de ecoul lui trimis de dealuri, plutea]n aerul cald =i umplea

¹ *Carillonner* — a face zgomot, a h`r`i (*fr.*).

valea. Cerul albastru-]nchis, aproape siniliu, era]nalt =i ad`nc. }mi trebuia acum prezen\A Adelei...

De la po=t[m-am dus la ea. M-a]nt`mpinat ]n mijlocul ogr[zii. }n haina alb[, ]ncins[ cu o panglic[ albastr[, era tot ce e o femeie ]nc`nt[toare, dar mai cu seam[era tinere\ea.

— Unde ai trecut a=a de misterios adinioarea?

I-am dezvelit misterul peregrin[rilor mele:

— La po=t[.

— Da! confirm[ea imediat, ca de obicei, f[r] strict[necesitate, un „da“ scurt, de o copil[reasc[gra\ie, pronun\at aproape „ta“....Apropo de po=t[, azi am primit de-acas[un caiet de note... Am s[-\i fac]nt`i o cafea, eu... D[ \igara la mine, s-o zv`rl: iar fumezi teribil... Pe urm[am s[-\i c`nt c`teva buc[\i, dup[aceea ne plimb[m pe deal!... +i seara, la mas[la noi... Ba da, ba da! E=ti invitat de mama. S[v[d, ai s[refuzi pe mama?!.

...Menuetul din *Sonata a VII-a*]i interpreta elegant\A zvelt[a bustului, =i coroana ei de p[r galben, sc`nteind]n razele soarelui, reflectate de sticla geamului deschis, stropea cu fire de aur sonorit[\ile difuze]n atmosfera calm[a od\ii.

Mi-a c`ntat apoi andantele din *Sonata I-a*, suprem[ debrutalizare a vie\ii, ritmuri de eter, r[t]cite pe p[m`nt din muzica de sfer, =i apoi, acompaniind pianul cu vocea ei ginga=[, =i at`t de dulce, un c`ntec fran\uzesc din alt secol, cuvinte de iubire naive =i delicate („*blanche comme lait...*“, „*douce comme un agnelet...*“, „*fra]che comme rose...*“¹). Niciodat[n-am sim\it, ca ast]zi, c[toat[poezia vie\ii, p`n[ la infinitezimal, emo\ia pe care o d[ o floare de c`mp, r[s]ritul unei stele, o adiere de v`nt, are ca principiu g`ndul mor\ii, fiindc[vorbe=te de iubire, =i c[pre\ul integral al vie\ii]d[numai moartea.

„*Blanche comme lait...*“

¹ Alb[ca laptele..., dulce ca un mielu=el..., proasp[t] ca un trandafir... (*fr.*)

Dup[prima din cele trei p[r]i ale programului, am pus imediat]n aplicare pe a doua. Ca s[scurt]m un kilometru, am s[rit gardul prin fundul gr[dini, opera\ie delicat[=i chiar riscat[, de care Adela s-a achitat perfect gra\ie sc[rilor formate de nuiielele gardului]nvechit, unei binevoitoare crengi, de care s-a \inut cu m`inile, =i concomiten\ei aceleia=i opera\ii executate de mine pu\in mai departe.

Adela a petrecut de minune. +i-a f[cut un *alpenstock* din creanga jupoiat[a primului copac]nt`lnit, apoi, nemul\umit[, a devastat mai departe un alt copac, =i pe urm[ a renun\at la ajutorul *alpenstock*-ului... A cercetat totul ]n dreapta =i-n st`nga,]nc`t am f[cut drumul de dou[ ori mai lung. A f[cut ecou cu un deal dimpotriv[, ]nregistr`nd recordul de dou[silabe: un „Cucu!“ sub\ire =i misterios, venit din fundul p[durii,]ncerc`nd apoi]n zadar, cu toat[repejunea debitului, s[ob\ie ecoul]ntreg al unui =i mai ascu\it „Cucule!“

C`nd am ajuns pe culmea dealului, o catapeteasm[ cenu=ie din cer p`n[-n p[m`nt se mi=ca venind din munte.

— Ne-apuc[ploaia! S[fugim!

Am pornit repede la vale.

Dar ploaia trecu cotropitoare peste T`rgu-Neam\ului, ]naint`nd triumfal]nspre Moldova =i trimi\`nd p`n[la noi fr`nturi umede de v`nt, ca ni=te =fichiuri nev[zute.

Doamna M... era]n cerdac.

— Am o foame de lup! strig[Adela de pe sc[ri =i se repezi cu gura deschis[la doamna M... s-o m[n`nce...]n s[rut[ri.

— Ce-i cu voalul t[u, Adela? +i de unde ai g[sit tu at`ia scai? Ai f[cut nebunii destule?

— Destule!

Am intrat cu Adela la Haim Duvid, pretext`nd c[ ceasornicul ei r[m`ne]n urm[. Voia s[vad[numaidec`t pe filozof =i pe nevasta lui.

Haim Duvid — o extrem de ceremonioas[polite\e profesional[, dar impasibil. }n schimb, doamna Sabina s-a]ntrecut pe

sine. Se topea. Ochii îi notau în lacrimi ca într-un ocean. A oferit Adelei un scaun, l-a acoperit cu o rochie p[uritată], a înconjurat-o cu politeți excesive și naive, a copleșit-o direct și indirect cu complimente intempestive și stângace: „Domni-oara cea mai frumoasă din B[erlin] te-ți” — „Surioara matală trebuie să-ți fie dragă tare și seamănă a-a de bine cu mama”. Bine că n-a spus fiică! (Acum zece ani, în tovărășia unei femei ca Adela, ipoteza doamnei Sabina ar fi fost alta!) Cât despre asemănare! Sunt înalt ca și Adela, încolo... Eu sunt „brun, ochii negri, nasul potrivit”, întocmai ca în pașaport. Un singur lucru n-a greșit doamna Sabina: „dragă tare”. Deduție, intuiție, observație direct[ă]...

Adela era stănenită. Haim Duvid, imperturbabil, îndrepta ceașornicul. Dar doamna Sabina revărsa atâtea suflet cald, că eu, cel puțin, nu aveam nevoie nici celei mai mici sforțări ca să o tolerez.

Când am ieșit, Adela zâmbea cu învelis: „Am să-ți pun venin la inimă coanei Anică. Am să laud evreica asta tot timpul mesei.”

Dar n-a fost nevoie să aștepte masa. Coana Anica era în cerdac. Adela și-a jucat rolul perfect, căci, de la doamna Sabina a trecut la neamul evreiesc întreg, profesând în pofida coanei Anică un filosemitism absolut, agravat cu declarația că toate prietenele ei din =coală erau evreice, Betty Goldenberg, Rașela Weissmann, Suzana Haimsohn. Și vorbea în limba coanei Anică cu *tu*, cu *voi de mine*, cu *să vezi mama*, cu *să mă bată Dumnezeu dacă spun minciuni*. Când a căscat, făcându-și trei cruci mici în dreptul gurii, doamna M..., cu toată seriozitatea ei tristă, nu s-a mai putut vine de răș și s-a dus în casă. Coana Anica, botoasă, se uita rău pe sub gene. Limba și gesturile ei, imitate de Adela, fireți pentru coana Anica, n-o supărau, i se plăceau fireți și la Adela, care, de altfel, nu ni le servea decât nouă. Coanei Anică îi servea numai fondul.

Adela rămânând f[r] auditor, căci se prefăcea că vorbește numai doamnei M..., își luă brațul, să mergem în grădini:

— O urăsc, izbucni ea, după ce făcurăm căviva pași, fiindcă-rea. Ieri a dat un ghiont Saftei pe ascuns. A trebuit să-ți dăruiesc

Saftei o bluz[ca s-o consolez. Mereu i se pare c[slugile m[n`nc[prea mult. +i doar nu-i pe socoteala ei. E invitata noastr[, o aduce mama pe la noi fiindc[a fost nevasta fratelui ei.

— Duduie, mata po\i ur]?

— Pot! Mie nu mi-i indiferent nimeni, eu nu-s filozoaf[— *ca a/l*i**. Eu ur[sc, iubesc, dispre\uiesc... Sunt o \[ranc[proast[.

— De ce mi-ai spus c[-s filozof? Crezi c[eu nu pot ur]?

— Cred. Mata dispre\uie=ti, nu ur[=ti, te cunosc eu bine. Dispre\uie=ti pe toat[lumea, =i n-ai dreptate... dar]mi pare bine c[e=ti a=a.

— S[zicem c[-i adev[rat. De ce-\i pare bine?

— Pentru c[omul care dispre\uie=te pe to\i m[pre\uie=te totu=i pe mine. Vezi ce egoist[sunt?

— V[d. Dar e=ti sigur[c[te pre\uiesc?

— Sunt! Pe mine =i pe mama.

— Duduie, s[=tii c[de asta te admir eu, pentru c[ur[=ti, iube=ti, dispre\uie=ti, e=ti vie =i limpede. (+i dac[mai ad[ugam c[„mi-i drag[tare“, cum zicea doamna Sabina, fiindc[, pe l`ng[toate astea, e =i frumoas[, spovedania era complet(.)) +i s[=tii c[nu dispre\uiesc pe nimeni =i pre\uiesc pe foarte pu\ini. Dar e adev[rat c[toate prietenele matala din =coal[erau evreice?

— Nu-i adev[rat. N-am avut nici o coleg[evreic[. Am spus a=a pentru coana Anica. Ai v[zut cum fierbea ca un rac, f[r] ap[, antisemita asta care =i-a arendat mo=ia lui Mori\Fel? Acu hai s[-i c`nt, ca r[splat[ pentru c[... m[ admir... parc[ a=a ai spus. E=ti foarte galant....Dar ce s[-i c`nt? Desigur c[toate sonatele, valsul, preludiile =i mazurca. Mata e=ti foarte constant.

— Dar mata?

— +i eu. La Tuffli m[n`nc]ntotdeauna o indian[=i o savarin[.

Merg`nd spre cas[, =i-a schimbat g`ndul. M-a rugat s-o]nso\esc la plimbare =i s[am`n[m muzica p`n[la]ntoarcere:

— S[mergem repede,]n fa\`a v`ntului, s[-l lu[m]n r[sp[r, „s[cucerim universul“, cum a spus odat[cineva la Vorniceni...

Ia uite la coana Anica c`t ]i de ur`t[! I-a ie=it tot sufletul]n fa\].

]n antipatia reciproc[dintre Adela =i coana Anica se rezum[nimic mai pu\in dec`t o pagin[important[din istoria \]rii: Adela e fiica unui bonjurist, coana Anica — a unui v[taf]mbog[\it.

Dar c`nd exclam[: „O ur[sc!“, Adela se]n=al[. O dezmințe]ns[=i pornirea ei violent[. Adela ia drept ur[indignarea ei generoas[. +i ce adorabil e acest „O ur[sc!“ prin vioiciunea lui pasionat[=i prin contrastul dintre figura ei agresiv[=i u=oara gra-seiere, care]i revine, temperat[, din copil[rie (mai fermec[toare la v`rsta asta dec`t atunci), ca]ntotdeauna c`nd e st[p`nit[puternic de un afect.

Faptele — *statu quo*¹.]n piept,]ns[,]ncep s[se zv`rcoleasc[ vipere. Nu sunt dec`t cincisprezece zile de atunci... Aveam spiritul liber. Azi... A fost fatal, predestinat. Dac[, spre a]nnodea o intrig[, un scrib ar fi imaginat o]nt`lnire at`t de]nt`mpl[toare ca aceea de aici dintre mine =i Adela, toat[lumea ar fi spus c[bietul om are imagina\ia nevoia=].

Acum trei ani Adela nu-\i inspira nimic. C`nd ai v[zut-o aici, ideea c[ ]ntre timp a devenit femeie a st`rnit totul.]n urm[, zi cu zi, ideea a fost confirmat[mereu, incon=tient, de fapte: de aspectul nou, mai bogat, al frumuse\ii ei, de temperatura urcat[a feminit[\ii ei =i de cei patruzeci de ani ai t[i, care se aga\ de via\].

+i recunoa=te c[toate amintirile curate despre fata de alt[dat[m]resc, =i ele, tumultul t[u din suflet, ca apele cristaline din munte, care alimenteaz[r`ul tulbure din =es. Nici o femeie, c`nd]ncepea s[-\i apar[ca unic[dispensatoare de via\], n-a avut pentru tine at`ta realitate acumulat[, =i at`t de intens[, ca d`nsa.

...Singura salvare,]nc[posibil[, ar fi absen\ia. Napoleon, un om destul de priceput]n strategie =i care nu obi=nuia s[fug[nici]n fa\la coaliviei lumii]ntregi, spunea c[victoria cea mai si-

¹ Cu sensul de: neschimbate (*lat.*).

gur] în amor este fuga. Dar n-o s[fugi!... O s[-vi inventezi un milion de argumente, unul mai ipocrit dec`t altul =i mai sofistic.

Azi-dimineala\ scutura ni=te cuverturi la geamul od[ii ei de culcare,]mbr[cat[cu o polcu\ albastr[=i cu o digrimea ¹ pe cap.

Ocupa'ia ei pur femeiasc[=i]mbr[c[mintea de gospodin[ ]i d[deau un farmec at`t de ispitor!...

Dar tot ce face mi-i scump, pentru c[tot ce face e o realizare neconținut[a fiin\ei ei =i e, totu=i, o alt[descoperire emo\ionant[.

Cum m-a v[zut, mi-a spus]nc[de departe:

— A murit „petpedecul“ nostru. L-a m`ncat o m`[\]. }n gr[dina asta se adun[toate m`lele din B[\[te=ti! =i mi-a ar[tat dou[pene delicate din aripa bietului pitpalac.

Ochii Adelei erau plini de durere =i de ur[.

„Nostru“ — cuv`nt emo\ionant,]nsumare]ntr-un singur tot a existen\ei ei =i a mele... Dar afar[de pas[rea moart[=i de steaua din alte lumi, nimic nu mai este *al nostru*... Nici universul, care este al tuturor!

Mi-a dat o pan[mie, =i una a p[strat-o ea,]nc[o dovad[c[nimic]n via\a noastr[nu poate fi al nostru, al am`ndurora.

Azi am fost cu ea la T`rgu-Neamului. Avea de f[cut ni=te cump[r]turi.

]n tr[sura]ngust[(toate tr[surile de pe aici, carcase mizereabile de foste tr[suri, cump[rate pe nimic de \[ranii-birjari =i propor\ionate cu caii lor mici =i goni\i]ntruna, sunt str`mte =i h`rbuite), oricum ai face, nu po\i s[nu te atingi de tovar[=ul de al[turi. De la o vreme, recunosc`nd, f[r] s[ ne-o spunem, cazul de for\ major[, ne-am resemnat =i ne-am acomodat cum am putut mai bine. Intimitatea asta totu=i ne st`njenea (cu at`t mai mult cu c`t]n timpul din urm[raporturile noastre au devenit tot mai tulburi), dar f[ceam ca =i cum n-am fi observat nimic.

F[c`ndu-mi o datorie de a-i devia aten'ia]n alt[parte, f[r]

¹ Basma.

ca s[pot reu=i, nici voi cu tot dinadinsul s[o deviez =i pe a mea, am fost de o locvacitate copioas[=i sus\inut[. I-am ar[tat V[raticul, r[ze\it sub soare, faldul mun\ilor]n care se ascunde Agapia, Ciungii, cu runcurile ca ni=te s`ni formidabili, misteriosul Ple=, exilat]n marginea z[rii.

]n fa\a noastr[, Cetatea Neam\ului, molar sf[rmat al unui leviatan de co=mar, str[lucea ivorii]n soarele arz[tor al amiezii =i cre=tea cu c`t ne apropiam de t`rg. Prin valea ei larg[, Ozana]=i mi=ca str[lucirea]n curbele gra\ioase ca ni=te =olduri de femei adormite ale meandrelor ei.]n fund, cu aspect de nour, Hal[uca, nem[surat[=i obez[... Ne-am oprit, conform tradi\iei venerabile, la ilustra b[c[nie „Tomovici“, veche de peste jum[tate de secol, condus[acum de un subaltern. La o mas[de cr`=m[dintr-un col[, pe care un b[iat a cur[\it-o, cu un =or\ murdar, de resturile unei gust[ri anterioare, am consumat f[r[furculi\e, mezelurile obi=nuite — tradi\ionale =i reglementare —]nso\ite de obligatoriile pahare de vin cu borviz. Ca s[ne conform[m complet locului =i]mprejur[rii, am ciocnit paharele pline. Adela oficia cu o delicat[st`ng[cie acest ritual,]n care era cu totul novice.

]n jum[tatea de or[petrecut[acolo, prin b[c[nia istoric[s-a perindat o mul\ime de lume, cea mai mare parte vilegiaturi=ti de la V[ratic, Agapia =i Neam[, cerc`nd, gust`nd,]ntreb`nd de pre[, b[rba\ii — calm, femeile — agitat, mir`ndu-se ori indign`ndu-se de pre\uri, afirm`nd la fiecare articol c[„la Ia=i“ ori „la Boto=ani“ toate sunt pe jum[tate mai ieftine, pl[tind la urm[pre\ul cerut.

C`nd ne preg[team s[ plec[m, ]=i f[cu apari\ia o nimf[ cu p[r castaniu, de optsprezece ani la fa[, de dou[zeci =i cinci la trup, cu o floare ro=ie ]n p[r, cu un =or\ alb care o cuprindea pe dup[ g`t cu bretelele,]i str`ngea talia accentu`ndu-i cei dou[zeci =i cinci de ani =i-i acoperea rochia vi=inie — o slujnic[frumoas[=i mai cu seam[picant[, care ceru]nc[de la u=, cu un fel de impertinent[dezinvoltur[, „o chil[de zahar“. Negustorul, rubicond =i sta-cojiu de ani =i de „comestibile“,]=i pierdu cump[tul,]ncepu s[

joace pe cele două picioare groase în dosul teighelei ca un curcan apoplectic, repetând aiurit, cu glasul alterat: „Zahar...feti?... zahar?... zahar?“ Adela se îneca, „murea“ de răs, cu batista pe față. Eu cugetam că pretențiile omului de cincizeci de ani, exagerate față cu cei optsprezece, erau încă =i mai exagerate față cu cei douăzeci =i cinci ai nimfei cu rochia viinie.

Slujnica aștepta cu aerul impertinent cu care intrase. (Desigur că nu venea în magazine pentru întâia oară.) După ce negustorul înțelese, în sfârșit, sensul cuvântului „zahar“, =i îndeplini oficial prozaic de a cîntări marfa, =i slujnica îi întoarse partea rochiei fără =or =i plecă dreaptă, străpunsă de razele X =nite din ochii, deveni să =ii, ai comerciantului muncit de tiranul zeilor =i al oamenilor.

Am însoțit pe Adela în căteva magazine, din care a selectat metodic tot ce însemnase pe o listă încă de acasă. Fiecare articol cumpărat era =ters din listă cu micul ei creion =i, cînd programul fu epuizat, ne suirăm în trăsura noastră îngustă =i hărbită, spre a ne întoarce acasă. Dar după o scurtă chibzuire, am hotărât să ne urcăm la Cetatea Neamului =i am îndreptat birjarul într-acolo.

Am lăsat trăsura jos, pe malul Nemîiorului, =i, pe cărarea de sub mesteceni, ne-am suit încet la deal. Amintirile istorice, de =i banale, care se insinuează în suflet, fonețul mărunt al frunzelor, etern în aceste locuri, predispun la tăcere =i reculegere. Cărarea suie-n piept: Adela mi se atârna de braț. Greutatea ei îmi făcea urcușul mai ușor.

Dar zidurile nalte, pustii, către care urcam, ne apăsa cu severitatea lor tristă. Intimitatea dintre noi, aici, în singurătate =i în infinit, mă făcu să simt cu o claritate =i mai dureroasă că am trecut de „mijlocul drumului vieții“.

Suiți pe un zid năruit, lângă un trotuar, aveam în față una din cele mai melodioase priveliști din Moldova, clasic prin frumusețea fină a peisajului, cu „cerul italian“ deasupra — a=a cum l-a numit un călător străin care a trecut acum o jumătate de veac prin lo-

curile acestea. Adela]ns[=i-a exprimat cu hot[r`re preferin\va pentru z[rile nel[murite dinspre apus, de unde izvor[sc apele multe, pe care le aduce ]n c`mpie Ozana. Am fost surprins de preferin\va ei pentru sublim, stare de suflet eminent masculin[. Sensibilitatea ei... Dar v[d c[despici]n mai mult de patru firul de p[r (blond =i pu\in bronzat) al Adelei.

Dup[un ceas de izolare cu Ea]n albastru (simt bine c[lucrurile au ajuns la majuscul[, ca la optsprezece ani!), ne-am luat adio cu ezit[ri =i cu p[reri de r[u de la priveli=tile care ne d[duse pu\in senza\ia =i a eternit[\ii, =i a vremelniceii. Pe aceea=i c[rare, mai repede dec`t la urcu=, ne-am cobor`t la tr[sur[.

Dar n-aveam nici un zor s[reintegr[m prozaiicii no=tri pena\i. +i, de comun acord, ne oprir[m asupra unui plan]ndr[zne\ =i grandios. S[cin[m]n t`rg =i s[ ne ]ntoarcem acas[ la lumina stelelor. Adela, de bucurie, ]=i juca umerii pe r`nd, repede, cum f[cea]n copil[rie c`nd c[p[ta o juc[rie de mult dorit[.

]n vremea c`t m-am dus la telegraf s[anun\ la B[ ]n te=i c[ne]ntoarcem dup[mas[, Adela, invitat[de nevasta negustorului de la b[c[nie, s-a dus]n locuin\va ei s[se scuture de colb.

C`nd m-am ]ntors, am g[sit-o cu o m`\[alb[ ]n bra\e. Erau]n tandre\e. Adela]i f[cea declara\ii de amor, numind-o „mi\ulic[, hoa\ mic[=i prostu\“. M`a o \inea fin cu o lab[ de p`nza rochiei =i i se uita]n ochi. Una avea ochii alba=tri, ceilalt[verzi. „Ia uite ce nas bl[nit are!“ }n adev[r, m`a avea un nas mititel, p[ros =i comic. +i-a lipit apoi obrazul de capul m`ei]n semn de adio, a pus-o pe pat, ne-am luat r[mas bun de la gazd[=i am plecat.

Dar p`n[ la ora c`nd se poate lua masa mai era vreme mult[. Am petrecut-o vizit`nd „curiozit[\ile“ t`rgului, care, cum am constat, imediat, se reduc, =i]nc[pun`nd mult[ bun[voin\[, la una singur[ — gr[dina public[, cu dou[ ie=iri pe dou[ str[zi, mare c`t o livad[mic[boiereasc[, dar]mbietoare prin umbra copacilor, b[tr`ni, crescu\i ]n neregul[. Gr[dina era aproape pustie. Numai c`\iva derbedei dormitau ici =i colo, pe capete de b[nci.

Lunga tov[r]=ie din ziua asta, singuri printre oameni necunoscu\i =i pe drumurile de=arte, ca =i senza\iile neobi=uite sim\ite]n comun acolo pe munte,]=i produceau acum efectul. Bariera dintre noi sl[bi. Discu\ia deveni mai liber[, mai intim[, cu un caracter mai personal. Singurul subiect care m[interesa era ea. Cu aere de psiholog dezinteresat,]i detaliam calit[\iile, st[ruind mai cu seam[asupra inteligen\ei. „M[lingu=e=ti... Pentru ce m[lingu=e=ti?“ ad[ug[ea, subliniind =i adnot`nd fraza scurt[ cu lumini ascu\ite ]n ochi =i d`ndu-i o melodie ginga=[. Era z`mbetul ei obi=uit, acum mai complicat =i disociat: u=oar[ironie]n ochi, simpatie cald[ ]n glas.

Am ignorat acompaniamentul logic =i muzical =i am r[mas ferm cantonat]n psihologia descriptiv[. Altfel, a=fi c[zut]n quasideclara\ii, fire=ti poate, dar nejustificate, at`t de insidioase erau replicile =i atitudinea acestei femei, pe care acum trei ani o credeam un fel de Gretchen ]n eternitate. Dar fetele sunt crisalide care provoac[ surprize c`nd se transform[. De altfel, quasideclara\iile mele ar fi devenit declara\ii, un b[rbat]nnod`nd funii groase acolo unde femeia, subtil[=i strateg[din natur[,]mplete=te fire de painjen.

Elogiile mele av`nd rolul s[ justifice prietenia pe care i-o ar[t, ea m[ ]ntreb[ ]n chipul cel mai natural — simplu =i serios — la cine „]n“ mai mult, la prietenul meu X ori la ea. Sentimentele mele prea deosebite pentru X erau o inven\ie a ei, de circumstan\|. Mi-au trebuit c`teva momente spre a m[pune]n starea de suflet necesar[ca s[pot face fa\| cum trebuie la situa\ia nou[, creat[ ]ntre noi de cuv`ntul care atingea problema delicat[.

Am asigurat-o, cu tonul cel mai expozitiv posibil, c[nu]n la nimeni at`t de mult ca la d`nsa, subestim`nd cu exces =i pe X =i importan\|a lui pentru mine. Era vorba de simpatie, de prietenie, dar... Cuv`ntul „a \inea“ ni-l aruncam ca o minge primejdioas[. +i-n azurul ochilor ei, eternul ascu\i= de lumin[...

Dumnezeule mare! acum zece ani lucrurile s-ar fi petrecut altfel, =i repede. Dar acum zece ani, o femeie de dou[zeci de ani

n-ar fi vagabondat cu mine prin v[i =i pe dealuri =i s-ar fi ferit s[m[ ]ntrebe dac[\in la ea mai mult ori mai pu\in dec`t la X sau Y. Iar dac[ totu=i m-ar fi ]ntrebat, a= fi =tiut sigur cum s[ traduc ]ntrebarea =i i-a= fi r[spuns ]nlocuind pe anemicul „\in“ cu un cuv`nt mult mai robust.

Dup[ce am asigurat-o]n termeni preci=i =i gravi de prietenia mea nestr[mutat[— ochii ei spuneau: „Nu e nevoie de at`ta argumentare...“ — i-am s[rutat am`ndou[m`inile. O lucire scurt[ ]n ochi, apoi o u=oar[ ]ncre\itur[ ]ntre spr`ncene, pe urm[o fugitiv[expresie de concentrare sufleteasc[, comun[tuturor oamenilor c`nd vor s[-=i l[mureasc[o problem[impus[de]mprejur[ri nea=teptate... =i imediat masca ei obi=nuit[de]nger care te persifleaz[pentru c[\i-i scump.

Fire=te, am continuat vorba cu fraze c`t mai lungi =i mai sus\inute, ca =i cum nu s-ar fi ]nt`mplat nimic, ca =i cum gestul meu intempestiv ar fi fost foarte la locul lui =i prea obi=nuit ca s[mai merite vreo aten\ie.

Dar acest gest, provocat oarecum de vorbele ei, mi se p[rea c[-mi d[drepturi noi, c[o f[cuse pu\in a mea. +i eram singuri acum,]n gr[din[, =i nu ne desp[r\ea nimic dec`t doar c`\iva centimetri de spa\iu binevoitor =i — implacabila cronologie.

Ne-am dus la restaurant. Ne-am a=ezat la o mas[mic[, lumi[nat[de o lamp[prins[ ]n perete.

Bustul Adelei,]nalt, elegant, era u=or aplecat asupra mesei. Ochii ei r[sp`ndeau o lumin[ viorie, =i potirul de dantel[ al m`necilor scurte]i punea flori de umbr[pe albul rotund al bra\elor.

Ce gra\ios m[n`nc[ o femeie c`nd e gra\ioas[!

Dar gra\ia nu r[pea actului semnifica\ia lui de apeten\[profund organic[. Din contra, o f[cea =i mai tulbur[toare. Adela m[n`nc[pu\in =i pe alese, dar cu poft[. Are senzualitatea fin[.

]n restaurant erau o mul\ime de cavaleri, probabil func\ionari ai urbei, care f[ceau spirit, to\i, cu at`ta emula\ie, de parc[ar fi concurat la un premiu.

în sfârșit, am plecat.

Înnopta. Apele Ozanei erau acum ca dosul de cositor al sticlelor de oglindă. Din sus, de pe valea largă a râului, venea un vânt perfid, abia simțit, dar tăios. Adela era în pardesiul ei de *soie écrué* peste bluza de vară =i, împotriva oricărei intemperii, nu avea altă păvăz decât un =al subțire, împletit. I-am propus pardesiul meu, dar l-a refuzat cu indignare. Din cauza asta nu l-am pus nici eu. Dar hainele mele sunt serioase, ca toate hainele b[r]ute-ti. I-am propus pardesiul din două în două minute, dar n-a voit să-l ia cu nici un preț. (Psihologie de femeie; femeilor „nu li-i frig” niciodată!) Pe urmă m-am resemnat. În Humule-ti, la crâma de peste drum de biserică, bevia luase proporții epice. Un răn prea de tot vesel ne-a petrecut trăsura cu un chiot slabatic.

Dealul cel lung l-am suit la pas. Mergeam cu Adela pe jos. Cosa=ii de sub ierburi îi imitau fârșitul aspru al fustei de mătăș. Noaptea era nemi-cătat. Numai stelele tremurau deasupra capetelor noastre. Muni, pe care ziua îi văzusem glorioși ameninând cerul, acum erau niște ipotetice blocuri de întuneric masiv, profilate pe întunericul universal diluat în puțina lucoare a stelelor. Departe, la picioarele munților, ici =i colo, se stingea =i se aprindea mereu câte un foc singular. Iar deasupra V[r]aticului, în tristețea imensă, punctul strălucitor al unui luceafăr stătea cadă dincolo de munte. Când căzu, în curând, tristețea nopții creștea deodată. Dar Adela era lângă mine, cu viața ei tănăr, concentrată în glasul ei încet, fierbinte parcă în singurătatea tot mai rece a nopții.

Drumul era gol. În deal ne-am urcat în trăsura. Acum era =i mai întuneric. Abia bănuiam fața Adelei. Stătea sprijinită cu umărul în colțul ei, cu picioarele pe scună dinainte. Simțeam cum îi radiază viața prin u-oara-i îmbracă minte.

Când coboram valea spre Bălăte-ti cu hârșiturile de piedică primitivă, un landau bine încrăcat cu trupuri omenești, unul dintre acele care culeg la întâmplare tot felul de pasageri, trecu spre

T`rgu-Neamului, cu zgomot mare de clopote. Dar peste mai puîn de un minut, r[maser[m iar[=i singuri ]n t[cerea nop\ii enorme. Sim\eam pe Adela supus[ =i vibrant[. Probabil c[-i era puîn fric[. Ca s[-i dau sentimentul siguran\ei, am luat un ton aproape vesel. Apoi, abuz`nd de toate]mprejur[rile astea, i-am pus pardesiul pe umeri, f[r[s-o]ntreb. Ea m-a ajutat s-o]nvelesc bine. Degetele ei amestecate printr-ale mele — erau o senza\ie nou[— mai tulbur[toare dec`t a m`inii ei pe buzele mele. Atingerile de acum, ale m`inilor noastre, repetate =i neprev[zute, erau ca un joc, ca o f[g[duin[, ca un preludiu. Atingerea m`inii celor mai mul\i oameni mi-ar produce o displ[cere vie. A c`torva mi-ar fi indiferent[, o simpl[ senza\ie tactil[. Atingerea m`inii Adelei]mi r[sp`nde=te ]n s`nge =i]n suflet otrav[.

Tr[sura mergea acum repede la vale, zv`rlind pietrele ]n l[turi. Am ]nceput s[-i \in Adelei o prelegere de astronomie sentimental[ =i c`t am putut mai elocvent[, \es`nd expunerea cu melancolii dup[anii de alt[dat[. Dar]n momentele acele cochetam, ori exprimam, din iner\ie, st[ri de suflet inactuale. }n realitate, nu m[mai sim\eam omul cu p[rul brumat. Problema]ncetase, pentru c[ ]ntunericul m[oprea s[v[d fa\A Adelei, oglind[ ]n care, prin contrast,]mi num[r anii, =i pentru c[incon=tient =tiam c[acela=i]ntuneric o oprea =i pe ia s[-mi vad[argintul care m[aureoleaz[. Dar prima cas[din B[\[te=ti rupse farmecul. Case, magherni\e... De unde r[s[riser[toate acestea?

La lumina felinarului de peste drum de poarta ei, am v[zut-o. N-o mai v[zusem de mult, din restaurantul de la T`rgu-Neamului. Acum era obosit[. ]i era somn, avea ]nf[\i=area dezarmat[, ca orice om c`nd]i e somn... C`nd ]i s[rutam m`na, mi-a spus, cu glasul ei =optitor:

— Pe m`ine.

„Pe m`ine...”

Cum dezmiard[ea totul cu glasul, cu mi=c[rile, cu existen\ea ei! +i]nf[\i=area pasiv[de adinioarea, c`nd]i era somn... P[rea

c[-i expir[voia... Acum doarme]n c[ldura propriului ei corp t`n[r, cu umerii largi, cu s`nul delicat...

I-am scris s[-mi r[spund[dac[n-a r[cit. (Asear[, c`nd am ajuns aici, termometrul din cerdacul meu ar[ta zece grade.) „Cum puteam r[ci, c`nd temperatura era at`t de ridicat[? — Adela.“ Ridicat[? Temperatura mea? Atunci m[persifleaz[. A ei? Atunci m[persifleaz[=i mai crud. Iar dac[nu m[persifleaz[...

Imposibil!...

Diminea\a asta s-au petrecut mici evenimente extraordinare. Erau abia zece ceasuri c`nd m-am dus la ea. Niciodat[ ]nc[ n-o vizitasem ]nainte de pr`nz. Am g[sit]n cerdac pe cele dou[doamne. Doamna M..., mai bine dispus[ ]n ultimele zile,]mi vorbea de V[ratic. Adela,]n odaie,]=i ispr[vea de aranjat p[rul la oglind[, care-i]ncadra bustul]n rama ei cafenie. Vedeam dou[femei, din fiecare o jum[tate, jum[tatea din oglind[complet`ndu-se exact cu jum[tatea din odaie: p[rul greu adunat]n cunun[— cu figura; ceafa dezmiardat[de =uvi\ele de aur — cu decolteul mic; delta trunchiat[a spatelui — cu pieptul u=or bombat. Doamna M...]mi spunea c[ ]n copil[rie =i-a petrecut dou[veri la V[ratic, la ruda ei, maica Evghenia N... Adela, profund serioas[(]n fa\ a oglinzii orice femeie are aerul c[oficiaz[)],]mi z`mbea totu=i uneori, din oglind[, cu ]n\eles. Cu ce ]n\eles? De c`teva ori =i-a]ntors fa\ spre mine, l[s`nd z[log oglinzii cununa de aur, ca s[-mi dea z`mbetul direct, f[r[ajutorul sticlei, =i atunci z`mbetul era intim =i supus — poate pu`in st`njenit c[ asist la ultimele ei dib[cii savante de a=i realiza toat[ frumuse\ea? Doamna M... ]mi propunea s[ mergem ]n una din zilele acestea la V[ratic. Rochia Adelei, simpl[, str`ns[pe bust,]i accentua, rotund, toate liniile. D[deam doamnei M... c`teva explica\ii asupra regimului pe care ]l urmeaz[. Mi=c[rile m`inilor, ridicate]n diversele opera\iuni ale toaletei, descopereau bra\ele Adelei p`n[mai sus de cot. Acest incident, probabil cu totul ne]nsemnat

În univers, îmi paraliz[inteligen\ă. Doamna M... abuzează[de regimul vegetal. Îți recomandai, cred, o alimenta\ie mai substan\ial[. Adela îmi ispr[vea toaleta. Pe fa\ă femeii din oglind[se zăgr[vea interesul intens cu care o scruta femeia din odaie.

C`nd veni, îmi sf`r=it, îmi balcon, cu o pelerin[mic[pe umeri, cele două[puncte de lumin[din ochi se jucau cu impresia pe care ea b[nuia c[mi-a f[cut-o pe c`nd d[deam consulta\ia medical[doamnei M...

Am întrebat-o din nou dac[, îmi adev[r, n-a r[cit noaptea trecut[pe drum. „Deloc. Nu =tii c[„femeilor nu li-i frig niciodat[“? Cum era s[r[cesc?” Pe urm[s-a izolat oarecum de noi, sorbind rar dintr-un ceai, potrivit=îi mereu pelerina, încerc`nd ni=te m[nu=î, deschiz`nd îmi r[stimpuri ochii mari — ca îmi fa\ă unor surprize — g`ndurilor ce îmi se perindau prin cap, îmi ntr-o solilocvie mut[... La un moment, privind-m[ serios =îi fix, plec[ u=or capul, schi\`nd gestul care îmi seamn[„da“!

La plecare, m-a condus p`n[ la poart[. C`nd eram destul de departe, ca s[nu aud[cei din cerdac, am întrebat-o, afect`nd un interes pur intelectual, de informa\ie, ce a voit s[mi spun[cu semnul ei afirmativ.

— Nu =tiu despre ce vorbe=ti, a spus ea prea repede. Apoi, ating`ndu-mi îmi treac[t cu degetul p[l[ria, pe care o \ineam îmi m`n[, =îi trimi\`ndu-mi îmi inim[luminile ei albastre: +tiam c-ai s[vii diminea\ă asta la mine!

+îi cum ajunsese la poart[, mi-a dat m`na =îi a fugit spre cas[.

Adela mi-a spus c[o iubesc: „+tiam c[ai s[vii diminea\ă asta la mine“ nu poate avea alt îmi n\eles. Tot ce s-a petrecut azi e clar: Adela m[încurajează[— îmi nici un caz nu se ap[r[... E cu puțin[oare?

+îi totu=î... +îi totu=î, c[ci altfel ceea ce face ea nu ar mai fi cochet[rie, ci simpl[perversitate. Dar Adela e at`t de pur[, =îi, cu toate aerele ei de sfidare, e at`t de bun[! +îi apoi — =tiu bine — m[pre\uie=te at`t de mult, mai mult dec`t oricine =îi dec`t

pe oricine. “ +tiam c[ai s[vii la mine.” P`n[ acum spunea „la noi“. Acest „mine“ nu poate fi =i el calculat. Pe l`ng[perversitate, ar trebui s[-i acord geniu literar. Acest suav =i arz[tor *la mine...* Dar...

Am]n\eles]ntotdeauna ce se petrece]n jurul meu,]n sufletele altora. Am ghicit, f[r[s[vreau, intrigi bine ascunse — jenat, nemul\umit chiar c[le-am descoperit. Uneori am]n\eles mai]nainte de cei doi nenoroci\i c[ ]ntre ei]ncepe romanul banal =i ve=nic nou. Dar c`nd am fost eu ]n joc — interesat prea tare =i cu sufletul nesigur =i tulbure — m-am pierdut ]ntotdeauna ]n conjecturi. +i n-am mai priceput nimic sigur... Bra\ele Adelei c`nd]=i netezia p[rul! at`t de albe, c[ ]n odaia cu geamurile mici,]ntunecoas[, luminau real]n mi=c[rile lor]ncete, de o gra\ioas[precizie.

...Dar ce a]nsemnat mi=carea aceea din cap?... A fost pentru mine? A fost numai un gest al g`ndurilor ei? A]nsemnat ceea ce ar fi putut]nsemna alt[dat[? Ori a fost,]n adev[r, numai o p[rere a mea?

Adela r`de rar — un r`s intern, copil[reac, cu participarea pieptului, ca o hurui[de hulub, cum r`dea la =apte ani. }n schimb, z`mbe=te mereu. Expresie a g`ndurilor, aprecierilor, a reac\iei ei intelectuale (fapt pentru care am devenit un colector =i un cititor de z`mbete!), z`mbetul ei e c`nd fin, c`nd ironic, c`nd interogativ ori mirat, c`nd, vai, indeterminabil. R`sul este expresia sufletului ei bun, z`mbetul — a inteligen\ei ei rele sau, mai exact, lucide, ceea ce e acela=i lucru.

Dup[pr`nz, ploaie m[runt[=i rece. T[cere pretutindeni. Parc[n-a fost niciodat[lume =i zgomot.

Adela m-a]nso\it p`n[acas[. }nte\indu-se ploaia, a intrat la mine. Am stat, fire=te,]n cerdac. A fost serioas[=i simpl[. A fost fata de alt[dat[. Cu fa'a ei copil[reasc[=i cu talia acum ascuns[ ]n pelerin[, iluzia era total[. Eu m-am conformat instinctiv. Am

fost „maestrul“. N-am]ndr[znit s-o]ntreb din nou despre misterele de diminea\]. (Ar fi]nsemnat s[abuzez de]mprejurare.) De altfel, era =i inutil, cu talentul ei de a aluneca printre nuan\e p`n[la marginea obiectului]n discu\ie =i de a s[ri apoi al[turi]n chipul cel mai natural.

Anume, sau ced`nd ]nt`mpl[tor unei asocia\ii de idei, mi-a vorbit,]nv[luit =i scurt, despre divor\ul ei. Mi-a spus c[a =tiut]nc[de la]nceput c[are s[se despart]. Nu a intrat]n nici un am[nunt =i, se]n\elege, n-am]ntrebat-o nimic. Patern =i grav, am sf[tuit-o s[se c[s[toreasc[, sprijinind]ndemnul cu argumente burgheze insipide.]nt`i a t[cut. La insisten\ele mele stupide =i nedelicat repetate, a r[spuns: „Poate“. Sfatul acesta dezinteresat f[cea nule =i neavenite toate c`te se]nt`mplase ]ntre noi p`n[acum.

Eterna ipocrizie! Eram aproape sincer c`nd vorbeam, poate cu totul sincer. Dar sunt sigur acum c[ am sf[tuit-o s[ se m[rite ca s-o derutez, c[ci m[ sim\eam ridicol la g`ndul c[fata asta m[prive=te ca pe un b[rbat care suspin[dup[ea =i poate gata s[-i fac[declara\ii, acum c`nd, prin accentuarea contrastului cu d`nsa, sim\eam =i mai mult nepotrivirea anilor. Dac[pelerina n-ar fi schimbat-o]n fata de alt[dat[=i dac[nu era]n cerdacul casei mele, oarecum]n puterea mea, desigur c[nu i-a= fi spus s[se c[s[toreasc[. Dar strategia mea fu pedepsit[. Acel „poate“]mi duce g`ndul p`n[la ipoteza unui b[rbat cu care s-a =i]n\eles. Poate chiar s[-i fi dat =i cuv`ntul...

Am condus-o p`n[acas[. „*L'homme ivre d'une ombre...*“¹

Un amant?! Cum de nu mi-a venit p`n[ acum ]ntrebarea asta? Un b[rbat care face cu ea tot ce vrea! }mi str`ng ochii,]i ap[s cu pumnul — s[nu v[d imaginea odioas[! Molestarea ochilor p`n[la strivire m[orbe=te intern. Dar nu pot sta mereu cu globurile ochilor comprimate.

Ipoteza unui logodnic, sf`=ietoare adinioarea,]mi apare acum benign[. Un logodnic este o virtualitate. Un amant este o reali-

¹ „Omul beat de o umbr[...“

tate teribil[. Incomparabil mai îngrozitoare decât un so[. }n c[s[torie, semnifica[ia social[o mascheaz[pe cealalt[. O femeie se poate m[rita pentru zece motive, din care s[lipseasc[acela pentru care se d[unui amant: selec[ia pasionat[!

Imposibil! O femeie care iube=te pe un b[rbat absent nu e }n dispozi[ile suflete=ti ale Adelei. Iar promis[f[r[iubire este o ipotez[absurd[pentru o femeie liber[, bogat[=i cu concep[ia ei de via[. Acel „poate“ era unicul r[spuns serios =i sincer pe care putea s[-l dea.

Din vorbele ei, important peste m[sur[e am[nuntul c[=tia c-o s[se despart[c`nd s-a m[ritat. *Atunci de ce s-a m[ritat?* Ori mi-a spus un neadev[r? Dar ce interes avea s[-mi spun[ un astfel de neadev[r, care nici nu o pune }n lumina cea mai favorabil[? +i, }n sf`r=it, adev[r ori neadev[r, ce nevoie avea s[-mi spun[acest lucru?

Problemele }n care }not abia }in`ndu-m[la suprafa[(dac[nu e o iluzie c[valurile nu mi-au trecut peste cap) se complic[}n fiecare zi.

Plou[mereu. E frig tare. Co=urile fumeg[aproape la toate casele. Stau mai toat[ziua la ei, adic[la ea. Adela c`nt[ mult la piano. (}n zilele frumoase c`nt[rar =i mai mult seara, pentru c[se adun[lumea la gard, =i ideea c[„d[concert“ o plictise=te, mai ales c[doamnele =i domnii ace=tia de aici o aplaud[uneori din drum, din ce }n ce mai pu}in discret.) }ncepe o bucat[, o las[, se=ntoarce spre noi, r`de, }ncepe alta, =i tot a=a, p`n[ce se opre=te asupra uneia. +i atunci, uneori parc[alint[pianul, de cele mai multe ori parc[vrea s[-l striveasc[.

Azi, rugat[, a venit la piano doamna M... A c`ntat sentimental serenada lui Schubert. C`nd a ispr[vit, Adela a s[rit, a }mbr[-\i=at-o, a s[rutat-o pe am`ndoi obrajii cu o afectuoas[indulgen[pentru sentimentalismul mamei sale.

Uneori juc[m c[r]i, }n zilele astea cenu=ii, c`nd trebuie s[

punem m[su]a la geam, ca s[avem pu]n[lumin[— verde din cauza copacilor de afar[. C`nd c`=tig[, c`nd ]nvinge, c[ci nu juc]m pe nimic, Adela e fericit[. Sunt aproape ]ntotdeauna adversarul ei. A observat c[ tri=ez ca s[ c`=tigel, =i s-a sup[rat. E foarte serioas[la joc. De altfel, acum suntem foarte serio=i]n toate raporturile noastre. Raporturi de sor[=i frate — mai mic! M[urm[re=te tot timpul s[nu umblu f[r[pardesiu, =i pu]n a lipsit s[-mi smulg[f[g[duin]a de a face foc]n sob[. Seara se]ngrije=te c[are s[-mi fie „ur`t“ p`n[acas[! Azi mi-a cusut un nasture de la pardesiu, care amenin]a s[cad[. Pardesiul meu pe genunchii ei... Acas[mi-am f[cut siesta]nvelit cu el pe piept =i pe fa[...]

Adela are o rochie groas[de postav cenu=iu, care-i str`nge trupul, relief`ndu-i umerii largi =i =oldurile fine. Frigul o face mai rumen[=i mai fraged[. Ieri ne-am plimbat pu]n, cu pelerine de cauciuc, cu glugile pe cap, p`n[aproape peste ochi. Trebuia s[ne]ntoarcem cu totul ca s[ne vedem. }mi p[rea o =col[ri[ ]ndr[znea\ =i cochet[. Ce fraged[e fa]a unei femei tinere]ncadrat[de gluga neagr[a pelerinei!

Am g[sit-o plimb`ndu-se]n cerdac. M-a invitat s[stau =i a continuat s[se plimbe. Mi s-a p[rut pu]n agitat[=i pu]n izolat[sufla=te de mine.

E pentru prima oar[c`nd ea se plimb[=i eu stau jos. Orice om care umbl[are ascendent asupra celui care st[=i care se simte pasiv, dar mersul femeii iubite e cople=itor, pentru c[d[tot relieful =i maximum de via\ plasticii =i feminit[ ]ii ei. La senza]ia ascu]it[contribuia =i nervozitatea ei, =i aerul ei distrat, care punea distan[.

Cum stam cu p[l]ria pe genunchi, voind s[m[scap de ea, a venit s[mi-o ia din m`n[. ]n clipa c`nd polite]ea =i greutatea de a accepta, dar =i de a refuza serviciul unei femei m-au silit s[m[ ]mpotrivesc, atingerea cu ea, prin u=oara smucitur[a p[l]riei, =ocul fizic dintre noi m-a f[cut s[-i simt]n mine fiin]a, s[am voluptatea voin]ei ei]mpus[voin]ei mele. De altfel, de mult s-a

schimbat raportul de for\e dintre noi. De c`nd nu mai pot avea nici o ]ndoial[ c[ =tie — =i =tie c[ eu =tiu c[ „=tie“ — mi-am pierdut toat[ libertatea de spirit, pe care ea o are mai complet[ dec`t]nainte. }n fiecare zi devin tot mai mic fa\ de d`nsa. Ast[zi diminuarea a f[cut progrese mari din cauz[ c[ eu st[team jos =i ea se plimba! Mi s-a impus =i m-a supus ]n toate felurile. P[cat c[ mic nu este echivalent =i ]n cazul acesta cu t`n[r.. Dar de o bucat[de vreme, probabil din pruden\ [incon=tient[, am]nceatat s[mai atac cu ea problema. S-ar zice c[acum]mi ascund v`rsta. }n realitate, nici eu nu =tiu bine ce simt, c[ci Adela m[ ]ntinere=te =i m[ ]mb[tr`ne=te. M[ ]ntinere=te prin ceea ce simt pentru ea =i pentru univers, devenit decorul ei. M[ ]mb[tr`ne=te prin compara\ia cu ea, impus[ de tinere\ea ei — mereu cresc`nd[, fiindc[o descop[r mereu. Senza\ia este absolut inedit[. P`n[ acum nu ]mb[tr`neam, pentru c[ ]mb[tr`neam f[r] s[ =tiu, ca arborii. Problema mi s-a pus ]nt`ia oar[ ]n via\ c`nd am rev[zut pe Adela aici, pentru c[ probabil am ]nceput s-o iubesc chiar de-atunci. Dar ea =tie desigur mai bine de c`nd am]nceput s-o iubesc. }n privin\`a asta, femeile, care merit[acest nume, au divina\ia prompt[=i infailibil[. +i cum punctul de ironie i-a ap[rut]n ochi din primele zile, desigur c[am]nceput s-o iubesc]ndat[ce am rev[zut-o.

Plou[n[prasic zi =i noapte. C`nd ]nceteaz[ pu\in, ]ncepe din nou, cu o =i mai mare furie, cu un fel de entuziasm prostesc. O ploaie toren\ial[, care se ]nver=uneaz[ at`t de inutil =i de contrar obi=nuin\elor naturii a treia zi dup[ ]nceputul ei, are ceva comic. +i a venit a=a de discret =i de modest — o u=oar[picurare pe frunzele copacului de la geam,]ntr-o sear[, pe la aprinsul lum`n[rilor. Dar aerul modest era — furi=are.

Am g[sit pe Adela]n cerdac,]mbrobodit[=i cu o hain[scurt[, bl[nit[. Fa\`a ei ie=ea at`t de mic[=i de spiritual[din broboada neagr[de l`n[ ]mpletit[! +i g`ndul c[haina groas[ ]i p[streaz[c[ ]ldura...

Citea *R/zboi =i pace*. E abia la volumul al doilea. Am rugat-o s[nu]ntrerup[lectura, s[continue p`n[ unde se ispr[ve=te capitolul, c[ci altfel plec. +i, ca s[-i ar[t c[ hot[r`rea mea e serioas[, am luat un album de pe mas[=i am]nceput s[-l r[sfoiesc. Ea a r`s =i a declarat c[se supune:

— Dar cum ai s[m[controlezi dac[am citit p`n[ la sf`ritul capitolului? Ai s[m[crezi pe cuv`nt?

Conven`ia stabilit[, ea]=i relu[lectura]ntrerupt[.

Eu, se]n`leage, ]neam albumul ]n m`n[numai de form[. E at`t de pl[cut s[ prive=ti o femeie c`nd nu =tie c[o prive=ti, =i mai cu seam[c`nd cite=te.

R[m[sese cu z`mbetul provocat de insisten`a mea =i de tranzac`ia noastr[, dar mai pe urm[ fa`a ei deveni grav[de aten`ie =i concentrare. Cu toate acestea, ]=i tr[gea mereu rochia ]n jos, f[r[ nici o nevoie, c[ci abia i se z[rea v`rful botinelor. Mi=careea asta, foarte obi=nuit[ei, i-a devenit irezistibil[, ca un tic nervos, c[ci e v[dit c[o face f[r[s[vrea =i poate f[r[s[=tie. (Gestul acesta, observat =i la alte femei, e semnul unei pudori excesive, datorit[unei excesive feminit[`\i, care trimite mereu ]n con=tiin`\[ecoul ei puternic, dar,]n acela=i timp — =i]n contra instinctului de ap[rare care-l dicteaz[— el solicit[=i pune problema.) Cer`ndu-mi apoi voie cu un ton perfid de rug[tor s[ ]nchid[ cartea — c[ci „s-a ispr[vit capitolul“ —, m[ ]ntreb[ dac[ ]mi place prin`ul Andrei, ad[ug`nd c[ din toate tipurile romanului ea prefer[ pe acest prin`.

Nu suf[r de mania contradic`iei, mai ales fa`\[de ea. Din contra, abundez]ntotdeauna]n sensul ei, nu numai ca s[-i fac pl[cere, dar =i pentru c[ ]mp[rt[=esc p[rerile ei — chiar c`nd ]nainte aveam altele — probabil din nevoia de a fi, m[car ]n chipul acesta, cu totul platonice, c`t mai al[turi de d`nsa. De data asta, ]ns[, am pus deodat[ distan`\[ ]ntre mine =i ea, am fost aproape cu vehemen`\[ de alt[ p[retere, de=i acum ]mi dau bine seama c[, din toate tipurile romanului, apreciez =i eu mai mult tot pe nefericitul prin`.

Ea m-a privit tot timpul cu aten\ie =i pe urm[mi-a spus c[prin\ul Andrei, rece =i ironic]n aparen\[, sensibil =i chiar sentimental]n realitate, seam[n[cu mine. Apoi:

— Scumpul meu mentor (]nt`ia oar[ ]mi spunea acest cuv`nt), prin\ul e gelos de Anatol? Mata pricepi mai bine lucrurile astea.

— Cred c[nu.

— Mie mi s-a p[rut c[-i gelos, cu toate c[n-are motiv.

Gelos de prin\ul Andrei... Are dreptate... Din cauza asta l-am comb[tut! Acum]mi dau seama =i de cauza altor sentimente. De impacien\ta mea c`nd ea dezmiard[ pe Azor (sentiment care s-a transformat ]ntr-o teorie: c`inii sunt animale degenerat, devenite lichele), c`nd g[se=te „bine“ mutra vreunui actor din *L'illustration* (mie mi se par cu to\ii mutre de b[rbieri), c`nd scrie — prea des! — celei mai bune prietene a ei. O singur[afec\iune nu m[irit[: pentru mama ei. E primordial[: *n-a]nceput s[i-o dea niciodat[. Nu are ca principiu selec\ia.*

...Seam[n cu prin\ul Andrei? Nu =tiu. +i pentru ce mi-a spus-o? Ca un argument ca s[-mi plac[prin\ul, ori ca motiv pentru care prin\ul]i place ei? Oricum, nu-mi convine s[ ]mpart simpatiile ei cu nimeni, nici chiar cu un *alter ego* al meu! +i nici chiar cu mine]nsumi... Nu vreau s[ ]n[la calit[\ile mele, ci, f[r[nici un discern[m`nt, la mine! Te iubesc fiindc[e=ti bun; Te iubesc fiindc[e=ti inteligent; Te iubesc fiindc[e=ti frumos; Te iubesc *fiindc[...]nseamn[c[*T* este iubit nu pentru el, ci condi\ionat, din anumite cauze. O iubire provocat[de cauze con=tiente, de calit[\i pentru care dic\ionarul are cuvinte, de]nsu=iri *externe*; o iubire acordat[ca un premiu pentru calit[\i este-tice, morale =i intelectuale, o iubire pe care o po\i justifica nu este iubire. +i apoi bun, inteligent, frumos poate fi =i unul =i altul, dar *T* sunt numai eu... +i, totu=i, =tiu c[nu vreau nimic de la ea, c[nu urm[resc nimic, c[nu trebuie s[urm[resc. *C[nu se poate...**

A]ncetat ploaia. E prim[var[. Totul luce=te verde. E ceva subtil]n aerul limpede. Natura]nvinge ur`nia de aici. Razele soare-

lui, curate =i]nc[reci, pun pe toate, pe casele str`mbe =i pe gardurile neegale, o poleial[ care le d[ un prestigiu nou, surprinz[tor. Glasurile trec[torilor de pe strad[, sonore =i clare, vin parc[ din dep[rt[ri. T[l[ngile sun[ sacadat pe dealuri. Pe drum trec mereu tr[suri, ]n am`ndou[direc[iile,]nc[rcate mai ales cu femei,]mbr[cate]n culori deschise =i vesele.

Din ce ad`ncuri sc`nteiaz[ ]n noaptea asta cerul, cu toate stelele lui =i cu pulberea nebuloaselor lui?!

...]n infinitul acesta etern exist[oare loc =i timp pentru repetarea planetei]n toate v`rstele ei? }mi cere Adela acum, la dep[rt[ri de ani de lumin[, s[-i hr[nesc p[pu=a cu biberonul? }mi pune ea, aiurea ]n univers, o floare mic[ ]n piept? }mi z`mbe=te]n alt[Cale lactee, netezindu=-i p[rul la oglind[? }mi „dovede=te“ poate, pe un P[m`nt mai vechi cu o lun[, c[ sunt t`n[r?...]

Am g[sit-o lucr`nd la o rochi\ mic[, de trei palme, pentru llenu\ a, fata buc[t]resei.

llenu\ a e una din pasiunile ei. +i merit[!]n v`rst[de patru ani,]mbr[cat[ca =i mama ei, miniatura de \[ranc[are ochii negri, str[lucitori ca dou[m[rgele de cocs, =i se lipe=te de oameni ca o pisic[.

Iubirea de copii, la Adela, este]n adev[r o pasiune. Prin sat]i p`nde=te, parc[ ar voi s[-i fure, se arunc[ asupra lor, ]i ia ]n bra\ e, ]i sperie uneori cu dezmierd[rile ei vijelioase, le d[ bani, le d[ bomboane, care nu lipsesc pentru acest scop niciodat[ din s[cu=orul ei... Mutra mea, cu oric`t[ipocrizie m-a= sili s-o compun favorabil[, r[m`ne pu\in cam sceptic[. (E uimitor cu c`t[precizie sim\ul muscular transmite creierului cele mai fine nuan\ e ale expresiei figurii noastre.) Adela observ[=i-mi cere iertare, mai serios sau mai]n glum[, c[m[plictise=te. Ultima dat[,]ns[, mi-a spus r[spicat: „E=ti egoist, *mon cher ma]tre*, ca to\i b[rba\ii!“ =i apoi mi-a luat bra\ul cu un gest care continua

Încă, despotice, impetuozitatea mi-e cu copiii. (O fi înveles ea complet egoismul meu? O fi înveles cu opririle ei cu copiii mă impacientează pentru că-mi răpesc atenția =i timpul ei? +i pentru că-mi dau ocazia să mă (sor)posibilitățile ei pasionale, care nu vor fi niciodată pentru mine?)

Când mă văzut astăzi intrând, a încetat cusutul, pentru a-l relua peste câteva momente.

Cusutul ei, cu capul plecat pe lucru, mă deplasează sufletește. Fără ochii ei, am impresia că monologhez, oricât atenție ar arăta vorbelor mele, confirmată prin participarea ei normală la discuție =i prin promptitudinea răspunsurilor.

Numai când se însufletește în chip deosebit lasă un moment lucrul, ceea ce înseamnă — concluzia se impune nemiloasă — că restul timpului prezența mea nu-i angajează îndestul existența.

Mă despăgubeam însă cu libertatea întregă de a-i privi fără =tirea ei, oarecum în absența ei, brațele goale până aproape de cot, de un alb luminos, geometric rotunde, crescând în amploare de la încheietura mâinii în sus; ochii lungi, cu încarnatul pleoapelor mat, ca la copii, =i genele stufoase umbrindu-i albastrul privirilor; bărbia îngustă, fină, de rasă evoluată, care-i dă o gingăsie emoționantă; linia corpului frântă, ascunsă pe alocurea, ca să reapară în toată puritatea ei.

În sfârșit, confecțiunea rochiei-jucărie ajungând la un stadiu care necesită intervenția mășinii de cusut, Adela mi-a dăruit privirile, amândând croitoria pentru altă dată.

I-am arătat o fotografie de când aveam douăzeci de ani, pe care o port în portofoliu la un loc cu alte fotografii de familie. Îneam de câteva zile să i-o arăt — să mă vadă într-un ipostas favorabil — chiar cu primejdia de a suferi de comparația cu mine însumi, să vadă că tinerețea nu este un atribut care se exclude cu ideea de „*son maître*”, că...

După ce a privit fotografia ca un expert (aveam sentimentul curios că am delegat pe cineva să mă reprezinte într-o afacere

important[]), Adela spuse cu toat[hot[r`rea: „E mai bine acum, da, e mai bine“.

E mai bine c[nu sunt un tinerel insignifiant, ori figura mea e mai „bine“ acum? (Problema psihologic[pune o problem[gramatical[: „Bine“ adverb ori adjectiv?) }n cazul al doilea, observa\ia ei nu are nici o importan\[, chiar dac[„mai bine“ ar fi egal cu mai frumos. Po\i fi mai frumos dec` t }n tinere\e chiar c`nd ai =aptezeci de ani. }n cazul]nt`i, are o importan\[ capital[! Pentru a construi at`t de repede fraza echivoc[, unui b[rbat i-ar trebui reflexiune =i calcul. Dar femeilor le ajunge instinctul.

Nu i-am cerut nici o explica\ie. A cere astfel de explica\ii unei femei este o prostie. Reac\iunea — =i ea t[cut[— a Adelei ar fi fost, ca a oric[rei femei }n asemenea]mprejur[ri: „Ori }n\elegi singur ce-\i spun, ori las[-m[}n pace cu aten\iile dumitale sentimentale!“

}n loc s[-mi dea fotografia }n m`n[, mi-a pus-o, \in`nd-o cu dou[degete =i f[r[s[m[ating[, }n buzunarul de sus al surtucului.

Mirosea ca o floare.

Mi-a luat apoi bra\ul =i m-a dus }n ograd[s[-mi arate ni=te picheri ¹ aduse de cur`nd de proprietarul casei: „S[ vezi c`t sunt de elegante =i de proaste“.

Nu m-au interesat picherile. (Probabil c[nu \inea nici ea cu tot dinadinsul s[le admir.) Spiritul }mi era angajat }n]ntregime de duritatea elastic[=i cald[a bra\ului ei rotund, care o realiza }ntreag[.

M-am dus }n c`mp, }n aer mult, s[ m[ ]mpr[=tii }n natur[. Marginile g`ndirii }mi erau prea }nguste pentru imaginea, schimb[tor detaliat[=i totu=i mereu aceea=i a Adelei, =i tensiunea nervilor, ajuns[p`n[la rupere.

La]ntoarcere, c`nd am trecut prin dreptul casei ei, repeta f[r[ sf`r=it, ca }ntr-o obsesie, c`teva m[suri dintr-o mazurc[. ]=i acompania un g`nd? O imagine st[ruitoare din trecut? De acum?

¹ Pichere — bibliec[.

A hot[r`t, f[r[ s[ m[ consulte, c[ nu mai am voie s[ fumez c`nd suntem]mpreun[dec`t dou[ \ig[ri pe ceas, f[cute de d`nsa. Avea \ig[rile gata. A]nv\at s[le fac[de la buc[t]reas[.

— Deocamdat[-s cam noduroase, dar am s[m[perfec\ionez. Ai s[vezi...

C`t ]mi pare de bine c[ nu sunt reu=ite, c[-i simt ]n fiecare defect mi=c[rile, degetele, g`ndul ei, urma vie\ii ei misterioase... Perfect reu=ite, ar fi impersonale!

Cutia de \ig[ri o administrez[ea. C`nd i-am cerut una peste num[r, mi-a refuzat-o =i mi-a interzis s[ m[ „tocnesc“ (dar mai pe urm[, v[z`ndu-m[prea „nenorocit“, mi-a acordat o \igar[de favoare).

Regimul la care m-a supus e aspru, dar]l suport cu voluptate:]mi satisface (m[car]n parte!) apetitul de sclavie, nevoia imperioas[de a-i pune la picioare]ntreaga mea libertate!

Azi i-am dat o consulta\ie medical[...

Se lovise la un picior, =i doamna M..., pentru care lumea e o posibilitate ne]ntrerupt[de nenorociri, m-a rugat s[v[d dac[fiica ei nu e amenin\at[de... osteit[!

Cu toate protest[rile ei, Adela a trebuit s[se duc[ ]n cas[=i s[-i elibereze piciorul.

C`nd am fost chemat ]n ]ntru, am g[sit-o ]ntr-un fotoliu, cu piciorul gol at`rn`ndu-i sub poala rochiei negre. St[tea ]ncruntat de serioas[, cu m`nile p[r]site pe bra\ele fotoliului. Dar c`nd am ]ngenuncheat, ca un paj, s[-mi exercit meseria, nu =i-a putut st[p`ni un z`mbet — concordant cu atitudinea mea, involuntar galant[.

Nu avea nimic. Nici un simptom]ngrijitor. Nici m[car un semn exterior. Albul era imaculat. Numai c[lc`iul mic, de copil,]i era trandafiriu.

„*La peau, le cerveau, les nerfs* — zice Charcot¹, maestrul nos-

¹ Jean-Martin Charcot (1825-1893), medic francez, cunoscut prin lucr[rile sale asupra bolilor nervoase.

tru al tuturor, — *tout ça va ensemble*¹. Epiderma ei fin[ilustra,]n adev[r eclatant, generalizarea maestrului. +i cunosc destul de bine anatomia ca s[=tiu c[de la v`rful degetelor piciorului =i de la v`rful degetelor m`nii pielea se afineaz[ treptat, izol`nd tot mai pu`in pulsa`ia vie`ii.

C`nd a venit ]n cerdac, mi s-a p[rut curios c[-i simpl[ =i natural[, ca =i cum nu s-ar fi ]nt`mplat nimic... Dar de unde putea s[=tie, ba]nc[s[=i realizeze, ceea ce se]nt`mplase, c[ de azi ]nainte demen`a mea a intrat]ntr-o alt[faz[? Pentru femei, piciorul b[rbatului este indiferent. Pentru ele, a spus-o un alt maestru, nu exist[tenta`ia =i tortura imaginilor.

Corpul unei femei tinere — elasticitatea lui, rotunjimile calde, fine`ea =i luminozitatea epidermei — este realizarea formal[ =i structural[ cea mai des[v`r=it[a materiei vii, este miracolul suprem]nf[ptuit de natur[dup[miliarde de dibuiri =i]ncerc[ri neizbutite, este termenul ultim al evolu`iei cosmice.

A devenit unic[. (Credeam c[am pierdut pentru totdeauna facultatea de a uniciza o femeie.) }ncepe s[-mi fie scump tot ce e al ei =i, mai scump dec`t totul, u=oara asimetrie a gurii, c`nd z`mbe=te, care multiplic[ farmecele z`mbetului ei. Dar mi-e scump nu numai tot ce este ea =i tot ce face ea, ci =i rochiile ei (mai ales rochiile ei!), mantila ei, galo=ii ei mici, adorabili, =i s[cule`ul ei, din care am scos ]ntr-un moment, c`nd era]n alt[odaie, batista mototolit[de m`nile ei =i am respirat-o!

De c`t[va vreme, pe l`ng[vocea ei obi=nuit[,]nceat[=i uneori parc[ ]n[bu=it[, Adela are]n unele momente o alt[voce, tare, sonor[, categoric[, o voce de *grande-dame*, pe care nu ai recunoa=te-o c[e a ei dac[ar vorbi f[r[s-o vezi. Glasul ei]ncet, cald parc[de c[ldura pieptului ei, e glasul femeii emotive, care exprim[frazele abrupt, al femeii cu tulbur[toarea asimetrie a gurii c`nd z`mbe=te.

¹ Pielea, creierul, nervii... toate acestea merg laolalt[(*fr.*).

Glasul cel [lalt, sonor =i categoric, e al femeii cu umerii largi, cu u=oara =i u=or impertinenta acvilinitate a nasului. (+i al femeii care simte c[e st[p`n(?)

Ți vorbesc neconținut de prietenia mea. Țn realitate mint ori, mai exact, Țmi fac iluzii. Prietenia e Țncredere reciproc[, e comuniune Țntre suflete, dar ceea ce e g`ndul meu de fiecare moment =i interesul capital al vie\ii, tocmai aceea ascund de ea. Iar interesele =i soarta ei Țmi sunt at`t de scumpe, Țnc`t dac[ ea ar fi fericit[ cu oricine altul afar[ de mine, i-a=ur] fericirea cu s[lb[taie, at`t de mult suntem prieteni! +i dac[mi s-ar impune alternativa de a o vedea Țn[bu=it[de patim[Țn bra\ele altuia ori ne]nsufle\it[pe catafalca, nu =tiu ce a=abhora¹ mai pu\in, a=a de mult Ți sunt prieten...

Prietenia noastr[a murit odat[cu cea dint`i b[taie de inim[ pentru ea, fiindc[ foamea selectiv[ de femeie, numit[ impropriu =i aproape Țn der`dere iubire, este Țntoarcere la animalitate, este, g`ndind bine, o impulsie sinistr[. (Țn momentul suprem al iubirii, femeia are Țn bra\ele ei un pitecantrop!) +i tot atunci a murit =i prietenia ei, c`nd, con=tient sau incon=tient, a sim\it c[a Țncetat de a fi pentru tine fiin\a pur spiritual[, c[-i vrei fiin\a fizic[, orice declara\ie de amor, oricum ar fi exprimat[, tacit sau prin cuvinte, fiind, Țn esen\a ei, o cer=ire a corpului, considerat[de femeie, fie c[consimte sau nu, ca o „propunere ru=inoas[“! Admira\ia, unicizarea, idealizarea — *mitul* creat de inteligen\ =i imagina\ie pe instinctul brut — acoper[realitatea cu mald[re de flori, =i at`ta tot!

Sufletul i-l iubesc sau, mai exact (fiindc[cuv`ntul este pe de o parte debil =i pe de alta impropriu), i-l ador numai Țntruc`t este expresia fiin\ei ei intime: senza\ii, emo\ii, imagina\ie, tur-nura spiritului — femeia din ea. Opiniile, ideile ei, dac[n-au tim-brul vie\ii ei, mi-s absolut indiferente, de=i tot ce spune mi se pare inteligent (=i desigur este, c[ci acum trei ani, c`nd n-o

¹ *A abhora* — a detesta, a avea oroare de... (*fr. abhorrer*).

iubeam, era inteligent[). Mai mult. Cealalt[femeie interes`ndu-m[total, aceasta, care-i ia locul, m[impacientez[.]i simt doar farmecul ochilor, glasului, gesturilor, care sunt =i ale celeilalte,]i simt prezen\,a, victorioasa ei prezen\[, care anihileaz[tot ce nu-i ea =i al ei (a=adar, =i ideile ei nepersonale). Dar ea respir[numai via\[, candoarea vie\ii, c[ldura vie\ii, spontaneitatea vie\ii; =i palpitarea asta intens[=i necontenit[a existen\ei ei o]mpiedic[de a st[rui]n ipostasul de fiin\[pur g`nditoare...

...Adora\ia egoist[, amestec de dorin\[=i idealizare extrem[, nu cedeaz[dec`t ]n rarele momente c`nd v[d]n ea fiin\,a uman[, fragil[, vremelnic[, supus[la nenorociri posibile: mizerie =i boal[, =i la catastrofe sigure: moartea doamnei M... =i a ei. Dar, odat[cu izbucnirea]n con=tiin\[a imaginii femeii tinere cu bra\ele albe =i talia rotund[, egoismul pasionat ia locul sentimentelor altruiste sau (pentru c[acestea nu dispar f[r] s[lase o urm[, ca notele armonice ale unui sunet) le absoarbe]n propria-i substan\[, devenind =i mai devastator, at`t e de adev[rat c[totul concur[la exasperarea pasiunii pentru ea.

L[ud`ndu-i excesiv — „tipuri de animale superbe“ — dou[ evreice tinere pe care le-am v[zut ]n cr`ma din O=lobeni, c`nd veneam aici, Adela a hot[r`t c[trebuie s[le „admire“ numaidec`t =i ea:

— Cu ocazia asta facem =i o plimbare mai lung[cu tr[sura.

La T`rgu-Neam\ului am putut merge singuri: t`rgul fiind pia\,a =i bazarul localit[ilor climaterice ale regiunii, =i drumul nostru av`nd un scop practic, aveam con=tiin\,a (]n care se reflectau =i imperativele opiniei publice) c[totul era]n regul[. Dar ast[zi,]n plimbare de agrement cu caracter romantic, a trebuit s[cerem doamnei M... (f[r] s[ne spunem unul altuia motivul) sacrificiul prezen\ei ei.

Am pornit dup[pr`nz. C[ldura merita din plin calificativul pompos de „canicular[“. O u=oar[ abureal[ de v`nt,]n aceea=i

directie cu tr[sura, nu ne d[dea nici un pic de r[coare, dar ne \inea]ntr-un nimb de praf =i ne f[cea tot mai cenu=ii =i mai spectrali. C`teva mu=te, cine =tie dup[ ce combina\ii de legi ale naturii, ]n loc s[ r[m`n[ ]n urm[, mergeau cu noi chiar c`nd zburau ]n direc\ia contrar[ tr[surii, afec\ion`nd, ca puncte de intermitent[odihn[, nasul doamnei M..., al Adelei =i cu preferin\[pe al meu, ca mai proeminent =i mai spa\ios. Dar pentru mine problema capital[era alta, destul de complicat[. Pe sc[una=ul de dinainte,]ntr-o tr[sur[=i mai str`mt[ dec`t a lui badea Vasile, trebuia s[fiu mereu cu ochii]n patru ca s[nu ating picioarele tovar[=elor mele =i s[nu le trimit fumul \ig[rilor]n fa\[. Fumul acesta, cu stupida n[t`ngie a lucrurilor ne]nsufle\ite, m-a chinuit tot drumul mai r[u dec`t o fiin\[vie =i rea: cu oric`t[ putere i-a= fi imprimat direc\ia ini\ial[ spre dreapta sau spre st`nga, el r[m`nea ]n tr[sur[, sau, cu o ]nc[p[\`nare exasperant[=i, parc[, voit[, se]ntorcea]napoi, merg`nd drept]n ochii obosi\i ai doamnei M... =i]n ochii a=a de alba=tri ai Adelei.]n cele din urm[a trebuit s[renun\ la fumat.

Tr[sura veche zdr[ng[nea din toate fiarele ei. Obiectele din priveli=te alergau]n urma noastr[, cele de aproape mai repede, cele de departe tot mai]ncet, p`n[ la dealuri, care st[teau pe loc, dar dup[ o bucat[ de vreme r[m`neau =i ele]n urm[.

C`nd birjarul opri s[ dreag[ un =treang, se opri dintr-o dat[ totul. ]n locul zgomotului — t[cere \uitoare. ]n locul mi=c[rii — total[ ]ncremenire. Iar c`nd m-am cobor`t din tr[sur[ s[ m[ dezmor\esc, raportul dintre mine =i realitate s-a schimbat complet. Mi=c`ndu-m[, la r`ndul meu,]n fa\ a peisajului oprit]n loc, acum elementul activ eram eu, =i el, cel pasiv.

Se cobor`r[ =i doamnele. Doamna M... p[=ea ]ncet, metodic. Adela se mi=ca ]ncoace =i ]ncolo plin[ de gra\iile ei =i ale v`rstei ei, rup`nd o buruian[, privind ner[bd[toare la seidec[ria empiric[ a birjarului, dezmiert`nd caii,]mpletind]ntr-o codi\ mo\ul unuia, l[ud`ndu-le ochii „buni“ =i fruntea „cuminte“.

Eu m[dezd[unam de temperan\`a silit[ din tr[sur[ fum`nd cu deliciul fericirilor oprite, ca]n liceu]n recrea\`ie, dou[\ig[ri deodat[, spre mirarea =i indignarea Adelei:

— Asta, fiindc[mi-ai promis c[ai s[fumezi mai pu\`in?

Am primit cu cinism admonestarea. Nu-i puteam spune c[m[desp[ugubesc de jertfa f[cut[ochilor ei frumo=i, nici renun\`a la voluptatea nicotinei.

C`nd am plecat, realitatea =i-a luat revan=a cu zgomotele tr[surii h`rbuite =i cu iure=ul universal al priveli=tii.

La cr`=ma din O=lobeni n-am g[sit dec`t una din cele dou[eveice tinere. Dar mai grav[dec`t lipsa unei jum[t]\i a obiectului excursiei noastre a fost surpriza de a descoperi c[ acum dou[ s[pt[m`ni facultatea mea de iluzionare fiind disponibil[, convertisem eminente]nsu=iri biologice]n atribute estetice. „Animalul“ era]n adev[r „superb“ — de carna\`ie =i de tinere\`e. Sculptura era reu=it[. Pictura,]ns[, ratat[. Femela, f[r[ ]ndoial[, era de primul rang, femeia era oricare. Dar situa\`ia mi se p[ru cu totul ]ngrijitoare c`nd mi s-a pus problema dac[, frapat[de construc\`ia fetei de la teyghea, Adela nu ghice=te cumva cauza entuziasmului meu, acum perimat, pentru ceea ce avea „animalul“]n adev[r „superb“.

Doamna M..., lipsit[de orice interes pentru ancheta noastr[estetic[, st[tea cu o m`n[ pe teyghea, resemnat[. Adela ne privea pe r`nd, pe negustori\` =i pe mine, z`mbind sub\`ire. Fata de dup[ teyghea ar[ta elocvent prin toat[ atitudinea ei c[ nu ]n\`elege deloc pentru ce st[m acolo]n fa\`a ei, spectatori immobili =i mu\`i.

Trebuia s[ne justific[m prezen\`a. Dar nu puteam cere trei ra-chiuri — pentru cele dou[ doamne =i pentru mine... +i nici o garaf[ de vin cu trei pahare, s[ cinstim la teyghea ori la masa din fund, ocupat[ ]n parte de c`\iva \[rani, care tr[geau cu coada ochiului la noi, ironici.

— Domni=oar[, d[-mi un kilo de m[sline =i testeaua asta de co-rigi! (Era singura marf[acceptabil[pe care o vedeam]n dughean[.)

Neput`ndu-m[ opri la timp pe pov`rni=ul apucat, cerui super-

bei domni-oare =i restul m[rfii din dughean[: o jum[tate de cracati\] at`rnat[ str`mb]ntr-un cui.

Negustori\ a]mi servea comenzile cu]ndoial[, cu un fel de spaim[.

Adela fugi pe u=[, l[s`ndu-m[cu doamna M..., care o urm[imediat, decent[.

— Ai cump[rat =i cracati\ a?! putu abia s[articuleze Adela, acum]n tr[sur[, tampon`ndu-=i cu batista fa\ a pl`ns[de r` s.

Cracati\ a mirosea, fire=te, a cracati\[, dar mirosea grozav. Am ascuns pachetul sub capra tr[surii. Degeaba. Mireasma — ca orice emana\ie subtil[, de roze =i de cracati\] — nu cuno=tea bariere =i continua cu entuziasm s[ ]mb[ls[meze]mprejurimile.

— Cucoane, da-mi spurc[tr[sura, s[ierta\i! r[sufl[birjarul, nemaiput`nd s[rabde.

M-am hot[r`t s[ arunc st`rvul. Dar unde? Pe drum? }n p[pu=oi? Oriunde l-a= fi aruncat,]l putea g[si un \[ran. +i o cracati\]]n p[pu=oi fiind, f[r[nici o]ndoial[, un eveniment unic pe]ntreaga planet[, zvonul ar fi ajuns]n sat =i a= fi jignit de moarte pe negustori\ a din O=lobeni, deprecindu-i comer\ul pe toat[Valea Crac[ului.

+i parfumul de cracati\] plutea p[trunz[tor =i f[r[sf`r=it]n aerul r[coros al]nser[rii.

— S-o]ngrop[m! hot[r] Adela]ntr-o fulgerare genial[.

Am]nhumat cadavrul]ntr-un morm`nt ad`nc, s[pat cu b[rdi\ a birjarului. Deasupra morm`ntului am a=ezat un bolovan — modest monument funerar — =i,]mp[ca\i]n suflet de isprava f[cut[, am plecat.

Umbrele serii ne]nv[luir[repede. }n cur`nd mantia cerului fu b[tut[ de toate pietrele pre\ioase cu care se ]mpodobe=te de la ]nceputul timpului. Dar poalele mantiei se mi=cau. Cea din st`nga cobora cu toate diamantele ei sub dealul dinspre apus, iar cea din dreapta se]n[\ a peste dealul din r[s[rit, ridic`nd alte diamante sclipitoare,]n mijlocul c[ror a, ca un motiv stilizat de broderie, str[lucea constela\ia Andromedei.

C`nd am ajuns acas[, glasul Adelei m[chem[cu o duioas[ironie:

— *Cher ma!tre*, m`ine mergem iar s[admir[m pe Venera din O=lobeni?...

}n ograd[, asistat[de o servitoare, f[cea dulcea\ de zmeur[pentru doamna M...

A trebuit s[stau cu doamnele }n cerdac. Adela privea cu z`mbete complicate cursa }n care c[zusem. }n sf`r=it, m[chem[la ea, „s[-i \in de ur`t“. }nfierb`ntat[de c[ldur[, avea c`teva perle fine pe decolteul mic, de un alb secret =i tulbur[tor. Se mi=ca la dreapta =i la st`nga, =i =or\ul }ncheiat la spate }i str`ngea talia, accentu`ndu-i rotunzimile. Eram comic }n laboratorul acesta improvizat =i }ntre femei, dar ce importan\[are mai mult ori mai pu\in comic? Cu orgoliu de autor, mi-a dat s[gust dulcea\ dintr-o farfurioar[. Era opera ei! I-am adus elogii, min\ind, c[ci con=tiin\ a n-a putut lua act de nimic: Adela era prea aproape de mine, }nc[lzit[, cu c`teva perle fine pe albul secret de forma unei inimi.

Dup[ce a ispr[vit dulcea\ a, s-a dus s[se dea }n scr`nciob, ca s[ se r[coreasc[ — un scr`nciob f[cut pentru Ilenu\ a — o fr`nghie dubl[ cu capetele legate de o creang[ groas[ =i dreapt[, cu o sc`nduric[}n loc de scaun.

— Fii cavaler =i ajut[-m[s[zbor sus, sus de tot, ca la Vorniceni. Ti-aduci aminte?

Cu m`inile str`nse pe fr`nghie }n dreptul capului, cu m`necile c[zute p`n[ la coate, trecea pe l`ng[mine repede, singur[cu fericirea ei, trimi`nd din fluturarea }mbr[c[mintei u=oare o adiere suav[, pe care o sim\eam pe obraz, pe pleoape, pe buze. C`nd se ridica }n sus, desen`ndu-se }ntreag[ pe albastrul cerului, zborul se }ncetinea, dar c`nd trecea prin dreptul meu, repejunea devenea, simbolic, vertiginoas[. La un moment dat, aduc`ndu=-i aminte de mine, cum se cobora de sub crengi, mi-a ar[tat

copil[ros=treng[re=te,]ntr-o clip[de fulger, v`rful ascu\it =i trandafiriu al limbii. C`nd s-a s[turat de zbor:

— Acu las[-m[ ]n voie.

Pendularea s-a mic=orat. Fustele s-au lini=tit.

}n sf`r=it, ne-am reg[sit, ]nt`lni\i, al[tura. Era]nalt[, rume-nit[ ]n obraz, cu ochii sc`nteietori, cu buzele sub\iri =i ro=ii.

— E=ti palid. Te-ai obosit. Acum sunt mai grea dec`t la Vor-niceni. Am crescut.

Da, greutatea ei a crescut, tulbur[toare. E femeie. O sim\eam]n bra\ la fiecare]ncordare. Toat[greutatea ei... Toat[femeia...

Rebeliune =i la=itate.

La M[ ]n[stirea Neam\ului, singur.

Pretext`nd ]ns[, fa\ cu Adela, o afacere, f[c`nd, a=adar, concesie fricii ca gestul s[nu aib[ ]ntreg efectul pe care teoretic tocmai voiam s[i-l dau (afirmarea independen\ei =i libert[\ii mele fa\ de ea!), am stricat ceea ce construiam]n momentul c`nd construiam.

Diminea\a era clar[. Drumul aproape neumblat. Badea Vasile m`na ]ncet. C`nd]=i sucea \igara, l[sa caii la pas. Mi=c[rile ca =i rarele lui cuvinte late erau]n acord cu lini=tea din natur[.

La st`nga str[luceau mun\ii, adu=i mai aproape de limpezi-mea rece a dimine\ii. }ndoituri, depresiuni, pete de alt[ culoare dec`t a bradului, de obicei invizibile, acum se detaliau]n transparen\a des[v`r=it[ a aerului. Departe, la orizont, spre F[lticeni, nouri cenu=ii arginta\i p[reau al\i mun\i, nemaiv[zu\i pe lume, ]nal\i p`n[la cer, spintec`ndu-l cu v`rfuri de ghea\[, realiz`nd, tocmai prin neverosimilul lor, ideea pur[ de munte. ]n dreapta, spre Moldova ]ndep[rtat[, ]ntr-o minim[ boare al-burie — c`mpia multicolor[, sem[nat[cu sate v[zute de ani =i ani]n p`lcurile lor de arbori, niciodat[ vizitate =i de aceea mereu mai misterioase, din care se ]nal\[, cercet`nd dep[rt[rile, turnurile bisericilor, albe. +i, deasupra ariei p[m`ntului, cu mine =i cu

badea Vasile]n centrul ei, cerul, minunea suprem[a naturii, de un albastru dens, dur — concret.

Mun\ii V[raticului, din st`nga, cre=teau ]n m[sura ]n care suiam dealul, ca s[ descreasc[ din nou c`nd coboram spre T`rgu-Neam\ului. C[ldura se ]nte\ea. Aerul ]ncepea s[ joace deasupra c`mpiei,]ncerc`nd miraje abia conturate.

... Adela! La ora asta era desigur]n cerdac, pe scaunul ei pliant, cu =alul]mpletit pe umerii largi, pe bra\ele rotunde, pe bustul]nalt, cu ochii pe jum[tate]nchi=i de lumina soarelui, filtr`ndu-=i azurul printre genele lungi... Ochii ei alba=tri... Culoarea cerului pentru un detaliu organic!... Abandonarea extatic[a unei femei cu privirile albastre... }n locul lic[ririi ironice, aiurare!...

O schimbare]n lumea din afar[m-a de=teptat din semi-halucina\ia tulbur[toare. Clinchetele zurg[l]ilor deveniser[mai tari, mai metalice, mai apropiate — mai categorice: intrasem]n Humule=ti. Badea Vasile opri la prima cr`=m[ ca s[-=i odihneasc[, zicea el, caii. Cr`=marul, mic, pipernicit, cre\, st[tea pe prisp[,]n vest[, cu picioarele goale]n papuci, silabisind *Universul* cu o voce mai tare dec`t era nevoie ca s[-=i ajute ]n\elegerea prin auz. Din cas[ veneau valuri de melodii. Cineva, probabil cr`=m[r]i\,a, c`nta: „Suspine crude pieptu-mi zdrobe=te“. Desigur c[ acela care o f[cea s[ suspine at`t de crud nu era cr`=marul, impropriu pentru rol chiar =i prin natura lui de intelectual, probat[(=i fortificat[) de citirea ziarului enciclopedic.

C`nd ap[ru =i ea, monumental[, brun[ =i alb[, gras[ =i r[s-coapt[, cu c`rlion\i pe frunte, cu nasul]n v`nt (nasul clasic al cr`=m[r]i\ei amoroase din toate nuvelele indigene), cu o alunic[asasin[, natural[ori me=te=ugit[de ea, de straj[l`ng[ narea st`ng[, cu o umbr[fin[de cotle\i¹ alb[stroi l`ng[ urechile cu cercei ro=ii, am ]n\eles c[ avea ]n adev[r nevoie de toat[ for\,a suspinelor ei ca s[ poat[ zdrobi un piept at`t de oceanic, care lupta triumf[tor pentru]nt`ietate cu alte farmece ale persoanei ei.

¹ Aici: =uvi\,e de p[r.

Badea Vasile =i caii =i]mprosp[taser[for\ele. El]n cr`=m[, ei la f`nt`n[. Acum =i el, =i caii erau mai bine dispu=i.

Din Humule=ti, am intrat peste c`teva minute ]n V`n[tori — sat lung, cu case noi, f[r[un copac pe l`ng[ ele, cu aspectul unei mahalale de barier[, plin de copii murdari, aproape goi, p`nteco=i de friguri =i alimenta\ie herbivoree, cu p[rul decolorat de soare. +i apoi, f[r[tranzi\ie,]n singur[t\vile severe ale peisajului de munte.

Dar ast[zi Eros plutea]n atmosfera din valea Ozanei: cu o]ncordare de pas[re r[pitoare, sigur[de prad[, cu un z`mbet r[u pe din\ii mici, aspri de dorin\e =i f[g[duin\e, ]nainta din lan spre un fl[c[u tomnatic (care st[tea l`ng[o colib[de frunzar) o \[ranc[t`n[r[, cu un tulpin verde r[zvr[tit pe cap, o femeie sub\ire, cu p[rul c`nepiu, cu coapsele fine]n rochia de cit, cu s`nii mici, descul[, cu gleznele goale. Fl[c[ul st[tea nemi=cat, z`mbind. Femeia]ncordat[ ]l sidera cu ochii ei sc`nteietori, ]mpl`nta\i]n ochii lui nesiguri. Dar fl[c[ul scund nu era o alt[edi\ie a cr`=marului din Humule=ti. Fatalitatea cu care era m`nat[femeia spre el, z`mbetul lui =i musta\ a lene=[de om pasionat se opuneau oric[rei apropieri]ntre cei doi b[rba\i de pe valea Ozanei.

Tr[sura noastr[zgomotoas[a trecut inexistent[pentru femeia teribil[cu s`nii mici, cu coapsele fine, cu gleznele goale.

Lipsit de orice estetic[,]nconjurat de un peisaj monoton =i trist, cu cele dou[biserici dinl[untru]l „zidului“ una l`ng[ alta (ceea ce d[, nu =tiu pentru ce, o impresie sinistr[ =i funebr[), cu aghezm[ tarul din fa\[, cupol[ enorm[, dizgra\ioas[, pe jum[tate ]ngropat[ ]n p[m`nt, a unei catedrale urie=e=ti scufundate, cu chiliile izolate, sup[rate una pe alta, Neam\ u este c[lug[r, tot a=a cum Agapia, cu c[su\ele mici, dese =i curate, cu biserica g[tit[, spilcuit[— cas[cu dou[sute de gospodine! — cu miniaturile ei de mun\i ai c[ror brazi i-ai putea num[ra (doamna V.. sus\inea c[sunt 518...), este c[lug[ri\].

În timpul verii, caracterul acestor m[naștiri este accentuat de genul vilegiaturi=tilor. La Neam\ tonul ll d[corpul didactic. (Haine negre, pas m[surat, ochelari...) La Agapia — aristocra\ia mai mult sau mai pu\in autentic[=i snobii elegan\ei. (Crochet, dezinvoltur[, dialect franco-rom`n...)

Am vizitat pe p[rintele Palamon, gazda mea dintr-o var[=i amicul meu. P[rintele Palamon e]ntotdeauna bolnav: „afacerea“ pentru care am venit aici — cel pu\in pretext pentru con=tiin\a mea c[n-am min\it-o complet pe Adela.

P[rintele Palamon, tip des[v`r=it de c[lug[r a=a cum s-a format de-a lungul vremurilor, seam[n[ cu sfin\ii de pe pere\ii din biserica m[naștirii, dar e mai bine hr[nit dec`t ei. El aduce pu\in =i cu poetul Costache Conachi, mutr[de egumen grec.

În materie de pictur[, am rev[zut cu pl[ceră de totdeauna tablourile de pe pere\ii p[rintelui Palamon, dintre care se impun aten\iei mai cu seam[dou[: un *Infern*, care vrea s[fie o gur[de balaur,]n realitate o gur[de cal fantastic, deschis[larg, ca s[poat[aspira =i]nghi\i pe cei os`ndi\i pentru p[catele lor. (E interesant mai ales c[=i po\i vedea cum trec unul dup[ altul prin g`tul, transparent pentru ocazie, al balaurului-cal); =i un *Atos* compus din treizeci de conuri verzi, perfect egale, or`nduite ]n fronturi suprapuse: sunt piscurile care alc[tuiesc masivul sf`nt, acoperite cu arbori,]nchipui\i printr-o l`n[crea\ verde, fiecare pisc cu numele lui scris ca o etichet[pe corpul conului, =i totul lipit, ca pe un perete, pe o mare sinilie care se ridic[vertical]n dosul „muntelui“. Imposibil de conceput o pictur[mai pre-rafaelit[=i o transfigurare mai complet[a realit[\ii...

Dejunul, preg[tit c[lug[re=te, dup[vechi =i nedezmin\ite canoane — untdelemnuri, zgl[voace, chitici, mirodenii — l-am luat la p[rintele Palamon.

O curiozitate mali\ioas[m-a hot[r`t s[ vizitez pe Timotin. Decep\iile ]nc`nt[toare sunt rare. Am avut una aici: doamna „Jeny“ Timotin nu e femeia care a trecut acum dou[zeci de zile pe la B[l\te=ti.

Dup[ce m-a primit, cu gesturi unghiulare =i cu o bucurie rece de matematician, de=i real[, Timotin m-a l[sat singur =i am]n\eles c[a reu=it cu greu s[determine pe doamna s[vin[ ]n odaia de primire.

A ap[rut emo\ionat[=i st`ngace. Ceea ce mi se p[ruse ostilitate ]mbufnat[, era timiditate. Sub\ire, zvelt[, formele ei nu poart[ m[rturia celor patru maternit[\i. }ntr-o rochie neagr[, din care apar numai, =i ]nc[ cu destul[ zg`rzenie, m`nile, g`tul =i v`rful botinelor, piept[nat[ simplu, cu p[rul supus, sim\i c[ e ]ntr-o ve=nic[ vibraare, care nu se d[ pe fa`\ dec`t ]n neast`mp[rul nervos al piciorului =i]n gesturile repetate, ma=inale, de a nu l[sa ca fusta s[-i deseneze c`t de pu\in formele. (...Dar degetele ei, sub\iate spre v`rf,]i tr[deaz[arhitectura general[, eminent feminin[, compus[din zvelte conuri trunchiate.)

Nimic frumos]n figura ei, nici m[car ochii, de=i ne]nchipuit de vii. Dar femeia aceasta e dintre acele pentru care problema frumuse\ii nu se pune.

Mi-am exprimat dorin\aa s[-i v[d copiii. Nu sim\eam nici o nevoie =i n-am cerut aceast[favoare nici din polite\e. Voiam s-o v[d cum se comport[cu ei. Este pentru mine un examen probant al psihologiei unei femei. I-a adus, i-a \inut un moment]n camer[=i i-a trimis apoi cu d[daca s[se joace. Copiii, foarte]ngrijivi, ar[tau solitudinea ei matern[. Dar din chipul cum i-a prezentat =i i-a concediat se vedea bine c[aceast[mam[=tie c[nu trebuie s[importuneze lumea cu odraslele ei =i c[nu e numai mam[.

Aten\ia, rezerva, u=oara cochet[rie pe care o pune]n purtarea ei cu Timotin arat[c[aceast[so\ie e]namorat[ ]nc[de b[rbatul ei.

Femeia asta m[runt[desigur c[nu poate inspira capricii, nu poate provoca emula\ie]ntre amatorii de flituri, dar prin temperamentul ei cred c[poate dezl]n\ui pasiuni arz[toare.

Feminitatea *agitata molem*¹. Fiin\aa neutr[, improblematic[, in-

¹ Tulbur[nep[sarea (lat.)

ofensiv[, fata mic[de zece ani,]n unghiuri drepte ori ascu\ite, cu dou[be\ve]n loc de picioare, dizgra\ioas[la figur[, poate deveni adesea la cincisprezece ani izvor de seduc\ii roind din formele rotunzite, din reliefurile ce se anun\[, din enigmaticul „da =i nu“ incon=tient]nc[al figurii, din]ncre\iturile rochiei, din atitudini pasive =i cu at`t mai imperative — seduc\ii care lipsesc adesea femeilor frumoase, „reci“, cum spunem noi, lipsite de „vino-coace“, cum spune poporul, expresii care indic[ deficitul celui principiu vital nou, care a operat la pubertate mai puternic ]n fata mic[, dizgra\ioas[ dec`t]n cea frumoas[, supra]nc[rc`nd-o de electricitate feminin[. Amoururile inspirate de aceste femei — de obicei pasiuni tiranice, p`n[la degradarea b[rbatului, fiindc[nu sunt provocate =i de impresii estetice, ci numai de cauze biologice — sunt privite ca ni=te nebunii, iar poporul le crede datorite farmecelor =i vr[jilor.

A= fi curios s[cunosc via\a doamnei Timotin, s[v[d dac[diagnoza mea, pus[dezinteresat, este adev[rat[. Dezinteresat, pentru c[Adela m[imobilizeaz[ ]n atitudinea de observa\ie pur[fa\ cu toate femeile din univers. De altfel, doamna Timotin nu e genul meu, al aceluia care au concep\ia plastic[, pictural[=i statuar[a femeii, mai ales c`nd a ajuns la patruzeci de ani!

...Ori despre ce vorbeam, lucruri banale sau interesante, mai mult banale, doamna Timotin punea]n toate,]n ochi,]n tonul vocii,]n gesturi,]n neast`mp[r, aceea=i c[ldur[a sufletului.

Dar trebuia s[plec. C`nd m-am ridicat de pe scaun =i am anun\at hot[r`rea, doamna Timotin adres[b[rbatului ei un: „Nicolule!“ speriat. Timotin]mi traduse foarte discursiv alarma ei. Era hot[r`t ]ntre d`n=ii, probabil de c`nd venisem, s[m[opreasc[seara la mas[.

„Nu se poate s[nu ne faci pl[cerea asta“, complet[doamna Jeny expunerea lui Timotin =i, f[r[s[mai a=tepte sf`ritul argument[rii mele, lipsit[ de tr[inie (c[ci nu aveam ce obiecta serios), se ]ndrept[ spre mine =i-mi lu[ p[l]ria din m`n[. Ges-

tul simplu, de un cochet =i cordial autoritarism, cu care mi-a confiscat obiectul ce simboliza hot[r`rea mea, m-a ]mprietenit cu ea dintr-o dat[, sim\nd-o mult mai aproape suflete=te dec`t pe vechiul meu cunoscut, Timotin.

Sentimentul unui mai lung timp disponibil =i calmul dup[-amiezii pe sf`r=ite erau condi\ii prielnice pentru divag[ri sentimentale. Un incident din liceu, amintit de Timotin, deschise capitolul amintirilor din via\a de =coal[.

Profesorul de grece=te, tip original =i]ntotdeauna b[ut, care, imperturbabil =i nedezmin\it o singur[dat[, striga la catalog „Bolo-han“]n loc de Balaban, „Dihanie“]n loc de Divani, „Rus oof! vi\iu“]n loc de Rusovici, =i a=a de la A p`n[ la Z, afar[ de unul cu breton pom[dat pe frunte, pe care-l numea Mari\a de la Morile de v`nt (cartierul galant al t`rgului): ori profesorul de chimie, care exploda un „ua=c[“ (va s[ zic[) dup[ fiecare trei cuvinte, nu aveau pentru doamna Timotin realitatea pe care le-o cuno=team noi =i pe care ne-o evocau acum aceste pu\ine note. +i nici incidentul celebru, c`nd am v[zut o clip[din antret, pentru]nt`ia =i ultima oar[, instrumentele lucitoare din laboratorul de fizic[, gra\ie unei u=i ]ntredeschise de servitor, care ne-a alungat, indignat peste m[sur[ de obraznica noastr[ indiscre\ie („Ce v[ zg`\i?“)... Cu toate acestea, din cauza imagina\iei vii =i a sim\ului pentru comic, ea se amuza mai mult dec`t noi, neast`mp[rat[pe scaunul ei, r`z`nd cu lacrimi, dar f[r[glas, cu ochii str[lucitori, sufocat[parc[de o pasiune, cu capul pe spate, cu gura]nchis[, aspir`nd aerul pe n[rile dilatate. (Temperamentul fundamental se v[de=te]n toate reac\iile unui om: diagnoza mea este just[!)

Pe c`nd ne aminteam cu Timotin de profesorul de matematici, „dasc[lul de r[can“, care explica trei luni ]n =ir la tabl[, f[r[ s[ se ]ntoarce spre noi o singur[ dat[, adun`nd, sc[z`nd,]nmul\nd =i]mp[r\nd a\le plus be\le (ac+bc),]n timp ce noi jucam c[r\i, citeam romane proaste =i redactam scrisori]n proz[=i]n versuri c[tre duduile de prin vecini, un glas de violin[anun\

din cerdac: „V-am adus po=ta!“, =i ln u=a deschis[ap[r u o feti\l cu ten cald, simpatic, de \iganc[, cu capul aproape prea mare, care o f[cea =i mai simpatic[, cu ochii veseli, timizi, rug[tori, =i cu nasul coroiat, care o f[ceau]nc[=i mai simpatic[. „Domnule doctor Codrescu, d[-mi voie s[te recomand verei mele, doamna Matilda Ioan.“

Doamn[! O secund[mi s-a p[rut o glum[, o fars[. Dar doamna Timotin nu putea face astfel de glume.

Dac[cuv`ntul „doamn[“ nu sem[na cu feti\la brun[, ]n schimb „Matilda Ioan“ era defini\ia ei reu=it[. Femeiu=ca mic[, timid[ =i afectuoas[, cu p[rul bogat =i greu, nu putea fi dec`t Matilda, iar ceea ce avea b[ie\esc]n ea, elasticitatea v`njoas[a taliei, a bra\elor =i a picioarelor ei lungi, era Ioan, nume aproape comun, echivalent cu b[rbat.

Sub\ire]n rochia cafenie cu platc[de catifea de aceea=i culoare mai]nchis[, se mi=ca u=or, pu\in aplecat[ ]nainte, c[ut`nd parc[mereu ceva prin odaie,]ntreba naiv, povestea ceva =i mai naiv, cu glasul ei de violin[, prietenoas[, mic[, cu priviri de adora\ie re\inut[pentru doamna Timotin.

Doamna Matilda Ioan se gr[bea s[plece. Era nelini=tit[. B[iatul ei r[m]sese numai cu servitoarea. „Doamna Matilda Ioan“ avea =i un b[iat, de opt ani, cum am aflat mai pe urm[!

Doamna Matilda Ioan ne d[du m`na, se lipi de doamna Timotin, ]i s[rut[ am`ndoi obrajii, =i pe urm[, cu fric[, o m`n[. Apoi, cu picioarele ei lungi de pas[re alerg[toare, parc[pornite a drum]ntins, =i cu un ultim acord de violin[: „La revedere“, se]ndrept[spre u=[, trecu pragul f[r[s[-l ating[, =i odaia]n care eram deveni mai rece =i mai larg[.

Existen\la Adelei, disp[rut[din con=tiin\l de c`tva timp, ]mi reveni, cople=itoare =i dureroas[, cu toat[ for\la compensatorie pentru timpul pierdut, ca =i diminea\la, dup[ cele c`teva clipe de libertate anterioare completei trezii. Senza\ii de natura asta, dup[solu\iile de continuitate ale ideii fixe, datorite devia\iei aten\iei

ori somnului, le-am mai avut numai o singur[dat[, c`nd, b[nuind c[m-am infectat din gre=eal[cu un preparat de bacili, tr[iam cele cincisprezece zile ale perioadei de incuba\ie. S-ar p[rea c[dorin\va de femeia unic[=i spaima de moarte sunt for\de de sine st[t]toare, care, c[zute]n incon=tient, se odihnesc =i se fortific[,]n timp ce =i con=tiin\va, odihnit[de ele, devine mai sensibil[la incita\iile lor.

Acum, readus la Adela, vorbeam =i auzeam tot ce se vorbe=te, dar ideea, imaginea, senza\ia existen\ei ei lumina din umbr[cu azurul ochilor s[i tot c`mpul con=tiin\ei.

]n timpul mesei, un artist al ciocanului a tocat un sfert de ceas (a doua zi era s[rb[toare), sco\`nd din lemnul uscat cascade de sunete, care mureau =i re]nviau. Apoi, ]n dang[tele clopotelor mari, c[lug[rii din veacurile moarte ]ncepur[ s[-i pl`ng[via\va lor pierdut[.

C`nd m[ ]preg[team de plecare, a venit din nou doamna Matilda Ioan („Am venit s[ v[ iau la plimbare!“), cu ochii ei buni, sfio=i =i rug[tori, ]nsot[it[ de o fat[ brun[, ]nalt[, care avea pe fa\ un rest de r`s imobilizat =i nu se hot[ra s[se a=eze pe scaunul pe care]\inea de speteaz[. Era sora doamnei Matilda Ioan.

Peste c`teva minute a intrat =i un domn t`n[r, b[rbatul doamnei Ioan, care mi-a confirmat]nc[o dat[diagnoza. O privea pe doamna Timotin cu fric[, supus — obiectul ei. Am]n\eles imediat c[ea =tie (numai ea =i cu mine!) =i se vedea c[era deprins[cu omagiile astea pasionate =i t[cute =i c[le accepta f[r[s[le r[spund[, dar — sacrificiu imposibil unei femei adev[rate — f[r[s[le reprime. P[cat de Timotin c[,]n opacitatea lui, nu-i sensibil la astfel de complica\ii din jurul s[u, ca s[-i pre\uiasc[via\va.

Doamna Timotin a \inut s[m[ ]nzestreze cu tot ce trebuie =i nu trebuie unei c[l]torii de trei ceasuri. S-a interesat dac[am chibrituri, a voit s[-mi]mprumute un pled, pentru c[se f[cuse frig, mi-a dat o sticl[de ap[=i — se vedea c[i-a trebuit un efort ca s[-i consolideze curajul— c`teva pr[jituri r[mase de la mas[pentru un eventual supeu pe drum, pe care nu le-am putut refuza, de=i =tiam c[n-o s[am nevoie de ele.

C`nd mi-a dat m`na =i am vrut s[i-o s[rut: „Nu! — Acum suntem prieteni,]\i pot cere o favoare: s[renun\i cu mine la moda asta. Cu str[inii n-am ce face.“ Mi-am adus aminte c[la sosire mi-a l[sat m`na cu o ]mpotrivire reprimat[, pe care am atribuit-o timidit[\ii. Desigur c[ pentru ea s[rutatul m`inii este un gest din alt[ordine de afec\iuni. Doamna Timotin are drep-tate. }ntr-o femeie nu e nimic care s[nu fie femeie, =i mai ales]ntr-o femeie ca d`nsa. Mi-a scuturat m`na b[rb[te=te =i at`t de prietenos, =i a pus at`ta]nsufle\ire]n ochi =i]n glas,]nc`t m-am ]mprietenit cu ea =i mai tare. E a=a de ]nc`nt[toare femeia asta ur`t[, c[ ]ncepe s[ mi se par[ frumoas[! +i ce odihn[ pentru su-flet, ce eliberare e farmecul unei femei care te ]nc`nt[f[r[s[-\i inspire nici o umbr[de dorin\].

C`nd am plecat, era noapte. Noapte f[r[ imixtiunea impor-tun[, laic[ =i heretic[ a vreunui felinar. (Aici felinarele sunt am-bulante, fiecare c[lug[r umbl`nd cu „fanarul“ lui.) Vilegiaturi=tii dibuiau prin]ntuneric s[nu cad[ ]n =an\uri: erau la plimbarea de dup[mas[.

Imaginea Adelei]mi oprima inima: acum era ora c`nd a= fi putut s[ fiu cu ea =i l`ng[ea. Dar o idee, comic[ ]n naivitatea ei,]mi d[du starea de euforie a omului care viseaz[c[zboar[: fiecare]nv`rtitur[ de roat[ =i fiecare copac care r[m`nea]n urma tr[surii m[apropia de ea =i m[ ]ndep[rta de familia Timotin. Aveam, acum, impresia c[am tr[dat pe Adela cu Timotin, cu doamna Jeny, cu Matilda Ioan =i cu sora ei, care uitase s[nu mai r`d[.

]nainte de Brani=te,]n b[taia unui foc mare, un \[ran — un cosa=, ori un p`ndar al ogorului =i al tradi\iei — ]=i f[cea toaleta de noapte. ]n pielea goal[, cu capul ]n gura c[m[=ii pe care o dezbr[case, zv`rlea]n foc, la intervale egale, cu gesturi mari, lini=tite, aproape auguste, de om echilibrat al p[m`ntului, obiec-tul m[runt al cercet[rilor sale entomologice.

Prin p[dure, zurg[l[ii c`ntau ]n to\i copacii, =i felinarul tr[surii (unul, din economie, de=i badea Vasile pretexta c[ cel[lalt s-a stricat...) scotea mereu din ]ntuneric, ca din neant, picioarele stejarilor, =i din c`nd]n c`nd, o movil[de prund, care trecea pe ling[tr[sur[ca o dihanie inform[=i misterioas[.

C`nd am ie=it la c`mp, s-a deschis o noapte]nalt[, o noapte a cerului =i a stelelor. (Nop\ile cu lun[sunt ale p[m`ntului.) La podul Ozanei, badea Vasile a oprit pentru motive variate: s[=-i odihneasc[ =i s[=-i adape caii (=i s[=-i suduie c[ vor s[ bea am`ndoi odat[din g[leat[), s[le dea pu\in f`n furat de peste =an` =i s[=-i fac[mai u=or o \igar[, s[ca=te]n lini=te, s[=uiere la cai, =i s[se dea =i el pu\in la spatele tr[surii etc... Dinspre H[l]uca curgea o r[ceal[care nu era]nc[v`nt. Ozana freca aspru prundi=ul albiei, cu un =uiet fatal, f[r] ]nceput =i f[r] sf`r=it, =i nu era vizibil[dec`t prin c`teva pete de argint f[r] forme fixe, tremur[toare, plutitoare — imaginea stelelor diluat[ ]n ap[. Prin cre=tetul brazilor de pe muntele scund din fa\, ap[reau c`teva puncte de aur, cl[tinat[ de v`nt.

— De-acu ne-a hi, cucoane! S[plec[m. (Primul plural era abuziv!)

Prin V`n[tori, nici o lumin[ la case. La cr`=ma din Humule=ti — „Desp[r]irea III a urbei T.-Neam\“ — oamenii se antrenau pentru s[rb[toarea de m`ine. Cr`=m[ri\ a nu mai c`nta. Nu mai avea motiv. Peste mai pu\in de un minut, am ie=it ]n singur[tatea imens[ a c`mpiei. Noaptea era acum]naintat[=i cre=tea cu fiecare stea ivit[la orizont ca un ochi sinistru. Eternitatea cerului era funebr[. Dar la B[l\te=ti era Adela, cu umerii largi, cu bra\ele albe, cu talia rotund[. Imaginea ei complet[\inea piept]n con=tiin\[imaginii funebre a nop\ii. C`nd am ajuns, geamul Adelei era negru. Deasupra casei ei,]n infinit, ardea o stea ro=ie, se]nfl[c]ra =i se stinge de durere, palpita ca]ntr-un r[suflet pasionat.

— A! te-ai]ntors? Te-ai amuzat bine? +i apoi, f[r] s[-mi dea timp s[r[spund: }nchipuie=te-\i c[mi-ai lipsit, cu tonul care vrea s[spun[: „}nchipuie=te-\i ce curiozitate: \i-am sim\it lipsa“.

Mu=cat de demonul ambi\iei =i, cred, voind s[fac o experi-en\[de psihologie =i, poate din vechi deprinderi, acum f[r[scop, s[ ]ncerc o manevr[strategic[, i-am l[udat]n termeni excesivi pe doamna Timotin („sensibilitate“, „distinc\ie“, „discre\ie“, „exemplar feminin de lux“ etc....), ad[ug`nd c[b[rbatul ei nu o merit[ ]ndestul, din lips[de competen\].

— }nchipuie=te-\i, biata femeie! Tonul acestui nou: „}nchipuie=te-\i“ era exact ca =i tonul celuiilalt.

Apoi, amical[:

— Mi-a p[rut bine c[ai avut o vreme a=a de frumoas[pe drum... Apropo, c`nd ai s[te duci la Agapia, s[...]

— La Agapia?... Ce s[fac la Agapia?

— N-ai s[vizitezi Agapia?

I-am atras aten\ia c[la Neam\ n-am fost]n vizit[, ci pentru o afacere.

— Credeam c[ ]n vizit[... A! unde mi-e capul? Acum]mi aduc aminte. Aveai o afacere acolo. Uitasem. Credeam c[\i-ai inaugurat programul de excursii =i voiam s[te rog s[-mi faci un comisiun. S[mergem]n cas[. Mama este singur[=i cam indispus[.

]n cas[am vorbit de M[n]stirea Neam\ului cu doamna M..., care]n adev[r nu se sim\ea tocmai bine. Adela lucra la o broderie cu capul plecat pe gherghef. Uneori]mi arunca o privire pe sub gene, de c`teva ori s-a amestecat]n vorb[.

La plecare, m-a condus ca de obicei p`n[la poart[, vorbind cu]nsufle\ire de vremea care „s-a f[cut foarte frumoas[“.

A=adar, a]n\eles perfect strategia mea ratat[=i m-a pedepsit. N-a uitat nici „programul de excursii“, p[r]sit din cauza ei.

Atitudinea ei de ast[zi este]ndrept[\it[ ]n orice caz: dac[nu-i sunt indiferent, purtarea mea este enervant[; dac[ ]i sunt indiferent, e o manevr[ridicol[.

Dup[amiaz[a plecat Haim Duvid. L-am]nt`lnit pe drum, ]ntr-o c[ru\[ modest[, cu doamna Sabina =i cu un geamantan de p`nz[decolorat[=i roas[, la picioare.

Mi-am permis să fac semn \[ranului de pe crucea c[ru]ei să oprească. Haim Duvid — corect ca întotdeauna =i politicos. Doamna Sabina a început să plîngă. Plîngea, f[r]îndoaială, după casă, după gazdă, după B[ă]l[te]=ti =i probabil =i după mine.

— Respectele mele nepoatei mătăle! (Aflase desigur că nu st[im]ă intr-o casă =i tr[ese] concluzia.) Cea mai frumoasă domni=oară din toată țara Moldovei! Să-i deie Dumnezeu noroc!

[[ranul a dat bici cailor; =i c[ru]a a pornit disproporționat de zgomotosă pentru s[r]ăcia ei umilă.

Am f[ug]dit doamnei Sabina c-am s-o văd, ca medic, cînd o să trec prin Pașcani. M-a răsplătit anticipativ cu un torent de mulțumiri =i cu privirea celor mai lăcrimose =i mai buni ochi din lume.

Soarele a inundat valea. E cald peste m[ur]ă =i o lumină orbitoare. Pe cerdacuri, la drum, domni stau în cămașă, f[r]înici ori rușine m[car] de femeile care trec, dacă nu de cele din familia lor. Nevoia trupului a devenit la ei dreptul sacru al trupului. Bretelele, sprijinite pe umeri ca niște hamuri, fac neglijența acestor domni =i mai indecent.

Am găsit pe Adela în casă. Sta în picioare, rezemată de sobă. Era într-o rochie de batistă albă, care o drapa statuar. =i atît de albă era toată, =i figura ei atît de calmă, iluminată de albastrul ochilor, încît admirația a înăbușat totul. Geniul speciei dăduse de data asta cursei pe care o întinde atîta perfecție, încît =i zădărnice scopurile. Cu mania de a m[ă] analiza, care nu m[ă] p[re]se=te un moment, m-am felicitat că, pentru o dată cel puțin, am putut r[ă]mînea în atitudine contemplativă față de ea. Dar cînd s-a dus să =i ia batista de pe masă, geniul nemilos =i-a luat revanșa. Estetica nu-l poate învinge durabil. Dacă ar reuși, ea ar fi un antidot al amorului: frumoșele ar deservei femeia.

La plecare m-a întovărășit pînă în stradă. =i apăsă capul de soare cu o umbrelă mică. Brațul care sprijinea umbrela era încovoiat amețitor, =i mîncă, puțin ridicată, îi descoperea începutul alb =i rotund. Lumina crudă, răsfătată de praful alb al drumului,

o f[cu s[ ]nchid[ochii pe jum[tate. Genele apropiate devenir[mai lungi. Privirea]i p[trunde acum de departe, din ad`ncul vie\ii ei. ...+i doar, g`ndind bine, nu e dec`t un om!

Insomnie. Imagina\ie rebel[... Au]nceput s[ciripeasc[r`ndunelele, ]n secret: se face ziu[... Peste trei ceasuri o v[d, t`n[r[,]nalt[. Plec[m la V[ratic.

Diminea\ am a=teptat-o]n cerdacul ei s[se]mbrace. +tiam c[e]n dosul storului dat]n jos, la un metru de mine. Zgomote, la r[stimpuri, produse de saltarele scriinului, de u=a garderobei, anun\au etapele toaletei. O vedeam, prin auz,]mbr[c`ndu-se. A ap[rut peste un sfert de or[.

— Ah, ce lene= [sunt! A=tep\i de mult?

— Da... Nu, de c`teva minute.

Venit[de-a dreptul din odaia de culcare =i cu fa\ a u=or bo\it[de somnul ne]mplinit, p[rea c[aduce cu d`nsa ceva din via\ a ei intim[: i-am s[rutat m`na cu sentimentul unui act prea]ndr[zne\.

]n descump[nirea sufletului se]ncheg[o stare de con=tiin\ [mai organizat[. Surpriza, noutatea de a vedea pe Adela]n rochie roz.

]i spusese c`ndva c[ un costum ro= se ]mbin[ armonios cu negrul brazilor. +i-a adus ea aminte =i — f[c`nd un compromis]ntre ro= =i nevoia ei de discre\ie — a ales culoarea roz[pentru excursia din mun\ii V[raticului? +i, dac[s-a g`ndit la cuvintele mele, a pus acest costum ca s[-mi fac[pl[cere, ori pentru ca s[-mi plac[ea?

]n roz era mai]nalt[, mai]mplinit[. Existen\ a ei p[rea mai prezent[=i mai bogat[.

A]n\ut s[se suie pe capr[. C`nd a pus piciorul pe roata tr[surii, rochia, desf[=urat[ ]n evantaliu, i s-a ridicat pu\in deasupra botinei]nalte, =i rotunzimea de z[pad[i-a sidefat o clip[voalul negru al ciorapului.

Copil[re=te fudul[de locul]nalt pe care =i l-a ales]n tr[sur[, se deta=a roz[pe albastrul mat al cerului de diminea\ [.

— S[plec[m, cucoane, c[-i t`rziu.

Badea Vasile avea dreptate. Uitasem c[trebuia s[plec[m.

Am r[mas singur cu doamnele,]nghesuit modest pe sc[una=ul de dinainte. Sim\eam c[am aerul unui c`ine de lux luat la plimbare. Dar postura asta, pu\in glorioas[, n-a \inut mult. Adela ]mi cerea mereu l[ ]muriri asupra locurilor pe unde treceam sau care se vedeau din tr[sur[, a=a ]nc`t, la urma urmei, g[sind un pretext plauzibil s[fiu cu ea, am cerut voie =i scuze doamnelor =i m-am ridicat]n picioare, intercal`ndu-mi figura ]ntre um[rul ei drept =i cel st`ng al vizitiului.

Culcat[pe c`mp, ]n st`nga, p`n[ departe, mergea ]n aceea=i direc\ie cu noi, cu o exactitate fatal[, o fantasm[ apocaliptic[, neagr[, imaterial[, ]n care se deslu=ea umbra tr[surii, a cailor, a vizitiului, a coanei Anic[i, =i una inform[, mare, bizar[: a mea =i a Adelei. Contopirea asta, ]n umbra de pe c`mp,]mi era ascu\it pre\ioas[. V`ntul se juca cu =uvi\ele de pe g`tul Adelei,]nfior`ndu-le, =i-i f`lf`ia impertinent voalul, care m[ atingea pe ochi =i pe buze. Am ]n\eles c[ nu avea nimic de obiectat ]mpotriva complicit[\ii v`ntului. Privirile ei consim\eau la acest joc =i m[sfidau. Dar timpul „fugace“ trecu repede, =i V[raticul ne ie=i]nainte cu p[ ]durea lui de mesteceni.

Am constatat, cu acela=i sentiment straniu, pe care-l am]ntotdeauna]n fa\va statorniciei fire=ti a lucrurilor nemaiv[zute de mult[vreme, c[toate sunt exact la locul lor: p[ ]durea]nainte de p`r`u, p`r`ul]nainte de m[n]stire, =i a=a mai departe, p`n[-n „poart[“, sub arhondaric. +i tot la locul s[u, l`ng[sat, =i ca o dependen\ a lui, era =i Filiorul, muncel care vrea s[ ]nchipu-iasc[un colos]mp[ ]durit =i abrupt.

Am ajutat doamnelor s[se coboare din tr[sur[— oficiu cam ridicol]n mijlocul lumii adunate]n jurul nostru (=i aceste doamne aveau ni=te mi=c[ri at`t de]ncete =i vestejit gra\ioase). Adela, venit[ ]n tr[sur[pe sc[una=]nc[de la intrarea]n m[n]stire, s[rise

sprinten[, f[r[ajutorul meu, =i doar numai acest ajutor m-ar fi putut reabilita]n fa\ a gurilor c[scate din jur, care mi se p[rea c[z`mbesc. Adela, tr[d[toare, asista ca public la faptele mele cavaliere=ti, frumoas[=i unic[sub umbrela mic[, trandafirie.

Maica arhondar[, pe care n-o mai v[zusem de doi lustri¹, femeie de peste cincizeci de ani, dar zdrav[n[=i cu un ve=nic aer de r[zboire, istea\ [=i plin[de duh, vestit[pentru promptitudinea =i dib[cia cu care arunca s[ge\i]n dreapta =i-n st`nga, m[ privi ascu\it =i m[ ]ntreb[ cu glasul ei b[rb[tesc dac[ nu sunt cumva... ]i luai cuv`ntul din gur[=i-mi declinai numele. „Ei, bat[-te s[te bat[, tot t`n[r =i frumos!“. Am felicitat-o =i eu]n acela=i sens — slab[r[zbunare! — =i apoi i-am recomandat pe ceilal\i.

Maica arhondar[a luat de m`n[ pe Adela =i, ]ntorc`nd-o cu fa\ a spre noi, a complimentat-o]n felul ei: „Ia uita\i-v[la d`nsa ce ochi are, s[ nu fie de deochi!“ Adela, ]mpurpurat[ =i st`njenit[, era acum fata de alt[dat[.

Gra\ie ospitalit[\ii obi=nuite la aceast[m[n]stire =i drepturilor mele c`tigate de musafir vechi, dar desigur mai ales gra\ie ochilor Adelei, maica arhondar[ se purt[ cu noi ca =i cu un revizor eparhial. Pr`nzul =i cina au fost adev[rate banchete, prezidate de ea cu o]nsufle\ire mai vie dec`t i-o cuno=team: maica arhondar[se]namorase de Adela.

Deocamdat[,]ns[, dup[dulcea\ a de zmeur[=i cafelele cu rom (Adela trebui s[bea cafeaua —cu rom, servit[ei anume de maica]namorat[), doamnele se duser[s[vad[odoarele =i institu\iile m[n]stire=ti. Adela =i cu mine „f[ur[m“ (cum se zice aici) Filiorul.

Printre chilii, apoi pe drumul din sat, pe la cr`=m[ epic[ a lui Ichim, =i ]n urm[ pe c[r[ri ]ntortocheate =i ]ncruci=ate, am ajuns la poalele muncelului =i a p[durii, care se scurge de pe el ca un =uvoi, =i, apoi, peste c`teva minute, sus, sub p[dure.

La picioarele noastre, valea Filioarei, ondulat[=i pres[rat[cu

¹ Lustru — interval de cinci ani.

buchete de copaci de toate formele =i de toate m[rimile. Departe, }n st`nga, =irul v`n[t al mun\ilor de peste Ozana, cu Cetatea Neam\ului, cenu=ie =i mohor`t[, pe un piept ie=it }n afar[ al muntelui. Mai }nspre dreapta, plopii =i lucirile T`rgului. Apoi dealul Boi=tei, tr[g[nat, acoperit p`n[ aproape de v`rf cu lanuri }nguste ca ni=te velin\e multicolore, =i }n fa\[, departe, peste Moldova invizibil[, dunga sinilie a dealului Pa=canilor, dup[care }ncepe proza }ntinderilor arse =i a a=ez[rilor omene=ti s[ra=ce =i murdare. }n dreapta, peste priveli=tile str[lucitoare, codrul albastru al Grum[ze=tilor. +i spre miaz[zi, tri=ti }n singur[tatea }n[\imilor, mun\ii mari ai Horai\ei.

St[team jos pe o pelerin[}ntins[, cu care biruisem iarba }nalt[=i d`rz[. Nu se auzeau dec`t greierii =i cosa=ii, \`r`ind a secet[, cei de aproape st[ruiitor =i provocant, cei de departe discret =i tainic, ca f`=`itul trist al unor beldii¹. C`teva clipe se amestec[=i toaca m[runt[a unei c[ru\e nev[zute de pe =oseaua din vale.

+tiam un mijloc, descoperit alt[dat[}n chiar acest loc, de a transfigura peisajul, d`ndu-i o nouatate fantastic[. Lipir[m am`ndoi obrazul de p[m`nt, =i ceea ce adinioarea era vertical deveni orizontal (=i invers), departe-n infinit, =i cu toate culorile alterate. Adela }=i f[cu =i un stereoscop mic =i alb cu p`lnia m`inilor ei.

Dar }n cur`nd, ridicat }n picioare, nu mai contemplam varietatea de culori. Nu mai vedeam, nu mai puteam privi dec`t pe Adela, care }nc[nu consim\ea s[se sature de priveli=tea neverosimil[.

}n rochia roz, cu capul gol, cu o m`n[ pe s`n, cu linia corpului ondul`nd =i accentu`nd depresiunea taliei, cu poala rochiei }n evantai, era acolo jos, pe fondul negru al pelerinei, un bloc de frumuse\i vii =i calde...

}n sf`r=it, mi-a dat m`na s-o ajut =i a s[rit }n picioare elastic =i dintr-o singur[mi=care, cu fa\`a l`ng[fa\`a mea, cu ochii }n ochii mei, cu un z`mbet schi\at =i brusc }ntrerupt. Medit[scurt cu privirea fixat[o clip[}n gol. Apoi:

¹ *Beldie* — tulpin[uscat[de buruieni }nalte.

— Acum s[plec[m. Trebuie s[fie t`rziu.

Am cobor`t ]n t[ cere pe aiurea, c`nd pe c[r[ri, c`nd de-a dreptul prin iarb[=i buruieni, care-i]mpiedicau mersul,]i striveau c[deera elegant[a rochiei.

Aproape de sat ni s-a pus]n cale un lan de p[pu=oi. Ca s[ne facem drum mai u=or prin el, ne-am r[zle\it unul de altul. Bustul ei, pe deasupra p[pu=oilor]nal\i,]nainta triumfal prin fluidul subtil, de aer =i de lumin[, al amiezii de var[. C`nd se ispr[vi lanul, aveam din nou pe Adela l`ng[mine,]ntreag[, cu mersul viu, cu coatele lipite de corp, cu bra\ele mi=c`ndu-se liber]n ritmul pa=ilor gr[bi\i, ca]n adolescen\].

Ajung`nd ]ntre case, Adela =i-a pus p[l]ria de paie =i de danțete tradafirii. ]n cerdacul unei chilii, o maic[ t`n[r[servea la mas[pe un ofi\er, care nu era deloc b[tr`n =i cu care se vedea a fi]n termeni de perfect[camaraderie.

— Un ofi\er =i o maic[! exclam[Adela.

Ea nu cuno=tea obiceiurile locului. Nu exist[nic[ieri, =i]n nici o condi\ie, femeii mai libere dec`t c[lug[ri\ele, teoretic claustrate, ]nmorm`ntate de vii. Dac[„]n lume“ o fat[ori o v[duv[t`n[r[, care st[singur[ ]ntr-o cas[, ar]nchiria o odaie unui militar, faptul ar produce scandal, =i nenorocita ar fi ostracizat[. La m[n]stiri, acela=i fapt trece drept foarte natural. M[icu\ a]=i exercit[un drept: „Are musafiri]n gazd[“.

Considera\iilor mele etico-sociologice, pu\in cam acre, Adela le-a pus o concluzie de o indulgent[ironie: „S[r]cu\ele!“

Eram a=tepta\i cu pr`nzul.

Am fost servi\i aparte, dar maica arhondar[ne ceru]nvoirea s[mai aduc[, „dac[nu ne sup[r[“,]nc[un „musafir“, un „prieten vechi“ al ei, domnul Dimitriu. Era un vestit excursionist, un b[rbat de vreo =aizeci de ani, dar superb de s[n]tate =i veselie, t[iat]n propor\ii ciclopice, cu o fa\ de satir b[tr`n, ]ncadrat[ ]ntr-o barb[ g[lbuie, rar[, =i g[urit[ de doi ochi mici, verzi, p[trunz[tori, care r`deau parc[neconțenit singuri, f[r] partici-

parea fe\ei, cu o p[l[rie c`t o roat[de tr[sur[, cu o manta imens[=i cu ciorapii ro=i peste pantalonii boga\i]n urme de noroi =i de oleiul diverselor conserve.

Ne-am sim\it cu to\ii ca ni=te cunoscu\i vechi. Satirul era dezghe\at, onctuos, curtezan]n stil =i maniere „48“, plin de umor =i de spirit, mai pu\in reu=it din cauza unei note de pedanterie.

Originalul personaj a fost prevenitor =i galant cu doamnele. A f[cut curte doamnei M..., coanei Anic[i, Adelei =i maicii =i, cu un instinct sigur, a =tiut s[varieze tonul cu fiecare din ele. Abunden\a lui, eufemismul =i circumlocu\iunea]n stil arhaic au fost admirabile. Cu maica a fost ascu\it =i echivoc pe tema renun\[rilor monacale. Dar maica nu i-a r[mas datoare cu nimic. Tema ei,]nv[luit[=i]n termeni sacerdotali, era lipsa de renun\are a „unora“.

Imediat dup[cafea, pe care maica i-a servit-o]ntr-o cea=c[dubl[=i i-a umplut-o de c`teva ori cu rom, cavalerul minunat s[rut[ m`na doamnelor =i a c[lug[ri\ei cu gra\ii de mult]nv[late, dar perfect armonizate cu fiin\a lui, apoi]mi scoase m`na din um[r =i ie=i din odaie, voluminos =i elastic, condus de maica arhondar[. Era gr[bit s[ajung[la Secul.

Adela strig[c[e]namorat[de el, c[are s[-i fac[portretul din memorie =i are s[i-l trimit[. +i se opri numai c`nd intr[ maica arhondar[, care f[cu b[tr`nului cavaler o scurt[biografie, mai mult moral[, =i servindu-se abundant de schime cu multe]n\elesuri =i sub]n\elesuri. Din biografia aceasta mimat[reie=ea c[satirul nu =i-a dezmin\it niciodat[figura =i nu =i-o dezmin\ea nici azi.

Conversa\ia se prelungi =i ajunsese mai pu\in interesant[. Dar Adela era ner[bd[toare s[se urce la Poiana]ig[ncii, pe care i-o l[udasem f[r[m[sur[. (Acum m[ ]ndoiam dac[poiana corespunde laudelor mele, c[ci]ncepeam s[-mi dau seama c[-i exagerasem frumuse\ile dintr-o necesitate mai mult stilistic[.)

Mi-am pus pelerina pe bra\ =i =alul Adelei peste pelerin[=i am plecat. +alul ei]l aveam cu mine... Ceva at`t de apropiat de

existen\ a ei... Mi-l d[duse ea... +alul care-i aspirase de at`tea ori c[lidura...

}=i l[sase p[l[ria la arhondaric =i=i pusese, \[r[ne=te, o broboad[albastr[de m[tase. Dumnezeu! Ce seduc[tor de frumoas[era]n tulpanul albastru, legat cu o ispititoare neglijen\[pe frunte, pe care aveam impresia c[=i-l pusese din cauza mea, pentru mine, semn al prieteniei noastre, ca o promisiune de intimitate.

Am dispre\uit drumul cel mare ca prea u=or =i banal =i am apucat pe c[rarea de pe p`r`u,]ngust[, accidentat[, suind =i cobor`nd, s[rind mereu p`r`ul, =i pe alocurea rupt[de ploii.

La vremea asta drumul era gol. Adela]mi lua bra\ul, mi-l l[sa — se juca, f[r[s[=tie, cu nebunia mea — zv`rlea cu pietre ]n p`r`u, =i c`nd nu vorbea, c`nta, ]ncep`nd =i p[r[sind c`ntecele dup[ capriciile asocia\iilor de sunete. C`nta]ncet, ca pentru ea (poate ca pentru noi?), cu o voce at`t de slab[, c[ parc[ nu f[cea dec`t s[respire melodios. Conduc[torul nostru era ea. Semnalul popasurilor ea]l d[dea, fugind]nainte =i a=eze`ndu-se pe c`te o banc[de pe malul p`r`ului, care bolborosea naiv la cascadele minuscule, formate de pietre mai mari. +i tot ea d[dea semnalul plec[rii, ridic`ndu-se brusc. }=i desf[=ura via\ a intens. }mi umplea ochii =i sufletul cu existen\ a ei.

}ntr-un loc ferit din c[rare, unde patru b[nci alc[tuiesc un p[trat, care]nchide la mijloc o mas[=i pe care ea]l declar[„salon“, m[ ]n=tiin\[c[vom sta mai mult. Cineva toca pe aproape. }l descoperir[m: o cioc[nitoare suia =i cobora pe trunchiul unui copac, preocupat[ad`nc, f[r[ s[ ne dea nici o aten\ie. V`ntul suna]n brazi, ca o bur[de ploaie. Iluzia era dezmin\it[de petele de lumin[care, ca ni=te frunze diafane de aur, jucau pe b[nci, pe mas[, pe broboada, pe rochia =i pe m`inile Adelei.

Aici,]n intimitatea singur[t\ii, cu bustul ei,]n care palpita via\ a, sprijinit pe mas[, cu tulpanul legat pe frunte, era at`t de femeie! Proiectat[pe zidul]ntunecat al bradului, cu rochia

trandafirie, cu fa\ a]nviorat[de mers =i de pl[cere sub broboada albastr[, cu z`mbetul ei ro= =i lumin`nd din azurul ochilor,]mi p[rea, p`n[la halucina\ie, o floare mare, una din acele flori tropicale care atrag irezistibil, ame\esc =i omoar[.

— *Mon cher ma]tre*, la ce visezi?

— La nimic. M[g`ndeam la o floare str[lucitoare despre care am citit]ntr-o carte c[ ]n floare=te numai o dat[la o sut[de ani.

— E=ti sigur c[exist[o astfel de floare?... S[mergem. D[-mi bra\ul.

Merg`nd pe drumul stricat =i pavat cu r[d[ cinile aparente ale brazilor, ca ni=te enorme cracati\e pietrificate, uneori c[lc`iele ei „Louis Quinze“ o tr[dau, =i atunci,]n panic[, =i ca s[se echilibreze, m[apuca de bra\,]n care sim\eam]ncordarea trupului ei]ntreg.

Eram sus detot, aproape de poian[. P`r`ul se auzea undeva,]n fund.]mi sim\eam sufletul alarmat =i fericit. Impreciziunea raporturilor noastre,]ncordarea de a p[stra nuan\ a momentului unic f[ceau clipa mai rar[=i pe femeia de al[turi mai pre\ioas[dec`t dac[ a= fi mers cu bra\ul dup[ talia iubitei. Dac[ ea mi-ar fi spus acum cuv`ntul unic, mi-ar fi dat s[sorb tot v[zduhul albastru, dar a= fi regretat poate c[farmecul ascu\it se rupe. Adela se conformase incon=tient momentului. At`rnat[ de bra\ul meu, tot mai greu, t[cea, privindu-m[ din c`nd]n c`nd scurt, f[r[s[ ]ntoarce spre mine capul, numai cu coada ochiului ei albastru.

Dar drumul se l[rgi deodat[,]ntr-o alee dreapt[, sub brazii]nal\i, ca un tunel, la cap[tul c[ruia str[lucea glorios lumina poienii.]n poian[nu era nimeni dec`t vara, care plutea moale, aurie, =i se pierdea pe sub crengile brazilor ce ]mprejmuiau aria verde ca un zid neregulat. Partea din sus era a=ternut[ cu umbra p[durii, care o domin[, enorm[ =i neagr[. Nimeni, ]n afar[ de noi, dec`t via\ a obscur[a p[m`ntului, a pietrei, a vegeta\iei m[runte =i c`iva fluturi care se urm[reau, se]nt`neau o clip[ cu inten\ii de h`rjoan[, se]ndep[rtau, dispropor\ionat de mici,

În m[re\ia grav]. Printr-o deschiz[tur[a copacilor sc`nteiau priveli=tile din vale, m[rginite departe tare de dealurile albastre, =terse ca ni=te nouri gata s[dispar[sub orizont, care despart valea Moldovei de a]ndep[rtatului Siret.

În varietatea haotic[de p[duri, de dealuri =i de v[i, identificar[m B[\te=tii no=tri, care, abia v[zu\i =i r[s[rind din infinitatea de arbori, p[reau de aici, cu cele c`teva raze r[sfr`nte de acoperi=urile lor, ni=te a=ezi[ri din pove=ti. Bra\ul Adelei st[tea prietenos sub al meu,]ncredin\at parc[mie. Sim\ea =i ea poate, ca =i mine, nevoia de a ne]ntov[r[=i]n fa\la singur[t[\ii infinite.

Ca alt[dat[la T`rgu-Neam\ului, ]ntocmir[m =i acum un plan ]ndr[zne\ =i apucar[m ]n sus spre v`rful muntelui.

Într-un loc ne-am oprit la un =ipot, f[cut din jum[tatea da scoar\ a unui copac, =i cu paharul meu de inele de nichel am b[ut ap[. Adela, dup[ce b[u, cu ochii pe jum[tate]nchi=i, umplu paharul din nou,]l v[rs[,]l umplu iar[=i =i mi-l]ntinse. Dac[n-ar fi v[rsat]nt`iul pahar, ar fi dat dovad[ de cre=tere rea, =i dac[ ar fi pus =i vreo inten\ie sentimental[, ar fi dat dovad[ de vulgaritate. +i, totu=i, m-am sim\it profund jignit de procedarea ei, ca de un gest f[cut anume s[ pun[ distan\ ]ntre noi, s[ ridice o barier[, spre a opri ostentativ orice atingere c`t de indirect[cu ea, cu via\la ei. +i era at`t de femeie gospodina cu tulpanul legat pe frunte...

Dup[c`t[va vreme ap[ru la o cotitur[piscul Hor[icelului, grandios =i comic, cu profilul acvilin al unei jum[t[\i de casc[normand[. Era vremea s[ne odihnim. Am]ntins pelerina la piciorul unui mesteac[n, care a servit Adelei de speteaz[. Sprijinit[de copac, botinele]i ie=eau de sub rochie, ca dou[fiin\ele mici =i impertinente. Dar Adela]=i acoperi cu rochia p`n[ =i v`rful botinelor.

I-am povestit excursia pe care o f[cusem cu zece ani]n urm[la m[n[stirea Horai\la =i pe muntele din fa\la noastr[. Ea admir[numele diminutiv at`t de potrivit al Hor[icelului =i regret[c[n-a

fost atunci cu mine. I-am atras atenția că e prea târziu ca să fi putut lua parte la excursia aceea. +i cum veni vorba despre tinerețea care a trecut, ea se supăra, amenința că se întoarce înapoi, mă invită în termeni aspri să nu mai cochetez, că „nu e frumos“. Apoi, ridicându-se, mă dezmierdă pe mână în treacă, scurt, ca pe un copil, =i pleacă.

La o altă cotitură se deschise adânc valea Cracăului. Deasupra, plutea luna, trecută de primul pătrar, ca o sferă de nor. Acest fragment al astrului nostru, în plină lumină a zilei, avea aerul stingherit =i foarte nelalocul lui. Cu sufletul dezechilibrat încerc de atingerea mânăii Adelei, i-am explicat cu dezesperare ceea ce =tia =i ea, că, din milioanele de corpuri cerești, Pământul nu are în proprietatea lui decât hârbul [sta de staniu, pe când alții, ca Soarele =i chiar Jupiter... Dar ea mă întrerupsese =i =i bătău joc de mine că vreau să fiu de spirit cu orice preț =i făcu declarații de iubire lunii, scoțându=și, ca pedeapsă, brațul de sub al meu. (Simte prețul brațului ei pentru mine!)

După o bucată de vreme ajunserăm pe culmea înflorită, din care se nalăci aici-colo mesteceni tineri cu trunchiuri albe, cu crengi subțiri plecate în jos, cu frunzele blonde de toamna timpurie de pe înălțimi: apariții grațioase, feciorelnice, fete neimplinite, goale sub vestmântul părului despletit =i, mai departe, pe urma lor, brazi nalăci, silvani iscoditori, veniți din pădurile negre — o lume de vis =i de basm, surprinsă =i încremenită locului la ivirea noastră în înuturile lor aeriene.

Țmi veni în minte =i declamai, galant =i glumind, versul antic, închinat Venerei: „Pământul a=terne flori suave sub pații tăi“ =i-i spusei cui a dedicat poetul aceste cuvinte. Ea mă sfida cu frumusețea ei. (+tia bine că tonul glumei era o măsă ipocrit!)

Dar deodată cerul asfințitului se umplu, emoționant, cu trupul Ceahlăului, mistreț uriaș =i hidos, cu capul luminat de soarele care se-ndrepta spre fundul zării. Muntele nemăsurat =i diform, în tristețea indescritibilă a sfârșiturilor de zi pe mână, inspira

ne]ncredere =i nelini=te. Adela]mi lu[bra\ul sub al ei =i st[tur[m a=a mult[vreme,]n loc, privind t[cu\i cum fiara]ncremenit[ca de spaim[ ]=i schimba culoarea]n fiecare clip[, devenind tot mai]nchis albastr[. Numai capul, prin contrast cu restul, mereu mai]ntunecat, se f[cea tot mai luminos, de-o lumin[stranie, de vis, radiat[ ]ntr-o aureol[de vapori de aur. Adela str[lucea =i ea de lumina piezi=[a soarelui, =i acum]nt`ia oar[ v[zui, cu str`ngere de inim[, deasupra buzei ei o umbr[ideal[de puf auriu.

O sim\ii]nfior`ndu-se. }n adev[r, razele soarelui nu mai aduceau c[ldur[. Trebuia s[ ne ]ntoarcem. I-am pus =alul pe umeri. M-am desp[r]it de el. Dar aveam o compensare: gestul de a i-l pune pe umeri era aproape o ]mbr[\i=are — compensare cu at`t mai pre\ioas[cu c`t, din rezerva mi=c[rilor ei, dictate de nevoia de a simplifica opera\ia, am sim\it c[=i pentru ea gestul meu]mprumuta aceea=i semnifica\ie.

L[sar[m drumul obi=nuit =i ne cobor`r[m de-a dreptul. Dar ploile schimbaser[ totul ]n at`ia ani, =i unde nu schimbaser[ele, era]nc[=i mai r[u: copacii r[sturna\i =i tuf[ri=ul]ntins pe p[m`nt prindeau picioarele cu la\uri ascunse. Era ]ns[ t`rziu s[ne mai]ntoarcem dup[ce cobor`sem at`ta.

Adela]mi puse =alul pe bra\, f[r[s[i-l mai cer, pe urm[ ]=i scoase =i tulpanul, care se prindea]n penajul dur al cetinii,]l p[turi =i mi-l puse singur[ ]n buzunarul surtucului. Simplitatea =i naturalul, lipsa de ceremonie cu care m[ ]mpov[ra cu obiectele ei erau dovezi scumpe c[-mi face darul de a=i lua drepturi asupra mea.

Cu un pas mai jos dec`t ea, o \ineam str`ns de bra\ s[nu lungece cu tocurele ei]nalte. Cu m`na cealalt[, cu o grij[ atent[, ]=i \inea rochia adunat[ ]n jurul picioarelor. Gestul ei feminin =i bra\ul ei cald ]n m`na mea erau delaolalt[paradis =i infern. Spiniile ne zg`riau; ]i prindeau =i-i sf`=iau rochia. }ntr-un r`nd a alunecat peste mine cu toat[ greutatea ei, cu ea toat[. P`n[acum o v[zusem, o auzisem, uneori m[atinsese. Acum greutatea ei m-a

f[cut s[-i percep existen\va sub alt[categoriie a sensibilit[\ii: aceea care d[senza\ia realit[\ii ultime, indubitabile.

M-am]ndep[rtat din nou de ea cu un pas mai jos =i, cu m`na ei ]ntr-a mea, am continuat drumul. ]n sf`r=it, priporul se ispr[vi, =i c`nd eram aproape de poian[, Adela]=i ref[cu toaleta cum putu mai bine. Rochia]ns[r[mase cu importante avarii. P[rul, care s-ar fi crezut c[m[rturise=te urm[rile unei lupte,]l readu-sese la forma anterioar[cu mult[aproxima\ie.

Dar]n poian[era]nc[lume. Oamenii serio=i]=i ispr[veau jocul de c[r\i]n chio=c. Ceilal\i erau pe b[nci sau al[turea,]n picioare.

Am t[iat repede col\ul de poian[inevitabil pentru a ajunge la drumul m[ns[stirii. C`nd am intrat din nou ]n p[dure, Adela a respirat fericit[. Rochia ei =i coafura nu erau deloc compatibile cu o primblare ]n public. Ea ]mi m[rturisi c[ =i-a rupt =i botinele. ]n adev[r, c`nd ne oprir[m pe o banc[,]mi dovedi *de visu*¹ acest nou dezastru. Dar toate o f[ceau fericit[. A=e`z`ndu=i din nou =i mai]n r[gaz p[rul,]mi mul\umea mie, ca unui regizor al naturii, pentru toat[ziua aceasta =i, spun`nd c[ n-are s[ uite niciodat[ soarele de pe Ceahl[u, ]mi ]mpl`nt[o s[geat[ascu\it[ ]n inim[;]n apelativul cu care mi se adreseaz[ ]ntotdeauna f[cu o u=oar[schimbare: „cher ma]tre“ deveni „ma]tre chéri“². Apoi, f[r[comanda ei obi=nuit[, se ridic[de l`ng[ mine =i se duse p`n[la o alt[banc[, unde m[a=tept[, t[cut[. Schi\[, dup[obicei, mi=carea de a-mi face loc l`ng[ d`nsa.]i d[dui tulpanul =i =alul.

Ce era]n acest cuv`nt? Recuno=tin\ entuziast[, ori...? Dar rezerva mut[ de pe urm[? Remu=care ori sfiala altui sentiment? Un lucru e cert: mi-a f[cut loc pe banc[ f[r[ nevoie, instinctiv. A=adar, ]n cazul cel mai r[u, nu mi-a repro=at, ]n suflet, mie, cuv`ntul care i-a sc[pat =i care mi s-a]nfipt]n inim[. Dar nu mi-a mai luat bra\ul. +i, gr[bi\i =i aten\i la mers prin]ntunericul care cre=tea]n p[dure, n-am mai vorbit nimic.

¹ Cu sensul de: concret (lat.).

² Drag[maestre... Maestre drag. (fr.).

În m[na]stire a dat un raport spiritual despre peregrin[rile noastre, omagiind pe „alpinistul Încercat“ =i pe ghidul ei.

„Ghidul meu“... „Meu“...

Dup[mas[ne-am Întors acas[pe lun[. Am voit s[stau pe capr[, c[ci În tr[sur[nu puteam Înc[pea, relativ comod, dec`t trei. Adela a hot[r`t c[trebuie s[stau cu ea pe sc[una=, cum vom putea, ca s[fim to[i la un loc, declar`nd c[ nu admite nici o Împotrivire. C`nd a pornit tr[sura, =i-a trecut bra\ul pe sub al meu, ca s[c`=tig[m spa\iu =i s[nu c[dem jos.

În stil romantic curent, s-ar zice: un drum neuitat. De fapt, nimic romantic: eram intoxicat. Sim\eam În s`nge otrava. +i m[l[sam În st[p`nirea ei cu pl[cerea de a nu putea rezista. Cealalt[realitate, restul universului vizibil, se Înceca În zadar s[-mi intre prin sim\uri. Abia dac[mai prindeam imaginile lunii, care, vindecat[de cloroza din timpul zilei, se Întorcea =i ea cu noi Înapoi spre B[Î\te=ti, dup[ce f[cuse ziua drumul spre V[ratic, =i, \in`nduse În preajma noastr[, aci mai aproape, aci mai departe, alerga peste arbori, peste case, peste cumpene de f`nt`ni, apoi, la deschiz[turi mari, fugea deodat[ În fund, tocmai deasupra mun\ilor Hora[i]ei, spre a se Întoarce Înr-o clip[ din nou deasupra unei cumpene, a unei case, a unui p`lc de stejari. Jocul de imagini absurd de pe cer =i Adela, at`t de ea, at`t de l`ng[mine pe sc[una=ul Îngust, Îmi alterau sensul propriei mele realit[\i...

Am sim\it ca o catastrof[oprirea tr[surii la poarta casei.

C`nd ne-am desp[r`it, m`na Îi era fierbinte, avea temperatura corpului ei Întreg... Mi-a r[mas În palm[ impresia m`inii ei. (Impresie real[, ori halucina\ie tactil[?) Ca s[n-o pierd, am \inut m`na Închis[, am deschis poarta =i u=a casei cu m`na st`ng[... }n odaie mi-am pus palma pe buze, ca s[aspir parfumul vie\ii ei. +i am f[cut toate astea serios, metodic! Am \inut palma Închis[pe gur[, ca s[nu pierd nimic din ipoteticul fluid al vie\ii ei!...

...Sunt obosit. Mi-e capul gol =i sufletul greu... Premise f[r[concluzie... Peripe\ii f[r[deznod[m`nt... Dar ce fierbinte Îi era

respira\ia =i ce miros ame\itor de femeie t`n[r[ avea pieptul ei ]nc[ ]zit c`nd a alunecat peste mine]ntreag[! +i ce]ntreag[era l`ng[ mine pe sc[una=ul ]ngust! +i ce dureros de femeie era cu rochia sf`=iat[la poale =i cu p[rul]n dezordine.

C`nd am ajuns ]n balcon, era ]n fundul gr[dinii. A venit imediat, cu pa=i gr[bi\i =i m[run\i, cu coatele lipite de talie, cu bra\ele pendul`nd repede]nainte =i]napoi — compozi\ia ritmic[obi=nuit[ei c`nd se gr[be=te. Suind sc[rile aproape ]n fug[, rochia lua pe r`nd tiparul genunchilor ei rotunzi. Cu ochii r`z[tori, cu o ]nsufle\ire de veselie, deloc ]n concordan\[ cu grija pe care o punea ]n vorbe, m-a ]ntrebat ]nc[ de pe sc[ri, accentu`nd ultimul cuv`nt: „|i-a fost ur`t singur?“ +i doar nu putea s[aib[nici o]ndoial[c[eu =tiam c[v[zuse bine c`nd am venit... „|i-a fost ur`t singur?“ Adic[: „A=a-i c[m[dore=ti mereu?“

Am luat cuvintele ei ca o expresie familiar[de polite\e a gazdei =i — ca s[r[spund ceva — i-am spus aceste cuvinte]nari-pate (imaginea ei de pe sc[ri]mi]ncremenise g`ndirea):

— Poate aveai treab[ ]n gr[din[?

— Nu — scand[ea rar — nu aveam nici o treab[—]n gr[din[.

+i, parc[dezmierd`ndu-se, }=i a=e z[ f[r[ necesitate pala de p[r pe jum[tatea st`ng[a frun\ii.

}nvins mereu de imaginea ei de pe sc[ri, mobiliz`nd ultimele rezerve ale voin\ei. Acum m[ privea atent[. Expresia figurii ei avea ceva ]ntreb[tor. Apoi ochii ]i devenir[ nesiguri. P[rea c[-=i ]nfr`nge greu nevoia de a privi]n l[aturi. }=i lu[ ]ns[numaidec`t =i din plin aerele de *grande-dame*, dar nu =i vocea sonor[, pe care o ]ncerca f[r[ s[ reu=easc[. }=i a=e z[ din nou pala de p[r pe jum[tatea st`ng[a frun\ii.

Apari\ia doamnei M...]n cerdac m-a contrariat, dar a fost bine-venit[: atitudinea st`njenit[a Adelei nu era de natur[s[-mi fortifice voin\la.

Urm[un schimb de vorbe ne]nsemnate cu doamna M..., la care Adela abia dac[lu[parte. Intra mereu]n cas[,]ntr-o odaie

sau alta, umbl`nd repede cu mersul insistent,]ntr-o necontenit[
ofensiv[ ]n contra realit[\ii.

— Cau\i ceva, Adel[? Ai nevoie de ceva?

— N-am nevoie de *nimic*, m[muc[.

Apoi mi=c[rile ei]ncoace =i]ncolo s-au lini=tit treptat, p`n[
la imobilizare pe un scaun.

C`nd am plecat:

— Desear[, la mas[la noi. O surpriz[, preg[tit[de mine (=i-
mi ar[t[palmele roze ridicat]ntr-o clip[de fulger), dup[ulti-
ma edi\ie a ilustrului tratat *La bonne cuisinière*¹.]nuta de...
promenad[, pentru dup[mas[, s[ascult[m greierii =i cosa=ii!

Criz[. Paroxismul crizei. Simptomele nu las[nici o]ndoial[:
o lovitur[ca de pumn]n inim[c`nd apare. Paralizia inteligen\ei
c`nd m[atinge din neb[gare de seam[. Senza\ia c[ldurii ei fi-
zice de la distan\[. Nevoia inexorabil[, care]mi oprim[respira\ia,
de pulsa\ia vie\ii ei. Feti=izarea tuturor obiectelor ei =i a tot ce
\ine de ea: mantila ei din cuier, c`nd intru]n antret, m[ ]nflora-
r[; caligrafia ei are o feminitate tulbur[toare]n fiecare liter[, =i
mai ales]n cele care se]nal\[ori se coboar[din linie; numele
mo=iei unde locuie=te are ceva ad`nc emo\ionant. Sentimentul
c[tot ce nu este ea, sau al ei, sau cadrul ei este fad. Convinge-
rea c[numai o femeie]nalt[, cu p[rul galben, cu o u=oar[
asimetrie a gurii c`nd z`mbe=te poate da fericirea. Fiorul pe care
mi-l d[cuv`ntul „Adela“. (C`nd am g[sit]ntr-un catalog nume-
le ei, m-am oprit ca]n fa\ a unui eveniment rar.) Senza\ia de vo-
luptate, provocat[de cuv`ntul „Ea“, c`nd o *numesc* astfel, oral
sau mental, probabil pentru c[, fiind contradictoriul lui „El“, =i
at`t de femeiesc prin fizionomia lui, dimorfismul gramatical
proclam[cu putere dimorfismul sexual, concentreaz[ ]ntreaga
con=tiin\ asupra *femeii*, p`n[la halucina\ie. Persisten\ a imagi-
nii ei]n con=tiin\[, luminat[de albastrul ochilor — c`nd citesc,

¹ Buc[t[reasa priceput[(fr.).

c`nd vorbesc cu cineva, c`nd g`ndesc altceva —, ca o form[ a priori a cuget[rii, arunc`nd un v[l de azur peste paginile c[r]vilor, peste priveli=ti, a=a cum proiectezi, oriunde \i-ai]ntoarce privirile, rotundul soarelui apun`nd, r[mas c`tva timp]n ochi. Str`ngerea treptat[a confien\ei de alt[dat[, a prieteniei afectuoase pentru ea. Dorin\a arz[toare de a-i sacrifica totul =i mai ales libertatea mea. Sentimentul de teroare fa\[de fiin\a care singur[poate da =i lua via\va. Dispari\via total[a trecutului, anihilat de existen\va ei, =i, cum nu pot plasa]n viitor nici un vis cu subiectul „Adela“ — singura substan\[a cuget[rii mele — dispari\via =i a viitorului, totul reduc`ndu-se la prezent, care mi se impune exhaustiv, dar care, alc[tuit din ac\iuni f[r[ scop, f[r[ corela\ie ]n timp, nu are dec`t consisten\va unei dibuiri]n vis. +i, mai presus de toate, uimirea, ve=nic nou[,]n fa\va evenimentului extraordinar, incredibil, c[ea *exist!*

...„Experien\va“ a ajuns prea departe! Acum e prea t`rziu s[te eliberezi. Dac[amorul ar fi provocat de frumuse\ea femeii, de inteligen\va ei, cum profeseaz[filozofii ideali=ti, mai mult sau mai pu\in castra\i din natur[; ori de „comuniunea dintre suflete“, cum susureaz[androginii =i ginandrii (traducere liber[: „Scump[amic[, sufletele noastre comuniaz[. A=adar, dezbrac[-te!“), salvarea ar fi posibil[. Dar amorul nu este entuziasm estetic =i moral. Sublimit[\ile astea clorotice n-ar putea explica tirania =i demen\va lui. El este cu totul altceva. Este faptul fundamental al existen\ei, voin\va de a tr[i sau, mai bine, de a nu muri (ceea ce, de=i pare acela=i lucru, e cu totul altceva).

]n strig[tul de iubire, b[rbatul cere femeii ajutor]mpotriva mor\ii. De aceea „amorul e tare ca moartea“. De aceea nemilosul lui egoism]n doi. De aceea senza\ia f[r[nici o analogie a realiz[rii lui. De aceea posibilitatea imaginilor voluptuoase de a \inea piept]n con=tiin\[imaginii]nfior[toare a mor\ii. De aceea absolvirea minciunii, coruperii servitorilor, efrac\iei, crimei, c`nd

au de scop posesiunea femeii iubite — con=tiin\va uman[recunos`nd astfel c[ drepturile vie\ii primeaz[ pe ale moralei =i ale societ[\ii. De aceea provocarea unuia prin altul a sentimentului pentru femeie =i a sentimentului pentru natur[: eternitatea splendid[ a universului exasper`nd]n om con=tiin\va obscur[a vremelniceii lui. De aceea tragedia celor patruzeci de ani ai b[rbatului, c`nd moartea ]ncep`nd s[-i trimit[crainicii, el se aga\ ]nc[=i mai cu spaim[de via\ =i c`nd femeia iubit[, ]n voin\va ei de a nu muri, ]=i ]ntinde bra\ele c[tre altul, c[tre b[rbatul t`n[r, c[tre acela care-i f[lg[duie=te mai sigur nemurirea.

Voin\va de a nu muri, exprimat[ ]n fiecare z`mbet,]n fiecare inflexiune a vocii,]n fiecare gest al celor doi, =tiin\va a identificat-o]n elementul etern — plasma originar[, *via\va]n sine* — pe care natura a reu=it s-o creeze cu sfor\ri de miliarde de ani, =i acum vrea s-o p[streze cu orice pre\. Individul — viscerele, creierul, nervii, mu=chii; „via\va vegetativ[=i de rela\iune“ — e un simplu mijloc pentru un scop, e servitorul elementului etern, e destinat s[-l p[streze =i s[-l transmite din genera\ie]n genera\ie p`n[ la stingerea soarelui....+i atunci cum vrei s[ te eliberezi, nenorocitul? Cine de cine s[ se elibereze?... Ce tulbur[toare sunt mi=c[rile Adelei c`nd umbl[!

O femeie pudic[ar trebui s[nu umble. Dac[ar fi logic[ ]n rezerva ei, ar trebui nici s[respire! Ar trebui s[se suprima.

M`ine o s[cocheteze ca =i azi, ca =i ieri, o s[simuleze, o s[„joace“]nclinarea de a consim\i la apelul t[ru pasionat =i mut. Jocul ei este reprezenta\ie de beneficiu]n favoarea ta. Cochet[riile ei sunt o ofrand[gra\ioas[pe altarul nebuniei tale. Dar generozitatea ei se opre=te aici, c[ci ea nu-\i poate da =i ceea ce nu are: amorul.

Dar... Dar dac[te-ar „iubi“, ar putea s[se poarte altfel dec`t acum? O femeie irepro=abil[ar putea face mai mul\i pa=i spre un b[rbat care nu vrea s[-i spun[c[o iube=te, nu vrea s-o iubeasc[, =i ea]=i d[seama de toate acestea? Dac[n-ai avea

con=tiin\ a v`rstei, ai sta un singur moment la]ndoial[ ]n privin\ a sentimentelor ei? C[ci ea]i d[la maximum ceea ce poate da o femeie]n astfel de]mprejur[ri. (Purtarea ei nu e oare „dovada“ neconținut[, pe care]i-a anun\at-o de la]nceput?)

Dar, amicul meu, dac[n-ar fi diferen\ a de v`rst[, =i-ar permite ea libertatea pe care =i-o ia cu tine? Cu un t`n[r — indiferent dac[l-ar iubi sau nu, =i mai cu seam[dac[l-ar iubi — =i-ar]ng[dui ea purtarea asta? Cochetarea ei, concesiile ei nu sunt mai degrab[un semn c[te consider[scos din circula\ie? }i d[prea mult pentru ca ceea ce-]i d[s[fie adev[rat. (...Iar dac[ ]i-ar da mai pu\in, ai fi =i mai sigur c[nu te iube=te!)

O mic[, o infim[corectur[ ]n nebuloasa primitiv[, din care ar fi rezultat mai mult[contemporaneitate]ntre tine =i ea, ar fi remediat totul.

...Ipotez[van[=i asta! C[ci acea corectur[ar fi determinat altfel sistemul solar =i]ntreaga realitate a planetei, =i contemporaneitatea singur[ar fi fost zadarnic[. Iubirea Adelei pentru tine nu se poate concepe nici]ntr-o ipotez[! Imposibilitatea ei a fost decretat[de la]nceputul universului.

...Sunt numai zece ani de c`nd eram la culmea cea mai ]nalt[ a vie\ii. Nu sunt un infatuat, dar... Dac[ cel de alt[dat[ ar fi ]nt`lnit-o pe ea, cea de acum! Dar poate c[nici atunci... Ipoteza c[nu m-ar fi iubit nici atunci ar trebui s[m[consoleze. +i totu=i m[ ]nvenineaz[. Simt bine c[, dac[ea mi-ar spune acum c[nu m-ar fi iubit nici atunci, durerea ar fi =i mai mare... Nu mi-ar mai r[m`nea nici g`ndul consolator c[nu eu sunt ceea ce nu are priz[asupra femeii din ea, ci numai o form[ ]nt`mpl[toare a mea, cea actual[, condi\ionat[de timp, =i nu de esen\ a fiin\ei mele.

+i dac[totu=i... Ce nu este posibil?... *Visul unei nop\i de var[...* Titania... Dar simbolul e prea ofensator. +i,]n acela=i timp, prea m[gulitor. C[ci (modific`nd pu\in pentru cauz[ dictonul cunoscut) mai bine un m[gar t`n[r dec`t un leu venerabil. ]n sf`r=it, s[mi permit un acces de fatuitate acut[=i s[judec toate posi-

bilit[ile. (Sunt doar singur, cu mine, aici, în noaptea asta infinit[...)

Dacă nu-i sunt indiferent, sentimentul ei este o simplă iluzie psihică. Adela ia drept iubire sentimentele ei bune pentru mine, din care a făcut un mănunchi legat în voința de a mă iubi. După realizare, s-ar deștepta și, inconștient, mi-ar reproșa mie iluzionarea și decepția ei. Iar în ipoteza, obraznică și absurdă, că Adela mă iubește te cu adevărat, fericirea infinită, care ar sfida legile universului, ar fi trecătoare. În ipoteza asta extravagantă, ar trebui să-i cer mână (din toate expresiile, a cere mână pe care e liber să o dea, fără a lua toate obligațiile față de ea și fără a masca și înnobila legătura prin toate formele și ritualele, cu atât mai potrivite scopului cu cât mai nelogice și mai ridicole din punct de vedere realist, este cea mai gravă ofensă pentru ea, numesc-se această legătură amor liber, căsătorie liberă, ori alt cuvânt sonor, prestigios mai ales în zilele noi și bun ca să justifice în chip ipocrit egoismul brutal al bărbatului. Dar pe o femeie pe care am înjosi-o și care s-ar înjosi n-am mai putea să-o preluiesc.

Iar legătura indisolubilă ar duce la nefericire, pentru că, după câțiva ani, voi fi în adevărată bătrân, tocmai atunci când ea va fi femeie în toată puterea cuvântului. Concret: cu capul pe genunchii ei, conștient că-mi vede părul sur, spunându-mi nume mici, pe care le-am auzi paterne; spunându-mi nume mici, care ne-ar ridicula pe amândoi. Părul meu sur lîngă capul ei blond; mână ei mică în părul meu sur. Dezmiertări arzătoare ca un copil... întrebarea de fiecare moment: „și sunt ochii legați încă? Ori s-a deșteptat și vede realitatea?” Sentimentul de umilință că abuzez de încrederea ei de sine ori de mila ei. +i, la apariția *lui*, durerea mea, și durerea ei că mă ucide ori că renunță la viața ei pentru mine.

Nefericirea mea, cauzată de mine, ar fi o catastrofă individuală, și meritată. Dar nefericirea ei, provocată de mine, ar fi o crimă împotriva ei și o crimă împotriva fericirii, pentru că oame-

nii înfrumusețază ori urăsc fericirea, =i Adela e dintre acei care o înfrumusețază.

Imposibil! +i e mai bine a=a. Chiar dac[a= avea zece ani mai puîn. Tot ce se realizează se împuținează =i se trivialează[. Relațiile prietene=ti trivialează[prietenia; ritualul — religia; poemul — poezia; creația — gîndul lui Dumnezeu, =i tot a=a realitățile amorului trivialează[iubirea.

Cine a spus c[, odat[cu hainele, b[rbatul =i femeia arunc[toat[cultura =i civilizația =i se întorc la starea de natur[?

O femeie spiritual[, cu care schimbi idei fine ca ni-te s[geî de aur, într-o atmosfer[de sensibilitate delicat[, creat[de amîndoi... =i, la un moment dat, ca ultim[concluzie, ca încoronare suprem[, violarea tuturor secretelor ei, a tot ceea ce ea ascunde, conștient[c[e partea brutal[a ființei ei, oficiile vieții organice, care n-au alt[justificare decît aceea c[sunt suportul vieții spirituale — ca subsolurile unde se fabric[forța care în salon străluce-te în ghirl[nzi de lumini.

Adela este o iluzie paradisiac[, =i nu trebuie s[devie o realitate. Nu trebuie s-o asimilez întru nimic domni-oarei Niculina P., artist[coregrafic[(=i dramatic[*in spe*), care, ca =i maestrul de scrim[, are un rol important în p[strarea echilibrului organic =i, probabil ca =i el, nu are numai un singur client.

Atunci? Atunci r[mîne s[fac o tranzacție cu natura sau, mai exact, s-o mistific. Voința de a nu muri, geniul speciei sau elementul imperceptibil a creat în individ iluzii =i miraje. E amorul: arbust în prim[var[, cînd frunzele =i florile, pe care cînt[p[șri =i se opresc fluturi, acoper[trunchiul inestetic, care hr[ne-te coroana. Voi mistifica la rîndul meu geniul speciei, elementul primordial, voința de a nu muri, voi p[stra numai coroana arbustului. Voi iubi în Adela forma ei ideal[=i sufletul, parfumul vieții ei, îi voi da totul f[r[s[-i cer nimic.

Hm! Amor platonice?... Trubaduresc? Comuniune între suflete? („Androgin =i ginandru“?) Autosofisticare! Ipocrizie! Strugurii

acri! Ori (sau: =i) perversitate de blazat,]n care iubirea =i actul final (prea mizerabil asociat de domni=oara Niculina P.. et comp.) s-au disociat. Ori preten\ii impertinente de supraom, care vrea s[-i de=urubeze creierul de corp, s[-l pun[deasupra vie\ii, s[joace un joc savant cu propriile lui sentimente, ca]ntr-o partid[de =ah jucat[cu el]nsu=i. Platonism, oroare de materie, supraom? Dar m[rturise=te c[te arde un fier ro=u prin inim[acum, c`nd \i-o imaginezi dormind ]n dezordinea p`nzelor albe! E cineva,]nc[inexistent, care aspir[ ]n tine la via\[-i vrea s[aib[ ]nc`nt[toarea =i tulbur[toarea asimetrie a z`mbetului ei. +i m[rturise=te c[„fine\ea“ ei, „distinc\ia“ ei, „unicitatea“ ei]\i sunt pre\ioase ca tot at`tea cauze care o fac mai intangibil[, mai inaccesibil[, a=adar mai dorit[; ca tot at`tea v[luri pe care s[le arunce de pe ea pentru tine, ori s[i le sf`=ii tu, cu voluptatea sadic[de a o dezbr[ca de „civiliza\ie“.

Dac[aceea care a fost Ana de Austria¹ n-ar fi fost drapat[ ]n inaccesibilitatea ei de regin[, Georges Villiers de Buckingham² n-ar fi decretat blocusul Angliei, numai pentru siguran\ea unei scrisori a ei, =i n-ar fi fost pe punctul de a dezl[n\ui un r[zboi european, numai spre a crea condi\ii favorabile victoriei lui supreme: supremei ei impudic[ ]\i.

]ntr-un album antropologic am v[zut reconstituirea ipotetic[a pitecantropului pe cale de a deveni om. Ie=it[dintr-o pe=ter[cu un silix]n ghear[, bestia]n dou[picioare a=teapt[grav[, s[-i cad[prada.

Accea=i aten\ie crud[o are b[rbatul c`nd a pus ochii pe o femeie. Scena se poate observa ]ntr-un bal, ]ntr-o gr[din[ public[, ]ntr-o sal[ de teatru. C`nd nu are nimic din cruzimea asta tragic[, individul e un farsor sau un emasculat. +i femeile]l trateaz[ ]n consecin\].

¹ So\ia lui Ludovic al XIII-lea, rgele Fran\ei, regent[ ]n timpul minorit[\ii lui Ludovic al XIV-lea (1601-1666).

² Om politic englez, favorit al regelui Iacob I (1592-1628).

P`nda de a acapara o femeie, consim`lirea ori refuzul ei, nesiguran`a dac[-i d[ sau ]i ia via`a, \ip[tul de bucurie c`nd \i-o d[, =i mai cu seam[ de durere c`nd \i-o refuz[... aceasta, =i nu altceva, constituie poezia amorului — c`nd contribuie =i *omul*, care vine pe o alt[ linie, desf[cut[ c`ndva din pitecantrop.

O afacere destul de complicat[...

Ie=isem la plimbare cu ea.]n fa`a ultimei cr`me din sat drumul era aproape]nchis de lumea]ngr[m[dit[ ]n jurul unei c[ru`e. Cu incuriozitatea mea de om comod, organizat[ de-a lungul vremii con=tient =i metodic, mi-a= fi f[cut loc prin mul`ime, f[r[s[cercetez cauza]mbulzelii. Dar Adela n-a ajuns]nc[la indiferentismul meu filozofic.

Din vocifer[rile lumii a`\ate, am reconstituit evenimentul ]n liniile lui generale: un \[ran — aduc`nd =efului de post suprema insult[de a nu-i recunoa=te dreptul de rechizi`ie asupra unui purcel — z[cea galben, strivit, nemi=cat, ]n c[ru`a care trebuia s[-l duc[la spitalul din T`rgu-Neam\ului.

Tr[g`ndu-m[la o parte, Adela]mi spuse cu ochii]n lacrimi:
— Are s[moar[pe drum! Trebuie s[-l aju`i aici.

Am convins-o cu greu c[omul are nevoie grabnic[de spital.

Complica`ia a]nceput]n acest moment.

Dup[ce a dat femeii \[ranului to`i banii din s[cu=or, mi-a cerut (mai propriu: mi-a poruncit) s[telegrafiez doctorului de la spital, prefectului de Neam\ =i „cuiva de sus“ de la Bucure=ti. (E foarte convins[c[sunt un „om mare“...)

Am dat femeii \[ranului un bilet pentru doctorul din t`rg, pe care nu-l cunosc. Am scris prefectului, pe care nu-l cunosc. Am convins-o c[scrisoarea c[tre ispravnic face de prisos telegrama la Bucure=ti.

]n toat[vremea asta, ea a repetat cuv`ntul „mizerabil“ de o sut[de ori.

Alt[dat[,]n fa`a crimei stupide a= fi avut =i eu sentimentele ei. Acuma,]ns[, f[ceam scrisori, denun\am infamii,]mi]nde-

plineam con=tiincios rolul impus de d`nsa, dar ]n ochi =i ]n suflet n-o aveam dec`t numai pe ea. Sentimentul de revolt[, tr[dat]n glas,]n mers,]n gesturi,]n respira`ie, poten`ndu-i =i exterioriz`ndu-i via`a, realiz`nd la maximum femeia din ea,]mi]nebunea inima.

Adela bolnav[!...

Am g[sit-o cu fa`a aprins[, cu ochii str[lucitori, respir`nd scurt =i repede. Coloana de mercur a termometrului mi s-a p[rut c`t Turnul Eiffel. La auscultare — nimic.

M-a consolat (ea pe mine!): „Nu te speria, are s[-mi treac[“.

Nu g[sisem nimic anormal, dar tocmai ignoran`a cauzei m-a alarmat peste m[sur[.

Indic`nd doamnei M... c`teva m[suri, cunoscute =i de ea, m-am dus]n cerdac.

C`nd mi s-a permis din nou s[ intru, Adela avea pala de p[r a=ezat[ exact la locul ei, pe jum[tatea st`ng[a frun`ii, =i un alt capo`el, mai bogat]n dantele =i panglici, iar pe pat =i la]ndem`na ei, o oglind[ oval[ cu m`ner. F[cea sfor`ri s[ par[ vesel[, s[-mi z`mbeasc[=i]mi cerea scuze c[m-a „speriat“ =i c[m[„plictise=te“. La =ase seara, termometrul]nebunise! Eram z[p[cit de spaim[, de inani`ie, de nicotin[.

Redus[de boal[(]n fapt =i]n con=tiin`a mea) la un simplu organism ]n lupt[ cu germenii mor`ii, disp[r`nd femeia, motivul de a vedea ]n ea adversarul temut, dispensator de via`\, Adela devenise pentru mine ceea ce era]n realitatea ei obiectiv[— =i mai ales]n realitatea ei relativ[fa`\ cu mine — aproape un copil. Dar sentimentele pentru copilul bolnav erau exagerate de toat[ for`a pasiunii pentru femeia de p`n[ieri.

Prima parte a nop`ii am petrecut-o ]n cerdac, ]n dreptul geamului ei. Constela`iile se mutau pe cer cu stupida lor indiferen`\]. Comparam, cu sentimentul unui regret sf`=ietor, zilele trecute, c`nd via`a triumfa]n ea, cu ziua de azi, c`nd natura o aruncase la p[m`nt, aproape strivit[, aproape inert[. Imagina`ia, sc[pat[

din frânele voinței, desfășurarea vertiginos a faptelor posibile, și care, din posibile, deveneau sigure. Vedeam la capăt pe Adela murind, mă înduioșam asupra vieții ei stinse, mă înduioșam în căutarea și mai mult asupra mea. De la o vreme, am băgat în sfârșit de seamă că mă excită singur, că simt plină cerea și multiplică nenorocirile posibile din viitor și să le simt întămite, concrete.

La douăsprezece, temperatura se coborâse cu două grade. Când îți luam pulsul, mi-a pus pe mână mână ei liberă și mi-a optat: „Ești foarte bun, ești prea bun”. Dacă eu nu eram să-i pun diagnostic, nici ea nu mi-o putea pune exact. Nu eram „prea bun”. Excesul de bunățate avea un principiu, acum în buclă în subconștient, dar totuși activ, care se exclude cu bunățatea...

Întors din nou afară — și după ce peste o oră doamna M... mi-a spus că Adela doarme liniștită și respiră normal — am simțit fericirea unei speranțe robuste.

Era târziu. Constelațiile se mutau în altă parte a cerului, erau buchete de lumini, scânteiau cordial. O stea mare se mișcă din infinit și avea mereu prin coroana unui plop de lăngă cerdac, jucându-se cu frunzele copacului ca o ființă mică și grațioasă. Mă simțeam pus acolo și pășesc somnul Adelei, și-apoi viața pe lângă care trecuse moartea, schiștând gestul de a se opri.

...Dar scderea temperaturii putea și indice curba normală a unei boli care abia începe!... Ideea asta îmi strecură în suflet o neliniște mai chinătoare decât spaima, goală de idei, de la început.

Se lumina de ziuă. Era frig. Chinul mă obosise. Se obosise și el. Căzusem într-un fel de atonie morală. Un vânt, de aici, din sat, al nostru, fura direcție hotărâtă, optea în frunzele copacilor.

La apte am fost chemat la Adela, care se deșteptase. Era palidă și cu ochii obosiți, fura frigezele ei de altădată. Temperatura era sub normală.

Revenirea și tălmăcii restabilise brusc situația și stările de suflet obișnuite, și Adela, în fața unui bărbat — acum nu mai eram

medicul — st[tea t[cut[, rezervat[, cu plapuma sub b[rbie. M-a]ntrebat numai, cu ochii aiurea, dac[am dormit bine. Am min\it-o: „Approape ca]ntotdeauna“, =i, prescriindu-i regimul (ce ridicol e un medic cu prescrierea regimului, cu „ajutorul“ pe care]l d[naturii, ca musca din fabul[!), i-am permis s[se]mbrace =i s[stea lini=tit[.

Dup[dou[ore, care au trecut greu, dar pe care mi le-am impus departe de ea, m-am]ntors. St[tea]ntr-un jil\ de trestie]n odaia de primire, cu un *empire* de culoarea liliacului, care-i accentua paloarea =i ofilirea. Acum era mai pu\in frumoas[. Dar niciodat[nu-mi fusese at`t de scump[femeia aceasta, pe care]n alarma mea exagerat[=i ridicol[crezusem c[am pierdut-o.

Odat[cu bucuria imens[c[va tr[i, izbucni, mai arz[toare dec`t oric`nd, durerea pasionat[, comprimat[un moment de comp[timire =i de spaim[=i pe care acum o]n[sprea insomnia, odaia ei de culcare, toaleta ei de intimitate,]nf[\i=area ei pasiv[=i senza\ia, abia acum con=tient[, a corpului ei palpat]n ziua trecut[. Senza\iile, care ieri erau simple semne informative pentru medic, ast[zi, rememorate, erau percepute de omul]nnebu=it de fiin\a ei. Pielea ei — de m[tase c`nd era fierbinte, de catifea c`nd s-a f[cut rece — o aveam acum]n degete,]n creier,]n inim[. La senza\ia teribil[contribuia =i relativa ei ur`\ire. Ofilirea ei sem[na cu figura obosit[ de somnul ne]mplinit, =i at`t de tulbur[toare, din diminea\ a c`nd am plecat la V[ratic;]mi solicita comp[timirea, care, ca orice stare de suflet provocat[de fiin\ a ei, se rezolv[ ]n pasiune dureroas[; mi-o]nf[\i=a dezarmat[, mai posibil a mea. Efect izbitor al uzurii corpului ei ars de fierbin\ eal[, ofilirea ei]mi \inea pe primul plan al con=tiin\ei ideea arz[toare a vie\ii ei fizice.

Aflase c[am vegheat toat[noaptea la geamul ei. Mi-a spus cu triste\ e, dezmiert`ndu-mi u=or m`na: „Sunt]nc`ntat[de grija matala, dar nu o merit“. Simpl[polite\ e? Dar ea nu obi=nuie=te cuvinte goale. Modestie? Dar ea nu are prea dezvoltat[virtutea

aceasta. Atunci vorbele ei însemnau că ea nu are cu ce să-și spună la cauza grijii mele? Oricum, mi-a arătat toată ziua atâta apropiere =i atâta supunere, încât aveam impresia că, dacă i-aș fi luat capul =i i l-aș fi culcat pe pieptul meu, ea n-ar fi protestat, nu s-ar fi supărat, nu =i l-ar fi retras.

Nu mai pot să aleg nimic... }ntreaga logică mi-i viciată de conștiința celor câțiva ani peste cei care permit asemenea jocuri. Abuzul involuntar de analiză, boala veche =i incurabilă, complicată cu conștiința celor douăzeci de ani ai ei =i patruzeci ai mei, m-a aruncat într-o țesătură inextricabilă, din care mi-i cu neputință să mă descurc.

Seara, Adela era atât de bine, încât a fost cu neputință să o oprim să se plimbe pe oase.

— Ai inventat boala... o simplă indispoziție, =i acum, ca să nu te dezminți, mă tratezi ca pe o convalescentă.

Mi-a făcut concesia să se îmbrace bine =i să nu respire niciodată pe gură. Pe drum mă întreba mereu: „mi dai voie să spun ceva?” ori: „Nu-ți mai place glasul meu?” Iar când uitam consemnul, ori dădeam vorbelor mele o intonație interogativă, mă întrebam printre dinți: „Nu pot vorbi, n-am voie”, ori: „mi dai voie să-ți răspund?”

Acasă, în cerdac, până unde am însoțit-o la întoarcere, ca să calce complet consemnul =i să-mi facă în ciudă bine, a scos un tril lung, imitând pe o celebră, dar bătănată primadonă, de care răsesem împreună la Iași, =i făcându-mi o reverență adâncă, a intrat în casa scoasă din nou trilul. Eu stătușem grav =i mut. Ce putea face „maestrul”? Să-i cadă la picioare =i să-i dezmierde față cu marginea rochiei ei, singurul răspuns cu putință?

...Cu toată hipertrofia mea cerebrală, încep să simt împedecă voinei are margini. +i, la urma urmei, idealism, platonism, estetică — morală =i moralină — ce are de făcut natura cu toate aceste halucinații =i fantome, pe care =i le creează omul, ca să se opună și însuși?!

Dar f[r] aceste fantome, f[r] acest fum pe creier, \i-ar fi ea at` t de pre\ioas[? Intangibilitatea ei, mirajul]n care o vezi, unicitatea ei, toate aceste „fantome“ \i-o fac scump[=i o deosebesc de toate femeile din lume!

A nega legitimitatea „fantomelor“ este un sofism grosolan. Tot ce exist[e real, s-a n[scut din necesit[\ile vie\ii, =i via\ a nu mai poate ignora ceea ce a creat ea]ns[=i, ca s[se adapteze fizic =i moral. F[r] tot acest „fum“, f[r] toate aceste suprastructuri, care unei filozofii simple =i simpliste i se par excrescen\ e prisoselnice, prejudec[\i]n[turabile, Adela nu ar fi pentru tine o femeie de o specie unic[, reprezentat[numai prin ea — nu ar fi *Adela*.

Dar, indiferent de toate acestea, e]n joc fericirea ei, care tu,]n cazul cel mai bun, nu i-o po\i face durabil[. Iar fericirea nu o consider[nimeni fum =i epifenomen.

Nu! Adela va r[m`nea pentru tine mereu st`nca pe care cre=te floarea-reginei, at` t de apropiat[c[po\i distinge micile stelu\ e catifelate, =i totu=i inabordabil[ca o planet[, din cauza pr[pastiei care te desparte de ea!

Adela e bine de tot. Dar e]nc[pu\in palid[. Ispr[vea *R/zboi* =i *pace*.

— Romanul a]nceput s[devin[trist. Nimic din ce f[g[duia]nc`nt[tor nu se realizeaz[. A=a e =i via\ a?

I-am r[spuns cu toat[t[ria zbuciumului meu de acum:

— Da, a=a e via\ a! Pentru c[vremea nu aduce de obicei dec` t triste\i. Vremea face gol ]n jurul nostru, ne omoar[ fiin\ele scumpe, ne ]mb[tr`ne=te =i ne duce la moarte. Vremea a exilat din via\ pe domnul M..., a ofilit pe doamna M..., are s-o]mb[tr`neasc[=i are s-o omoare.]n ceea ce e esen\ial, fundamental]n via\[, vremea este inamica noastr[cea mare. Pentru rest, ea nu are nici un plan, aduce delaolalt[=i binele =i r[ul.

— Dar ziua aceea frumoas[pe mun\ii V[raticului n-a adus-o tot vremea?

Ar fi putut ad[uga c[vremea a adus-o =i pe d`nsa]n drumul vie\ii mele...

— Sunt zile care vin prea t`rziu, ca o gra\iere pe care ar afla-o un os`ndit abia]n ultimele momente, c`nd expir[.

Trec`nd peste r[spunsul meu vag ]n form[, mai precis ]n fond dec`t a= fi voit, ea r[mase]n concret:

— Compara\ia nu e bun[, fiindc[dup[aceea au venit alte zile frumoase... +i... (Am a=teptat urmarea lui „+i“...]n zadar.)

— Vremea st[la p`nd[ =i nu pierde niciodat[. Zilele bune se ispr[vesc =i melancolia e cu at`t mai amar[cu c`t zilele vor fi fost mai frumoase. Vremea nu obi=nuie=te s[fie mistificat[.

Adela gref[pe generalit[\ile mele problema special[cu care]ncepuse vorba:

— Dar]n via[\ lucrurile nu se ispr[vesc]ntotdeauna ca]n *R[zboi =i pace*. Uneori se ispr[vesc ca]n romanele care-i plac mamei, unde cei care se iubesc fug,]i cunun[un preot]n secret =i sunt ferici\i toat[via\a. Pentru ce scriitorii cei mari nu-i las[niciodat[pe bie\ii oameni s[fie ferici\i? Nu cumva pentru c[sunt neferici\i ei, din lips[de simplitate a sufletului, cum mi-ai spus mata odat[?

Mi s-a p[rut c[v[d]n ochii ei un interes mai mult dec`t teoretic, =i am s[rit al[turi ]n considera\ii estetice. Grav =i doctoral (=i doar[ ]n stare normal[ nu sunt un om lipsit cu totul de bun-sim\), i-am \inut o prelegere, la sf`r=itul c[reia a asistat =i doamna M...

— Operele de fic\iune — i-am spus Adelei, care]ncepuse s[z`mbeasc[ =i z`mbi toat[vremea c`t \inu prelegerea, — operele de fic\iune care se ispr[vesc cu triumful binelui =i cu fericirea sunt false, pentru c[contrazic realitatea =i dezmint experien\a omenirii; sunt imorale, pentru c[creeaz[iluzii zadarnice; sunt lipsite de interes, pentru c[*toate fericirile sunt la fel*, cum zice Tolstoi, aici de fa\.

— +i]nc[pentru ce, *mon cher ma\tré?* m[ ]ntreb[ea cu tonul celui mai docil ucenic =i cu to\i diavoli ei]n ochi =i]n asimetria

dulce a z`mbetului. Apoi, imediat: +i fericirea din via\ e tot at`t de ur`t[ca =i cea din c[r\i?

— Nu, pentru c[cea din via\ nu-i pentru al\ii, e pentru cei doi.

— Pentru cei doi... repet[ea.

+i, adres`ndu-se doamnei M..., declar[c[i-i foame tare, tare detot. Era ora mesei.

La desp[r\ire,]n ograd[, mi-a spus cu simplitate:

— Ast[zi \i-am spus multe prostii =i c`teva obr[znicii. Sunt inovat[, dar nici m[car nu pot s[-\i cer iertare, c[ci =tiu c[orice a= face, nu te superi pe mine.

Nu i-am putut r[spunde nimic. C[ci r[spunsul unic posibil, dezmiardarea obrazului meu cu marginea rochiei ei, nu i-l pot da. Dar n-am putut st[p`ni nevoia de prosternare din ochii mei, =i nici ea nesiguran\`a din ai ei.

Muzica din parc c`nta sf`ietor un c`ntec banal.

Acum nu mai am absolut nimic de ascuns. E sigur[c[o *ador* =i asist[(cu ce sentiment?) la chinul meu de a rezista. Poate mi-i recunosc[toare... Poate o ofensez...

Voin\`a mea e posibil[ numai pentru c[ prezen\`a ei m[\ine cu ea =i]mi paralizeaz[imagina\`ia despre ea, care se aprinde ]n absen\`a ei, =i mai ales aici acas[, unde nici o priveli=te nu-mi solicit[aten\`ia. La dou[zeci de ani, c`nd iube=ti amorul]n femeia iubit[, imagina\`ia orneaz[ poetic ]mprejur[rile =i pe femeie. La patruzeci, c`nd nu mai iube=ti amorul, ci numai femeia, imagina\`ia se concentreaz[ asupra ei indiscret, realist =i precis, dizolv[, ca un reactiv izolator, tot ce nu face parte din fiin\`a ei... Condi\`ia uman[ e teribil!] n \`easta cimpanzeului cople=it de instincte telurice, la un moment dat al evolu\`iei =i spre nenorocirea lui, apare o flac[r[ rece, con=tiin\`a estetic[=i moral[, care arunc[o lumin[crud[peste mizeria iremediabil[. E una din multele crime ale naturii]mpotriva materiei vii.

Ce este ea?]mi pare c[ast[zi mi-a vorbit de *noi* c`nd]mi r[spundea la indigestele mele pedanterii,]n care toate cuvintele

strigau: „Te ador!“ Mi-a spus că nu am sufletul simplu, că există în viață fericiri posibile... Pentru mine? Ori pentru mine cu ea? (Dar acel „+i“ ... început =i neterminat? Nu cumva însemna: „+i ar fi putut urma =i alte zile frumoase?“)

Vibrează în ea ceva pentru mine în adevăr? Dar pentru ce glume=te mereu? Iubirea nu glume=te, e grav[.

...}ntotdeauna dibuie=ți ca un orb! Grav[e pasiunea, ori adorația pierdut[. Dar femeile nu devin pasionate decât după ce se întemple[ceea ce trebuie să se întemple pentru ca un bărbat =i o femeie să =i spună „tu“. Până atunci ele sunt în defensiv[, au spiritul mai liber decât oricând, cochetează[, în deosebire de bărbat, care e pasionat =i idiot întotdeauna înainte de acel eveniment capital =i ridicol, dar care după aceea =i recapătă libertatea de spirit, pentru că[, în stricta economie a speciei, =i-a îndeplinit tot rolul.

O experiență involuntară de psihologie. (Măcar atât!..)

În după-amiaza toridă, obosit de o noapte fără somn, stăteam întins pe canapea în umbra odăii, stăpânit că întotdeauna de nevoia pulsației vieții ei. De la o vreme, gândurile începuseră să se îngreueze, să se materializeze, să se coloreze =i să se închege în imagini care, căpătând pe nesimțite consistență definitivă, se confundau cu florile de pe zăgăveala din perete în chipuri de femei, ca niște picturi murale. În iluzia optică datorită slăbirii conștiinței, fiecare floare din perete devenise o imagine în miniatură a ei: o femeie mică[, în profil, cu nasul puțin acvilin, cu bustul înalt, cu pieptul ușor bombat. Apoi imaginile se decolorară =i muriră odată cu ultima licrire a conștiinței: nu dormisem de treizeci de ceasuri.

...Nasul Cleopatrei a determinat istoria lumii. Adela, mai modestă, a înnebunit pe un blazat lucid cu dulcea asimetrie a zămbetului ei.

Muzica militară cîntă *Carmen*. E curioasă „mediteranizarea muzicii“, executată aici, între crume =i barace, de acești răni

=i mahalagii, care=i fac stagiul militar. Totu=i, corect`nd mental micile „varia\ii“, *Carmen*-ul din B[\te=ti]mi face pl[cere.

Sunetele se \es cu razele soarelui, deja tomnatic. Unele inflexiuni au culoarea razelor, sunt fire sonore de aur, care zboar[prin v[zduh ca fosfenele¹.

Carmen geme de pasiune mortal[, pe care]n zadar ai c[utat-o]n acela=i grad]n nuvela din care a fost extras libretul.

Iubirea, nebunia fiziologiei, nu se poate spune, toat[, dec`t prin muzic[, fiindc[durerea se exprim[prin \ipete, =i muzica e \ip[tul perfec\ionat. Pictura =i sculptura sunt arte inferioare: ele pot reprezenta iubirea, dar nu o pot exprima. Poezia \ine mijlocul, pentru c[abia o poate exprima. Pictura =i sculptura sunt frumoase pentru c[se adreseaz[, prin forme, creierului. Muzica se adreseaz[, prin creier, fiziologiei. Muzic[frumoas[nu exist[: ea nu este „reprezentare“. Muzica ori nu e nimic, ori \ine de sublim, ca tot ce zguduie ad`ncurile insondabile ale fiin\ei noastre, ca tot ce exagereaz[ durerea de a tr[i. De aceea orice muzic[, chiar =i un vals, dac[ mi=c[ profund, e trist[... Dar asta e filozofia celor patruzeci de ani ai t[i, fl[m`nzi de cei dou[zeci ai ei!... M[duc la Adela. Am venit de la ea adinioarea. Dar e imposibil s[nu m[duc. Voi g[si pe drum un pretext. Imaginea ei]mi]n[bu=[respira\ia. M[duc s[m[lini=tesc de ea cu prezen\ a ei.

Ultima zi. *Ultima*. O fi regret`nd? Mi-a spus noutatea ca un lucru nea=teptat =i contrariant: „+tii, trebuie s[ plec[m m`ine. Mama a primit o telegram[. Afacerile mo=iei.“

Acum e]nc[aici! Noaptea care vine are s[doarm[aici, aproape. Dar m`ine, pe vremea asta, are s[ fie aiurea, departe, dincolo de Moldova, „la c`mp“, cum zic \[ranii,]n alt[lume. De m`ine nu vom mai avea nimic comun — nici spa\iul =i timpul, care nu ne vor mai]ncadra la fel via\ a.

A]mpachetat toat[ziua.

Imediat dup[pr`nz m-a chemat cu c`teva cuvinte clare, dar

¹ Fosfene — funigei.

cu semnificație afectiv[mai obscur[, scrise pe un bilet de vizit[parfumat (pentru ce?): „*Iubitul meu prieten, te a=teapt[A...*“

„Te a=teapt[A“, în loc de invariabilul =i protocolarul: „Te rog vino la noi“, cu specificarea motivului pentru care m[cheam[=i cu numele ei întreg.

Înainte, accentul c[dea pe motivul invitației, =i „Adela“ era numai o isc[litur[... „Te a=teapt[A“ nu este o simpl[invitație, este o stare de suflet — este un vers liric! =i „A“ este semnul unei mai strânse apropieri decât „Adela“ de p`n[ acum. (Ea îns[=i, mai cordial decât „Adela M...“) O revoluție tot at`t de complicat[este: „Iubitul meu prieten“. Oric`t ar fi o formul[, „iubitul“, mai ales din partea unei femei, conține încă în el c[ldura verbului din care provine, iar „prieten“ suprim[distanța pus[de insipidul „*matre*“, care de altfel nu se mai potrivește astăzi. Dar o diferență de douăzeci de ani între doi oameni exclude apelativul „prieten“, mai ales din partea celui mai t`n[r. (Discipolul meu T.. nu mi-ar putea spune niciodată: „Iubitul meu prieten“.) }mi acord[ *femeia*, prin acest cuv`nt, dispens[de zece ani, ceilalți zece fiind apanajul însușirii mele de b[rbat?...

Era în odaia de primire. Str`ngea obiectele m[runte =i le învelea în h`rtie. +i-a retras m`na c`nd am voit s[i-o s[rut: „E plin[de praf“. La protest[rile mele, a fugit în camera de-al[turi, am auzit-o sp[l`ndu-se zgomotos =i, întorc`ndu-se în odaie: „Uite, dac[vrei numaidec`t s[ faci toate politețile. Dar s[ =tii c[ le faci acum =i pentru sf`r=itul vizitei“. I-am s[rutat a=adar m`nile am`ndou[.

În z`mbetul cu care }mi spunea aceste cuvinte mi s-a p[rut c[ disting, sting`ndu-se treptat, murind, o intenție de ironie, =i z`mbetul era numai în ochi. Peste c`teva clipe z`mbetul }i iradia, bun ca o lumin[cald[, nu numai pe toat[figura, dar parc[pe întreaga ei f[ptur[.

— Ai s[stai două ceasuri s[=mi îi de ur`t, dac[nu ai altceva mai bun de f[cut. Vrei? Pe urm[am treburi care au s[m[poarte

prin toate od[ile =i prin c[mar[... Dar desear[trebuie s[facem o plimbare de adio, lung[, lung[, lung[... Nu te chem la mas[, pentru c[nu aveam mas[ca lumea. }mpachet[m tot.

Cu decolteul]n form[de inim[=i bra\ele, de gospodin[, goale p`n[ la cot, plec`ndu-se ici, ridic`ndu-se ]n v`rful picioarelor dincolo, era aceea care ar fi putut fi l`ng[ mine totdeauna dac[ m-a= fi n[scut cu zece ani mai t`rziu =i care acum pleca cu via\`a ei tot at`t de departe de a mea, ca Sirius de Alfa din Centaur.

F[r[calcul, f[r[=ov[ire, probabil pentru c[ ]ncepea de pe acum s[fie departe, dar probabil =i pentru c[mi-o apropiase: „Iubitul meu prieten, te a=teapt[A...“, =i f[r[s[-mi dau seama de]nsemn[atea vorbelor, i-am spus la sf`r=itul unor cuvinte de regret, de un caracter mai general, c[ m[ las[ singur. Mi-a r[spuns tot at`t de simplu:

— Ce pot s[fac? Dar n-ai s[pleci =i mata]n cur`nd de aici?

— Nu-i vorba de locul unde o s[fiu =i nici de singur[atea material[. (Prima mea „declara\ie”!)

— Ce pot s[fac? repet[ea.

}n tonul ei era parc[con=tiin\`a unei culpe.

Am interpretat cum trebuie acest ton?

Orice femeie are ceva matern fa\[de b[rbatul pentru care are afec\iune c`nd el sufer[, chiar =i fata mic[ pentru un om ]n v`rst[, =i o \[ranc[pentru Napoleon I Bonaparte. Cuv`ntul Adelei a m`ng`iat pe omul normal, pitit undeva ]n fundul fiin\`ei mele, dar *cel/lalt* ar fi preferat altceva, fie =i punctul de-a dreptul ironic, care]i diabolizeaz[uneori at`t de sf`=ietor z`mbetul =i creeaz[oricum un fluid subtil]ntre mine =i ea.

Dar Adela, care nu poate st[rui mult[vreme]n atitudinea asta de suflet =i care toat[vara asta (n-am nici o]ndoial[!) a avut o irita\ie surd[ ]mpotriva mea — din cauza trecutului? din cauza prezentului? din cauza am`ndurora? —]mi d[du acest[modest[satisfac\ie:

— C`t ai s[mai stai aici?

— Peste dou[zile plec la Bucure=ti, =i peste cinci, la Viena.

— Eram convins[c[ai s[-\i execu\i,]n sf`r=it, programul de excursii prin mun\i (]mi spunea aproape pe fa\[ c[ renun\asem la excursii din cauz[ c[ nu m-am putut desp[r\i de ea toat[ vara) =i-mi p[rea r[u c[ nu pot s[ te ]nso\esc =i eu. Pentru pruden\[, m-a= fi dat drept sora matala. (Atingea, pentru ]nt`ia dat[, f[r[nici o necesitate practic[, problema raporturilor noastre prea libere =i prea str`nse — =i at`t de pre\ioase din cauza caracterului lor turbure =i a piedicilor sfidate). De ce-ai renun\at la excursii?... Mata nu vrei niciodat[ceea ce vrei...

Cuvintele ei se raportau la p[r[sirea programului meu carpatin, dar fraza, cu tot caracterul ei general, severitatea, *maturitatea* cu care a rostit ultimele cuvinte nu l[sau nici o]ndoial[c[erau o aluzie (poate o mustrare?) la =ov[ielile mele fa\[de d`nsa.

]ncepuse cu]n\ep[turi =i ispr[vea nelini=titor...

Am plictisit, ori am ofensat pe femeia aceasta cu tristul meu hamletism? Dac[ar fi fost crud[=i cu adev[rat cochet[, a= fi amuzat-o =i ar fi fost mai bine, oric`t ar fi suferit m`ndria mea. Dar pare c[n-am amuzat-o. Dac[ ]i sunt indiferent, am plictisit-o; dac[nu, am ofensat-o. Supraom, care-i dore=te fericirea!...

Nu i-am r[spuns nimic. I-am cerut adresa exact[ca s[-i trimit cartoane cu vederi. Mi-a spus cu o tremurare necunoscut[de lumini]n albastrul ochilor =i cu glasul ei cel mai voalat, privind]n l[turi: „Nu =tiu bine unde am s[fiu s[pt[m`nile viitoare“. Dar cum nu putea sta la ]ndoial[ dec`t]ntre dou[adrese, =i am`ndou[la locuin\ele ei, la \ar[=i la ora=, era limpede c[nu vrea s[se prind[ ]n obliga\iile coresponden\ei.

Pentru cine se teme ea? Probabil c[numai pentru mine. Vrea s[m[vindece, s[curme jocul, pe care desigur l-a]n\eles prea primejdios... Primejdios, pentru c[ceea ce se petrece]n mine ori nu are nici un ecou]n ea, ori dac[are, ea vede lupta care se d[ ]n mine =i imposibilitatea de a fi fericit orice ar sim\i =i orice ar face?

Dar ceasornicul]mi ar[t[c[cele dou[ore trecuser[. Trecuser[prea repede. F[r[s[-mi dau seama, avusesem iluzia c[timpul st[

=i el]mpreun[cu noi, amical. Dar el]=i]ndeplinea implacabil func\ia de a uza totul =i de a ucide via\a. Trebuia s[plec:

— Duduie, audien\ a s-a ispr[vit.

Cuv`ntul i-a pl[cut =i, ca s[ r[spund[ glumei mele, mi-a ]ntins m`na s[i-o s[rut, cu aere de regin[, dar =i-a adus aminte c[=i pr[fuit[=i a retras-o. Suntem at`t de departe de acum o lun[, c`nd ea era]nc[ucenicul =i eu „maestrul“. Acum]ntre noi s-a stabilit cu totul raportul etern dintre femeie =i b[rbat. Raport care]ntotdeauna mi s-a p[rut acela dintre manejele subtile ale pisicii =i naivitatea ursuz[a c`inelui. +i ce frumoas[ era ]n clipele astea, cu o ]ncordare de via\ ]n toate liniile ei zvelte, cu m`necile suflecate =i cu pala ei de aur pe jum[tatea st`ng[a frun\ii!

]nc[nu pot]n\elege ce s-a]nt`mplat...

]n seara asta ultim[, ne-am plimbat departe, pe =osea, „s[ne lu[m adio“ de la natur[=i de la noi]n=ine, cei de p`n[acum.

— Luna se]ine mereu dup[noi de c`tva timp, aci la V[ratic, pe drum, acas[, chiar =i ziua. Nu mai suntem singuri.

La observa\ia asta banal[, Adela mi-a r[spuns cu vocea ei]nceat[, d`nd frazei un ton confiden\ial:

— Da, ne urm[re=te. S[fim pruden\ii...

O glum[f[r[semnifica\ie precis[? Un *noli me tangere*¹? O z[d[real[? Oricum, aceste cuvinte erau]nt`ia ei recunoa=tere explicit[ c[ acum nu mai eram cei de al[t[dat[, ci o femeie =i un b[rbat ]n defensiv[ =i ofensiv[, delaolalt[ am`ndou[.

Cuvintele ei]mi erau scumpe, =i pentru nimic]n lume n-a= fi consim\it s[nu fi fost rostite. Dar aceste cuvinte, care erau ca o punte invizibil[aruncat[ ]ntre noi, m[f[ceau s[simt =i mai mult pr[pastia dintre mine =i femeia de al[turi — at`t de aproape =i at`t de departe prin tot ce are necunoscut sufletul altui om, prin ne=tiin\ a mea despre ceea ce se petrece]n ea, prin =ov[irile mele fa\ de d`nsa =i fa\ de mine]nsumi =i prin frica mea de ea. Eu

¹ Nu m[atinge (*lat.*)

mergeam g`ndind toate acestea. Ea visa sf`r=itul serenadei lui Schubert, at`t de-ncet =i de distrat ]l ]ng`na, f[r[s[-l mai poat[p[r[si.

Era frig =i umed. Adela pusese haine groase =i m[nu=i. Pe cap avea o beret[, de sub care se r[zvr[tea p[rul, umezit parc[de lumina lunii. C[ut`nd s[ evit[m prundul drumului, ne ]ndep[rtam adesea unul de altul. Atunci ea m[ chema l`ng[d`nsa f[c`ndu-mi loc pe]ngusta f`=ie f[r[ pietri=. Nu se auzea nimic ]n toat[ imensitatea dec`t nota misterioas[, naiv fr`nt[, a buhailor-de-balt[ de prin =an`urile drumului, geam[t al nop`ii =i al p[m`ntului. Fusta de m[tase suna aspru sub rochia groas[=i str`ns[ pe picioare a femeii de l`ng[mine. Dar c`nd am ie=it ]n c`mp... o, luna avea altceva de f[cut dec`t s[ ne urm[reasc[ pe noi. Ea \esea aburii care se t`rau pe c`mpie ]n p`nze destr[mate de argint, p`n[ departe, c`t vedeam cu ochii. Pe unele]ntinderi, cea\ta mai deas[=i mai a=ezat[forma lacuri, din care r[s[reau copaci singuratici, ale c[ror umbre p[reau ogindirea lor]n ap[. Iar]n fund, spre V[ratic =i Agapia,]nspre care se]ncovoia c`mpia cu lacurile ]n pant[, mun`ii, ca ni=te valuri de fum gros, izvorau parc[atunci din p[m`nt, d`ndu-ne iluzia c[asist[m la originea lucrurilor. Iar peste toate, departe]n ad`nc, dincolo de]n[l\imile Sihlei, clipea din secund[ ]n secund[o pleoap[de foc colosal[=i sinistr[ca reflexul unui incendiu din alt[lume.

Adela se opri,]mi lu[bra\ul =i se str`nse l`ng[mine, speriat[. Ea nu =tia c[pleoapa sinistr[de foc erau lucurile unei fur-tuni]ndep[rtate.

]mprejurimile banale, cunoscute a=a de bine de noi — valea pe unde fusesem de at`tea ori, cu ogoare =i a=ez[ri omene=ti, mun`ii V[raticului, pe care-i urcasem ca]ntr-o promenad[, — nu mai erau ele.]n locul lor, =i la c`teva minute de ultimele magher-ni\e ale uli\ei noastre, ap[ruse o lume din alt[ epoc[ geologic[, ]n care umblam acum singuri, Adela =i cu mine. +i dac[ eu mai v[zusem c`ndva aceste secrete ale nop`ilor de munte — dar niciodat[pe toate la un loc ca acum —, pentru ea totul era nou.

Uimit[la]nceput =i entuziasmat[mai pe urm[, pierz`nd probabil sentimentul realit[\\ii =i deci =i al tacticii dictate de duelul dintre pasiunea mea mut[ =i instinctul ei defensiv, ]n mijlocul acestei lumi ireale, unde r[t[ceam ca pe o alt[ planet[, Adela (acum st[team unul l`ng[altul pe trunchiul unui copac c[zut de pe marginea drumului)]mi lu[o m`n[ ]ntre m`nile ei, pe care =i le puse pe genunchi. Gestul era anormal, str[ ]n raporturilor dintre noi... Dar]n mediul acesta din alte lumi, gestul anormal era cel normal. G`ndurile, sim`irile =i faptele se ajusteaz[mereu la]mprejur[ri, incon=tient. O mic[schimbare]n mediu provoac[o deviere a sufletului. (Lampa de pe mas[, mutat[pe un scaun din col\\ul camerei, modific[tot peisajul]nc[perii — alte umbre, alte propor\\ii — determin[alt[tonalitate a sensibilit[\\ii, alt[direc\\ie a g`ndirii =i alte reac\\ii...)

Un plop de al[turi palpita]ncet. Mai departe, se contura imprecis prima cas[din Valea-Seac[. Dar toate erau]ntr-un deficit de realitate. Spiritul nu le putea conferi]ntreaga existen\\[... „Uite, lacul vine la noi. E =i o barc[pe el“, =i-mi str`nse m`na]ntr-ale ei, de fericire.

C`nd ne-am ridicat de pe trunchi, am luat pe Adela de m`n[, am p[=it mai departe prin cea\\a de pe jos, care p[rea lumin[de lun[condensat[. Umblam t[cu\\i, \\in`nd-o — nu; \\in`ndu-ne — de m`n[, =i din ce ]n ce mai con=tient c[ s-a ]nt`mplat ceva neobi=nuit, acum pentru]nt`ia oar[, c-am trecut ]n alt[ faz[ a vie\\ii. Dar toate se confundau ]n con=tiin\\[, erau tulburi =i f[r[ concluzie. De la o vreme mi-am pus m`na]n buzunarul pardesiului]mpreun[cu m`na ei. Ea s-a ]ntors un moment spre mine, copil[re=te. Toat[ via\\a ei =i toat[ via\\a mea o sim\\eam concentrat[ ]n micul ei pumn ]nchis ]n palma m`inii mele. O mic[mi=care a m`inii ei =i — prin voin\\a ei? prin voin\\a mea? prin a am`ndurora? prin a nim[nui? — pumnul ei se eliber[=i m`nile noastre se ]ntov[r[=ir[, mai str`ns, prin degete. Aproape de Valea-Seac[ne-am]ntors]napoi. Mi=care de a ne]ntoarce ne-a

desp[r\it degetele. Dar Adela, con=tiincioas[, a restabilit situa\ia de mai]nainte.

C`nd am intrat ]n B[l\te=ti, m`na ei era]nc[proprietatea mea, ca *dincolo*. Dar faptul r[m`n`nd acela=i, semnifica\ia acum devenea alta. +i c`nd ea ]=i desf[ cu m`na de a mea, deget cu deget, cu mi=c[ri fine, parc[, din delicate\e, pe ascuns de mine, =i o scoase din buzunarul pardesiului]ncet, pe nesim\ite, sim\ii c[a=a trebuia s[fac[: lumea]n care fusesem adinioarea, spectacolul unic, era demult, era departe, era ca amintirea, la de=teptare, a unui vis]n vis.

Dar realitatea de fiecare zi n[v[lea toat[, cu sentimentul c[peste c`teva minute se ispr[ve=te ultima sear[=i cele din urm[momente petrecute cu Adela.

Aproape de cas[am rugat-o s[-mi scrie, m[car un cuv`nt, la dou[-trei luni. Cochet`nd, cochet`nd altfel, cochet`nd =ov[itor, cochet`nd supus, mi-a promis, dar trimi`ndu-mi cuvintele legate parc[de un fir elastic, ca s[mi le ia]napoi, tocmai c`nd credeam c[mi le-a dat cu totul. „Ce s[-\i scriu?... }n via\a mea nu se petrece nimic... Bine, am s[-\i scriu...” Apoi, f[r[tranzi\ie, m-a]ntrebat de ce natur[e sentimentul meu pentru ea.

Mi-am dat bine seama c[momentul e decisiv. Dar n-am avut nici sl[biciunea de caracter de a-i spune c[o iubesc, nici t[ria de a-i spune: prietenie. Alunec`nd pe panta sufletului, i-am r[spuns, cu ezit[rile unui om care caut[con=tiincios, =i nu g[se=te]nc[, formula exact[, c[ceea ce simt pentru ea e „un sentiment foarte curios“.

Imediat mi-a replicat, aproape ofensat[:

— Adic[bun de pus la muzeu?

Str`ns astfel de aproape =i pu\in biciuit ]n m`ndria mea, dar]nconjur`nd cuv`ntul teribil, i-am definit sentimentul meu „curios“: „O nesf`r=it[ prietenie pasionat[“. (Cuv`ntul „prietenie“ avea rolul s[sl[beasc[efectul celuiilalt, ca eterul care insensibilizeaz[=i face suportabil[ ]n\ep[tura.)

N-am spus nimic. Ajunsesem la poarta casei ei. Eram, am`n-doi, în atitudinea care precede desp[r]irea. (Calculase locul =i momentul? Alesese ultima înt`lnire, ca totul s[r[m`n[ f[r[ urmare? Ori a=tepase, =i acum, plec`nd, se]mplinise termenul?) +i-a trecut numai m`na pe ochi =i pe frunte. }i sim\eam respira\ia aproape, parfumul fierbinte al fiin\ei ei. St[tea nemi=cat[, ]nalt[, ea toat[, cu toat[ prezen\ea ei, cu teribila ei prezen\[. }i sim\eam c[ldura trupului ]ntreg, de la distan\[. I-am luat o m`n[, i-am scos m[nu=a, dezbumb`nd-o inexpert. Aveam sentimentul c[ o dezbrac pu\in. I-am s[rutat m`na mult[vreme, c`nd pe o parte, c`nd pe alta, apoi, cu o senza\ie =i mai otr[vitoare,]ntre]ncheieturile degetelor =i, d`ndu-i ]n sus m`neca]ngust[a pardesiului, i-am s[rutat bra\ul de la]ncheietura m`inii p`n[la stofa r[sfr`nt[. Bra\ul avea miros de ambr[. Ea t[cea, cu fa\ea ]ntoars[acum. O rugam s[ mearg[ ]n cas[, s[ nu r[ceasc[, dar ]i ]lineam mereu m`na,]n care nu sim\eam nici o inten\ie de]mpotrivire sau de impacien\[=i pe care o s[rutam mereu,]n toate felurile. St`nd cu fa\ea ]ntoars[, ]n ]ntuneric =i sub copacul care ne ad[-postea =i f[cea ]ntunecimea mai dens[, nu puteam s[-i v[d bine fa\ea. Dar din atitudinea corpului, din reac\ia m`inii, din inflexiunile bra\ului]mi pare (acum, c[ci atunci nu g`ndeam nimic) c[era tulburat[, ]ncurcat[, alarmat[, mole=it[, f[r[ voin\[. ]n sf`r=it, repurt`nd cea mai mare victorie asupra mea de c`nd exist, am l[sat din m`n[ mica prad[ — ea =i-a trecut din nou m`na pe ochi =i pe frunte c`nd ]mi spunea, =optit: „Bun[ seara!“ — =i m-am desp[r]it de d`nsa c-un sentiment de fericire, de durere, de ru=ine, de triumf, de spaim[, =i, cu o rev[rsare de tinere\ea]n piept, am apucat spre V[ratic.

Dar m-am]ntors]ndat[, s[stau aproape de ea, pe banca de la poart[. Se plimba prin cerdac. }i auzeam pa=ii repezi. Sunetul, ritmul pa=ilor]mi d[deau halucinatoriu imaginea corpului ei]n mi=care. +i odat[cu sunetul pa=ilor, p[rea c[vine de la ea, =i-mi ucide voin\ea, un fior subtil al vie\ii ei. Realitatea asta nou[, care

Începuse acum o jumătate de oră, mîi uimea. Și spusese că o iubesc, mîi lăsa să o iubesc. Dacă aș fi vrut să-i scriu picioarele, care umblau acum neliniștite prin cerdac, sunt sigur că m-ar fi lăsat, atît de mult nu mai avea nici o voință în clipele acele. S-a împotrivit numai la un singur lucru. Cerîndu-i să-mi acorde o favoare, fîr să i-o specific, îi acordîndu-mi-o cu un „da” în buietă (ce-o fi crezut?), i-am optit: „Dă-mi voie să-ți spun pe nume: Adelina”. Ea m-a corijat cu vocea puțin iritată: „Nu, nu! Spune-mi Adela!” În adevăr, ceea ce se petrecea între noi nu era gingaș. Iar diminutivul era de un gust îndoielnic. (De unde izvorîșe acest cuvînt, la care nu mîi gîndisem niciodată?)

Adela continuă să se plimbe repede. Femeia înaltă se plimba agitată din cauza mea și se gîndea intens la mine. Întregul viață ei lăuntric era determinat în aceste momente de existența mea. Îmi era cu profunditate bine știu aproape de ea și să o plăzesc. Și nu voiam să cuget nimic, pentru că simțeam că o idee înamică se încearcă să izbucnească în conștiință, ideea care mîi chinuiește acum și se rezumă simplu detot: I-am sărutat mîna și brațul ca un amant... Cu ce drept? Cu dreptul învoirii ei postume? Dar ce putea să fac? Putea aduce ea un afront, cu atît mai dureros cu cît faptul era mai grav, „maestrului” pentru care are stimă, admirație, simpatie, recunoștință? Și căruia cochetașă și rarele ei abandonări sufletești (poate simplă ofrandă grațioasă adus omului matur, căruia voia să-i acorde tot ce-i putea acorda *en tout honneur*¹ și dăduse pretextul să facă ce a făcut?)

E rușinos să înclin spre ipoteza că mîi iubește. (Era adolescentă cînd treceam de amiaza vieții!) Dar... nimic nu e adevărat și totul e posibil. În cazul acesta, nu m-am purtat mai bine decît în celălalt. Nu i-am răspuns clar că o iubesc, deși, cu deplină conștiință sau nu, ea a făcut tot ce putea ca să-mi provoace destăinuirea; m-am ferit în mod lamentabil: mi-am trădat voința de a nu-i spune că o iubesc; am cedat, silit parcă de provocarea

¹ Cu toată stima (*fr.*).

ei, debit`ndu-i ridicola mixtur[„prietenie pasionat[“, dup[=i mai ridicolul „sentiment curios“; nu am]ntrebat-o nimic, nu i-am cerut nimic, nu i-am propus nimic, nu i-am f[g]duit nimic. A=adar, din motive de]nalt ordin moral =i sentimental — imposibilitatea de a crede c[o femeie ca ea m[poate iubi, frica de a nu o putea face fericit[chiar dac[m-ar iubi, care deghizeaz[poate o la=itate, — m-am comportat, mai rezervat doar[, ca orice b[rbat care prinde]ntr-un col\ mai]ntunecat pe o femeie cu care flirtiaz[=i pe care o crede destul de accesibil[!

Am c/zut ca o femeie isteric[, m-am dat prad[m`inii ei mici, care se d[duse =i ea prad[supus[=i pe care o simt =i acum pe buze =i]n inim[...

Dar orice a sim\it, atunci, orice simte acum, raportul dintre ea =i mine s-a schimbat radical, pentru totdeauna, p`n[la moarte...

A plecat cu c`teva minute ]nainte de ora zece. A f[cut totul, ori s-a petrecut totul, ca s[ ]fiu sigur c[ n-am ofensat-o, ori c[... cine =tie? — c[ci m-a ]nt`mpinat cu o confient[simplitate =i cu o neascuns[pornire de ata=ament, probat de la]nceput prin]nt`rzierea m`inii ei]ntr-a mea, mult[vreme]nc[dup[ce mi-o d[duse. (+i mi-o d[duse — ori mi se pare? — cu gestul cu care]ncredin\ezi cuiva un obiect, cu care i-l „dai“.) M-a dus la banca din cerdac, mi-a f[cut loc l`ng[ d`nsa, a pus]n voce — anume? instinctiv? — intona\ii neobi=nuit de calde.

C`nd trebuia s[ plece, dup[ ce =i-au luat adio cu to\ii, s-a ]ntors =i — crez`nd momentul potrivit, c[ci ceilal\i erau ocupa\i cu ultima aranjare a lucrurilor m[runte =i a persoanei lor]n landau — mi-a pus]ncheietura m`inii pe gur[ (m`na =i bra\ul!), mi-a dat m[nu=a pe care i-am scos-o aseau[din m`n[, =i apoi, fulger[tor, s-a aplecat cu buzele pe m`na mea, cu primejdia de a se da]n spectacol]ntregii ogr[zi =i, f[r[nici un cuv`nt, s-a]ntors la tr[sur[.

Cu m`na pe m`nerul de la porti\va landaului, a =ov[it un moment, apoi s-a urcat repede.

Birjarul a închis porțile în urma ei =i, în clinchet de zurgălăi, Adela s-a dus. De pe canapeaua de dinainte, =i-a mai scos capul de c`teva ori din landau, cu fluturări de voal — voalul care-mi dezmiardase buzele pe drumul spre V[ratic =i pe care de atunci nu =i-l mai pusese niciodată — =i, la o cotitură a drumului, după o dugheană d[r]p[na]t[, disp[ru]ntr-o singură clipă cea din urmă fluturare a voalului roz.

În acest moment începu trecutul. Ca o muzică de pe alte t[r]muri, reflectată într-un ecou, erau toate c`te se petrecuse în zilele fierbinți ale verii, care trecuse =i ea... Cetatea Neamului, V[raticul, Ceahl[ul, drumurile pline de soare, nopțile cu lună îmi apăreau acum ca un cortegiu al verii, care defilase repede =i disp[ruse după orizont, condus de Adela.

Mi-a s[rutat m`na din prisosul inimii, în emoția desp[ririi de prietenul copil[riei =i adolescenței ei =i de omul înnebunit de tinerețea ei? A pus în gest o intenție de reciprocitate, dar l-a făcut tardiv, ca să nu-i dea o semnificație disproporționată cu sentimentele ei, ori fiindcă =tie că nu vreau să-i cer ceea ce doresc cu simplitate?

Am impresia că a murit. Casa ei a stat toată ziua cu ferestrele deschise =i cu lucrurile întinse la soare în cerdac, pe fr`nghii. Iar acum noaptea, acolo unde alt[dată era lumină =i viață, e tăcere =i nemi-care. În odaia unde r`dea =i c`nta Adela, acum e întunecime =i dezolare, =i geamul ei, care strălucea în noapte, acum e o lespede de marmură neagră.

„Fost-a, n-a fost, ori a fost vis?“ Cuvintele astea simple, puțin cam ridicole, scrise cu litere chirilice într-o carte veche de stihuri, mă obsedează.

Mă duc sub copacul mare, unde i-am spus c`ndva, odinioară... Da, i-am spus... I-am spus st`ngaci, ofensator de st`ngaci, subliniind că nu vreau să-i spun, dar i-am spus! Atunci mi-a dat m`na ei mică =i rece =i puțin din brațul ei rotund cu miros de ambră, c`nd i-am simțit inima în pulsul care bătea alarmat sub buzele mele.

Dac[i-a= fi cer=it fiin\ a...

A trecut fericirea pe l`ng[ mine, =i nu i-am pus m`na]n piept?

Plou[tomnatic, m[runt =i rece. E mai bine a=a, acum, c`nd ea nu mai exist[. Splendoarea lunii ar fi o sfruntare! Stau cu m[nu=a ei mic[,]ngust[, cu degetele sub\iri, cu nasturii descheia\i *atunci* de mine pe]nceputul bra\ului ei rotund cu miros de ambr[. Mi-a dat-o ca o amintire? Mi-a dat-o ca un z[log?

Dup[amiaz[am r[t[cit pe =osea, afar[din sat. Acolo unde erau mun\ii, nu mai era nimic. Neguri grele, mortuare acopereau singur[t[\ile. Pe drumul plin de ap[, \[rani cu cojoace =i c[ciuli, femeii cu saci]n cap ie=eau din cea\ =i intrau]n cea\.

Am apucat drumul muntelui, pe unde fusesem de at`tea ori cu ea. Trunchiul r[sturnat, pe care am stat ]n noaptea aceea de alt[dat[ cu m`na]n m`inile ei, acum era ud, trist, p[r[sit... I-am chemat imaginea, dar imaginea n-a venit. Aveam]n ochi, =i din ochi proiectat[ ]n suflet, expresia figurii ei, dar imaginea era rebel[. Impresiile, senza\iile, dorin\ele provocate de ea]n totul =i de fiecare farmec al ei]n parte]i]ntunecau claritatea imaginii. M-am dus s-o caut la ea. Am inventat un pretext ca s[ ]ntru]n cas[. Era at`t de gol! Lipsa nu numai ea, dar =i acele obiecte care \in de om =i dau locuin\elor via\ =i personalitate. Am umblat prin od[i, p[=ind]ncet,]n secret. Mi se p[rea c[tulbur sup[r[tor, c[nu respect lini=tea de moarte, etern[de acuma nainte, l[sat[de ea. Mi se p[rea c[ofensez cu zgomote vulgare muzica amintirilor. Am pus m`na pe toate c`te =tiam c[trebuia s[le fi atins ea, am stat pe unde obi=nuia s[stea ea, pe jil\ul de trestie, pe cap[tul canapelei din odaia de primire, cu fiorul c[ocup]n spa\iu locurile pe care le umpluse ea cu fiin\ a ei. Apoi, con=tient de]ndr[zneala mea irespectuoas[, m-am dus]n camera ei de culcare. A= fi vrut s[stau un moment pe patul ei, dar mi s-a p[rut c[a= comite un abuz grosolan. (O, filozofule al „materiei =i for\ei“!)]n aer plutea]nc[— ori era o iluzie? — parfumul ei, pe care l-am sim\it]n inim[, amestecat cu via\ a ei,

În muniile Văratecului și în noaptea cea din urmă. Dacă aș fi putut capta această singură și ultimă realitate, care mai rămăsese aici de la ea... Oglinda, prin care mi-a zămbit în dimineața aceea îndepărtată și care-i încadra capul și bustul, acum reflecta stăruitor și inutil o litografie din perete. Căutam ceva din ea, de la ea, dar afară de parfumul din aer, mai vag decât reminiscențele în agonie, nu mai rămăsese nimic! Ori, dacă în vibrațiile de aer și de eter din odaie stăruiau poate încă ecoul glasului ei și imaginea figurii ei răzătoare, simburile mele obtuze nu le puteau culege și trimite sufletului. Am tras unul după altul două saltareale scrinului, în care nu mai era nimic decât tristețea mocnită a saltarelor goale, apoi pe al treilea, din care s-a răspândit, ca o adiere din trecut, același parfum al ei, și apoi pe cel din urmă, unde am găsit un degetar stricat și o buclă de dantelă albă. Am luat obiectele scumpe și le-am pus în portofoliu lângă mănăstire, lângă biletele ei, lângă pașaportul ei și lângă acul de siguranță cu care mi-a prins pelerina în muniile Văratecului. Atunci rămăsese de la ea — și florile presate, restul din strălucirile verii, dispărut odată cu ea. Și în odaie, patul pe care dormise, scrinul unde-și învinsese pânzele subțiri și oglinda care-i reflectase capul, și pieptul, și brațele, și zămbetul din dimineața de altădată.

Când am ieșit în cerdac, prin draperiile grele de pe deal s-a furat o rază, răspândind peste plai un abur de aur, ca atunci pe Ceahlău. Dar în curând raza se stinse în negurile tomnatice de pe înălțimi.

TESTAMENT

Via\ a rom`neasc[trece de azi]nainte sub conducerea unei genera\ii mai tinere. Tinerii sunt mai]n stare s[-i dea seama ce este =i ce nu este posibil.

G. IBR{ ILEANU, *Dup[27 de ani. —* }n „*Via\ a rom`neasc[*“, an. XXV (1933), vol. 92, nr. 1, p. 9.

APRECIERI

De=i restr`ns[cantitativ, beletristica lui G. Ibr[ileanu, care debutase la *+coala nou[* cu poezii de inspira\ie eminescian[, ocup[ ]n ansamblul operei sale un loc distinct.

Amintiri din copil[rie =i adolescen\] — publicate postum]n *Adev[rul literar =i artistic*, la sf`ritul anului 1937 =i ]nceputul celui urm[tor — intereseaz[ ]n primul r`nd ca document biografic. Redactate sub forma unei scrisori c[tre Maria Stere, amintirile au fost scrise]n vara anului 1911]ntr-o prim[form[, asupra lor autorul nerevenind ulterior. De aici =i impresia de lucru nefinisat. Lectura lor las[un gol]n suflet, G. Ibr[ileanu]=i retr[ie=te copil[ria lipsit[de bucuriile elementare v`rstei, rememoreaz[vicisitudinile existen\ei, descrie primele prietenii, lecturile =i iubirile, toate platonice, subcon=tienta nevoie de compensare a lipsei afec\iunii materne.

Scrise]n jurul v`rstei de cincizeci de ani =i date la iveal[ ini\ial ]n revistele }*nsemn[ri literare =i Via\la rom`neasc[*, cuget[rile din volumul *Privind via\la* rezum[aforistic experien\la de via\ a criticului ie=ean. Sunt reflec\iile unui om]n fa\la unei existen\e =i, cu minime excep\ii, ele]mbr[-\i=eaz[trei domenii: raporturile individului cu societatea, atitudinea omului]n fa\la curgerii ireversibile a timpului =i rela\iile dintre b[rbat =i femeie, ultimele ocup`nd, cantitativ, un loc preponderent. }nt`ia categorii de reflec\ii exprim[aforistic efortul de adaptare la via\la societ\i[i al lui G. Ibr[ileanu]nsu=i. Criticul a f[cut, dup[cum singur m[rturise=te, for\ri enorme]n acest sens =i observa\iile sale sunt at`t rezultatul experien\ei directe, c`t =i al lecturilor.]n ansamblu ele dau o imagine global[despre felul cum „privea via\la“, dup[primul mare r[zboi, un intelectual format]n atmosfera cultural[a sf`ritului de veac trecut.

S-a f[cut observa\ia c[multe din reflec\iile acestea anun\ problematica romanului *Adela*,]ns[cazuistica lui Emil Codrescu =i-o f[cuse, evident pe o scar[redus[, artistice=te vorbind, Ibr[ileanu singur]n ultima parte a *Amintirilor din copil[rie =i adolescen*]. }ndr[gostitul de fata necunoscut[„sub\ire,]nalt[, cu coada pe spate, cu p[rul galben =i ochii negri“ este un Emil Codrescu]n embrion.

S-a discutat dac[romanul are sau nu caracter biografic. Pasaje]ntregi, e adev[rat, din *Amintiri din copil[rie =i adolescen* au fost transportate cu minime modific[ri]n roman. Privind lucrurile estetic, chestiunea e lipsit[de interes. Se pare totu=i c[Ibr[ileanu a tr[it o asemenea iubire,]ndr[gostindu-se c`t mai platonice cu putin\ de frumoasa lui asistent[, Olga Tocilescu, de care ]l desp[r\ea un mare num[r de ani. ]ns[ ac\iunea romanului este situat[ ]n 189..., adic[ ]n perioada c`nd Ibr[ileanu o cunoscuse pe Elena Carp =i]n apropierea c[reia petrecuse c`iva ani de neuitat.

Adela este o trist[=i delicat[poveste de dragoste =i,]ntr-un anume sens, proiec\ia unei obsesii. Roman de analiz[, *Adela* situeaz[pe autorul s[u printre principalii reprezentan\ ai prozei analitice rom`ne=ti: Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Anton Holban.

Ion B{LU, *Studiu introductiv*. — }n cartea: G. Ibr[ileanu, *Studii literare*, Editura tineretului, Bucure=ti, 1968, p. 34-35.

Adela este nu at`t romanul unei tinere femei, c`t analiza crizei sentimentale a unui cvadragenar de o luciditate extrem[. C`=tig`nd dragostea unei femei de dou[zeci de ani, Emil Codrescu, eroul c[r\ii, e m[cinat totu=i de incertitudini, suspect`nd =i analiz`nd orice gest al partenerei pentru a descoperi sensuri acolo unde nu sunt. C`nd i se pare c[a sesizat un am[nunt care anterior]i sc[pase, el are un fel de satisfac\ie, o adev[rat[bucurie a durerii. Miezul spiritual al operei fiind rezolvarea atitudinii fa\ de femeie, scrierea reprezint[ ]n fond o continuare logic[a ideilor expuse anterior]n *Privind via*a.

E greu de precizat]n ce m[sur[opere mai vechi vor fi avut influen\ asupra autorului *Adelei*. Despre contribu\ia clasicilor ru=i se poate vorbi]ns[cu certitudine. Ceea ce admir[G. Ibr[ileanu la marii clasici ru=i este cunoa=terea profund[a sufletului feminin,]n special. Subtilitatea

cu care Turgheniev analizeaz[o apari\ie plin[de feminitate ca Irina din *Fum*, delicat[=i misterioas[, captiveaz[pe G. Ibr[ileanu]nc[din prima etap[a crea\iei lui, la *+coala nou[*. Lev Tolstoi — c[ruia]i consac[un excep\ional studiu critic —]l impresioneaz[puternic =i durabil prin arta magistral[cu care]n *Ana Karenina* trece de la psihologie la etic[, disec`nd necontenit sufletul sf`=iat de remu=c[ri al eroinei. Tolstoi]=i iube=te eroina =i sufer[pentru ea, a=a cum G. Ibr[ileanu o va iubi pe Adela.

Prozatorul]=i prive=te propria-i scriere ca o oper[de observa\ie =tiin\ific[, de aceea reconstituie fapte vechi =i interpreteaz[mereu, f[c`nd psihologie, ]ncerc`nd s[descoperi esen\ialul at`t ]n lumea din afar[, c`t =i introspectiv. *Adela* e un roman concis de analiz[=i introspec\iune.

Romantismul, aerul u=or desuet din *Adela* \in de unghiul de vedere din care autorul prive=te personajele =i zugr[ve=te epoca. Totul este aici *fin de si\ecle* 1890-1900, elegiac, nostalgic.

Constantin CIOPRAGA, *Prefa*[/]. — }n cartea: G. Ibr[ileanu, *Adela*, Editura pentru literatur[, Bucure=ti, 1969, p. X-XI.

Colec\ia de cuget[ri *Privind via*\a poate fi privit[ca prima oper[a unui moralist rom`n. Conceput[ ]n genul La Rochefocauld, Chamfort, pe l`ng[o analiz[a tuturor pornirilor omene=ti, dar]n special a sentimentelor de dragoste, de amor-propriu =i a sentimentului mor\ii, aceast[colec\ie e remarcabil[=i unic[prin stilul personal, aprig =i sarcastic. Se amestec[mereu am[r[ciunea cu aspira\ia ideal[.

Not[rile f[cute pe viu, descoperirile profunde]n clar-obscurul sufletului omenesc amintesc direct de cele mai bune metode franceze. Aici nici urm[de spirit de sistem[. Cel care le-a scris e cu totul alt om ca autorul *Spiritului critic*. Totul e numai nuan\[, fine\ve caracteristic[.

Mihai RALEA, *G. Ibr[ileanu*. — }n cartea: De la *T. Maiorescu la G. C[linescu. Antologia criticilor rom`ni*, vol. II. Editura Eminescu, Bucure=ti, 1971, p. 291.

Amintirile din copil[rie =i adolescen\[/ au primit acest titlu]n paginile „Adev[rului literar =i artistic“, care le-a publicat]n 1937 =i 1938. Ele

dateaz[ ]ns[din 1911, c`nd au fost redactate sub forma unor scrisori c[tre un prieten, f[r[inten\ia de a fi publicate... Interesul pentru aceste]nsemn[ri cre=te]n m[sura]n care de convingem de neliteraturizarea lor: Ibr[ileanu nu uzeaz[de o memorie pitoreasc[=i reversibil], ca Ion Creang[, nici de una umoristic[(C. Mille) sau filozofic[(I. Al. Br[tescu-Voine=ti), ci de nuda confesiune, aproape necontrolat[, resim\it[ca o necesitate a autoanalizei. Mai mult un jurnal intim, prin]nsu=i modul de compunere: „]ncep s[-\i scriu c`teva lucruri de alt[dat[, a=a cum mi-or veni sub condei, f[r[nici un plan =i f[r[nici o preten\ie”.

Amintirile sunt, de fapt, pentru G. Ibr[ileanu, „o muzic[ce vine de undeva de dincolo de orizont“. Paradoxal, acest[optic[implic[un timp al viitorului, amintirile fiind o previziune a vie\ii, =i nu un fapt consumat. Ele se reverific[ ]n st[rile prezente ale autorului =i sunt efecte, nu cauze, ale acestora. Ibr[ileanu caut[ ]n memorie acele momente care]i „scuz[“ (]i]ndrept[\esc) anumite evolu\ii suflete=ti.]n 1911, c`nd scria aceste r`nduri, scriitorul avea 40 de ani, avea critic[v`rst[care l-a dus nu departe de o dram[interioar[, s[-i spunem drama Adelei. Lucidul Ibr[ileanu (moralist =i intransigent fa\[de devierile sociale)]l motiveaz[pe „r[t[citul“ Ibr[ileanu tocmai prin aceste „amintiri din copil[rie =i adolescen\”.

Valentin TA+CU, *G. Ibr[ileanu]ntre experien\[/ =i cugetare*. —]n cartea: G. Ibr[ileanu, *Privind via*a, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 7-8.

LUMINA STINSULUI AMOR

„Lu\i dintr-o cugetare]n imagini imaginile, =i ce mai r[m`ne? Nimic, h`rtia alb\.”

F[r[a]ncerca o recapitulare a celor spuse p`n[acum, o constatare fireasc[se impune: c[utarea criticului de a ob\ine o identificare literal[, o autentificare textual[f[r[a=i pierde totodat[ascendentul pozi\iei sale privilegiate, calitatea autonom[de *existent*. Evident[este =i

vizualizarea tuturor fenomenelor observate — momentul culminant]l constituie certificarea viabilit[\\ii unei crea\\ii de ochii „fizici“ al spectatorului — *privirea* dovedindu-se sim\\ul esen\\ial al recept[rii, critic-realizant fa\\ de natura spectacular[a faptului artistic. Un sim\\ indispensabil unei critici, s[nu uit[m, *luminare*, videopedice, receptor adecvat al *Inchipuirii* crea\\iei. Fundamental[dintr-o anumit[perspectiv[estetic[, *privirea* nu este mai pu\\in echivalentul unei ontologii a actului creator, nu doar mecanism al acesteia, ci ea]ns[=i o adev[rat[*natur[genetic[*. Revelatoare]n acest sens nu este numai opera critic[a lui Ibr[ileanu. Romanul s[u, *Adela*, este]ntr-un fel rezumatul unei istorii a privirii creatoare — ceea ce=i propune s[dovedeasc[, de altfel, capitolul de fa\\.

MODURILE FUNDAMENTALE ALE PRIVIRII. Deoarece omul nu poate avea „de la sine“ o imagine global[a propriei fiin\\e, ci numai una limitat[, par\\ial[, necesitatea unui intermediar care s[=i dea prilejul s[se descopere]n]ntregime s-a impus dintotdeauna. +i]n primul r`nd din perspectiv[ fizic[, ]ncep`nd cu *oglinde*, mai t`rziu *fotografia*, iar ]n alt[ ordine expresiv[ *tabloul*=i *statuia*. Primele ]l reproduc mecanic, ultimele ]l recreaz[ propun`ndu-i o dimensiune spiritual[. Oricum,]ntre model =i imagine diferen\\a a fost]ntotdeauna „vizibil“, pe seama acestei dedubl[ri fundamentale, consemn`nd apari\\ia con=tiin\\ei de sine, pun`ndu-se specificul condi\\iei umane. Unii primitivi refuz[fotografierea pentru c[li s-ar fura chipul, de teama acestui dublu care li s-ar opune =i i-ar domina prin]ncremenire hieratic[. Dintre diferitele mijloace ale dedubl[rii, oglinda are o prezen\\[„natural[“, ea nu re\\ine imaginea, ci o elibereaz[dup[simpla voin\\[a reflectatului, reflectarea ei este mobil[. Ea este, totodat[,]n sens mecanic, reproduc[toarea cea mai fidel[, cre`nd cunoscuta iluzie (]n cazul animalelor ori al copiilor p`n[la o anumit[v`rst[) a dou[ corpuri diferite fa\\ ]n fa\\]. Tocmai sesizarea *identit[\\ii* lor semnalez[ prezen\\a unei con=tiin\\e reflexive. Viciul el (de „form[“) este acela de a inversa perspectiva, de a provoca o schimbare de sens care-i ascunde goliciunea, caracterul iluzoriu: oglinda nu este dec`t o *privire]ntoars[*, ecoul ei mecanic (dup[cum ecoul este sunetul privit]n oglind[).

Fotografia, din același regn mecanic, nu mai are mobilitatea oglinzii, fiind o imagine înghețată, stabilă. Continuitatea privirii este ruptă, ni se oferă doar un fragment, un „instantaneu”, o *privire descompusă*. Chiar și atunci când reproduce și culorile și mișcarea, nu este vorba decât tot despre o succesiune de „secvențe”. Cel ce are în față o fotografie privește la ceea ce nu mai este. Fotografia nu imortalizează, după cum se spune, ci *mortalizează*. Iluzia ei nu e doar spațială, ci și temporală, închipuind o întoarcere în timp, un timp reversibil. Cel care se lasă pradă acestor iluzii vrând să atingă chipul care-l privește sparge oglinda, rupe hărta, sfîșie pânza. Dacă oglinda se află într-o dependență absolută față de privitor, fotografia are avantajul unei independențe relative în raport cu acesta. Cel care crede că se recunoaște în fotografie se vede, de fapt, multiplicat în ipostaze trecute, vede diferite aparențe ale propriei neînțelegeri. O „imagine goală” se dovedește a fi de această dată privitorul însuși, cel fotografiat care, privindu-și chipul încremenit și trecut, și descoperă propria goliciune „istorică”.

Privirea organică se bazează și ea pe dedublarea fundamentală între privitor și obiectul privirii. Dublul este aici cuplul erotic: privindu-l pe celălalt, fiecare se recunoaște pe sine. Iubirea este însă și o contradicție a constatării alterității vizuale, o tentativă de restabilire a unității inițiale. Privindu-se în oglindă, înțelegea să se adreseze și ca altuia, la fel cum copiii vorbesc la început despre ei la persoana a treia. Discriminarea spațială a individului în celelalte forme de reprezentare echivala cu o înstrăinare, devenind în formele maxime o *anulare de sine*. Prin componenta sa organică, iubirea pare de aceea că se opune privirii, dominată de artificial și mecanic, încercând să anuleze spațiul desprins de privitor. Problema este veche, „de când lumea”, dovadă atenția particulară pe care i-o acordă diferitele mitologii, înfățișarea ei parabolică: fie că pământul este „mama” tuturor celor vii, dublată de un „tată” ceresc, fie că alții sunt protagoniști, indiferent deci de identitatea participanților la actul creator, dimorfismul sexual mitologic este foarte frecvent în tratarea „facerii” lumii. Dominanta socială a bărbatului nu rămâne, se vede, fără ecou în distribuția rolurilor din geneza cosmică: bărbatul și însuși deopotrivă

ogorul =i femeia, supun`nd at`t natura natural[, c`t =i natura uman[. Dar s[lu[m mai bine un exemplu, dintre cele mai cunoscute.

TABLA }NMUL}IRII. Exist[o }ntreag[tehnic[a dedubl[rii]n mitologia cre=tin[. Personajele originare formeaz[, pe r`nd, diferite cupluri semnificative, fiecare afirm`ndu-=i condi\ia]n raport cu dublul s[u, Cel[lalt. }ntre ele *opozii\ia* fundamental[este una de existen\[, cel care exist[primul av`nd prin aceast[primordialitate o semnifica\ie pozitiv[,]n vreme ce secundul e negativ, menit s[reliefeze,]n contrast, valoarea primului. Totodat[ele au o natur[comun[, *o asem[nare* esen\ial[care le permite unitatea contradictorie. Astfel, dintre toate creaturile sale, Adam]i este cel mai apropiat Domnului, fiind alc[tuit dup[„*chipul =i asem[narea*“ sa, permi`ndu-i lui Dumnezeu tocmai prin aceast[ izbitoare asem[nare s[ se *recunoasc*]n calitatea sa de creator, distinct de f]ptura creat[. Un alt exemplu l-ar constitui Diavolul, prin rolul s[u secund asigur`nd suprema\ia binelui.

Toate acestea ne fac s[credem c[facerea Evei nu a fost dec`t o ac\iune premeditat[a creatorului,]mpingerea lui spre p[cat, manipulara unui Adam incon=tient. +i asta deoarece femeia, personaj secund]n raport cu b[rbatul, reflex carnal al creaturii prime, avea,]n consecin\[, voca\ia structural[a p[catului. Ignorant fiind]n Paradis, Adam lua „de bun[“ orice afirma\ie a Domnului. Era convins c[merele din pomul cunoa=terii sunt necomestibile, fiind vorba de ni=te mere conceptuale, de conceptul de fruct, =i nu de m[rul propriu-zis. Mu=c`nd din m[r, lu`nd ideea drept realitate,]nsu=indu-=i deci idealitatea, se comport[*critic* fa\ de creator, descoper[unul din secretele crea\iei. Vom mai aminti de un gest similar, cel al lui Pygmalion, recunos`nd]n c[s]toria sa cu propria-i sculptur[ ]nsufle\it[aceea=i mu=c]tur[dintr-un obiect ideal.

Singura cunoa=tere de sine posibil[oferit[lui Adam la]nceput era imaginea Evei. Fiind doi, nu erau fiecare dec`t reflexul celuilalt, un *unu* r[sfr`nt. Prima consecin\ a cunoa=terii a fost *multiplicarea*: „]nmul\i-v[“, a spus Creatorul. De unde suferin\a: mai mul\i Adami, mai multe Eve, fiecare c[ut`nd ]n cel[lalt propria sa identitate pierdut[, c[ut`ndu-=i *unitatea*. Iar apropierea, c`nd pare pe deplin]nf]ptuit[,

c`nd ]ncearc[ s[ fie „*am`ndoi un trup*“, duce la o nou[multiplicare, la „]nmul`ire“: vr`nd s[te apropii c`t mai mult de imaginea din oglind[, spargi sticla =i]n cioburi nu mai vezi un singur chip, ci mai multe.

]n Paradis, Eva era steril[=i Adam ignorant. Ce *cunosc* cei doi dup[mu=c[tura fatal[? Se cunoa=te fiecare pe cel[lalt, se v[d =i se ru=ineaz[, se acoper[, se ascund. Cunoa=terea fundamental[, primordial[este,]n *Biblie*, *cunoa=terea carnal[*, echivalentul uzual al actului sexual. Iar consecin`a imediat[ a cunoa=terii este *facerea*. „Pedeapsa“ const[ ]n repeti`ie,]n ceea ce devine mecanic]n actul lor,]n =ansa dat[num[rului de a-i domina. *A avea* este un verb prin excelen`[ fizic (despre cutare personaj se spune c[ a avut zece neveste, treizeci de copii =i o sut[ de turme de vite), pe c`nd *a fi* r[m`ne *metafizic*.

Devenind fertil[ ]n urma cunoa=terii, femeia cap[t[calitatea de natur[uman[(fiind principalul „*vinovat*“, va suporta *chinurile facerii*),]n vreme ce b[rbatului ce=]]ns[m`n`eaz[ogorul =i femeia]i revin *chinurile muncii*. De remarcat c[Adam]=i nume=te de dou[ori partenera, fiind,]n acest sens, =i el creator. Prima dat[, atunci c`nd a fost creat[: „*Aceasta se va chema femeie, c[ci din b[rbat a fost luat*“. A doua oar[, dup[blestemul izgonitor al lui Dumnezeu: „*+i a pus Adam femeii sale numele Eva, c[ci ea a fost mama tuturor celor vii*“. Rezult[de aici c[,]n Paradis, Eva era lipsit[de nume propriu, calitate ce-i revenea exclusiv lui Adam. }nc[o dovad[a condi`iei ei de *ecou*, =i nominal, nu numai vizual, al fiin`ei prime.

Femeia pare con=tient[de aceast[condi`ie, de faptul c[ b[rbatul se oglinde=te ]n ea, se cunoa=te prin ea. +i preg[te=te, ]n consecin`[, cu foarte mult[grij[imaginea pe care i-o va oferi, caut[s[-i dea at`t str[lucire, c`t =i umbr[, l[s`ndu-i satisfac`ia descoperirii. Iat[de ce „*o femeie]n fa`\ oglinzii*“, acest stereotip foarte r[sp`ndit]ntr-o anume literatur[, este aproape o tautologie. Cli=eul desemneaz[preg[tirea unei imagini, verificarea capacit[ilor reflectante. Este, de fapt, o oglind[ ]n fa`a oglinzii, iar femeia nu poate fi presupus[ dec`t goal[, „*mai goal[dec`t o femeie goal*“, cum spunea Ibrăileanu. Dou[ oglinzi fa`\ ]n fa`\ ]nseamn[ o proliferare infinit[ a spa`iului, o *u-topie*.

Un alt verb, echivalent vulgar al celui „a cunoa=te“ biblic, este *a posedea*. Verbul propriet[`ii =i al]ntemeierii sociale fiind,]n acela=i

timp, în alegerea actului sexual doar ca înmulțire, drept cantitate. Omul încearcă să-și ia asupra lui Dumnezeu o revanșă numerică, tinzând spre un număr infinit. Numai că acest număr este infinit doar ca posibilitate, ca realitate el este finit și omul trebuie să o ia mereu *de la zero*. După cum spunea și Michel Tournier (în *Le roi des aulnes*), „nuditatea nu este o stare, ci o cantitate, și ca atare infinit în drept, limitat în fapt”. Este consecința „secundă” a cunoașterii biblice: primii oameni descoperă că sunt goi, se acoperă și se ascund de Dumnezeu. Acesta îi ameninșase că vor muri în ziua în care vor mușca din măr. De fapt ei au mai trăit multe zile după aceea. Numai că și-au pierdut condiția paradisiacă, au devenit muritori în acea zi *descoperind că sunt goi* și că prin goliciunea lor se opun unicului Creatorului. Oricât ar spori numărul spre infinit, el ascunde, încă de la început, o *mulțime* vidă.

Între *privirea artistică* și celelalte moduri fundamentale ale privirii există o coordonare firească. Arta pare să medieze amintitul conflict dintre privire și iubire, coroborându-le în actul creației. Obiectivarea unei anume reprezentări asupra lumii une-te în produsul nou creat atât privitorului cât și privitului, dându-le o coerență expresivă. Este vorba nu numai de o „reproducere a naturii”, ci și de o reproducere a actului, a privirii înseși: privirea este întoarsă ca din oglindă, opera de artă te privește, *determinându-te*. Arta, „inoculată”, este *trăită* de spectator (de unde și sentimentul imortalității), privitorul identificat imaginii privite. Calitatea esențială a privirii artistice este aceea de a fi o *privire trans-figurată*, întruparea unei închipiri. De notat că Ibrăileanu folosește pentru „imagine”, ca și Eminescu de altfel, un cuvânt care, în acest înțeles strict, a devenit un arhaism, rămas doar cu o semnificație religioasă ori una tehnic-comportamentală (iconografie, iconoclastie, iconoscop etc.): *icoană*. Conotația originală era însă fertilă, acordând imaginii detașarea transcendentă față de obiectul reflectat, evidențiindu-i întoarcerea privirii: „*Ce e poezia? Înger palid cu priviri curate, / Vuluptuos joc de icoane și cu glasuri tremurate, / Strai de purpur și aur peste / rana cea grea*” (Epigonii).

PRIVITORUL. La fel ca în procesul cunoașterii, în cel al privirii artistice problema esențială este aceea a raportului dintre subiect și

obiect, dintre cel care privește și cel care este privit, o problemă de perspectivă, că tot și una a rezultatului acestui proces, a identității imaginii înseși. Într-un studiu asupra naturalismului (*Alteceva despre naturalism*, în „Viața românească”, nr. 9/1978), Radu Petrescu dădea, într-un comentariu de mare finețe, un semnificativ citat din Condillac, a cărui valoare expresivă poate fi extinsă și în afara curentului incriminat: „Félicité, din *Un cœur simple*, o „femeie ca și făcută din lemn, mi-căndu-se automat”, este un astfel de copil, dar într-un trup îmbătrănit (vârsta ca formă a somnului, a paraliziei), al cărui unic conținut sufletească este contemplarea psihicului imprecizat, așa cum marmura concertanului lui Stendhal, „si nous lui présentons une rose, elle sera, par rapport à nous, une statue qui sent une rose; mais, par rapport à elle, elle ne sera que l'odeur même de cette fleur”. *Contemplarea înseamnă obiectivarea în obiectul contemplat, a fi materia, cum dorea sfântul flaubertian, sau, după Condillac, „l'odeur même de cette fleur”.*

Amintindu-ne că Emil Codrescu este în însuși un cititor a cărui lectură va avea treptat un singur subiect, pe Adela, „opera” care este în acest sens propria lui creație, nu va fi greu să recunoaștem în el acea stare impunătoare narativă și socio-pedagogică (el este „autorul”, „doctorul”, „maestrul”). În vreme ce Adela are frumusețea și parfumul efemer al florii cu care este frecvent identificat. Cel dintâi va deveni treptat el însuși „parfumul florii”, concretizându-se în obiectul contemplat, în imaginea florii adorată.

Alături de amintirile caracteristici ale „masculinității”, Ibrăileanu mai adaugă una în Adela, cu totul semnificativă, și anume *tortura imaginilor*, de care pe femeile le crede lipsite. Este, de fapt, tortura privitorului, a celui obiectivat, a cititorului devenit imaginea înșiși a cărui citite. Făcând de Adela, Emil Codrescu are o dublă atitudine: una verbală, analitică, doctorală, pedantă. Și o alta vizuală, mută, imaculată de cuvânt. Dorința lui este de a se rezuma la această a doua formă de expresie (și cunoaștere), care este forma primară, paradisiacă, și în care este respectată postura sa de cititor autentic. Prin vorbirea lui „prețioasă”, înșelătoare, și independentă iubita pentru a-i păstra identitatea imaginară, pentru a nu altera prin cuvânt imaginea. Cititor și privitor au o identitate perfectă. Cititorul vede în personaj un

„tip“ pe care tinde să =i-l apropie până la identificare. Criticul-analist rupe legăturile, desparte, impune discriminările necesare: una este în viață, alta în carte, împiedicând deliberat realizarea „fericirii“ persoanelor: „Operele de ficțiune — i-am spus Adelei, care începuse să zâmbească =i zâmbi toată vremea când înu prelegerea, — operele de ficțiune care se isprăvesc cu triumful binelui =i cu fericirea sunt false pentru că contrazic realitatea =i dezminț experiența omenirii; sunt imorale, pentru că creează iluzii zadarnice; sunt lipsite de interes, pentru că *toate fericirile sunt la fel*, cum zice Tolstoi, aici de față.“ Numai că, paradoxal, redusă la o simplă consistență imaginară, Adela este tot timpul aproape, iar când =i-o apropie în mod concret, fizic, =i-o îndepărtează, legătura destrându-se pentru totdeauna.

Emil, la patruzeci de ani, are de partea sa o „experiență“ =i un „trecut“ care-i inhibă maturizarea iubirii. Vrea să fie sigur de reciprocitatea sentimentului pentru a evita ridiculul, dar =i, mai ales, pentru a =i oferi prin faptul de a fi iubit de ființa idealizată o dovadă de existență pur =i simplă. Dar chiar =i atunci când caracterul biunivoc al relației sale cu Adela ar fi cert, lucru posibil doar dacă el ar face primul pas în maturizare, oficializarea acestei iubiri, *divulgarea* ei i-ar compromite inutil viitorul, ar *trăda-o*. Închis în cercul vicios al *inlegerii tacite*, apropierea lor rămâne supusă hazardului, amendată de scurgerea timpului =i, totodată, suspendată din lipsa oricărei inițiative ferme.

O serie de amintiri inserate în jurnal privesc relația „particulară“ dintre Emil =i Adela. O mare parte din biografia ei îi este lui cunoscută îndeaproape, cei doi s-au aflat împreună de multe ori în cei douăzeci de ani ai Adelei, folosind o expresie uzuală — ea *a crescut sub ochii lui*. Raportul dintre ei s-a modificat în acest răstimp, dovadă, la început, dificultatea adoptării celei mai oportune formule de adresare. Afecțiunii inițiale pentru „copilul“ Adela i s-a adăugat pe parcurs o nuanță pedagogică, maturitatea cedând câte ceva din experiență sub formă discursivă. În dialogurile „instructive“ dintre cei doi, natura relației este precizată printr-un „*mon cher maître*“ pe care aceasta i-l adresează, formulă din care în final substantivul va dispărea.

Acest raport are o dubl[semnifica\ie. Una \in`nd de ra\ionalizarea experien\ei, prelucrat[ =i distilat[, amintirile erotice form`nd tiparul genetic \n ale c[rui forme e \ncadrat „exemplarul viu, unic“. Tentativa vizeaz[limitarea st[rilor confuze ale afectului, studierea partenerului dup[un ansamblu de reguli ordonate \ntr-o *disciplin*[, observarea distant[, de dup[sticla insectarului \n care se afl[imobilizat acesta. Iubirea devine „pasiune“, tot a=a cum arta putea deveni „=tiin\“. Contemplarea obiectului erotic \nseamn[acum „observa\ie“ metodic[\n vederea unei „descrieri“ c`t mai exacte. Complicarea aceasta a raportului firesc dintre subiect =i obiect, atitudinea analitic[ a primului, precizarea *distan\ei* sunt, din perspectiv[ erotic[, dup[ cum m[rturise=te chiar Ibr[ileanu, o perversitate a lucidit[\ii, ra\iunea ca exces \n iubire. Viciu ra\ional care nu-i dec`t forma morbid[pe care o \mbrac[timpul, obstacolul fatal interpus \ntre cei doi, distan\`a mereu egal[care \i desparte.

Raportul acesta trebuie \n\eles ca o *apropiere profesional*[, ca abordare cognitiv[a obiectului cercetat. Medic fiind (de unde =i aerul s[u... doctoral), Emil Codrescu vede \n Adela o ipostaz[a „corpului unei femei tinere, termenul ultim al evolu\iei cosmice“, nuan`\nd metafizic cunoscuta ierarhizare pozitivist[ a materiei. Cunoa=terea fiind pentru Ibr[ileanu admirativ[, lec\ia predat[ Adelei const[, \n fond, \n a se cunoa=te pe sine, ridic`ndu-se la acela=i nivel al admira\iei (vezi amintirile note asupra cunoa=terii admirative ale lui Al. Paleologu). \ntre a cunoa=te =i a iubi exist[astfel o aproape deplin[sinonimie, a=a \nc`t *ini\ierea*, socializant[ini\ial, distant[, devine treptat o ini\iere erotic[, iar dep[rtarea — prilejul unei apropieri.

Apropierea lui Emil de Adela este o *confesiune* lipsit[de *declara\ie**. El vrea s[o fac[s[-i \n\eleag[dragostea f[r[a fi nevoit s[i-o relateze \n cuvinte. Vorbirea gestual[, indirect[, figurat[este discontinu[, eliptic[, ascunz`nd mal mult dec`t m[rturise=te. Atunci c`nd Adela \l constr`nge s[\i declare propriile sentimente, acesta \ncearc[din nou, disperat, s[ocoleasc[r[spunsul. „*Un sentiment foarte curios*“, spune mal \nt`i, declan=`nd replica defensiv[a Adelei („*Adic[bun de*

---

* Distinc\ia dintre cele dou[no\iuni apare =i \n cartea lui Roland Barthes *Fragments d'un discours amoureux*, ed. du Seuil, 1977.

pus la muzeu?“), iritat[de excese profesoriale ale partenerului, de mania analitic[, de tirania „observa\iei“ ce o transform[ ]n obiect inert, o expune. Cel de-al doilea r[spuns, ocolind =i el „cuv`ntul teribil“, define=te ceva mai precis sentimentul: „o nesf`r=it[prietenie pasionat[“]. Emil c`nt[re=te greutatea cuvintelor, precizeaz[ nuan\ele, evit[ prin diluare condensarea excesiv[. Oricum, fragmentat[, par\ial[, disimulat[, declara\ia sa de dragoste este recunoscut[ ca atare de cel doi, ]n urma acesteia, spune el, „raportul dintre ea =i mine s-a schimbat radical, pentru totdeauna, p`n[la moarte“. Faptul e]ns[regretat ca o nepermis[sl[biciune, autocritica este sever[: *mi-am tr[dat voina de a nu-i spune ca o iubesc; am cedat, silit parc[de provocarea ei, debit`ndu-i ridicola mixtur[ „prietenie pasionat[“, dup[ =i mai ridicolul „sentiment curios“*. Ced`nd prin declara\ie, distan\`a a fost anulat[, iubirea ]mplinit[ =i consumat[ ]n acela=i timp. Romanul s-a ]ncheiat, ceea ce urmeaz[ este doar epilogul. „Provocarea“ acestui sf`r=it vine din partea acelei ultime zile pe care =tiau c[o vor petrece]mpreun[. „Ini\iat[“ la]nceput]n particularitatea viziunii erotice a subiectului, introdus[ ]n structura narativ[a acestuia, Adela, personajul eliberat de maestrul s[u, deta=at de narator]i va „smulge“ acestuia din urm[declara\ia. O declara\ie apreciat[drept „ridicol[mixtur[“, amestec de spus =i nespus, de vorbire =i t[cere, f[cut[cu deplina con=tiin\`[c[dup[ea nu mai urmeaz[nimic, urmeaz[nimic.

O dragoste nedeclarat[care atunci c`nd este somat[ s[ se defini=asc[ se intituleaz[ o „nesf`r=it[prietenie pasionat[“ nu poate fi dec`t o iubire ratat[. ]n fond, dragostea, aspira\ie spre o identificare ideal[, este, pentru ]br[ileanu =i purt[torul s[u de cuv`nt, antonimul *realiz[rii*. Iubirea =i lectura sunt o implicare dezimplicat[, o diviziune a unui eu a c[ruia coeziune e visat[, un discurs nespus care atunci c`nd se afirm[ se sf`r=ete. Literatura, s-a spus, este vorbirea unei absen\`e. C`nd absen\`a devine prezent[, vorbirea ini\ial[ ]nceteaz[, fiind suplin[it[de vorbirea secund[. Tot a=a cum literatura =i critica sunt dou[limbajuri alternative, complementare =i exclusive.

PRIVITUL. Adela este personajul titular al acestui roman, „realitatea“]ns[=i a romanului, „via\`a“ lui.]n acela=i timp, identitatea ei este imaginar[, =i de acest lucru caut[s[ne =i s[se conving[Emil

Codrescu de-a lungul întregii c[r]ăi. Este deci *natural*], prin prezența ei corporal[de form[a „*perfectiunii cosmice*“, =i *ideal*], prin aparițiile el halucinante pentru privitor, acea „tortur[a imaginilor“ pe care i-o provoacă. Fiind =i „*vie*“ =i „*abstract*“, întrunește amintirile condițiilor ale tipicului, detașându-se de creator, t[ându-i „cordonul ombilical“.

Personajul este =ansa realizării autorului s[u, m[sura realității operei sale, toată =a cum femeia este m[sura realizării erotice a bărbatului. Existența Adelei este imaginară =i această preponderanță a imaginii asupra naturii fizice, organice a personajului feminin încearcă să o mențină Emil Codrescu. Comportamentul ei i se pare plin de mister =i secretele lui încearcă să le dezlege eroul, încearcă să o cunoască. Nu există niciodată un răspuns clar, rațional, =i incertitudinile lui sunt mereu consolidate. După cum recunoaște cu scepticism, „*a cere unei femei o explicație rațională este absurd*“, la fel cum el însuși ar fi nemulțumit dacă ar fi iubit „pentru“ ceva anume =i nu iubit pur =i simplu, fără o motivație cauzală, limitativ: „te iubesc fiindcă... înseamnă că Te este iubit nu pentru el, ci condiționat, din anumite cauze. O iubire provocată de cauze conștiente, de calitate pentru care dicționarul are cuvinte, de însușiri externe; o iubire acordată ca un premiu pentru calitate estetice, morale =i intelectuale, o iubire pe care o poți justifica nu este iubire“. Iubirea, înțeleasă într-o ordine a existenței, este predicat, =i nu atribut. De aici =i dilema între a =i „cunoaște“ personajul, disecându-i însușirile limitative, =i a se păstra într-o *lini-te contemplativ*].

În acest amestec de incertitudini care este iubirea, corpul iubitei devine certificatul unei prezențe, garanția unei existențe. Dragostea lui Emil pentru Adela este simultan o *apropiere* fizică [treptat], o mic-orare a spațiului desp[r]ător, =i o *îndep[rtare imaginară*], necesară „purității“ iubirii, dar =i coerenței discursului fictiv, imaginar. Astfel încât relația erotică, prin însăși „materialitatea“ ei, conține, aparent paradoxal, premisele unei gramatici a Imaginarului. Corpul unei tinere femei aparține Naturii, constată reflexiv Ibr[ileanu, este ipostaza ei vie, sublimă, fiindu-i totodată limita, pragul care desparte existența de inexistență, viața de moarte, este bucla care leagă neamul: „corpul unei femei tinere —... este termenul ultim al evoluției cosmice“. Ființa

vie este]n]ns[=i materialitatea ei un paradox, via\a care]=i ascunde moartea,]nceputul care]=i disimuleaz[sf`r=itul: „*senza\ia de funebru pe care mi-o d[*, ]n momentele de stranie luciditate (s. =i n.n. — de unde perversiunea lucidit\]ii: infiltrarea sentimentului mor\ii ]n clipele cele mai intense ale vie\ii) *p[m`ntul, lutul, piatra, toat[materia asta inert[*, *idioat[*, *inamic[=i mila pentru tot ce tr[ie-te =i]ncearc[ ]n zadar sa ascund[moartea sinistr[a planetei, viet[\i =i plante, =ubrede, nesigure, trec[toare*“. Fobia aceasta fa\ de materia inert[are o coresponden\] precis[ ]n biografia erotic[a naratorului, fiind provocat[de amintirea mor\ii primei iubite]n adolescen\] =i de imaginea p[m`ntului care o acoper[.

Apropierea]ndr[gostit[cap[t] astfel semnifica\ia unei dezv[luiri a secretului existen\ei, posedarea celui alt — un gest extrem care limiteaz[brutal at`t posesorul c`t =i fiin\va posedat[, relev`ndu-le condi\ia: „*]ntr-un album antropologic am v[zut reconstituirea ipotetic[ a pitecantropului pe cale de a deveni om. Ie-it[ dintr-o pe-ter[ cu un silex ]n ghear[, bestia ]n dou[ picioare a-teapt[, grav[, sf-i cad[ prada... Cruzimea asta tragic[*“ etc. Erotismul direct, viz`nd reproducerea „*speciei*“, a „*materiei vii*“, exprim[, dup[ ]br[ileanu, tragismul condi\iei umane prin mortificarea presupus[a partenerilor. Aceasta ar]i deci *realitatea imediat[a corpului*, a c[rei atingere vizeaz[ob\inerea unui „echilibru organic“, o posesiune fatal limitat[de „crimele naturii]mpotriva materiei vii“. De fapt avem de-a face cu o *dubl[limitare*: cea dint`i ar fi aceasta, „natural[“, urmarea luptei dintre materia vie =i cea moart[; cea de-a doua este o limitare „ra\ional[“, iubirea fireasc[fiind cenzurat[de prejudec[\ile etico-istorice. Cele dou[cauze inhibitorii nu se afl[ ]n contradic\ie, dup[cum s-ar p[rea la prima vedere, =i asta deoarece,]n sistemul pozitivist al lui]br[ileanu, morala, frumosul, ra\ionalul]=i au o origine natural[. Naturalul, deci,]n dubl[ipostaz[, primar[=i secund[, ac\ioneaz[asupra corpului uman sanc\ion`ndu-i integritatea, limit`ndu-i vitalitatea.

Cu excep\ia acelei atingeri finale a corpului iubitei, apropierea lui Emil de Adela este fie accidental[, fie „profesional[“. Dup[cum criticul era „medicul“ operei de art[, tot astfel]n roman medicul este „criticul“ unei fiin\e umane a c[rei perfec\iune estetic[ ]l provoac[deplina

admira\ie. Corpul Adelei este]ns[atins]nt`mpl[tor, ]n tr[sur[, de exemplu, ]ntr-un spa\iu limitat =i ]n mi=c[ri ]nt`mpl[toare, ori atunci c`nd ea este bolnav[, iar Emil este solicitat s[-i acorde o consulta\ie. Distan\fa\ de corpul iubitei este p[strat[ ]n chip deliberat, autorul preciz`nd]n mai multe r`nduri deosebirea fundamental[ dintre dou[ tipuri de a iubi: iubirea „pur[“, dematerializat[, dezamoretat[ chiar („amor curat, pentru c[ n-a fost amor, pentru ca n-ai fost niciodat[ pe punctul de a muri de pofta celor c`teva kilograme de materie organic[pe care fata cu p[rul pe spate le extr[gea din elementele brute ale naturii”), de la v`rsta puber[, =i iubirea „organic[“, amantul afl`ndu-se acum la „v`rsta clinic[“, al c[rei obiect este „femeia-femel[“, „mai goal[ dec`t o femeie goal[“. Am`ndou[ iubirile sunt par\iale, exhib`nd un vid atr[g[tor =i ame\itor. Iubiri apar`in`nd unor v`rste diferite, ]n care v`rsta pare a fi determinant[pentru alegere: *a iubi iubirea*, la dou[zeci de ani, sau modul narcisic de a iubi, =i *a iubi femeia* la patruzeci, sau modul iubirii organice.

Iubirea pentru Adela vrea s[ ]nfr`ng[ „v`rsta clinic[“ a subiectului, amorul fizic este respins prin trei conota\ii negative: realizare,]mpu\inare, trivializare. „Scopul“ odat[atins, „realizat“, haloul subiectiv al raportului erotic se destram[, rela\ia]ns[=i]=i pierde semnifica\ia. Permanentizarea ei cere, dimpotriv[, *irealizarea* obiectului erotic („*Adela este o iluzie paradisiac[*“), realitatea]ndr[gostit[excluz`nd-o pe cea natural[ („*r[m`ne sa fac o tranzac\ie cu natura sau, mai exact, s-o mistific[*“). „]mpu\inarea“ este tocmai posedarea limitat[a corpului]n realitatea lui imediat[, iar „trivializarea“ semnific[generalizarea actului, comunizarea =i comercializarea lui (]n cazul rela\iei cu Niculina P. nu este singurul „client“). Dintre toate, premisa irealiz[r]ii se dovede=te fundamental[. Printr-un sistematic efort de voin\ („*voin\la de a nu mur[!*“), subiectul]ndr[gostit se opre=te la imaginea obiectului pasiunii sale, f[c`nd astfel din iubire condi\ia unic[ a Imaginarului. Evit`nd mereu s[se dest[iniuie, s[=-i relateze]n form[discursiv[sim\mintele, este el]nsu=i]n cele din urm[posedat de obiect, m[rturisirea cu at`ta grij[ =i at`ta chin t[inuit[, refulat[,]i este smuls[, spre regretul tardiv al celui care a dep[=it momentul exploziei erotice: „*m-am dat prad[m`inii ei mic[*“, spune „*am c[zut*

ca o femeie isteric“, m[rturise=te el inversiunea final[, dovedindu-se, dup[cum enun[ase criticul]n dizerta[iile lui asupra raportului dintre autor =i personaje, „iresponsabil“ fa[de propria-i crea[ie, dominat de aceasta. Deznod[m`ntul era previzibil =i din mai vechea teorie a „*supererii fa[de realitate*“ =i fusese anticipat pe parcursul romanului prin acel recunoscut apetit de sclavie: „*m-a f[cut s[-i simt]n mine fiin[a, s[am voluptatea voin[ei ei impus[voin[ei mele. [...]. Mi s-a impus =i m-a supus]n toate felurile.*“; =i]n alt loc: „*Regimul la care m-a supus e aspru, dar]l suport cu voluptate:]mi satisface (m[car]n parte) apetitul de sclavie, nevoia imperioas[de a-i pune la picioare]ntreaga mea libertate!*“

]n urma acestui act „posesiv“, Emil Codrescu r[m`ne strivit sub ap[sarea propriei „realiz[ri“ erotice. Imaginea dispare („*I-am chemat imaginea, dar imaginea n-a venit*“), r[m`n doar simple urme insignifiante (un degetar, un ac de siguran[, o m[nu=...), materie moart[ ]ntr-un timp mort. Faptul este consecin[a acelei „cunoa=teri“ mereu am`nate, a dezleg[rii misterului: dispari[ia imaginii echivalase cu o constatare a goliciunii („*Aveam sentimentul ca o dezbrac pu[in*“). Nel[murirea r[m`ne („*A trecut fericirea pe l`ng[ mine =i nu i-am pus m`na]n piept?*“),]n vreme ce =i ultimele imagini ale c[r[iei se]ntunec[definitiv, p[r[site de lumina stinsului amor, un semn suprimat al transcenden[ei: „*C`nd am ie=it ]n cerdac, prin draperiile grele de pe deal s-a furi=at o raz[, r[sp`ndind peste ploii un abur de aur, ca atunci pe Ceahl[u. Dar]n cur`nd raza se stinse]n negurile tomnatice de pe]n[limi*“. Dialogul se]nceie]n monolog, peisajul se instaleaz[ ]n ochiul privitorului pentru a-l suplini]n cele din urm[.

PRIVIRE +I AMINTIRE. Amintirea joac[ ]n procesul constitutiv al nara[iunii un rol determinant, de la ea pornind =i spre ea tinz`nd ]ntreaga desf[urare a faptelor. Amintirea nu este altceva dec`t o imagine impri-mat[, de multe ori arbitrar,]n interiorul privitorului, devenind astfel expresia modului de a privi al acestuia, a „sufletului“ s[u, cum ar fi spus Ibr[ileanu. Se aseam[n[cu fotografia prin decalajul el temporal, numai c[nu „mortalizeaz[“ ca aceasta, ci]nsuflete=te datorit[suportului ei viu. Amintirea este o secven[\[din existen[a celui ce=i aminte=te, o imagine

desprins[din desf[=urarea unui film. Numai c[acest „film“ este rupt, discontinuu, nimeni nu=î poate aminti „totul“, poate doar s[=î refac[o unitate imaginar[din secven\le disparate. Se =î spune, de aceea, cu o expresie curent[, „*ce mai roman =î via\la asta a mea!*“, subliniindu-se, cu auto-admira\ie, existen\ta unor episoade excep\ionale a c[ror coeren\ [o asigur[personajul „autentic“, =î posibilitatea transcrierii lor]ntr-un tot semnificativ (realitatea „dep[=ind“ fic\iunea pe chiar terenul acesteia,]n Imaginar). Faptul se datoreaz[calit[\ii esen\iale a amintirii, care o deosebe=te de imaginea obi=nuit[=î care const[ ]n imposibilitatea comunic[rii ei directe, nemijlocite. Amintirea este o imagine autist[, definitiv]nchis[ ]n subteranele fiin\ei. Cel care=î aminte=te, cel care poveste=te amintiri d`ndu-le o ]nf[\i=are verbal[, nu face dec`t s[ofere echivalen\le, noi imagini, inevitabil truate, ale imaginilor origine: repeti\ia nu e posibil[dec`t]ntr-o alt[form[, impune o metamorfoz[.

Oric`t de incert, tremurat, mi=cat i-ar ap[rea conturul, oric`t[ ]nconsisten\ i s-ar putea atribui, amintirea constituie dovada cea mai sigur[de existen\[, fiind rezultatul convie\uirii intime dintre cel care prive=te =î obiectul privirii. Relevant[ ]n acest sens este,]n *Adela*, amintirea mamei: „Timpul vine din viitor, trece]n urm[, se darm[peste ea, o acopere, o face tot mai inexistent[, c[ci mor\ii mor =î ei, mereu. C`nd voi disp[rea =î eu, va fi murit =î ea complet din univers. [...] Amintire a unei imagini arbitrar de alt[dat[, aceasta =î at`ta *este* mama.“ Chiar dup[dispari\ia fizic[a celui privit, =î cu toate c[ ]ns[=i calitatea privitorului se modific[ne]ncetat, urmele privirii r[m`n: dup[ cum cel care prive=te este acea imagine, toi astfel cel care=î aminte=te este propria lui amintire. Iar dovada cea mai bun[ a acestei supravie\uii este reac\ia senzorial[ pe care continu[ s[ o provoace, la mult[ vreme dup[ ce stimulul a ]ncetat, demonstr`nd o prezen\ la nivelurile elementare ale actului perceptiv: gustul, parfumul resuscitate pe nea=teptate.

Orice imagine con\ine]n ea]ns[=i acel morb temporal care o va *altera* (o va face, adic[, s[fie alta),]i va schimba identitatea]n amintire. Aceasta e principala cauz[pentru care amintirea, odat[constituit[, se bucur[de o *puritate formal*], de imagine ideal[, supun`nd unei cenzuri procustiene imaginile ulterioare. Din acest motiv, de exemplu, *dragostea la prima vedere* este ]n\eleas[ at`t ca superficialitate a sentimentului, c`t =î ca „amor curat“, pentru c[ ]=i

ignor[, în fond, obiectul iubirii. Imaginea este reflectat[instantaneu, ca într-o oglind[, dragostea la prima vedere fiind o form[evident[a narcisismului erotic. Totodată[, de-și paradoxul nu e sesizat, se =tie c[„prima dragoste nu se uit[“, c[p[t`nd prin amintire valen'e arhetipale.

O form[opus[acesteia este *dragostea oarb[*. Locul privirii]l ia aici pip[itul, obiectul erotic are în primul r`nd o prezen[tactil[. Chipul femeii nu mai prezint[de aceea o importan[deosebit[, el poate fi, dimpotriv[, hidos, monstruos, fapt care-i subliniaz[calitatea de materie inert[, de imagine vid[. Amorul „organic“ din acest caz func\ioneaz[dup[principiul mecanic al reproducerii fotografice: imaginea este =i de aceast[dat[„goal[“, în fa\ a obiectivului afl`ndu-se „femeia-femel[“, dup[ cum spune, nemenaj`ndu=-i cuvintele, Ibr[ileanu, „mai goal[dec`t o femeie goal[“.

Spre deosebire de aceste imagini brute, amintirile sunt cli=eul nedezvoltat, *negativul* celor privite. Ele formeaz[, al[turi de lectur[=i contemplarea mut[, materia prim[a jurnalului. Apari\ia Adelei este înso\it[de un asemenea halou mnemotic, înc`t ea îns[ =i pare condensarea tuturor acelor amintiri de care fiin'a i se leag[, o condensare a Imaginarului. Sunt multe exemple de dimorfism proiectiv care ar putea fi citate\*. Leg[tura dintre *amintire*, *art[* =i *imaginar* este precizat[ de la primele pagini. Astfel, înt`iul s[u amor i-a r[mas „în amintire ca o splendid[viziune de art[sau de vis“. Perceperea Adelei se produce treptat, urm`nd etapele unei anumite desf[ur[ri senzoriale: v[zul înt`i, apoi auzul, tactilul, în fine, senza\ia kinestezic[: „P`n[acum o v[zusem, o auzisem, uneori m[atinsese. Acum greutatea ei m-a f[cut s[-i percep existen'a sub o alt[categorie a sensibilit[\ii: aceea care d[senza\ia realit[\\ii ultime, indubitabile“. Pentru Emil, existen'a Adelei sufer[un proces de concretizare, fiind, simultan =i alternativ, o „*iluzie paradisiac[*“ =i o „*realitate indubitabil[*“. E con=tient de faptul c[este victima unei „*mistific[ri a naturii*“, c[are în fa[propriile-i „*iluzii =i miraje*“. Dar tocmai aceast[existen[fantomatic[o fac s[-i fie „*scump[*“, „*unic[*“. Prin apari\ia ei iluzorie, Adela]i apar\ine. Realizat[, concretizat[o va pierde.

---

* Vezi în acest sens =i articolul semnat de Al. C[linescu în „Convorbiri literare“, nr. 7/1976, *Note despre Adela*.

O tentativ[de *iubire pygmalionic*], dar care nu ob\ine aceea=i dezlegare ca =i]n mit. }ntregul roman con\ine relatarea metamorfozei privirii]n amintire,]n imaginar. Prin desp[r\irea final[a celor doi, destinul diferit a dou[posturi narative devine ireparabil. *Adela* r[m`ne romanul criticului, „atins“ =i totodat[ evadat de sub acest[ atingere, „orizontul“ spre care tinde acesta. Un orizont a c[rui figur[ nu este alta dec`t *linia imaginar*[care une=te cerul cu p[m`ntul. Natura imaginar[ a acestei linii se verific[ u=or: este ales un anumit reper la orizont, un arbore, un om, o cas[, =i se merge p`n[acolo. Odat[ajuns la punctul luat drept reper, orizontul s-a deplasat. Asemenea linii imaginare sunt]nse=i r`ndurile din a c[ror suprapunere se alc[tuie=te cartea, orizontul atins al lecturii. Cititorul nu=i poate dep[=i condi\ia dec`t]ntr-un singur sens, printr-o lectur[„vizionar[“: scrut`nd, prin fanta-vizor deschis[ ]ntre dou[ r`nduri, neantul.

Mihai DINU GHEORGHIU, *Ibr[ileanu. Romanul criticului*, Editura Albatros, Bucure=ti, 1981, p. 136-155.

OMUL DIN G~ND +I FIC |IUNE

Amintirile, prin statutul lor, reprezint[o cheie pentru descifrarea unei personalit`\i a=a cum vrea ea s[par[=i, uneori, a=a cum este]n realitate. Nu e nevoie de cine =tie ce subtilitate pentru a sesiza tonul (non) obiectiv, inten\ia (non) deformatoare, (im) pudoarea m[rurisirii.

Cocheteaz[sau nu cu o imagine „idilic[“ despre sine Ibr[ileanu? Simte pl[cerea retr[irii]n scris a copil[riei =i adolescen\ei? De ce s-a oprit la episodul erotic al adolescen\ei? Ce fapte selecteaz[memoria sa?

Prima impresie este c[autorul nu vorbe=te cu pl[cere despre sine, ca Lovinescu ori G. C[linescu. +i aceasta se simte]n stil,]n enun\are. Nici o vult[, nici o gra\iozitate gonflabil[. Acest om sentimental =i-a reprimat cu duritate sentimentalismul, p`n[a ajunge la cealalt[extrem[, uneori dezagreabil[: usc[ciunea. Ariditatea, chiar platitudinea acestor *Amintiri din copil[rie =i adolescen*[(concepute sub forma unei „scrisori“ despre el]nsu=i]n anul 1911, publicate postum]n *Adev[rul literar =i artistic*, 1937— 38) vin]n contradic\ie cu obiectul relat[rii, dezvolt`nd pe omul pudic =i sobru, deloc amabil cu sine, ori, de ce nu, pe neurastenicul incapabil de autoefuziuni. Modestia nu divulg[o

vanitate camuflat[. Tonul sec, de proces-verbal, sacadarea necizelat[confer[veridicitate m[rturisirii. }n dou[r`nduri, vorbind despre tat[l ]=i unchiul s[u, se compar[ cu ace=tia, neomi`nd s[se pun[ ]n inferioritate. Tat[l avea un „caracter admirabil“; el nu a mo=tenit „egalitatea caracterului lui, r[bdarea, optimismul“ (*Opere*, 6, p. 247). Acela=i complex al modestiei se observ[c`nd se raporteaz[ la unchiul s[u, Teodor, om de o inteligen\[ excep\ional[. Regretul este evident: „Aurul lui s-a amestecat la mine cu multe metale inferioare. E ceva greoi, e o st`ng[cie, e o lips[de gust, e o sl[biciune de logic[la mine, care nu erau la d`nsul“ (p. 250). Ce ]nseamn[ aceste „inexactit[\i“?! Poate =i modestie, =i pre\uire real[ a ]nainta=ilor s[i, =i pudoare, =i autoexigen\[, pl[cerea autochinuirii, nemul\umire de sine (ultimele dou[ observabile ]n scrisori). C`nd vorbe=te de produc\ia sa literar[de la optsprezece ani din revista *+coala nou[*, se simte tentat s[nu=i recunoasc[meritele actuale. Iar[=i prive=te cuget[rile t`n[rului comparativ cu realiz[rile maturului: „Era ]n aceste cuget[ri p[trundere =i logic[. [...]. Mai mult, erau un semn de o viitoare activitate intelectual[ foarte remarcabil[, care ]ns[ nu s-a realizat cum trebuia. }n scurt, d[deam semne c[ va fi ceva mai mult dec`t am fost“ (p. 257). Nu suntem de acord. Notele sale din acea revist[au vioiciune, patos =i logic[, dar nu au p[trundere =i originalitate. T`n[rul are cultur[, dar =i inexperien\ a scrisului. E vorba de un masochism intelectual, de o autoflagelare? Nicidecum! E]n firea lucrurilor s[\-i pui]n lumin[virtualit[\ile,]nzestr[rile care nu au devenit patente din cine =tie ce pricini. Pe nesim\ite, ca =i cum nu-l intereseaz[, memorialistul]=i etaleaz[aceste calit[\i, pe care le opune unor]mprejur[ri ostile. Cauza fundamental[a semie=ecului s[u ar consta]n absen\ a familiei, factorul stimulator al unui complex de deprinderi social-culturale. Aceast[lacun[presupune un efort intelectual]n plus, menit s[suplineasc[spontaneitatea. S-ar putea ca st`ng[cia, abstractul expresiei s[\-i aib[ r[d[cina ]n aceast[ stare de frustrare, de orfan cultural =i de inadap=at ]n fond: „Dac[ m-a= fi obi=nuit de la 3 p`n[la 18 ani,]n via\ a de familie, s[vorbesc cum se cade, acum acest lucru ar fi fost foarte u=or, mi-ar fi un lucru natural, f[r[nici o cheltuial[de energie“ (p. 229).

Pe acest fundal de frustrat ni se punctează calitățile. A fost un *copil precoce*, curajos, sportiv, cu spirit curios, investigator. Grav și inocent, copilul trăiește senzitiv farmecul naturii și al vieții. Dotat cu o memorie „foarte bună, excepțional de bună”, în „coala primară” și gimnaziu ia numai premiul întâi. Dar privațiunile existenței, nenorocirile familiei îi pun dramatic pecetea pe sufletul său. Și mor mama, sora, tatăl. Pneumonia tatălui îi cauzează o „curioasă psihopatie”: mușenia, născut din frică. Hăituit de griji materiale, elevul se va chinui, va da meditații, și îi va impune regimuri severe de hrană, ca să-și cumpere, bunăoară, un volum de Haeckel. În ciuda tuturor lipsurilor, tinerețea sa e plină de idealuri generoase. Precumpnesc ocupațiile intelectuale, dar nu sunt disprețuite plăcerile: plimbările, escapadele nocturne, chiar bahice, amorurile. Disponibil pentru amor de timpuriu, Ibrăileanu se descrie exact mai ales când relatează, în finalul acestor pagini, episodul primului amor adevărat. Timiditatea sa structurală, combinată cu neîncrederea în sine („Simțindu-mă urât, sărac, stângaci, fără puțin de a avea trecere la femei”) nasc un adevărat supliciu, în care se instalează cazuistic și cu plăcere idealizării fetei. Faptul trimerii unei scrisori de dragoste capătă proporții exagerate, prilej de supoziții numeroase. Îndoelile produc o febră a analitismului, o bogată imagine a deliberării (topos structurant în *Adela*). Când spiritul s-a epuizat în atâtea amănunțite presupuneri, printr-un efort de curaj exasperant al timidului, trimite scrisoarea. Evenimentul cosmic se produce stărnind din nou o ploaie de ezitări, autorul ei desfășurând toate posibilitățile ce le-ar putea declara. Cum vedem, memorialistul prinde fără milă în insectarul amintirii toate acele detalii menite să-l explice. Se acuză, dar se și scuză. Un organism deficitar într-un mediu ostil. Imaginația sentimentală, subsecventă, a acestor pagini poate fi înțeleasă și altfel, situându-ne la nivelul destinatarului: familia Stere, probabil, față de care avea interese complexe, importantă fiind afecțiunea pentru Maria Stere.

Iată cum stilul fără relief ascunde o viziune romantică despre sine, despre capacitatea lui de a iubi. Realizările, câte sunt, devin mai vrednice de stimă. Opera sa e o luptă, victoria spiritului asupra unui organism debil.

Dar de ce „memoriile“ se opresc la aceasta v`rst[? Am putea presupune c[ lui Ibr[ileanu, fiin\[ delicat[, ]i repugn[ escamot[rile, chiar dac[ sincere, artificiile pentru a se pune ]ntr-o lumin[ totu=i favorabil[. B[nuim c[ nu-i pl[cea s[ vorbeasc[ despre sine, cel pu`n f[r]]nconjur. A ales alte c[i, mai mediate =i onorabile: aforismul, romanul =i, de ce nu, critica.

* * *

Aforismul mai mult tr[deaz[dec`t dezv[luie o personalitate. Viz`nd o transcenden\[, o sublimare reflexiv[, depersonalizarea empiric[este sub]n\leas[, r[m`n`nd indiciile, nici ele sigure, ale figurii spiritului creator.]n aforism intr[mai multe componente de care trebuie s[\inem seama]n str[dan]a unei]n\elegeri adecvate. Experien\`a de via\[, puterea cuget[r]ii =i a expresiei, psihologia creatorului sunt elemente indis-pensabile. Mai trebuie \inut cont ]ns[ de specificul estetic al genului, de istoria lui. Un adev[r elementar =i izbitor este c[ filozofii morali=ti sunt ]ndeob=te sceptici ]n privin\`a omului, a calit[\ilor sale. Impulsul pedepsitor, necru\[tor =i dispre\ul sarcastic devin parc[nota comun[a acestora. Socrate, Diogene, cinicul Heraclit din Efes, Xenofon, Montaigne, La Rochefoucault, Chamfort, Schopenhauer, Nietzsche etc. sunt dovada peremptorie. Nu meditezi asupra naturii umane dac[ai fi]mp[cat cu datele oferite de aceasta. Starea de crea\ie, g`ndul a=ternut]nseamn[, de regul[, o stare agonal[, un impact de con=tiin\[. Concep\ia pesimist[se justific[, paradoxal, =i din punct de vedere estetic. Rotunzimea =i memorabilitatea se ob\in prin antagonisme ori paralelisme frapante. A provoca, m[rind chiar propor\iile unui fenomen moral de dragul unui efect de expresie, uneori neinten\ionat, constituie un demers firesc. +i Ibr[ileanu se plaseaz[ ]n linia morali=tilor clasici, care judec[lumea din perspectiva unui model ideal, centrat pe armonia interioar[a individului. G`ndirea sa, impregnat[de livresc, va surprinde devia\iile, distorsiunile de la acest model. Noua mentalitate pozitivist[ ]i alimenteaz[reac\iile, ce au ca suport protejarea, avertizarea intelectualilor ideali=ti, incapabili de adaptare]ntr-un mediu social a=a de meschin pragmatic. Iat[cum o psihologie de

autor se resoarbe]ntr-o g`ndire etic[cu finalitate securizant[pentru inadaptabilitii intelectuali, asupra condi\iei c[rora criticul meditase]n studiile despre Eminescu, Vlahu\[, Br[tescu-Voine=ti etc.

Aforismele sale,]n marea lor majoritate, se organizeaz[ ]n jurul opozi\iei spirit—materie, care ia forme diferite: delicat—brutal, inteligent\[-prostie, moral (civiliza\ie)—fizic (natur[), om—lume, cinste—ipocrizie, b[rbat—femeie etc. Construc\ia aforismelor este binar[, cu ra\ionamente dispuse paralel, simetric, concentric ori]n trepte (succesiv). Aceast[construc\ie serve=te ciocnirii secven\elor, relief[rii ideii. Fundamentul, dar =i finalitatea aforismelor sunt, dup[cum se vede, de natur[gnoseologic[=i moral[. Cunosc`nd defectele lumii, individul superior]=i ia m[suri de securitate, nu se iluzioneaz[, nu va fi un dezarmat.

Am]ntocmit, din curiozitate, o list[a no\iunilor morale aflate]n opozi\ie]n cele peste dou[sute de maxime =i le-am distribuit]n =ase grupe tematice. Recuren\a lor este semnificativ[. Cele mai multe aforisme, peste =aizeci, sunt observa\ii psihologico-morale cu caracter divers: ofens[—bun[tate, durere—gelozie, pl[cere abstract[—pl[cere senzual[, pudoare—impudoare feminin[, grosol[nie—ru=ine, polite\ie—inoportunitate, moral[—ipocrizie, dispre\—sensibilitate, naivitate—cinism, spirit analitic—mizantropie etc. Ne]n=elat de aparen\ele, psihologul percepe cu fine\ele adev[rul, disting`nd mobilurile ascunse. Dualitatea naturii umane, ambiguitatea gesturilor vor face obiectul =i altor aforisme. S[ exemplific[m, aten\i =i la arta compozi\iei: „Predici necontenit morala, zv`rli]n toate p[r\ile precepte. }n\eleg: te ispite=te via\ea =i sim\i nevoia sa alungi tenta\iile din toate puterile,]n fiecare moment al vie\ii.“ De=i are alur[persiflatoare („zv`rli precepte“), impresia ultim[re\ine umorul comprehensibil fa\la de sl[biciunile omului privit]n globalitatea sa. Intui\ia nuan\at[, dialectic[se pliaz[pe cunoa=terea suflului, beneficiaz[de o logic[impecabil[, dar =i de o oarecare]mpleticire a expresiei, cu excep\ia finalului: „Gelozia pricinuit[de o femeie e mai chinuitoare]n absen\ea ei dec`t ]n prezen\ea ei, pentru c[ torturile geloziei sunt produse de imagina\ie, =i c`nd femeia e de fa\[, imaginea ei absorbant[ ]i paralizeaz[imagina\ia“ (*Opere*, 6, p. 30; ideea =i]n *Adela* — o prezentare dezvoltat[a raporturilor analogice =i genetice]ntre *Amintiri*, *Privind viata* =i *Adela*,

În cartea, în multe privințe remarcabilă, a lui Ioan Holban, *Proza criticilor*, Editura Minerva, 1983). Mărginirea omului este surprinsă cu sagacitate =i la nivelul intercomunicării: „Tu faci o acțiune, =i eu îți presupun motivul pentru care a= fi făcut-o eu. Tu spui o frază, =i eu îți dau înțelesul pe care l-a= fi pus eu în fraza ta. Atunci cum vrei să te înțeleg? Să ne înțelegem unii pe alții?” (+i la Blaga un aforism asemănător, p. 80.) Construcția aforismului, cum se vede, este foarte simplă, simetrică, iar claritatea evidentă. Sunt însă =i maxime, c`teva, bazate pe paradoxuri, a căror elucidare presupune efort, completări, ceea ce, după Lucian Blaga, ar fi o sc`dere: „C`nd formulezi un aforism, trebuie să-l aduci în situația de a refuza orice adaos. Un aforism trebuie să fie ceva canonic, încheiat, ca Biblia.” (În Lucian Blaga, *Elanul insulei*, Editura Dacia, 1977, p. 28.) „C`nd s-a stins amorul între soți, poate să răm`nă iubire, chiar dacă în amorul lor n-a fost iubire. C`nd s-a stins amorul între amanți, nu răm`ne iubire, chiar dacă în amorul lor a fost iubire” (p. 39). Pare o jonglerie sofisticată, o înel`ciune a logicii. Nonsensul apare la primul nivel al înțelegerii. Întregul, c`nd se dezmembrează, nu se poate divide în elemente din care nu a fost constituit; nu poate să răm`nă un element dintr-o mulțime care nu cuprinde acel element. Ideea este valabilă doar în fizica clasică, citim în C. Noica, *Logica lui Hermes*. Iată la „bl`ndul” Ibr`ileanu o ruptură semantică. O altă decodare se impune, nu una denotativă, ci contextual funcțională. Autorul atrage atenția asupra funcției, asupra spațiului habitual în care partenerii =i proiectează substanța umană. Amorul înseamnă instinct, ne amintim din alte aforisme. Cultivarea lui în afara familiei antrenează o serie de defecte care vor ucide =i iubirea inițială. Dimpotrivă, spațiul familiei conține alte aluviuni neb`nuite la începuturile unei relații bazate pe instinct, instituția familiei va crea acele calități care sunt suportul iubirii. Atracția corpului va determina simpatii suflete=ti, considerație. Un om a=ezat =i sentimental, ca Ibr`ileanu, era firesc să apere familia. +i Amiel, alt complexat, jinduia după femeie =i familie.

În aceeași logică a contrarietății, de astă dată întind precaritatea ființei umane, paradoxul ei, se includ c`teva aforisme despre amor. Laconismul lor tensionează semnificația, violentată de incompati-

bilitatea logic[aparent[„]n amor, omul se mul\ume=te cu un nimic, =i nu se mul\ume=te cu nimic“ (p. 31). +i: „Adesea, acela=i amor nu iart[cel mai mic lucru =i nu rupe pentru cea mai mare vin[“ (p. 35). Ibrăileanu arat[ ]n\elegere fa\ de precaritatea structural[a omului,]ud`nd cu rezerv[voin\a de invulnerare, blind[rile psihice. Ironia, de pild[, este considerat[o „consolare ipocrit[“ fa\ de ceea ce via\a ne refuz[.

Ambivalen\a firii omului, necesitatea ascunderii, a teatralit[\ii fac obiectul unui num[r de circa dou[zeci de aforisme, pe care le includem]n rela\ia om — lume. O subdiviziune se refer[la raporturile omului superior, inteligent cu lumea, cu pro=tii. Idealismul, spiritul, capacitatea de a juca mai multe roluri, pentru c[inteligentul are =i imagina\ia, judecat[moral[, sobrietatea =i dispre\ul cabotinismului, iat[c`teva coordonate ce definesc omul superior. Care,]n fa\a lumii, nu trebuie s[=i dezv[luie incertitudinile, autoexigen\ele, deoarece lumea va denutura, din invidie =i neputin\ intelectual[. De aceea sunt recomandate, ca =i la Baltasar Gracian]n *Oracolul manual* =i *Criticonul*, pruden\a, delicate\ea, socotit[cea mai aleas[calitate, polite\ea securizant[, camuflarea psihic[. „Pl[cere divin[: s[te ar[\i mic =i umilit, cu sentimentul distan\ei dintre tine =i ceilal\i“ (p. 40). +i o atitudine fa\ de via\[, ne previne g`nditorul psiholog, poate fi simulat[ tocmai pentru a nu ne tr[da sl[biciunile. Ibrăileanu ]n\elege astfel original =i modern pesimismul, care =i lui i-a fost repro=at ]n mod eronat. „Pesimismul este iubirea arz[toare de via\[, =i t`nguirea c[ea nu d[destule pl[ceri ori c[nu i le po\i stoarce]ndestul =i c[se ispr[ve=te odat[“ (p. 41). Concesiile fa\ de opiniile femeilor ori ale in=ilor mediocri, respingerea sincerit[\ii (de=i critical confer[acesteia, cum vom vedea, valoare estetic[), reu=ita ipocriei, indiciu al st[p`nirii de sine, exersarea distan\rii =i c[lirea, toate acestea asigur[confortul psihic. S[nu se]n\eleag[gre=it acest scepticism ori cinism inocent. Este vorba,]n fond, de economisirea judicioas[a energiilor psihice =i intelectuale, de o anume la=itudine moral[sau dezam[gire cauzat[de preponderen\a]n lume a pro=tilor, agresivit[\ii, a capriciului superficial etc. (concep\ie care tr[deaz[o psihologie de om dezarmat, vulnerabil; anticip[m, Ibrăileanu nu are o psihologie de biruitor, nu este un

temperament de polemist, a=a cum s-a afirmat; vom aduce argumentele de rigoare la capitolul despre critic). Nu este o atitudine elitist[=i, deci, o fisur[ ]n concep\ia democratic[promovat[de Ibr[ileanu, ci un criticism lucid =i, m[repet, inocent, o u=oar[exagerare, pe care natura genului (aforismul) o presupune. Explica\ia se poate sus\ine =i din alt punct de vedere. Nevroticului Ibr[ileanu, pentru care orice realizare a fost smuls[cu efort fizic =i intelectual, via\ a i se pare un necurmat r[zboi: „Nu fi un moment distrat, nu te iluziona un moment c[e=ti]n stare de pace ori armisti\iu, c[ci cel[lalt te-ar surprinde“ (p. 22). Aceea=i imagine, la Amiel: „Notre vie au contraire (fa\ de cea a]ngerilor, *n. n.*) est un train de guerre perpétuel, et le plus cher souci de l'homme, apres le soin de l'intérêt personnel est, trop souvent, l'art de donner du désagrement a ses semblables“ (Henri-Frédéric Amiel, *Fragments d'un journal intime*, Paris, Librairie Stock, 1931, 1, p. 228).

Se explic[astfel, la autorul nostru, peniten\ a, sobrietatea, rezerva. El, un sociabil delicat, ar fi handicapat de lume, dac[s-ar expune. Aceast[contrarietate, acest *amour manqué* a s`rnit am[r]ciunea viziunii sale despre lume. Morbiditatea sa, lupta cu vicisitudinile unui organism precar au]ngreunat plierea la real.]n fond, ajungem pe dou[c[i la acela=i rezultat, Ibr[ileanu prin datele personalit[\ii sale dovede=te un deficit de vitalitate =i energie, compensat]ns[de o voin\ [=i inteligen\ [puternic[. +i lumea, prin egoismul =i brutalitatea ei, prin nevoia ei de privilegii, tr[deaz[aceea=i sl[biciune. Fragilitatea condi\iei umane este structural[=i general[. Numai modalit[\ile de ap[rare difer[. Unii]n mod expansiv, energic, al\ii timorat, prudent, retractil.

Omul]n primul r`nd, crede g`nditorul, nu este fl[uritorul destinului s[u]. Nu trebuie s[repro=[m abulicului Ibr[ileanu o asemenea concep\ie, c[ci am p[c]tui prin incoeren\ [filozofic[. Un om care smulge victorii prin chin =i zbuicium, un om terorizat de boal[nu va avea convingeri energetiste, de=i va cocheta, va elogia aceast[concep\ie. Nu e]ns[primul caz c`nd ]ntre deziderat =i intimitate ontic[ se afl[ neconcordan\ e. +i concep\ia sa poporanist[ este ]mprumutat[, nu este conform[ structurii sale de ad`ncime. (O idee asem[n]toare o exprim[Al. Rosetti.)

Ibr[ileanu, a=adar, crede]n soart[, linia vie\ii este trasat[dinainte, ea nu poate fi modificat[dup[voin\[. „Toate se petrec]n conformitate cu destinul“, spunea Heraclit (apud Diogenes Laertios, *Despre vie\ile =i doctrinele filozofilor*, Editura Academiei, 1963, p. 425, carte scump[=i lui Emil Codrescu din *Adela*). Prin aceast[latur[se desparte categoric de unul dintre idoli[tinere\ii sale, William James (ca =i prin dispre\ul pragmatismului, al utilitarismului). Resemnarea se sub-]n\velege, ca =i inutilitatea regretului fa\[de ceea ce \i se]nt`mpl[: „Dac[, apuc`nd pe un drum, \i-ai rupt un picior, nu regreta c[n-ai apucat pe un altul, c[ci nu =tii dac[nu \i le rupeai pe am`ndou[“ (p. 30). Omul nu are ini\iativ[, fiind supus hazardului. Nimic din ceea ce se va produce nu poate fi anticipat, viitorul fiind considerat ca un neant (p. 26-27). Sunt p[rieri care contravin tinere\ii sale socialiste, ba chiar democratismului poporanist ori tenacit[\ii sale. Nu este exclus ca]n aceste aforisme contemplativul oriental (armean) s[se r[zbune pe burghez-adaptatul Ibr[ileanu.

Sunt c`teva aforisme ]n care t[i=ul inciziei se apropie de pesimismul mizantrop al lui La Rochefoucauld. Criticul relev[ egoismul =i micimea omului, care nu e interesat dec`t de binele s[u („To\i oamenii doresc un lucru simplu, naiv, logic: ca universul]ntreg s[se comporte astfel,]nc`t s[ le fie bine lor..., p. 21), fiind capabil de tic[lo=ie pentru a triumfa („C`nd triumful este aproape =i, pentru a face ultimul pas, \i se cere o tic[lo=ie, nu-i a=a c[-\i vine greu s[nu o faci“, p. 26). Sau: „C`\i oameni ar prefera s[ moar[ ei, dec`t s[se scufunde un continent]n ocean?“ (p. 22). Suntem fatal ignoran\i (40), vanito=i (33), min\im sau spunem adev[rul dup[nevoie (90), suntem supu=i deterior[r]ii organice =i ru=inii prin boal[, b[tr`ne\e =i moarte (87) — am dat, ]ntre paranteze, numerele trecute la sf`r=itul majorit[\ii aforismelor din *Opere*, 6.) Privind dintr-o perspectiv[mai larg[, g`nditorul se]nduio=eaz[umanist: micimea omului]n compara\ie cu imensitatea universului ar impune dr[g]stoas[solidaritate, nu ura =i indiferen\a care domin[(65). Dac[omul ar avea perspectiva mor\ii, dac[ar fi mai filozof, preciz[m noi, conflictele, insultele ar disp[rea (117). Pentru a sus\ine inutilitatea demersurilor ameliorative, Ibr[ileanu avanseaz[o idee materialist[. Originea noastr[e privativ[, deoarece ne tragem

din „isterica =i libidinoasa maimu\“ =i nu din „generosul =i obiectivul elefant“ (118). +i la Chamfort gasim un g`nd asem[n[tor: Omul e nefericit, fiindc[ nu are instinctul ori m`ndria elefantului, care nu se reproduce]n servitute. (]n *Maximes et pensées*, cap. VII, *De l'esclavage et de la liberté de la France avant et depuis la révolution*).

S[nu ne surprind[dac[ap[rem]n budoar]ntr-o at`t de inexpressiv[ipostaz[. „]nv[\a]ii au reconstituit cu imagina\ia pitecantropul. Dar numai femeile au ocazia s[-l vad[,]n anumite momente“ (192). Dep[=ind imanentul =i contingentul,]br[ileanu surprinde comicul, hilarul situa\iilor umane (144). Astfel este amuzant[preten\ia celor afla\i]n conflict c[to\i au dreptate (150), a=a cum fiecare]namorat din „cele c`teva sute de milioane“ crede c[ „femeia pe care o iube=te este unica [...], singura fiin\ fermec[toare...“ (38). Amorul propriu ii repugn[, ]i provoac[ r`sul (155).]n acest[grup[de cuget[ri sim\im un v`nt schopenhauerian, de ]mprumut, atunci c`nd autorul se ridic[ ]mpotriva vie\ii, a procre[rii (6, 100 =i 190).

Contradictorie, mai degrab[neaprofundat[, este g`ndirea sa ]n privin\a rela\iei natur[ — civiliza\ie, precum =i ]n privin\a raportului implicat dintre instinct =i inteligen\[. ]n c`teva aforisme, =apte la num[r, aprecierea este categoric[: dezvoltarea creierului, a con=tiin\ei constituie o nenorocire (67). Con=tiin\ a „vesteje=te =i usuc[“ inocen\ a copilului. Mai explicit se pronun\ c`nd opune civiliza\iei, inteligen\ei, instinctul: „Omul, cre`nd civiliza\ia, a f[cut tot ce a putut ca s[-i dezvolte inteligen\ a de dezagregarea instinctelor. +i acum nu-i ajunge toat[inteligen\ a ca s[suplineasc[ceea ce f[ceau instinctele f[r] nici o sfor\are“ (37).]br[ileanu nu mai revine asupra ideii; doar]n aforismele despre amor]nt`nim c`teva referin\ e care dezv[luie o alt[opinie. Ceea ce coboar[amorul este instinctul. Chiar =i femeia, mai apropiat[de natur[, este socotit[inferioar[b[rbatului dintr-un anumit punct de vedere, ceea ce nu-l]mpiedic[pe]br[ileanu s[sus\in[emanciparea politic[a femeii.]n aceea=i ordine de idei,]ntr-un aforism, regret[tocmai tenuitatea, inconsisten\ a materiei, a corpului, at`t de impropriu pentru o con=tiin\ superioar[: „Crima fundamental[a naturii]mpotriva omului e c[a pus con=tiin\ a unui Kant]ntr-un corp de mamifer supus legilor stupide ale naturii, care (...) poate stinge

pentru eternitate con=tiin\va]n care se aprinsese un univers“ (116). Alt[dat[este sensibil la progresele civiliza\iei, unul dintre ele — remarc[echivoc ori nu moralistul — fiind „institu\ia femeilor galante“, ce presupune o mare distan\[, anume de la n[vala primitiv[a satisfacerii pl[cerii fizice la *negocierea* actual[.

O alt[grup[, cuprinz`nd circa cincizeci de aforisme, se refer[la rela\ia femeie — b[rbat, la iubire. +i aici, pozi\ia lui este marcat sceptic[,]n ciuda multor prietene femei pe care le-ar fi avut (vezi coresponden\va, m[rturisirea so\iei sale). Ca]n La Rochefoucauld, Chamfort, Amiel etc. g[sim opinii misogine. Mai apropiat[de natur[, deci mai subiectiv[, femeia este inapt[de idei generale, de sentimente sublime, morale. Nu are menajamente fa\[de b[rbatul p[r[sit, este calm[=i sfid[toare fa\[de rivala c[reia i-a smuls b[rbatul. Tr[ind]n prezent, neav`nd sentimental trecutului, se teme mai pu\in de moarte dec`t b[rbatul. Orice opinie contrar[o ofenseaz[, suferin\va b[rbatului, ca =i inteligen\va lui, o las[indiferent[. De aceea, geniile abstracte, spre deosebire de geniile artistice, „nu simt, de obicei, nimic pentru femeie“ (173). Iubirea, acest egoism]n doi, este o „febr[a sufletului“, care se bazeaz[pe ira\ionalitate, pe instinct (107, 134). Ea nu se poate motiva ra\ional (107, 135). „C`nd po\i reu=i s[spui pentru ce iube=ti pe o femeie, n-o iube=ti cu adev[rat“ (135). Sau: „Dac[nu \i-e ru=ine de nebuniile pe care le f[ceai pentru ea, sa =tii c[iubirea ta n-a murit cu totul“ (147). Idei asem[n]toare,]n haine diferite, la Chamfort: „...il est vrai que plus on juge, moins on aime“ (*Op. cit.*, p. 27). Sau: „trebuie s[alegi: s[iube=ti femeile ori s[le cuno=ti; nu exist[cale de mijloc“ (*idem*, p. 190). La Amiel: „*La femme veut être aimée sans raison, sans pourquoi...*“ (*Journal intime*, I, p. 234). I se recunosc femeii =i c`teva calit[\i, de gradul al doilea. }nt`i are „sim\ul de proprietate“, de egoism erotic mai mic, probabil din cauza st[rrii ei de dependen\[, de servitute. B[rba\ii, cu concep\ie de st[p`ni, sunt mai gelo=i, mai brutali, mai pu\in demni (134, 57). Delicate\ea femeii este legat[=i de puterea ei mai mare de penetra\ie psihologic[(128). +i la Amiel: femeile „*ne brillent que dans l'analyse des sentiments*“ (*Op. cit.*, II, p. 130, febr. 1876).

O ultim[grup[, delimitat[conven\ional, cuprinde circa dou[zeci de aforisme cu caracter general, filozofic. Nu putem]ns[s[ne facem o

idee despre g`ndirea sa filozofic[, deoarece Ibr[ileanu nu atac[ dec` t cu totul tangen\ial problematica filozofic[propriu-zis[: materialitatea lumii, categoriile spa\iului, timpului, cunoa=terea. Din ce am prezentat p` n[acum, mai ales aforismele despre condi\ia omului =i amor, de-i abordarea era din perspectiv[moral[, ar putea indica vag pe filozof. Noi l-am =i desemnat un sceptic, atent la precaritatea naturii umane, la deterior[rile pe care timpul =i societatea le pricinuesc individului. Nu este o perspectiv[ ]mbucur[toare, omul se men\ine]n contingen\[, insensibil la idealitate. Chiar suprastructura (sistemele filozofice, artistice, preceptele morale =i ideologiia) au drept nucleu, dup[Ibr[ileanu, „goana etern[a indivizilor dup[mai bine“, pentru conservarea materiei =i]nt`rzierea ceasului mor\ii (198, 199). Este influen\ a darwinismului, colorat[ cu biologismul, concep\ie la mod[ la sf` r=itul secolului al XIX-lea. +i]n domeniul cunoa=terii se observ[aceea=i rezerv[. Ignoran\ a noastr[organic[nu ne permite atingerea adev[rului absolut (40, 168). Ca fapt comparativ a= trimite la un g` nd al lui Anatole France, scriitorul cel mai apropiat al maturului Ibr[ileanu: „ignoran\ a este condi\ia necesar[nu zic a fericirii. ci a existen\ei]ns[=i“ (*Gr[dina lui Epicur*, Editura Dacia, 1983, p. 12).

C`nd emite observa\ii generale, Ibr[ileanu devine interesant, dar nu original, lucru firesc: „Po\i s[schimbi cuno=tin\ele cuiva, dar nu =i ideile. Ideile sunt flori crescute pe tulpina sentimentului, care=i are r[d[cina]n instinct. Numai vremea sau o criz[puternic[sufleteasc[, sl[bind,]nt[rind ori modific`nd instinctul =i sentimentul, pot schimba ideile“ (73). Este un mod subtil de a spune c[ mentalitatea, conduita cultural[ a unui om se pot modifica structural aplic`nd organizat, sistematic =i inteligent un sistem educa\ional]n care individul s[fie implicat organic. Altfel, la un nivel formal, po\i asimila cuno=tin\ e, dar ele sunt de]mprumut, nu angajeaz[esen\ a fiin\ei. }ntr-un alt aforism, Ibr[ileanu uit[accep\ia atribuit[no\iunii de idee. El o desparte acum de sentiment, confund`nd-o cu no\iunea de cuno=tin\ e: „]n scrisul t[ ]u destinat publicului pune ideile tale, dar niciodat[sentimentele tale, adic[partea intim[a personalit[\ii tale, niciodat[imagina\ia ta, adic[produsul imediat al personalit[\ii tale“ (126). Poate c[Ibr[ileanu avea]n vedere imposibilitatea comunic[rii dintre oameni, dar =i pudoarea,

respingerea exhibițiilor. Consecvent rămâne faptul că domini oamnei prin inteligență și că depinzi de ei prin sentimente. Astfel, dezvoltarea dezavantajează *in bello inter homines*. Ca altă dată Anatole France, prin personajul său Bergeret, Ibrăileanu consideră că sinceritatea ar reprezenta pentru societate o adevărată calamitate. („Ascunderea gândului e tot atât de trebuincioasă ca portul veșmintelor“, în romanul *Manechinul de nuiele*, E. P. L. U. 1965, p. 279.) Masca, detașarea se impun. Scepticismul se închide...

Psihologul și moralistul trebuie reabilitați prin citarea unui aforism care să probeze importanța moralității chiar pentru raportarea, adaptarea omului la adevărul realității. Legătura dintre morală și rațiune ni se pare și nouă astăzi atât de profund evidentă. „Cele mai multe judecăți false în privința lucrurilor omenești se datoresc infirmității morale, și nu slăbiciunii intelectuale, pentru că mai degrabă pierde omul simțul realității prin partea morală decât prin cea intelectuală“ (83).

* * *

Eul ficțional nu diferă de imaginea cu care ne-am obișnuit. În *Amintiri...* ni se releva ca un frustrat, ca un orfan cultural. În *Privind viața*, ca un abulic, inadaptat și sceptic. Aceeași imagine o vom găsi în *Adela*, pseudo-jurnalul sau pseudo-romanul unui sentimental juiseur care și cenzurează senzualitatea în realitățile iubirii, dându-i frâu liber în spațiul imaginarului și simbolizării. Sobrietatea expresiei, repulsia față de orice formă de patetism (și retoric) ori cabotinism în deplăcuta stilului, de delicatețea structurală a autorului. Este vorba de un realism nuanțat, care urmează o demonstrație în spirit metodic, pozitivist, beneficiind de supletea inteligenței. Astfel, în *Adela* se intersectează multiplele dimensiuni ale personalității lui Ibrăileanu, fie cele structurale, fie cele dobândite. (Ideea, și la Ioan Holban — *Op. cit.*). Opera îl reprezintă pe autorul ei, marcat de eșecul existenței sale, conștient de deficitul de vitalitate. Frumusețea plastică, vitalitatea debordantă a femeii contrastează cu timiditatea organică a bărbatului, accentuată de conștiința bătrâneții și de ridicolul acestei posturi (iubirea

Între parteneri din generații diferite). Un personaj, bărbat de 40 de ani, ce-și reprimă disponibilitățile erotice este o realitate psihologică destul de curioasă în peisajul (și literar) românesc. Fenomenul poate să explice interesul strănit de roman, și la apariția sa în 1933, și după aceea. (Nu iau în seamă calitățile intrinseci ale scrierii.) Tot ca o curiozitate, semnificativ în sensul, a semnala multitudinea punctelor de vedere ale criticii în privința formulei romanului, a tipologiei personajului. Deși critica este cvasiunanimă în a considera *Adela* un roman de analiză, se desparte în alte privințe. Critica mai veche recunoaște caracterul, chiar farmecul memorialist al operei (Pompiliu Constantinescu), neincrimând similitudinile dintre psihologia personajului și cea a autorului (Vl. Streinu). Din alt unghi de vedere, cu un aparat critic solid, și Ioan Holban stabilește identitatea afectivă și ideologică dintre autor și personaj. O asemenea perspectivă apare ca o confuzie deformatoare pentru unii critici de azi. Orice critic simte instinctiv nevoia unei definiții, a unei circumscrieri sintetice a operei pe care o analizează. *Adela* beneficiază de diverse definiții. Să cităm câteva: „capitol de arheologie sufletească” (Paul Zarifopol); în același sens, la Pompiliu Constantinescu: „ilustrare concretă a sensibilității unui intelectual din epoca eminescianismului”; „romanul unui cazuist (...), al unui intelectual cu acțiunea erotică paralizată de prea multă disociație” (G. Călinescu— I. L. R., Minerva, 1985, p. 667). Pentru Al. Piru, *Adela* este „traducere epică a aforismelor din *Privind viața*” (în G. Ibrăileanu, ediția a III-a, Minerva, 1971, p. 460), un roman „autobiografic în sens moral” (p. 471). Cătin Ciopraga identifică romanul cu „analiza crizei sentimentale a unui cvadragenar de o luciditate extremă”. Mihai Drăgan se menține în cadrul aceleiași situări, punctând însă patetic și inexact: „*Adela* este o dramă a îndoielii, complicat printr-o analiză adesea pînă la paroxism” (G. Ibrăileanu, Albatros, 1971, p. 189).

Generalitatea, proprie oricărei definiții, o regăsim și în remarca lui Nicolae Manolescu: „*Adela* este, în definitiv, romanul unui bărbat care se autoanalizează în vreme ce observă comportamentul femeii iubite” (*Arca lui Noe*, II, p. 135). Opinie singulară are Radu G. Ionescu: „romanul nu e unul de analiză, ci unul cazuistic-livresc”, fiind „reprezentarea prin trîre artistică a ideii de iubire”.

Chiar din parcurgerea acestor mențiuni critice, vom fi conduși spre variate interpretări. Vom revine doar pe acelea, fiind mai spectaculos diferite, despre natura personajului și a romanului. O oarecare cuminenție, dar nu monotonie, ne întărește în critica tradițională. Personajul este un intelectual rafinat, cu o natură sentimentală, romantică (deci vetustă), din familia oamenilor „de prisos” (Al. Piru), tipul „adolescentului perpetuu” (Paul Zarifopol) etc.

Studiile lui Nicolae Manolescu și Radu G. Ionescu au marcat prin noutatea viziunii critice. După primul critic, Emil Codrescu este un seducător, un desfrânat în imaginație. Dacă la Nicolae Manolescu, Emil Codrescu este un „seducător fără voie”, la Radu G. Ionescu personajul urmează o stratagemă subtilă a seducerii. Ionescu operează, cu o invidiabilă inteligență, de altfel, această modificare pentru a-i permite un spectacol al demonstrației și o nouă situație a operei. Stimulat de eșecul teoretic din *Arca lui Noe*, Adela devine pentru autorul lucrării *Viata și opiniile personajelor* un metaroman, o scriere modernă cu un personaj pentru care dragostea este o necesitate estetică. Seducător, nu?! Romanul fiind un joc al dragostei, un ceremonial artistic rafinat. Din punctul de vedere al istoriei literare, al psihologiei și concepției autorului, personajul nu putea fi construit în această manieră spectaculoasă. Sigur, opțiunea lui Codrescu, uneori exprimată, de a spiritualiza iubirea, repulsia lui față de vulgarizarea acesteia nu implică obligatoriu absența perspectivei psihologice, considerarea femeii doar un pretext pentru imaginație, pentru scriitură. Am cădea fără voie în cursa textualizării, pierzând astfel relieful gândirii. Adela este o frumoasă ispititoare, sculpturală, a cărei feminitate eroul o aspiră cu amănunțitate delicată. Codrescu este un senzual nu numai în imaginație, dar paralizat de atât de frumoasă, e complexat abulic. Ne amintim că personajul caută viața, nu arta, cum crede Radu G. Ionescu, vrea să capteze fluidul vital al acestei femei de care s-au îndrăgostit spontan și soția lui Duvid, și stărea Mălina Văratec. Că nu îndrăznește, din complex al neputinței, din lăcomie ori exces de luciditate, e altceva. Naratorul în nici un caz nu urmărește să bagatelizeze personajul, dovedit sunt și cele câteva referințe fugare despre succesul bărbatului: dna Timotin și maica arhondarului simpatizează, soția

ceasornicarului Duvid, c`nd pleac[ din sta\iune, „pl`ngea (...) probabil =i dup[mine.“ (p. 122). Faptul, esen\ial, ca o femeie fermec[toare precum Adela se]ndr[goste=te de el confirm[cel pu\in aceast[atitudine a naratorului fa\ de personaj. Deci creditabilitatea naratorului nu poate fi pus[la]ndoial[c`nd prezint[=i partea de umbr[a acestuia. Autorul]=i concepe personajul,]n acela=i timp =i narator,]n mod dual, pe alocuri chiar contradictoriu, enigmatic. Cele dou[laturi ale personajului ar fi intelectualitatea, austeritatea moral[, pe de o parte, =i senzualitatea, impulsul erotic, pe de alt[parte. Roman al dragostei solilocviale, precump[nitoare va fi latura senzualit[\ii, a c[rei acuitate va fi luminat[prin renun[\rile la care se supune intelectualul lucid, cum se autocaracterizeaz[. Intelectual =i om de societate, Emil Codrescu]mp[rt[=e=te conven\iile sociale, nu are gustul provoc[rii, striden\ei. Fiin[\ moral[, nu accept[trivialitatea prin abandonul spiritualului]n fa\la atrac\iei fizice. Prefer[singur[tatea, lectura. Se deta=eaz[de cele lume=ti, pe care le prive=te cu un ochi ironic, superior.]nceputul romanului este semnificativ]n aceast[privin\! „B[\ate=ti!... *O improvizare de b`lci*, pe =oseaua care vine de la Piatra, trece prin mijlocul satului, str`mb[, =erpuind printre r`pi, =i se duce la T`rgu-Neam\ului,]nconjurat[de singur[t\i.* Lume mult[, *care vrea s[petreac[=i nu =tie cum*. Doamnele, *ostentativ f[r[treab[, umbl[ ]n rochii de cas[=i cu capul gol...* Domnii cu jambiere (...),]narma\i cu *alpenstock*-uri (subl. autorului), str`nse energic ]n pumni la nivelul b[rbiilor ]n<sup>le</sup>penite =i importante. *Peisaj meschin*. O colin[ ]ntins[, trist[, *p[tat[ de c`liva arbori schilozi*, ascunde mun\ii dinspre apus.“ (p. 49, s. n.). Volupt[\ile sale sunt de ordin intelectual, f[r[s[fie]ns[grave, ca]n vacan\[: lecturi din ziar, cataloage de c[r\i, un dic\ionar, *Vie\ile =i doctrinele filozofilor*, celebra carte a lui Diogenes Laertios, exact numit[de naratorul personaj un „repertoriu de cancanuri =i idei antice“. Ca orice intelectual, are poezia trecerii timpului, e asaltat de amintiri,]n care adie =i fiorul mor\ii. Sentimentul solitudinii =i al efemerului cheam[ceal[lat mare sentiment, ivit odat[cu apari\ia Adelei]n B[\te=ti. Sosirea Adelei nu o putem numi]nt`mplare, c[ci

---

* Sintagma =i]n *Amintiri...* de Ion Creang[.

=tim din *Privind via* la opinia lui Ibrăileanu. Totul este predestinat. A-a c[ ]nt`mplarea din roman nu tr[deaz[vreun gust artistic]ndoielnic.

]n iubire se poart[rezervat =i delicat, cu o rafinat[voluptate, interesat de experien\e psihologice. Dragostea pare s[aib[=i un aer experimental, de joc superior. Doar t`rziu, dup[ epuizarea unor etape, devine expansiv, pasional. P`n[atunci, pasiunea sa se consum[cerebral, ca un pretext al sim\irii =i hermeneuticii. Intelectualul are o bogat[imagina\ie cazuistic[. Am putea spune c[se abandoneaz[euforic ra\ionamentelor ipotetice multiple.]es[tura de presupuneri]nseamn[o tr[ire de gradul doi]n izolarea netulburat[a camerei =i a scrisului. Ca-n *Amintiri*, ezit[rile determin[proliferarea ra\ionamentelor. Numai ca,]n *Adela*, datele se schimb[. Finalitatea vizeaz[tocmai declan=area suzukiilor, cercul hermeneutic, care s[anihileze orice exprimare a erosului. Acolo, erosul era dorit ca o necesitate ontologic[, vital[, aici numai ca un succedaneu, un stimul psihic =i intelectual.

Lucrurile sunt cu mult mai complicate. C[ci personajul are team[de femeie (cite=te vitalitatea =i spontaneitatea ei), dar la cei patruzeci de ani ai s[i se aga\ de via[, iubirea fiind un remediu]mpotriva mor\ii. Prin iubire, Emil Codrescu se]ntinere=te. Infuzia de tinere\e, cu toate gesturile adolescentine subadiacente, dezv[luie un alt suport al aventurii sale. Handicapat sentimental, frustrat erotic, aproape b[tr`nul personaj simte nevoia unei compensatoare iubiri ivite]ntr-un moment de criz[. Pentru aceast[interpretare ne putem sluji de un detaliu:]n adolescen[, Codrescu fusese]ndr[gostit de mama Adelei. Adela seam[n[acum cu mama sa. Dragostea sa ar putea fi socotit[deci =i ca o plonjare]n trecut, o]ntinere cel pu\in simbolic[. A=a se explic[gesturile lui juvenile, consumate]ns[ ]n interior.

Ca orice intelectual al vremii respective, are momente c`nd vede iubirea =i femeia din perspectiva misoginismului shopenhauerian. Iubirea]nseamn[invazia naturii, a instinctelor, brutalizare. B[rbatul redevine pitecantrop. Iat[de ce]n ipostaza sa de]ndr[gostit, pe Emil Codrescu]l]ncearc[sentimentul ridicolului. Chamfort,]n *Maximes et pensées*, asocia statutul de]ndr[gostit tot cu acest sentiment: „*Un homme amoureux est un homme qui veut être plus aimable qu'il ne*

peut; et voilà pourquoi presque tous les amoureux sont ridicules“ (*Op. cit.*, p. 68). Putem vorbi, cu nuan\l[rile de rigoare, de complexul ridicolului, ce comport[dou[laturi: motivul neputin\ei =i motivul nepotrivirii. Aceste motive apar chiar la nivelul textului, dar sunt depistabile =i \n profunzimea lui. Nu izol[m aceste motive de dragul inventarii, ci pentru a le sesiza func\ia estetic[, rostul lor \n roman.

Complexul neputin\ei, al la-it/\ii. }nc[de la \nceput, personajul se considera un neputincios din pricina deosebirii de v`rst[. Se simte b[tr`n, comunic[aceasta =i Adelei, incapabil de a \ntreprinde ceva nou. Enun\ul poate fi \n\eles ca atare, dar am folosi o gril[inadecvat[, oricum incomplet[, pentru acest roman al ambiguit[\ii. Putem s[\l \n\elegem =i ca o cochet[rie, un mod subtil de a controla reac\ia partenerii, de a ob\ine \ncuraj[rile acesteia. Motivul are =i o alt[func\ie, aceea de a tampona impulsurile erotice ale b[rbatului, mereu \n c[utarea unor obstacole („Nimeni nu iube=te c`nd nu sper[ m[car con\tient s[ fie iubit“), ca s[ nu treac[ la aplicarea planului s[u de cucerire. }n momente de posibil[ expansiune erotic[, „implacabila cronologie“ apare ca un tranchilizant sufletesc =i ca un macaz epic. Teama experiment[rrii presupune bucuria am`n[rrii, iar arta de a am`na este — consider[ E. M. Forster — chiar principiul romanului. Este un joc subtil =i mobil al imaginarului =i realit[\ii, al distan\l[rrii =i apropierii, \n a=a fel ca iluzia dragostei s[ se men\in[ permanent. Este o repetat[, f[r[ accente dramatice, \ncercare de a urca \n v`rful pomului iubirii, dar anticiparea decep\iei, teama de femeie =i de sine \nsu=i \l dezarmeaz[. Pentru ca \ncercarea s[reia de nenum[rate ori, mereu \ns[invent`nd alte am[nunte ale perceperii voluptuoase a iubirii, ale complexului erotic. }ndr[gostitul nu suport[, la un moment dat, ideea dragostei \mp[r\ite cu al\ii. }ntr-un pasaj aminte=te de tortura geloziei, de=i =tie ca „nu urm[resc nimic, c[ nu trebuie s[ urm[resc. C[ nu se poate...“ (p. 102). C`nd, \n final, se n[puste=te cu s[rut[ri, c`nd nu se mai comport[potrivit planului ini\ial al intelectualului lucid, autoimput[rile devin grave \n impulsul de a se pedepsi. Autopersiflarea n[scut[din am[r\ciune (nemul\umirea de sine) se cite=te clar acum: „A=adar, din motive de \nalt ordin moral =i sentimental — imposibilitatea de a crede c[o femeie ca ea m[poate iubi, frica de a

nu o putea face fericit[, chiar dac[m-ar iubi, care deghizeaz[poate o la=itate — m-am comportat mai rezervat doar[, ca orice b[rbat care prinde]ntr-un col\ mai]ntunecat pe o femeie cu care flirteaz[=i pe care o crede destul de accesibil[. Pudoarea moral[din el se revolt[ ]n accente depreciative la adresa josniciei f[ptuite. S[nu ne l[s[m]n=ela\i de text. +i de ast[dat[se exagereaz[propor\iile unui gest altfel normal, pentru a se dezv[lui, f[r[inten\ie explicit[, anormalitatea: „Am c[zut ca o femeie isteric[, m-am dat prad[m`nii ei mici, care se d[duse =i ea prad[ supus[ =i pe care o simt =i acum pe buze =i ]n inim[...“ (p. 158). Dac[ am citi cu precau\ie istoria afec\iunii celor doi, — relatat[ la ]nceputul romanului pentru a conferi leg[turii erotice un fundament —, am putea surprinde c`teva ciud[venii ale personajului. S[cucere=ti cu asiduitate inima unei feti\e de 4-8 ani mi se pare un act psihologic suspect. Un student de 25 de ani, chiar frustrat sentimental, nu=ii folose=te resursele erotice pentru a subjuga afectiv o feti\ de 5 ani! Dar se poate citi =i]n alt mod: handicaparea sentimental[a t`n[rului]=i afl[corespondent]n precocitatea feti\ei. Este o modalitate subtil[de a-i egaliza psihic. Handicaparea, chiar neputin\va, de=i neexhibat[, se tr[deaz[indirect]n unele scene]n care este vizat rafinamentul senzualit[\ii, proiectarea instinctului din planul lui firesc]n cel al autismului, al solitudinii simbolice. Imaginea femeii devine mai ispititoare]n absen\ ori prin intermediul succedaneelor. Personajul posed[doar simbolic femeia, ceea ce este o anormalitate. S[ilustr[m:

— gestul de a-i oferi Adelei un ceasornic este interpretat ca un act de posedare erotic[;

— plimb[rile]n tr[sur[, apropierea corpurilor: „Atingerile de acum, ale m`inilor noastre, repetate =i neprev[zute, erau ca un joc, ca o f[g[duin\[, ca un preludiu“;

— s[rutatul m`inii: „mi se p[rea c[-mi d[drepturi noi, c[o f[cuse pu\in a mea“;

—]=i a=eaz[, acas[, pardesiul, cusut de Adela, pe piept =i pe fa\[:

— dup[ce Adela pleac[din sta\iune, merge la locuin\va ei, acum goal[, neatr[g[toare, intr[ ]n camera de culcare cu inten\ia de a sta pe patul ei =i i se pare c[ar comite „un act grosolan“.

Complexul nepotrivirii, al ridicolului situației. Emil Codrescu se teme de a se da în spectacol, de a fi văzut în lume într-o ipostază inadecvată. Când Adela îi așază o floare la butonier, îl terorizează ideea de a se „da în spectacol cu floare în piept”. Volubilitatea femeii îl inhibă: „Am început să devin stângaci și banal. Și mi se pare că nu-mi displace idiotizarea mea.” Altă dată se simte ridicol când îndrăgostit suspină tor, aceasta, nota bene, într-o discuție dezangajantă sentimental, într-un moment de ofensivă a rațiunii sale. Cum se vede, motivul ridicolului devine un alibi intim pentru apărarea sa. Deoarece Adela, conștientă acum de farmecul ei, îi vorbește de divorț („Mi-a spus că a știut încă de la început că are să se despart”), prepuielnicul bărbat o sfătuește să se mănânce „ca să-ți derutez, căci mi sîmbeam ridicol la gândul că fata asta mă privește ca pe un bărbat care suspină după ea și poate gata să-ți facă declarații, acum când, prin accentuarea contrastului cu dînsa, sîmbeam și mai mult nepotrivirea anilor”. Un sentiment aparte îl încearcă și când află vestea căsătoriei Adelei: „am avut un sentiment de chinuitoare durere [...] și cel mai insuportabil sentiment de rușine din viața mea”. Rușine resimte și când crede că Adela îl iubește, aducându-i imprecăzii (vezi supra). Suportă dezagreabilitățile la care dragostea îl obligă. Relevă comicul situației, nu cu accente dureroase: „Eram comic în laboratorul acesta improvizat (Adela făcea dulceașe de zmeură, *n. n.*) și între femei” (*Opere*, 6, p. 111). Altă dată se teme că se face de râs în fața lumii: „Am ajutat doamnelor să se coboare din trăsura, oficiu cam ridicol în mijlocul lumii adunate în jurul nostru (și aceste doamne aveau niște mișcări atât de încete și vestejite grațioase)” (*idem*, p. 125).

Grija de a nu sfida opinia publică, apărută o dată în text, exprimă și această susceptibilitate, această sensibilitate la ridicol a personajului. Plecarea celor doi la Târgu-Neam, nu se spune, iar aspectul interesului practic: „...Aveam conștiința (în care se reflectau și imperativele opiniei publice) că totul era în regulă” (*idem*, p. 108). Complexul ridicolului se hrănește și din teama refuzului virtual, provenit din nepotrivirea de vîrstă. Chiar cochetăria și amabilitățile Adelei sunt socotite, de cazuistul intelectual, concesii făcute de vîrstă sau născute: „Cochetarea ei, concesia ei nu sunt mai degrabă un semn că te consideră *scos din*

circulație?” Explicarea apăsătoare colocvială vine de aceeași parte a autopedeșirii discreditatoare.

Nepotrivirea de vorbă are, aadar, o funcție triplă în roman:

— mascarea complexului neputinței prin acest argument de bun-simț, cu lustru de onorabilitate;

— e un comutator epic, întrerupând orice electrizare erotică;

— e un pretext de divagare și interpretare.

Despre imposibilitatea unei relații erotice între parteneri de vârste diferite, Ibrăileanu se exprimă într-un articol din 1925, intitulat *Idealism*. Sunt ironizate „aranjamentele” scriitorilor de a-și crea „o mică lume ideală în mijlocul acestei lumi de mizerie” (*Opere*, VI, p. 220). Pe damele „fine”, „caritabile”, le consideră „deviate”, anormale. Eroarea acestor scriitori constă în fetișizarea naturii feminine: „ei cred că inteligența fascinează atât de mult sexul «fin»”. Alt argument, cel găsit în aforisme, este incompatibilitatea dintre intelectualul de rasă, cu atât mai mult a celui în vorbă, și iubire. Un singur detaliu se respectă în *Adela*: vârsta partenerilor nu depășește împreună 75 de ani. Am făcut această paranteză pentru a atrage atenția și asupra caracterului polemic al romanului. Adept al bunului-simț, al realismului (psihologic), Ibrăileanu demonstrează epic această imposibilitate a iubirii. Mai mult, naratorul atrage atenția asupra naturii superioare a femeii: pe lângă pudoare, inteligență ironică, senzualitate fină, ea este capabilă, ca și bărbatul, de sentimentul sublimului. Adela este, și în această privință, o excepție. După ce-i egalizase psihic, acum cei doi sunt egalizați și intelectual. Să precizăm pentru a preveni împinerea nelegerilor. Nu este vorba de o egalizare culturală. Experiența lor de lectură este diferită, net superioară a bărbatului. Cuprins de fiorul erotic, Emil Costrescu renunță la citit, are senzația în un moment dat că se idiotizează. O singură dată, când Adela e plecată pentru o zi la Piatra-Neamă, bărbatul încearcă să citească paginile despre Diogene cinicul. Impresia e dezastruoasă. Personajul, contaminat de viață (iubire), respinge cartea. Totuși ar fi exagerat să vorbim de o „decădere” culturală. Dacă bărbatul nu mai citește, în schimb Adela parcurge două volume din *Război și pace*, care nu e un roman facil, lipsit de considerații abstracte. Să nu uităm alt aspect: Adela este spirituală,

adopt[o g`ndire specific feminin[, realist[. Preciaz[f[r[menajamente portretul lui Schopenhauer, aflat]n camera b[rbatului, ironizeaz[poezia, de altfel, dezastruoas[, a lui Carol Scrob. Persiflarea nu recomand[neap[rat un acultural. S[mai amintim o singur[scen[, gr[itoare pentru ilustrarea spiritului vioi al Adelei. E vorba de „scena“ mesei =i a conversaiei de la maica arhondar[, unde dl Dimitriu (alias Calistrat Hoga=) e]ntr-o debordant[verv[. Naratorul e zg`rcit ]n nota[ii. Ceea ce consemneaz[ despre Adela ni se pare suficient pentru desemnarea st[rrii ei de spirit. La plecarea b[tr`nului „un b[rbat de vreo 60 de ani“ — =i acest am[nunt biografic respect[realitatea:]ntr-adev[r, Hoga=, n[scut]n 1848, era mai]n v`rst[ cu „vreo“ 20 de ani dec`t Ibr[ileanu — Adela „strig[c[e]namorat[de el, c[are s[i fac[portretul din memorie...“. Deci Adela =i picteaz[„din memorie“, nu doar c`nt[la piano foarte bine!

Putem aminti,]n parantez[, =i de o egalizare voli\ional[, c[ci =i Adela curm[de at`tea ori expansiunea erotic[. Am`narea m[rturisirii alterneaz[,]n cazul Adelei, cu provocarea ei. Doar,]n final, Adela manifest[sl[biciune, abandon`ndu-se pasiunii b[rbatului, =i el cu voin\ a fisurat[.

+i acum o]ntrebare sentimental[. O iube=te intelectualul Codrescu pe Adela? Cu siguran\! }ns[teama de repercusiunile iubirii declarate (teama de cuv`ntul dezambiguizator!), ]ndoiala fa\[ de sine ]nsu=i ] oblig[ s[ adopte o conduit[ rezervat[, echivoc[. Grija lui este s[ ascund[ : „dar ceea ce e g`ndul meu de fiecare moment =i interesul capital al vie[ii, tocmai aceea ascund de ea“. De ce? Dezv[luirea, o =tim,]nseamn[vulnerabilitate. Lucrurile nu trebuie reduse la o simpl[confruntare, cum procedez[Ioan Holban („raporturile erotice sunt raporturi de for\[“, p. 275; =i: „Cei doi particip[la duel cu scopuri diferite: Adela vrea s[supun[, Emil Codrescu vrea s[cunoasc[“, p. 277). Sunt =i alte mobiluri. Exhibarea dorin\ei sale, ru=inoase, comune, l-ar cobor]]n propriii ochi. Teama de Adela, de nefericirea ei,]n ipoteza]nso\irii lor nepotrivite, este]n fond teama de sine, teama de a nu tulbura intelectualitatea pur[. Intelectul]=i permite r[gazuri, chiar luxul unei provoc[ri conturbatoare prin interemediul erosului. Nevoia unei realit\i complementare =i compensatoare este dat[de un timp (estival, vacan\]) =i de un spa\iu (munte,

Încercat cu conotații juvenile =i erotice) propice. Aceste paralelisme, complementarit[ă]și prefigurează[ ] în *Adela* o constelație de succedanee, o *estetică a dublului, a ascunsului =i substituirii*. Exprimarea contrarie, perifrastică, t[ă]cerea sau echivocul sunt modalități menite să ilustreze această imprecizie structurală. Iubirea, recunoașterea naratorului, este mai prețioasă din cauza haloului halucinatoriu în care Adela este cuprinsă. De aceea, iubirea nu este concepută în toată globalitatea ei. Impresia de succedaneu a iubirii rezultă =i din absența socializării ei. În aleg prin socializare o relație de comunicare care nu se sfârșește a deveni publică. După cum =tim, nimeni din afară nu conferă legitimității celor doi un caracter erotic. =i, ceea ce este mai important, nici un cuvânt de dragoste nu se pronunță în acest roman de dragoste! Somat, în final, de Adela să =i precizeze natura sentimentului ce i-l purta, naratorul-personaj ezită, se ascunde discursiv („Înconjurând cuvântul teribil“), caută o formulă echivocă („prietenie pasionată“).

Intellectualul Codrescu c=ține pariul cu sine trecând prin iadul delicios al ispitei erotice, suportând f[r]ică și cr=ncenească —, probabil a intelectualității =i voinței sale.

Profilul personajului ar rămâne incomplet dacă nu am vorbi, măcar în treacă, de *senzualitatea* sa. Că naratorul vrea să se prezinte ca un personaj cu o acută tr[ă]nire, rezultă din spectacularul limbajului, prezent în scenele electrizante. Limbajul u=or desuet capătă relevanță stilistică, întrucât exprimă ipostaza oarecum nepotrivită a suspinătorului cvadrangenar. Este un exemplu, printre altele, de felul cum autorul are instinct artistic, detașându-se subtil de personaj. Senzualitatea se manifestă prin folosirea repetată a verbului *a simți*. Perceperea concretă =i iubirii, chiar când femeia lipsește, sporește impresia de senzualitate. Ideea este exprimată discursiv, apelând la imagini metaforice explozive ori la sintagme oarecum comune în inventarul lexical al n[ost]r[or] g[ost]urilor patetice:

- „în piept, înșă, încep să se zvârcolească vipere“ (p. 86);
- „Atingerea m=inii Adelei îmi răspundește în s=inge =i în suflet otravă“;
- „tensiunea nervilor, ajunsă până la rupere“ (p. 104); „demența mea...“ (p. 106);

— „Cu sufletul dezechilibrat înc[de atingerea m`inii Adelei...” (p. 131);

— „Ce dureros de femeie era cu rochia sf`iat[la poale =i cu p[rul]n dezordine” (p. 134); „chinul meu de a rezista” (p. 148).

Senzualitatea sa are o limit[=i o ciud[venie: nu se exprim[ ]n prezența femeii iubite, cu o singur[excepție, indiciu — aici — al unei iubiri cerebralizate, ea poate fi]nveleas[=i ca o recuperare, interioar[, a unui handicap sentimental, ca la doctorul Ilea din *Vestibul*, romanul lui Al. Ivăsiuc, dar =i la o dep[ire a crizei solitudinii, a temerii de moarte prin dragoste. Acest topos al iubirii, v[zut ca remediu]mpotriva morții, imprim[o tonalitate profund[textului, dar nu conține accente dramatice. C[ele se pot sub]nvelege, e altceva.

Sunt c`teva scene ]n care Adela, sim\ind ]nfiorare ]n fața eternit[iei naturii, se apropie de b[rbat. S[ se observe camuflarea, realizat[ prin inversarea rolurilor. ]n loc s[ pun[ pe b[rbat, sau oricum pe am`ndoi, s[simt[acest impuls al apropierii, naratorul r[m`ne consecvent ]n a-i acorda acest privilegiu b[rbatului doar... ]n lips[. „Muntele nem[surat =i diform (...) inspira ne]ncredere =i nelini=te. Adela ]mi lu[ braul ]n al ei =i st[tur[m a=a mult[ vreme...” (p. 132). Sau: „iar peste toate, departe ]n ad`nc, (...) clipea din secund[ ]n secund[o pleap[de foc colosal[=i sinistr[(...) Adela se opri,]mi lu[braul =i se str`nse l`ng[mine, speriat[” (p. 154—155).

C`nd se refer[ strict la sine, naratorul noteaz[ divagațiile b[rbatului cu aspect aforistic: „Voința de a nu muri, geniul speciei sau elementul imperceptibil a creat ]n individ iluzii =i miraje” (p. 140). +i mai direct: „]n strig[tul de iubire, b[rbatul cere femeii ajutor ]mpotriva morții” (p. 137). C`nd se-ntoarce noaptea, singur, de la T`rgu-Neam[, admir`nd cerul, simte nevoia dragostei,]ntr-un gest de ap[rare: „Eternitatea cerului era funebr[. [...] Imaginea ei complet[\inea piept]n con=tiin[imagineii funebre a nopții” (121).

]ntre conceperea personajului masculin =i feminin exist[similitudini sau nivel[ri, despre care am vorbit. Analogia se p[streaz[=i]n privința raportului dintre personaj =i roman. +tim c[personajele sunt sobre, decente, c[resping exhib[rile intimit[iei corporale. Dar con=tiința lui Codrescu ia foc]n momentul unei incidente pro-

misiuni de dezv[luire a picioru=ului ori m`inii Adelei. +i textul romanului se caracterizeaz[ ]n primul r`nd prin decen[stilistic]. Sobrietatea]=i permite]ns[, ca Adela, mici sc[p[ri ori neglijen\, pe unde p[trunde o ambiguitate provocatoare. Adela, frumuse\ plastic[( ]nalt[, grea, cu rotunjimi ispititoare), vrea sa atrag[, dar cu mijloace subtile, difuze. Nici textul nu se deschide, nu epateaz[. Are repulsia declamativului, a striden\ei, dar observ[m =i lascivit[\i ascunse, b[nuite senzualit[\i, de care nu face caz. Gustul umorului =i al ironiei, al expresiei echivoce, sensibilitatea fa[\ de natur[—]nsu=iri ale personajelor — le reg[sim la nivelul discursului epic. Aridit[\i intelectualului]i corespund formul[rile eliptice, timidit[\i lui pofcioase, punctele de suspensie, insinu[rile, lucidit[\i =i experien\ei culturale, stilul critic, eseistic. Exprimarea sinonimic[r[spunde delicului senzual, de parc[fiecare cuv`nt ]n plus ]l satisface mental: „Dar din atitudinea corpului, din reac\ia m`inii, din inflexiunile bra\ului]mi pare (acum, c[ci atunci nu g`ndeam nimic) ca era tulburat[,]ncurcat[, alarmat[, mole=it[, f[r[voin[\“ (p. 157).

Ca impresie de ansamblu, textul este, pe r`nd, mozaicat, sinuos =i contradictoriu, efect al nehot[r`rii, precum personajul masculin, misterios =i provocator precum Adela.]nceputul =i sf`ritul romanului puncteaz[psihologic evolu\ia personajului: de la solitudinea mali\ioas[a nota\iilor obiective, laconice, la nostalgia poetic[a fraz[rii calde; de la stilul comunic[rii (cu multe neologisme =i formul[ri eseistice) la stilul emo\ion[rii, al evoc[rii tandre, simbolic-realiste.

Personajul =i textul cresc organic, se intercondi\ioneaz[. Orice dimensiune a epicului reflect[un pliu al personalit[\i personajului, r[spunde unei legitim[ri, unei logici, unei motiv[ri artistice. Autorul =i-a g`ndit romanul, a dozat efectele, a p[strat o succesiune a secven\elor epice ]n deplin[ concordan[\ cu avatarurile unei psihologii interesante. Psihologia =i arta se ]nt`nesc armonizat, proie\iile erotice se confund[cu erosul fic\iunii. Iubirea se textualizeaz[p[st[r`nd, transfigurat, figura celei ce-a inspirat-o, respect`nd datele structurale ale celui ce-a imaginat totul.

* * *

Tr[irile personajului, dup[cum ne-am dat seama, nu sunt reprezentate epic, ci numite, interpretate. Cu alte cuvinte, *Adela* nu este roman de analiz[, ci unul eseistic, cu un caracter de glos[, de eseu hermeneutic epicizat. Naratorul]nsu=i se recomand[, inexact, un analist: „Abuzul involuntar de analiz[[...] m-a aruncat]ntr-o \es[tur[inextricabil[, din care mi-i cu neputin[\ s[m[descurs“ (p. 145). Chiar din citat se observ[c[„analiza“]nseamn[, de fapt, ezitare, deliberare cazuistic[. Romanul de analiz[are ca specific introspec\ia, perspectiva interiorit[\ii. *Adela* este un roman,]n parte, cu substan\[\ sufleteasc[, perspectiva]ns[este precump[nitor exteriorar[, comportamentist[. Impresii, senza\ii, deliber[ri \in de un pozitivism al cazuisticii, nu de analiza psihologic[. Autorul interpreteaz[, gloseaz[un sentiment, nu-l investigheaz[epic. Ceea ce a derutat a fost noutatea obiectului romanului, confundat cu metoda. Obiectul,]ntr-adev[r, al romanului vizeaz[de at`tea ori sufletul, con=tiin\`a. Dar intereseaz[cum este semnalat[aceast[lume a interiorit[\ii. Este prezentat[ori reprezentat[, punctat[, sugerat[ori desf[=urat[ ]n detaliu? Eseizat[ori epicizat[?] }ns[=i formula de jurnal, fragmentarismul viziunii, cinetismul pasajelor ar trebui s[ghideze impresia critic[. Chiar =i maniera de a ne introduce — e un fel de a spune —]n spa\iul interiorit[\ii sale divulg[un demers non-analitic. Delicate\ea lui fundamental[=i sensibilitatea nevrotic[a autorului-narator-personaj nu]ng[duiau r[bdarea analizei psihologice. Ibr[ileanu nu avea asemenea exerci\iu. El r[m`ne un ideolog =i un hermeneut. Iubirea fiind un pretext pentru comentariu, iar acesta un artificiu pentru mascarea abuliei fizice. Personajul, cu complicitatea naratorului-autor, refuz[tr[irea direct[ ]n favoarea glosei, a comentariului. Analiza este astfel principal ocolit[, ceea ce se observ[=i la nivel lexical. Cuv`ntul semnificativ din acest punct de vedere este verbul *a sim\i*, folosit de nenum[rate ori: „]mi sim\eam sufletul alarmat =i fericit“; „Am sim\it ca o catastrof[oprirea tr[urii la poarta casei“; cuvintele Adelei „m[f[ceau s[simt =i mai mult pr[pastia dintre mine =i femeia de al[turi“; „Toat[via\`a ei =i toat[ via\`a mea o sim\eam concentrat[ ]n micul ei pumn]nchis]n palma m`inii mele“; „]i sim\eam respira\ia aproape, parfumul fierbinte al fiin\`ei ei“.

Cuvântul semnaleză o realitate sufletească, a cărei dezvoltare sintetică este potrivit cu toate componentele epicului. Delicatele puoarea personajelor, imprecizia relațiilor lor erotice, stilul însușii, toposul succedaneelor erau incompatibile cu analiza psihologică. Naratorul se exprimă concis, dar închiderea enunțului înseamnă deschiderea gândului. Laconismul enunțurilor citate nu refuză sugestivul.

Procedeul este al numirii, al promisiunii, nu al descrierii. Cititorul, avertizat, își proiectează propriile convingeri sufletești. Invitat la un spectacol al iubirii proiectate sufletește, va găsi doar indicațiile de regie. Jocul, replicile vor fi inventate de fiecare *ad votum*. Iată o mostră: „Paralizia inteligenței când mă atingea din neașteptate. Senzațiile copleșitoare fizice de la distanță. Nevoia inexorabilă, care mă oprim respirația, de pulsația vieții ei” (p. 136). +i derularea continuă într-o avalanșă a glosării. Naratorul-personaj se împotrivește de bogățiile ideilor situației, pe care tema iubirii i le dezvoltă. Se naște o pagină de eseu dens, de reluare nuanțată și dialectică. Procedeul fisic, alături de selecțiile a unor planuri ale de variate indică o imagine ideologică, nu una epică propriu-zisă. Prozatorul procedează contiguu, demersul său este unul al contiguității. Aici însă, „scena” se constituie în jurul nucleului, stabilit ca un fel de titlu: „Criză. Paroxismul crizei...” (p. 136). Se simte efortul inteligenței de a descoperi argumente pentru demonstrație. Aprofundarea, ca în orice eseu, se desfășoară în ampleuri, nu în adâncime. Profunzimea eseului constă în varietate și ingeniozitate, în străngerea sub aceeași tutelă emblematică a situațiilor celor mai diverse. Unificarea disparatului, coerența arbitrarului recomandă o structură de gânditor, de ideolog. +i Ibrăileanu gândea iubirea, nu o trăiește direct. Dar inventează o formulă atractivă pentru a o comunica, și anume jurnalul epicizat al iubirii. Scenele pot fi înțelese și ca pretext al gândirii, al interpretării, și ca momente, cadre ale acesteia. Adică argumente epice ale demonstrației. În această rezidă logica romanului, realismul lui eseistic. Putem să ne amintim acum de natura estetică a personajului, surprins înexact de Radu G. Ibrăileanu, prin inversarea rolurilor. Emil Codrescu nu caută arta, ci viața, cadru pentru exprimarea accesibilă (scrie doar un roman!) a gândirii sale. Adela, expresie a vieții și a iubirii plene, are funcția de a-i

provoca sim\urile, de a-l atrage \n hotarele hedonismului existen\ei, de a-l predis pune la reverie (eseistic[]) senzualist[. De aceea am crezut c[nu putem descoperi dimensiuni ale tragicului \n roman (cum crede Mihai Dr[gan \n monografia sa despre Ibr[ileanu, ed. Albatros, 1971, p. 188-195). Din datele scrierii, din inten\iile estetice, tocmai tragicul este eludat. Nu trebuie confundat timpul scrierii cu cel al fic\iunii. Putea \ntr-adev[r omul Ibr[ileanu s[fi traversat o etap[convulsiv[a existen\ei sale c`nd \=i (re)scria romanul, dar prin scris autorul se plaseaz[ \n alt timp, mai senin. El \=i construie=te din amintire suportul fic\iunii, compensa\ie a marasmului existen\ei, men\in`ndu-se \ntr-o ambiguitate care s[permit[regretul. Aceast[atenuare (escamotare) a durerii prezentului — de altfel, singura solu\ie real[a unui ins inteligent ca Ibr[ileanu — poate s[explice grava poezie a romanului. O neputin[, o criz[actual[sunt ferm \nute \n fr`u de un imaginar a c[ruai voin\[se \ndreapt[spre confortul nostalgiei. Imaginarul se exprim[eseistic, nu analitic, deoarece eseisticul corespunde structurii profunde, experien\ei culturale a autorului. Ibr[ileanu nu \=i-a tr[dat \n *Adela* figura spiritului creator. Este el \nsu= \n toat[contradictoria lui complexitate.

Ion DUN{, *Opera lui Ibr[ileanu*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1989, p. 39-75.

Ibr[ileanu \=i-a asigurat o suprem[\=i nicic`nd dezmin\it[ actualitate ca prozator, prin romanul *Adela* (1933), o capodoper[ a literaturii rom`ne, care contrazice \=i \n acela=i timp omologheaz[, sub un anumit aspect, opera sa critic[, at`t de contestabil[ \n general. *Adela* contrazice mai \nt`i ideologia poporanistului Ibr[ileanu, cu care nu are nimic comun. Roman de analiz[, viz`nd prin nuan\=e \=i subtiliz[ri psihologice cazul unei iubiri nedeclarate, \n care clar-obscurul situa\iei erotice se \ntrece cu transparen\=a scriiturii urbane \=i intelectuale, nimic mai str[in de „rom`nitatea“ ca „og Lind[a vie\ii unui popor“ dec`t *Adela*. Nici urm[ de simpatie pentru \[rani, aici, nici vorb[ de n[zuin\[ educativ[! nici poezie popular[, nici opozi\ie critic[ fa\[ de cosmopolitism! +i totu=i, dac[ ar fi s[ c[ut[m un specific rom`nesc pe linia moldoveneasc[, \n vreo oper[literar[, chiar \n *Adela* ar fi mai degrab[

=i mai]n ad`nc de g[sit... Nota\iile medicului Emil Codrescu, personajul-narator din romanul *Adela*, sunt gr[itoare at`t pe latura observa\iei sufletului feminin, c`t =i pe latura culturii, mai cu seam[prin intelectualitatea lor elevat[=i subtil[, lipsit[de orice pre\iozitate, de orice afectare.

Ion NEGOI | ESCU, *Istoria literaturii rom`ne*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1991, p. 126.

Din 1911 dateaz[ni=te *Amintiri din copil[rie =i adolescen*], publicate postum,]n care se]nf[\i=eaz[ca un erotic precoce, cazuist, =i cu un temperament nelini=tit de revolu\ionar cu predispozi\ii fanatice, dar numai]n idee. *Amintirile* sunt o m[rturie esen\ial[asupra mentalit[\ii tinerilor genero=i de la finele secolului al XIX-lea, ai c[ror idoli erau material=tii Moleschott, Vogt =i B[uchner, dar =i Marx =i Engels, Taine =i Brandes]n critic[. Schopenhauer, Nietzsche, psihiatrii sexologi Kraff-Ebing =i Charcot sunt modelele lui Ibr[ileanu]n aforismele din *Privind via*a (1930). Solitarul =i retractilul Ibr[ileanu care, ca =i Proust [...], primea vizite acas[numai dup[miezul nop\ii, a=eza drept imperativ suprem al eticii sale delicate\ea.

Moralistul din *Privind via*a se revel[plener]n romanul *Adela* (1933), prezentat ca fragment din jurnalul de vacan\[estival[al doctorului Emil Codrescu, document al sensibilit[\ii unui intelectual din ultimul deceniu al secolului trecut, ezit`nd ]ntre energie =i apatie, ]ntre materie =i for\[ (Kraft und Stoff, cei doi poli ai folozofiei lui Ludwig B[uchner). E un tipic roman *fin de si[cle*. Este vorba de dragostea doctorului cvadragenar Emil Codrescu pentru Adela, femeie cu dou[zeci de ani mai t`n[r], m[ritat[=i divor\at[. Cu toate c[Adela manifest[pentru Emil simpatie, acesta, delicat =i fin, nu crede]n posibilitatea unei uniuni. Emil Codrescu e din familia a=a-numi\ilor, dup[o nuvel[de Turgheniev, „oameni de prisos“. Avem a face cu exemplare dotate cu mari calit[\i, dar care, ap[sate de condi\ii vitrege, practic[o filozofie biologic[deprimant[, fix`nd o limit[arbitrar[vie\ii,]n neconcordan\[cu vitalitatea rasei umane, acolo unde raporturile umane s-au ameliorat.]n ciuda aparen\elor, Emil Codrescu nu e un erou excep\ional, nu se deosebe=te de confr[\ii s[i de epoc[

Vasile Dan din romanul lui Vlahu\[, Dinu Miliian din romanul lui C. Mille, Marin Gelea din romanul lui N. Petra=cu, intelectuali atin=i de e=ec. Din punct de vedere moral, el are totu=i o concep\ie superioar[,]n\eleg`nd dragostea ca pe o idee. Sub raport artistic, romanul de analiz[al lui Ibr[ileanu e o capodoper[.

AI. PIRU, *Istoria literaturii rom`ne*, Editura „Grai =i suflet — Cultura na\ional[“, Bucure=ti, 1994, p. 151.

Prefer`nd, ]n proz[, „analizei“ „crea\ia“ (prin „crea\ie“ ]n\eleg`nd —]n studiul *Crea\ie =i analiz[* din *Studii literare* — „comportismul“, „totalitatea manifest[rilor concrete“), Ibr[ileanu a scris, totu=i, el]nsu=i un roman eminiamente analitic, *Adela* (1933),]n care iubirea nem[r-turisit[a unui b[rbat]n v`rst[ pentru o t`n[r[de 20 de ani e urm[rit[cu o deosebit de fin[percep\ie a mi-c[rilor suflete=ti.

Dumitru MICU, *Scurt[istorie a literaturii rom`ne*, I, Editura Iriana, Bucure=ti, 1994, p. 335.

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	3
AMINTIRI DIN COPIL{ RIE +I ADOLESCEN {	7
PRIVIND VIA A	49
ADDENDA LA <i>PRIVIND VIA / A</i>	77
FRAGMENTE...	
OMUL — O CELUL{ A ORGANISMULUI NUMIT SOCIETATE	80
ETERNUL FEMININ	84
DE DRAGOSTE	92
VIA { +I MOARTE	99
SPIRITUL CREATOR	105
ESTETICE	109
VARIA	118
ADELA	123
TESTAMENT	253
<i>Aprecieri</i>	255

Garabet Ibr[ileanu

ADELA

ROMAN, AMINTIRI, AFORISME

Ap[rut: 1998. Coli tipo: 13,30. Coli editoriale: 14,21

GRUPUL EDITORIAL LITERA

str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chi=in[u, MD 2005, Republica Moldova

Editor: *Anatol Vidra=cu*

Redactor: *Ion Ciocanu*

Corector: *Raisa Co=codan*

Tehnoredactor: *Dorin Ciocanu*

Operator: *Vitalie E=anu*

Tiparul executat sub comanda nr 80459.

Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movil[, nr. 35,

Chi=in[u, MD 2004, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie =i Comer\ul cu C[r\i